

Peter Hervik

Mediernes muslimer

En antropologisk undersøgelse af mediernes dækning af religioner i Danmark

NÆVNET FOR ETNISK LIGESTILLING

2002

Mediernes muslimer

En antropologisk undersøgelse af mediernes dækning af religioner i Danmark

Af Peter Hervik

Nævnet for Etnisk Ligestilling

Mediernes Muslimer
– En antropologisk undersøgelse af mediernes
dækning af religioner i Danmark
Peter Hervik og Nævnet for Etnisk Ligestilling 2002

Henvendelse vedr. denne bog efter 1.1.2003:

Institut for Menneskerettigheder
/ Dansk Center for Internationale Studier og Menneskerettigheder
Wilders Plads 8 H
1403 København K
Tlf. 32 69 88 88
Website: www.humanrights.dk

Pris: 150 kr.

Grafisk tilrettelæggelse og tryk: Schultz. Grafisk

ISBN: 87 - 91004 - 41 -1

Forsidebillede: Daniel Hervik

Indhold

Forord.....	5
English Summary	8
Kapitel 1 Projektet.....	13
Kapitel 2 Kampen om begreberne.....	35
Del 2 Stenkast i Det Radikale Venstre	49
Kapitel 3 Mediedækningen af Mona Sheikh-sagen i Det Radikale Venstre	51
Kapitel 4 Debatten om dødsstraf i Berlingske Tidende.....	75
Del 3 Mediernes fremstilling af Islam uden for Danmark.....	103
Kapitel 5 Nyheder om “de fremmede” og deres religioner	105
Kapitel 6 Rejsebeskrivelser	141
Kapitel 7 Islam: Den hjemlige trussel	163
Del 5 Religion, kvinder og formidling af etnisk viden.....	191
Kapitel 8 Religion, køn og undertrykkelse	193
Kapitel 9 Etnisk formidling af religiøs indsigt: Rushy Rashid & Naser Khader	223
Del 6 De unges kritik af mediedækningen.....	253
Kapitel 10 Kommentarer til hovedhistorierne	257
Kapitel 11 Opgøret med de rigide modsætninger	295
Kapitel 12 Sammenfatning.....	325
Litteraturliste.....	331
Index.....	341

Forord

"Hver eneste morgen, i radioen, i avisen, så er man gjort til 'target for investigatoin' – for mistænkeliggørelse. Den uafsladelige behandling af det samme emne. Altid at være til diskussion. Det er en ting, som er umenneskelig på mange måder. Du får ikke en stabilitet i dit liv. Du kan ikke være et almindeligt menneske" (citater fra interview med en ung mand, 32 år, indisk, studerende, muslim, s. 297).

Både religionsfrihed og medier er områder, som Nævnet for Etnisk Ligestilling har givet en særlig opmærksomhed. Medierne fungerer som et væsentligt forum for den offentlige meningsdannelse, når det drejer sig om holdninger til vore borgere med etnisk minoritetsbaggrund. En række undersøgelser, herunder nævnets tidligere undersøgelser både i forhold til medierne såvel som om religionsfrihed, har påpeget en tydelig sammenhæng mellem holdninger til de etniske minoriteter, de politiske udmeldinger og mediernes dækning.

Nævnet vil med denne medieundersøgelse tydeliggøre myter og fordomme om de etniske minoriteter ved at konkretisere mediernes generelt unuancerede gengivelse af de etniske minoriteter, med fokus på religion. To vigtige præmisser har været lagt til grund for undersøgelsen; dels at medierne udgør den væsentligste kilde til dannelse af forståelsen af etniske minoriteter, fordi kun få danskere har social omgang med folk, der har etnisk minoritetsbaggrund; dels at danskeres holdninger og opfattelser er en af de tungeste faktorer i etniske minoriteters oplevelse af diskrimination i Danmark.

"Mediernes muslimer - en antropologisk undersøgelse af mediernes behandling af religioner" er skrevet af antropolog Peter Hervik på baggrund af en kvalitativ medieundersøgelse af danske mediers behandling af religioner i Danmark. Udgangspunktet for undersøgelsen var at undersøge, hvordan forskellige religioner skildres, og hvilke underliggende opfattelser disse skildringer spiller op til. Empirien – der blev indsamlet i sommeren 2001 - viste, at omkring 95% af de mere end 800 registrerede indlæg handlede om islam.

Ved at vinkle 'etniske' historier på *konflikter* mellem muslimer og danskerne medvirker medierne til at opretholde et kunstigt skel i skildringen af 'de andre' som en udifferentieret gruppe, mellem 'os' danskere (som udgør hovedparten af læsere og seere) og så 'de fremmede' (som imidlertid også er medieforbrugere, al den stund de ikke er stået af endnu). De såkaldt fremmede udgøres således også af blandt andre unge danskere med

etnisk minoritetsbaggrund, der som læsere og seere i stigende grad føler, at mediernes skildring af dem ikke passer på deres egen oplevede virkelighed.

Konsekvenserne af mediedækningen er derfor bl.a., at den bidrager til forestillingen om, at danskhed og islam er uforenelige størrelser – til stor skade for især de unge muslimer, som forsøger at definere sig i forhold til at være både danske og muslimer. Mediernes dækning kommer for de unge til at virke som en marginaliserende faktor. Undersøgelsen repræsenterer vigtige udsagn om og overvejelser over integritet og identitet for unge etniske minoriteter, og giver eksempler på, hvordan disse håndterer deres flersidede, multikulturelle identiteter, som en reaktion på mediernes rigide opdeling.

Nævnet for Etnisk Ligestilling håber, at undersøgelsen vil skabe et grundlag for debat for især medieverdenen, og bidrage til kritiske refleksioner omkring formidlingen af etniske minoriteter i medierne samt at den vil give anledning til debat om vores alle sammens ansvar for at undlade at reproducere fordomme om hinanden. I danskernes søgen efter en fælles identitet er det, som Peter Hervik skriver, fristende at finde sammen om i bedste fald det anderledes, i værste fald en fælles fjende. Sidstnævnte er en tendens, som nævnet med denne bog ønsker at udfordre, da den fremmedgør mennesker i forhold til hinanden; vanskeliggør samtale og åbenhed og skaber myter, angst og afstand.

Medierne bør være en vigtig løftestang for en saglig debat om de etniske minoriteter, herunder mediernes rolle og ansvar for at sikre et sagligt grundlag at træffe beslutninger på. Som på andre fagområder kræver det derfor en særlig viden og prioritering for, at de etniske minoriteter, herunder spørgsmålet om religion, kan få en nuanceret behandling i medierne. Under alle omstændigheder betyder danskernes manglende personlige kendskab til etniske minoriteter, at der må stilles tydelige krav til redaktører, journalister og bladhusene om ikke at medvirke til utilsigtet diskrimination, med de konsekvenser det har for mennesker med anden etnisk og religiøs baggrund end den danske. Bl.a. den konsekvens, som det fremgår af bogen, at mange unge etniske minoriteter ikke mere orker eller har lyst til at se og læse de danske medier.

Det har været Nævnet for Etnisk Ligestillings vision med denne undersøgelse at få sat fokus på de perspektiver og det medansvar, der ligger hos medieverdenen for at være med til at skabe et samfund, hvor alle føler sig inkluderet. Hvor der er mulighed for nye og komplekse identitetsdannelser på tværs af etniske, kulturelle og religiøse baggrunde og værdier. Det kræver en åben og konstruktiv mediedebat, der som udgangspunkt aner-

kender etniske og religiøse minoriteter som ligeværdige og fuldgældige danske medborgere.

Og som en af de interviewede unge etniske minoriteter optimistisk konkluderer: “Det gælder om ikke at se medierne som et fjendebillede, men et stærkt potentiale, man kan påvirke i den rigtige retning.”

God læselyst

Kjeld Holm

Afgående formand for
Nævnet for Etnisk Ligestilling

English Summary

Muslims of the Media

An anthropological investigation of the media's coverage of religions in Denmark

The purpose of this report is to present and analyze how the Danish media has covered the religions of ethnic minorities in a randomly selected period. Since Denmark has experienced an increasing anti-immigrant sentiment in the late 1990's and early 2000's, the Danish Board for Ethnic Equality has asked for documentation of the media's coverage of religions in order to provide a more solid foundation for a constructive dialogue on the question of whether religious rights and freedom of conscience have been sufficiently cared for. Such rights are seen as the safeguard against social injustice, discrimination and racism.

Few Danes interact socially on a regular basis with members of ethnic minorities. Still, Danes hold strong opinions on questions relating to the presence of these groups. Consequently, such opinions as well as the anti-immigrant reactions must be caused by the media's coverage leading to a call for a closer scrutiny of the media.

The investigation covered the five largest nationally circulating newspapers (Morgenavisen Jyllands-Posten, Politiken, Berlingske Tidende, Ekstra Bladet and B.T.) and the daily television news broadcasted by the two major public service tv-stations from 15 May through 15 August 2001. In addition to the analysis of the media coverage of religions, seven two-hour focusgroup interviews were held with 47 readers and viewers out of whom 19 were Muslims.

The investigation covered approximately 800 articles on religion of which 150 were substantial pieces. More than 95% of the stories dealt with Islam. Given that stories about Jews, Hindus, Sikhs and others appeared as autonomous pieces, regularities in the presentation of these stories could not be provided. In this way, the investigation *did* cover all ethnic minority religions (with a practical delimitation that leaves out religions such as Scientology and Jehovah's Witnesses) but in practice almost all stories deal with Islam.

Articles from the papers were gathered by the magazine MediaWatch under an as-sociation called "Fair Play." After receiving the newspaper articles and videorecordings of the news broadcast, we identified main stories, salient themes and some dominant ethnic characters relating to religions of ethnic minorities in Denmark.

Arguments about racism, political correctness and discrimination (usually surfacing in the shape of repudiation of charges of racism and accusations of political correctness) are omnipresent calling for clarification, especially of the notion of racism. In Denmark, the term racism still refers to German Nazism and the idea of inherent moral and intellectual differences between "races." This connotation is different from attributes of racism that can be worked out analytically by looking at sociological and anthropological studies of racism more generally. Thus, the outcome of studies of racism against blacks in the USA must be included to reveal some of the features of racism. On the other hand such theory-making of racism should always be tested in specific and historicized context. The three regularly occurring elements of racism I have inferred from the literature on racism must be employed and discussed in relation to such local circumstances. I use these elements to organize and focus the large material gathered on the media's coverage of religions in Denmark.

The first element is the "us-them" division. Since the early 1990's a dichotomization between "us" and "them" has dominated the Danish media. That is "us", or "we" the Danes, those who make up the "nation" or the "people" and "the other" or the "foreigners." The presence of this unbridgeable dichotomy does not make up racism analytically speaking. A second element must also be present. That is the hierarchization or inferiorization of "us" and "them" almost always appearing as a reference to "nature" and what is "natural" or to the degree of socio-evolutionary development, where some societies (the West) are seen as being ahead of others (the rest of the world), rather than simply seeing others as contemporary alternative ways of living. The occurrence of this element of racism again is not enough to make up racism. A third element must also be present: the presence of powerful people or institutions that are willing to invest their power to exert the hierarchical division between "us" and "them." For instance in denials of access to the jobmarket, political offices and welfare to people born and raised in Denmark by reference (directly or indirectly) to the color of their skin, clothing, opinions, religions and practices.

The major story of the period dealt with three young, Muslim politicians who had joined the Det Radikale Venstre, the smaller political party of the then two-party coalition

government in 2001 (Chapter 3 and 4). These young Muslims of Pakistani ancestry were met with fierce resistance including an informal scrutiny of their religious background and ties to the Pakistani based Muslim movement Minhaj-ul-Quran by members of Det Radikale Venstre. This scrutiny categorized the young Muslims as fundamentalists, supporters of the death penalty, supporters of the Taliban in Afghanistan, and supporters of the late Ayatollah Khomeini's regime in Iran, and finally making up the core of the presentation of the evening television news of Denmark's Radio on May 17th 2001. Hundreds of articles by journalists, politicians and opinionmakers followed. Finally, the Muslim candidate with ethnic minority background running for a seat in Parliament was denied her candidacy with reference to the assumed implications of her membership of a Muslim organization.

The analysis of the media coverage showed the use of highly debatable sources and documentation. Here, I refer to three instances from the report. First of all, the use of journalists as key sources for the story. In the main story on the young Muslims, one source was identified as a colleague from the same workplace. Second, the use of a link on the Internet, as documentation for the Muslim politicians contribution to the building of a new Islamic World Order did not constitute a reliable source. Third, the relationship to the Taliban, Khomeini and the fundamentalism of the three Muslims were never sufficiently documented. Six months later the Danish Press Council concluded that the reporters of Denmark's Radio had not provided adequate documentation for the alleged connection between the young Muslim politicians in Denmark and the Taliban in Afghanistan.

In chapter 5 and 6 I look at the coverage of the presidential election in Iran, the coverage of events in Afghanistan and four travel articles. The analysis looks particularly at how journalists wrote about Muslims in far away places and infers how articles on travel was built upon biased Danish pre-understandings of Muslims more generally. The analysis of the articles on travel also revealed social, cultural, religious and linguistic differences that seemingly made communication impossible. Behind the presentation of local people and "their culture" as static and living in places where "time has stopped" is a view of people being in another timeworld. People in Rumania, Tunisia, Turkey and Kenya were thus presented as traditional societies, which in three of the four cases was explained as closely linked to the practice of religion.

In chapter 7 I discuss the coverage of Muslims in Denmark who are presented as representing traditional societies. A dominant view, here represented in the largest newspaper

Morgenavisen Jyllands-Posten, was that in Denmark they claimed their rights to exert traditional "Middle Age" values. The paper's editorial comments and prominent commentators construed an antagonistic and hierarchical relation between "Danes" and "Muslims", where Muslim values were portrayed as belonging to the dark, Middle ages - again a different timeworld was chosen to underscore the large, unbridgeable gap between modern Danes and traditional Muslims.

Chapter 8 analyzes two appeals by anti-Islamic journalists to the Danish feminist movement to engage themselves in support of suppressed, scarfwearing Muslim women. The appeals employed the discourse of unbridgeable differences and antagonistic relations between positive values of Danish women and the negative identification of Muslim gender values. The journalists did not talk to Muslim women, including Muslim women feminists, whether they felt suppressed and wanted support in their fight for gender equality. Thus, I conclude this analysis by showing how the two newspaper articles set out to attack Islam more generally and being uninterested in seeking a constructive dialogue with or about suppressed immigrant women.

Chapter 9 looks closer at two members of ethnic minorities who edit correspondence columns in two morning tabloid papers. In particular the chapter focuses on answers to questions concerning Islam, but moves on to include the public positioning of these two, Naser Khader, a politician in Det Radikale Venstre and Rushy Rashid, a journalist who broke out of two arranged marriages, but who kept up her relationship with her family and now insist on being both Danish and Muslim at the same time. I include this positioning, since the identification with the two ethnic spokespeople is important for how the answers are appropriated. The analysis shows that the answers in both columns can be seen as attempts to counter negative perceptions and portrayals of Islam. Each in its own way struggle to separate Islam from patriarchal, conservative and egoistic elements of this religion.

In chapters 10 and 11 most of the participants in the focus groups found the media coverage of Islam one-sided. Still, more than half does find membership of a political Danish party and a Muslim organization such as Minhaj-ul-Quran to be problematic.

The young participants with ethnic minority background found the media coverage of ethnic issues, including religion in general, so appalling that several of them no longer watched news on Danish television or read Danish newspapers.

In the discussion of the main stories of the period, it became clear that the Muslim participants did not recognize themselves in the media's representation of them, hence the title "The Muslims of the Media." Many participants pointed to the necessity of fighting for respect and recognition in the public space of their identity as being Danish, ethnic and Muslim at the same time.

The analysis of the media and the young participants' comments show that the Danish society can be characterized by a tendency not wanting to accept a person's identity to be Danish, if that person also has ethnic and Muslim background.

One of the implications of the rigid, uncompromising division of "us" and "them", Danes and Muslims, Westerners and Islam is that there is little room for ethnic diversity and anti-discriminatory measures. The polarized debate does not seem to allow people to claim a Danish, ethnic and Muslim identity as a basis for being treated like other Danes. Either you are for or against immigrants, descendants, Muslims, ethnic minorities, new Danes and their appearance, ways of action and comments in the media.

The widespread antagonistic and hierarchical dichotomy between "us" and "them" in the representation of Danes and ethnic minorities, can be seen in the statement of politicians and the media coverage of political debate. Two out of the three elements in the analytic racism are clearly present in the media coverage of the investigated three months of 2001. The third element concerns the power and influence of media and others to bring the first two elements into play. This occurs, when powerful individuals, institutions, companies and social movements, for instance use their influence to keep ethnic minorities from getting access to work, political influence, welfare and public recognition. This exertion of power to create and maintain inequalities in the access to public material and symbolic resources by referring to incompatible, religious, cultural and "natural" attributes of "the Others" should be challenged and fought against. Therefore the debate should be carried out beyond trivial outcries of racism and political correctness.

Kapitel 1

Projektet

Indledning

Tirsdag den 15. maj 2001 begyndte indsamlingen af materiale til denne bog om mediernes håndtering af religioner i Danmark. Blot to dage senere indledes en periode, hvor medierne sprænger alle rammer for dækningen af islam i Danmark med hundredvis af indlæg i stort set alle genrer. Kickstarten er TV-avisens nyhedsudsendelse den 17. maj kl. 21.00, hvor de første 13 minutter handler om "infiltrationen" af talebanstøttende, fundamentalistiske unge muslimer i Det Radikale Venstre. De unge radikale var samtidigt involveret i den muslimske bevægelse Minhaj-ul-Quran eller dens danske underorganisationer. Seks måneder senere underkender Pressenævnet forbindelsen mellem de unge muslimer og talebanerne i Afghanistan, men da er skaden sket. DR vælger at formidle sit genmæle uden kommentarer i slutningen af en TV-avis i begyndelsen af februar, 2002. Efter at Det Radikale Venstre den 30. maj afviser at opstille Mona Sheikh til Folketinget, ebber avisernes dækning af denne sag langsomt ud.

Den 1. juni 2001 får påstanden om de unge religiøse danskeres forhold til bevægelsen Minhaj-ul-Quran en ny drejning. I en nyhedsartikel i Morgenposten Jyllands-Posten kan man læse om amerikanernes frygt for "USA's dødsfjende nummer et, Osama bin Laden, og hans al-Qaeda terroristorganisation med base i Afghanistan, der truer verdens mægtigste militærstat." Amerikanerne frygter hævntogter efter, at en domstol i New York kendte bin Laden tilhængere skyldige i bombningerne af de amerikanske ambassader i Afrika i 1998 (Jyllands-Posten 1. juni 2001).

Ganske betegnende har lektor Orla Schantz, imam Leon Soudari-Hansen og lektor Jørgen Bæk Simonsen kaldt politikernes og mediernes behandling af indvandreres religion, specielt islam – som det fremgår af historien ovenfor – for en demonisering af islam (Politiken 22. maj 2001, Kristeligt Dagblad 2. juli 2001 og Simonsen 1999:19).

Tidligere undersøgelser har vist, at der er en tydelig sammenhæng mellem fjendtlige danske holdninger til etniske minoriteter, politiske udmeldinger og mediernes dækning af de etniske minoriteter (Gaasholt og Togeby 1995, Hervik 1999a, Hussain m.fl. 1997). Derfor har Nævnet for Etnisk Ligestilling valgt at fokusere på to særlige indsatsområder: medier og religionsfrihed, idet man ønsker viden og dokumentation om, hvordan

især den skrevne presse behandler historier om etniske minoriteters religioner i Danmark.¹ Basis for denne bog er således en undersøgelse af mediernes behandling af religioner. I en tid præget af populistiske angreb på de etniske minoriteters religion og kultur, må religionsfriheden stå sin prøve som en del af de demokratiske rettigheder. Rettigheder, der også skal fungere som et værn mod diskrimination og racisme.

Det er særlig vigtigt at kigge nærmere på mediernes dækning af religionsstoffet, da religion er et særligt sensitivt område, fordi udøvernes ultimative loyalitet kan ligge et andet sted end i den verdslige lovgivning (Baumann 1999) samtidig med at muligheden for misforståelser er stor, da kun få danskere har regelmæssig omgang med etniske minoriteter og henter størstedelen af deres viden om andre befolkningsgrupper gennem medierne. Man bør således både være opmærksom på den umiddelbare påvirkning, såvel som den indirekte, langsigtede formning af danskernes grundopfattelser af dem selv og andre grupper i Danmark.

Det primære materiale til denne undersøgelse stammer fra landets fem største nationalt udbredte aviser (Morgenavisen Jyllands-Posten, Berlingske Tidende, Politiken, Ekstra Bladet og B.T.) samt et mindre udsnit af DR1 og TV2's nyhedsudsendelser i perioden 15. maj til 15. august, 2001. Desuden har vi i en række fokusgruppeinterviews bedt om respons på periodens dominerende temaer fra forskellige læsere, herunder personer med etnisk og religiøs baggrund.

Hensigten med bogen er at analysere, hvordan etniske minoriteters religioner er blevet fremstillet i medierne i en tilfældig periode, for at kunne bidrage med et fagligt dokumenteret udgangspunkt for diskussion om, hvor vidt religionsfriheden er tilstrækkeligt værnet om. I praksis viste undersøgelsen, at der kun var få og enkeltstående indslag om hinduisme, jødedom og katolicisme, som derved ikke kunne danne basis for en bredere analyse. Omkring 95% af historierne handlede om islam.

Mit udgangspunkt har ikke været at påvise diskrimination og racisme i medierne overfor andre religioner end den protestantiske, luthersk-evangeliske. Det er imidlertid vigtigt at diskutere begreberne racisme, diskrimination og religion, som udgør det større rammeverk for bogen.

Hvorfor racismestudier?

Hvor går man hen, hvis man oprigtigt ønsker at vide noget om, hvad racisme og diskrimination er? Først må det slås fast, at der ikke findes et videnskabeligt baseret videnscenter i Danmark, hvor der forskes og undervises i disse overgrebsfænomeners virkemåde. Det er ellers ikke fordi, der mangler sager, erfaringer, litteratur og vidnesbyrd om racisme i verden eller i Danmark.

Uden et sådant videnscenter er der frit spil for medier, politikere og lægmand til at affeje beskyldninger/diskussioner om "racisme", ofte med et stort følelsesmæssigt engagement med risiko for, at nødvendigt forebyggende antiracistisk arbejde ikke bliver udført. I manglen på et center, som opbygger faglig viden og ekspertise på feltet er der også frit spil for alle mulige undersøgelser, der ofte domineres af personer, som er eksperter i statistik, men ikke i racisme, diskrimination eller etnicitet.

Kvalitativt baserede samfundsforskere kan her bidrage til at løfte seriositeten i debatten ved at indsamle eksisterende erfaringer, analysere dem og formidle forskellige bud på, hvordan fænomenet skal forstås. Hvilke elementer består racisme af? Hvordan forholder racisme sig til beslægtede ideologier? Opgaven må starte med erkendelsen af, at racebegrebet og racisme er et tveægget sværd, som på den ene side optræder som et ideologisk redskab, der bruges til at undertrykke og udnytte bestemte sociale grupper ved at nægte dem adgang til fælles ressourcer som arbejde, velfærd, boliger og politiske rettigheder. På den anden side kan ideologien også bruges til at konstruere en alternativ, positiv identitet som base for politisk modstand og til kampen for mere politisk autonomi, uafhængighed eller deltagelse (Wodak og Reisigl 1999). Det sker f.eks. ved, at en gruppe hævder, at den er unik og ikke kan repræsenteres af andre end dem selv. I begge tilfælde er der tale om en ideologi, som bedst forstås gennem undersøgelser af, hvad der siges og gøres, og i mindre grad som en særskilt formuleret "racelære", selvom denne definition selvsagt også hører ind under racisme.

Der findes stort set ingen erklærede "racister" i Danmark, idet der er bred enighed om, at racisme er dårligt og bør undgås for enhver pris (Quraishy 1996). Der kunne formentlig også skabes enighed om, at hvis racisme finder sted et givet sted, så har det en negativ effekt. Problemet er, at der oftest lægges røgslør ud i debatten om racisme. Enten fordi man associerer racisme med diverse historiske betydninger, eller når man kaster det mest effektive røgslør ud, nemlig anklagen om, at modparten er politisk korrekt. Sådanne røgslør i debatten gør det vanskeligt at afsløre, om der i konkrete tilfælde er tale om racisme, etnisk diskrimination eller andre brud mod ligestillingen. Det er som

om, der bliver taget stilling for eller imod racisme inden præmisserne og forståelsen af begrebet er på plads, på samme måde, som man er for eller imod EU, fri abort og monarkiet.

Med hensyn til begrebet politisk korrekthed er jeg helt enig med min norske kollega, antropologen Marianne Gullestad. Hun skriver i sin forskningsbaserede bog om indvandrerdebatten i Norge, at udtrykket “politisk korrekt” i dag er blevet til et skældsord på linje med – men i modsætning til – at være racist. Forskellen mellem at være “racist” og at være “politisk korrekt” er, at beskyldningen om at være racist kan imødegås med en forklaring, mens beskyldningen om politisk korrekthed er vanskelig at forsvare sig imod. Og mens det som kaldes politisk korrekthed (f.eks. støtte til minoriteterne) ikke længere er politisk korrekt, så er netop det “politisk ukorrekte” (at kritisere minoriteterne) i praksis blevet det politisk korrekte (Gullestad 2002:18-19). Dette fremgik blandt andet af den sidste valgkamp i Danmark, hvor kritikken af de etniske minoriteter var et dominerende politisk standpunkt. Med andre ord mener Gullestad, at betegnelsen politisk korrekthed er uden reelt indhold. Beskyldningen om politisk korrekthed kan i manglen på saglige argumenter bruges som et tomt skældsord rettet mod politiske modstandere.

Bag Gullestads iagttagelse gemmer sig flere interessante forhold. Ifølge den amerikanske professor i jura og engelsk, Stanley Fish, kan manglen på saglige argumenter vendes til et retorisk angreb. Strategien går ud på, at man adskiller sit budskab fra dets partipolitiske udgangspunkt og dets historie. Derefter præsenteres budskabet som et argument for en almenyldig kendsgerning, der appellerer til den sunde fornuft. Man påkalder sig således et neutralt tredje standpunkt, der nærmest er løftet op over sin politiske forankring. En sådan appel er “korrekt” for værdierne er sande, fælles og lige for alle. Disse almene og fornuftsbaserede værdier står herefter i modsætning til de personer, som taler bestemte gruppers standpunkter, f.eks. feminister, sorte, bøsser og lesbiske, som pålægger resten af befolkningen dette “politisk korrekte” syn, hvor ingen kan tale disse gruppers sag uden selv at være en del af dem. Derved blokerer man, ifølge kritikerne, for muligheden af at kritisere disse grupper.

Princippet i anklagen om politisk korrekthed er at flytte opmærksomheden over på de politisk korrekte og væk fra dem selv. Imidlertid findes der ikke en apolitisk rationalitet. Appellen til de neutrale, universelle eller nationalistiske værdier kan måske umiddelbart række ud over partipolitiske og sociale forskelle, men appellerne har en historie og er naturligvis politiske (Fish 1994). I den forbindelse gælder det, at f.eks. Dansk Folkepar-

tis anklage af Kjeld Holm (formand for Nævnet for Etnisk Ligestilling) og Morten Kjærum (direktør for Det Danske Center for Menneskerettigheder) for at være politisk korrekte ikke udgør en apolitisk, objektiv sandhed, men i sig selv er en argumentation, der udtrykker et politisk angreb, som blot har en anden politisk forankring. Et andet eksempel er Det Konservative Folkepartis forslag om tvangs-undervisning i kristendom for muslimer med henvisning til den "almengyldige" sandhed, at Danmark er et kristent land. Undtagelse fra kristendomsundervisningen har politiske implikationer, men det har den alternative, tvungne kristendomsundervisning også. Forslaget er derfor ikke mindre politisk korrekt, ifølge Fish' analyse af politisk korrekthed i 1990'ernes USA. Igen er pointen, at termen i sig selv er en meningsløs angrebsskategori, der fjerner opmærksomheden fra ens eget politiske ståsted.

Der er flere gode grunde til at fjerne røgsløret og rette et seriøst blik mod racisme og diskrimination. En af de største er naturligvis læren fra historien, men en anden vigtig grund er, at diskrimination altid skader en række mennesker og dermed også samfundet. Hvis grupper af mennesker i et samfund, hvad enten de består af samme køn, religion, hud- eller hårfarve, udsættes for negativ forskelsbehandling, har det ud fra en samfundsmæssig og national betragtning potentielt langsigtede konsekvenser i form af voldsomme modreaktioner og personlige omkostninger. Selvom der endnu ikke er ført videnskabelig dokumentation (kun argumentation) for dette, så siger enhver sund fornuft, at udsættelse for eller overværelse af racisme og etnisk diskrimination over længere tid fører til øget vold og kriminalitet. En tredje uheldig konsekvens af nyracistiske udtalelser og diskriminerende handlinger er den fordømmelse, der opstår i udlandets opfattelse af Danmark. Et eksempel blandt mange er Guardian's indlæg fra 5. juni 2002 (oversat og publiceret i Politiken 15. juni, 2002). Her skriver medstifteren af det britiske Holocaustcenter Beth Shalom om den nye danske lov vedrørende ægteskab med udlændinge:

Lovens underforståede rationale er blandt andet et præventivt tiltag mod arrangerede ægteskaber mellem medlemmer af Danmarks muslimske samfund og personer fra muslimske lande. En lovgivning, der gjorde dette utilsløret, ville være racistisk, så de danske myndigheder har i stedet valgt fremmedhadet – alle udlændinge diskrimineres på lige fod (Politiken 15. juni 2002).

Denne fratagelse af rettigheder ligner ifølge Shalom den, som nazisterne i 1935 gennemførte overfor jøderne.

I tilfælde af racisme og diskrimination er konflikt således altid potentielt til stede. Ikke bare i forbindelse med den enkelte episode, men også, og især, i den vedvarende strukturelle barriere som enkeltpersoner, familien eller omgangskredsen er udsat for. Eller i den kreative anfægtelse af anderledes identitet, hvor en gruppe igen og igen udsættes for nye verbale angreb. Derfor er der al mulig grund til at tage diskrimination og racisme mere alvorligt end man gør i dagens Danmark. Danmark må undgå den amerikanske model, hvor blandt andre sorte amerikanere bliver diskrimineret. F.eks. tjener en hvid amerikaner i gennemsnit ca. 16.000 dollar om året og en sort kun 8.800 dollar. Desuden sidder hver tredje unge sorte amerikanske mand i fængsel.

I undersøgelsesperioden dukkede fjendebilledet af islam op igen og igen, byggende på en ideologi, der ser danskhed og islam som uforenelige. Et eksempel på dette kan ses hos Dansk Folkepartis folketingsgruppe, når den skriver:

Dansk Folkeparti mener, at den muslimske levevis er uforenelig med dansk kristen tankegang. Således strider det mod dansk tankegang at acceptere mandschauvinisme, voldelig opdragelse, adskillelse mellem kønnene, tvangsægteskaber, pigeomskæringer, prygl og hjernevask af skolebørn (Dansk Folkepartis folketingsgruppe 2001:190)

I tiden efter 11. september og især i valgkampen op til valget den 20. november, indtog Venstre, det Konservative Folkeparti og Socialdemokratiet en tilsvarende holdning overfor islam (se også Bruun og Hervik 2002). Når jeg ikke nævner partier på venstrefløjen, er det fordi de glimrede ved deres manglende tilstedeværelse i debatten om flygtninge og indvandrere.

Debatten om indvandrere og flygtninge i Danmark hviler på en dikotomisering mellem danskere og ikke-danskere, der desuden reproduceres af mange med etnisk minoritetsbaggrund, som deltager i den offentlige debat. Det er min klare overbevisning, at jo større og jo mere rigid opdelingen mellem positivt fremstillede danskere og negativt skildrede "ikke-danskere" bliver, desto sværere vil det være at komme racisme og diskrimination til livs. I den nationalistiske opblomstring (behandles i næste kapitel), hvor national-staten søger kulturel homogenitet, skærpes opmærksomheden og kampen mod de grupper, som afviger. Den synlige kulturelle forskellighed bliver dermed nærmest kriminaliseret. Som mine belgiske kolleger rammende udtrykte det: Hvordan kan vi bekæmpe racisme, hvis den bekæmpes ud fra antagelsen om, at homogenitet og modstand mod heterogenitet er normalt? (Blommaert and Verschueren 1998). Hvis homoge-

nitet er normen, så vil den naturlige løsning på det problem, der er skabt af den kulturelle mangfoldighed, være at rehomogenisere. Det betyder at fjerne de fleste mørkhårede og gøre Danmark hvidt (Dagens Nyheter 24. november 2001). De to belgiere hævder, at højrefløjen ønsker at fjerne de kulturelle forskelle, mens venstrefløjen og det tolerante flertal i befolkningen (i Belgien) ønsker, at integrationen på magisk vis skal fjerne de forstyrrende forskelle (ibid.). Dermed hænger den nye nationalisme og fjendtligheden overfor ikke-homogene befolkningsgrupper sammen. Mere om dette senere.

Religion i Danmark

Mange danskere ser i dag religion som et doktrinært system af begrænsninger på individets tænkning og handling, mens andre, der befinder sig inden for en af verdensreligionerne, ser religion som en umådelig kilde til forløsning. Udvalget vedrørende Trossamfund under Kirkeministeriet har defineret religion som: "En specifikt formuleret tro på menneskets afhængighed af en magt, som står over menneskene og naturlovene, og en tro som giver retningslinjer for menneskets etik og moral." (Koch 1999:154). Antropologen Cecilie Rubow har på lignende vis forklaret, at en religion betegner "en særlig form for tro, der omfatter et bestemt symbolsk system og en gruppe mennesker, der samles såvel rituelt som i troen på den bestemte transcendent virkelighed og sandhed" (Rubow 2000:11). Denne udbredte definition indeholder således også fremstillingen af overmenneskelige væsener, hellige jordiske personligheder og en grad af trofasthed i tro og handling.

I denne undersøgelse afgrænses religion til de fem verdensreligioner, hvilket udelukker ikke-litterært baserede religiøse overbevisninger. Desuden medtager undersøgelsen kun religioner i Danmark med et vist etnisk islæt, hvorfor Jehovas Vidner og Scientology for eksempel ikke inkluderes. Etnisk bruges her om mindretal af især ikke-vestlig oprindelse (se Hervik 2003a for diskussion af etnicitetsbegrebet i dansk medieforskning). "New Age" og dets flytning af fokus fra det transcendent guddomme-lige, der ligger uden for det enkelte individ, til det enkelte menneskes guddommelighed ligger også uden for undersøgelsens rammer.

Det religiøse aspekt ved en gruppes kulturelle baggrund kan skilles begrebsligt ud. I citatet fra Dansk Folkeparti sættes tvangsægteskaber og omskæring af piger lig med muslimsk levevis. Imidlertid er disse to traditioner ikke tilladt ifølge Koranen, fordi de er udtryk for tvang (Madsen 1980: 2(257)). I stedet er der tale om en praksis, som har sine rødder i ikke-muslimske traditioner. Dog lever det religiøse ikke en adskilt tilvæ-

relse fra andre kulturelle udtryk. Derfor praktiserer en del muslimer også stærkt kritisable praksisser i den forvisning, at det er en muslimsk tro. Andre muslimer argumenterer derimod, at hvis muslimer blot var mere troende og kendte Koranen bedre, da ville omfanget af tvangsægteskaber og omskæring blive reduceret.

Det følger heraf, at indholdet af religion (religion *er*) og religionens funktioner (religionen *gør*) ikke kan adskilles fra fremstillingen af, hvad religionen er og gør. I denne undersøgelse betoner jeg netop fremstillingen af religionen fremfor dens indhold og funktion. Med dette baner jeg vejen for at kunne inddrage de fremstillinger af religioner, som "objektivt" set ikke handler om religion. Når en avis således skriver, at islam hindrer piger i at dyrke sport, og Dansk Folkeparti sidestiller islam med tvangsægteskaber og pigeomskæring, så er der snarere tale om kulturelle traditioner og vaner end om religiøse diktater. Etnicitet, kultur og religion bliver således ofte sammenblandet og udgør et særskilt problem i mediernes (og politikernes) fremstilling af religion. I forhold til denne undersøgelse vil jeg pointere, at den kritiske gennemgang, som jeg foretager, ikke tager sit udgangspunkt i et forsvar for en eller flere religioner i Danmark, men derimod i en mere nuanceret og objektiv fremstilling af etniske minoriteters religioner.

Religionsfrihed og religionslighed

§67 i Grundloven sikrer friheden til at tro: "Borgerne har ret til at forene sig i samfund for at dyrke Gud på den måde, der stemmer med deres overbevisning, dog at intet læreseller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden." Danmark har altså religionsfrihed ifølge vores øverste lov, Grundloven.

I den vestlige nationalisme er religion sekulariseret; religion og stat er adskilt, idet religionen hører ind under den private sfære. Det er noget, som borgeren gør i sin fritid og det har ingen politisk relevans. Men adskillelsen har aldrig været absolut og entydig – og er det stadig ikke.

Grundlovens §4 fortæller eksempelvis også, at den danske folkekirke er den evangelisk-lutherske, og at den understøttes som sådan *af staten*. Grundloven fastslår desuden, at både folkekirkens og trossamfundenes forhold skal bestemmes ved lov. Dette er aldrig sket (Koch 1999, Simonsen 1999), og administrationen sker uden et egentligt lovgrundlag.

Lektor i teologi Hans Raun Iversen pointerer, at det set med kristelige øjne er betænkeligt, at en evangelisk kirke skal leve med statssikrede privilegier og begrænsninger (1999). Folkekirkens overhoved er kirkeministeren og denne er i stand til at underkende kirkens autoriteter.

Udover landskirkeskatten og kirkeskatten i de enkelte sogne, går der midler fra skatteyderne til folkekirkens præsteløn. Hvert år gives der 600 millioner kroner til folkekirken via finansloven, hvilket svarer til 15% af folkekirkens samlede budget. Disse midler gives til forkyndelse, idet de går til biskoppernes løn og til 40% præsternes løn. Resten af lønnen kommer fra kirkeskatten. Også statens betaling af den teologiske uddannelse udgør en støtte, som ikke tilfalder trossamfundene uden for folkekirken. Yderligere ligger der en begrænsning på den katolske og baptistiske præsteuddannelse, idet der til disse ikke gives SU-midler (for en gennemgang af den økonomiske særstilling, herunder kirkeministerens enekompetence vedrørende landskirkeskatten, se Christoffersen 2001:37-55). Man kan således på baggrund af en lang række forhold med god ret sige, at religion og politik ikke er formelt adskilt i det danske demokrati.

På baggrund af folkekirkens statslige forankring og trossamfundenes mangel på samme kan man således sige, at Danmark har religions-*frihed* men ikke religions-*lighed* (Christoffersen og Simonsen 1999). Dette forhold er også debatteret i medierne inden for undersøgelsesperioden, men ikke i forhold til debatten om de unge muslimer i Det Radikale Venstre.

Den næststørste religion i Danmark er islam, der består af en række forskellige retninger med forskellige grader af religiøs overbevisning og efterlevelse. I alt udgør antallet af muslimer i Danmark omkring 160.000, hvoraf det anslås, at højst ca. 1/5 praktiserer deres religion. En del af disse, især de unge, som er født og opvokset i Danmark, har en islamopfattelse, der er farvet af det danske samfund og den danske kultur, mens andre er mere påvirkede af forældrene, den udvidede familie og forældrenes oprindelsesland (Rasmussen 2001:8-11).

Muslimske menigheder udgør nyere godkendte trossamfund i Danmark, hvorimod jødedommen og forskellige kristne trossamfund udgør 'gamle' anerkendte trossamfund. Ifølge ægteskabsloven fra 1969 kan kirkelig vielse finde sted "Inden for andre trossamfund, når en af parterne hører til vedkommende trossamfund, og trossamfundet har præster, som af kirkeministeren er bemyndiget til at foretage vielser" (Religionsguiden 2000:103). I de "anerkendte trossamfund" er det således religionen, som er anerkendt,

mens der efter 1969 er tale om “godkendte” trossamfund, hvor bestemte religiøse ledere får “bemyndigelse” til at foretage vielser (ibid.).

Det religiøse Danmark

Ved indgangen til år 2001 var 84.7% af den danske befolkning medlem af folkekirken. Tallet dækker imidlertid over store regionale variationer. Således var tallet kun 67,8% i København, mens det var 92.2% i Ringkøbing Amt (Kristeligt Dagblad, 7. juni, 2001). Bortset fra i juleperioden går kun 2-3% af befolkningen i kirke om søndagen (Rubow 2000:3). Omkring 80% af alle nyfødte døbes. Tallet er faldet med ca. 4% fra 1980 til 1998 på landsplan, men har været stabilt i Jylland og på Fyn. Antallet af konfirmerede ligger på omkring 80% af hver årgang. Antallet af kirkelige vielser er let faldende, mens det samlede antal vielser er stigende (Rubow 2000:257-258).

En statistisk undersøgelse fra starten af 1990'erne viser, at ca. 65% af den danske befolkning tror på Gud. Men denne tro ser ikke ud til at bunde særlig dybt. For valget af tro på en eller anden bagvedliggende (ukristen) “åndelig kraft” dominerer over troen på Gud. En tredjedel af danskerne siger, at de ikke tror på noget som helst, mens 16% tror på reinkarnation (Gundelach og Riis 1992 i Rubow 2000). Ud fra disse betragtninger er det næppe forkert at konkludere, at kun få danskere er troende protestanter eller mere generelt kristne. Alligevel identificerer en stor del af befolkningen sig selv som kristne ud fra en nominal betragtning og ud fra deres medlemskab af folkekirken. Tilgangen til undersøgelsen

Min tilgang til denne undersøgelse er formet efter års forskning i både en dansk og en mexicansk sammenhæng. Mit første feltarbejde foregik således blandt mayatalende folk på Yucatanhalvøen i Mexico. Undersøgelsens fokus var et studie af kulturmødet mellem eksterne identitetskategorier og lokal selvforståelse (Hervik 1999b). På den ene side undersøgte jeg, hvordan, hvornår og hvorfor eksterne eksperter fremstillede mayaerne, som de gjorde, og på den anden side søgte jeg at afdække, hvordan den eksterne fremstilling spillede sammen med hverdagslivet i den maya-spansk sprogede by Oxxutzcab.

Bogen “Den generende forskellighed”,² udgør en undersøgelse, der indeholder både en analyse af mediernes dominerende temaer vedrørende indvandrere og flygtninge i starten af 1997, men også en mere dybdegående analyse af danske grundopfattelser, som på længere sigt blev dannet primært gennem tilegnelse af mediernes noget ensidige behandling (Hervik 1999a).

Medieanalysen i “Den generende forskellighed” yder således et bidrag til den del af medieforskningen, som beskæftiger sig med medier og etniske minoriteter. Det er en hybrid disciplin, idet den består af forskere med vidt forskellig baggrund og en broget buket af institutionelle forankringer (se Tufte 2001).

Det er ikke underligt – men derimod ønskværdigt – at der findes vidt forskellige tilgange inden for medieforskningen. Groft sagt falder studierne i en kvantitativ og i en kvalitativ gruppe, hver med sin bredde og til tider med kvantitative og kvalitative synsvinkler i samme undersøgelse. I den kvantitative ende finder man f.eks. undersøgelser, der betoner antallet af artikler i forskellige aviser i en given periode eller hvor mange spaltetilimetre et givent emne har budt på (Madsen 2000, Gaasholt og Togeby 1995).

I det kvalitative domæne finder vi en række diskursanalytiske tilgange, som søger at systematisere mediernes temaer og konkrete udtryksmåder (Madsen 2000, Hussain m.fl. 1997). Lidt for ofte bruges diskursanalysen dog ukritisk, idet tilgangen ikke i sig selv giver anledning til at analysere diskursens historiske opkomst, dens effekt samt modtagelsen af diskursen. I andre tilfælde kortlægger de kvalitative analyser den politiske debat om flytninge og indvandrere ud fra mediernes dækning (Hussain m.fl., Jensen 2001, Madsen 2000 og Gaasholt & Togeby 1995), men uden blik for den langsigtede effekt på læserne.

Ideelt set må kvalitative tilgange tilstræbe at analysere historierne ud fra de forskellige aktørers perspektiver, inklusive producenterne (journalister, redaktører, bladhuse, aktionærer), produktet (artiklen, annoncen, billedet, hele avisen) og læserne (både disses egentlige læsning og den sekundære tilegnelse) (Hervik 1999a). Denne tilgang er naturligvis omfattende, hvis den skal gennemføres i alle led, men det er vigtigt at holde helheden for øje i en proces, som hele tiden udfolder sig på en lang række niveauer. Det er denne helhed, jeg prøver at tilstræbe i min tilgang til konkrete historier, og som bedst kan karakterises som en antropologisk tilgang, der bygger på grundprincipper hentet fra kulturstudie-tilgangen til medierne. Kulturstudierne studerer især tekster og andre konventionelle former, som cirkulerer i det offentlige rum med henblik på forbrug af et publikum og således søger at påvirke modtagernes talen og handlen.³ Samtidig kan tilgangen også betragtes som praksisorienteret. For 20 år siden benyttede antropologien sig stadig af et fokus på anonyme praksisser, hvor beskrivelser i dag fokuserer på konkrete fortolkninger, udtalelser, personer, magtstrukturer, begivenheder og handlinger.

Det antropologiske forsøg på at se handlinger i et helhedsperspektiv gør sig også gældende på et andet område, nemlig i læsning eller i forbruget af mediernes produkter. Når antropologer - ideelt set - skal kigge på skriftlige eller mundtlige tekstbidder, som f.eks. nyhedsartikler i massemedierne, trækkes der på dele af sprogforskningen. Det gælder ikke mindst på et af de principper, som lingvisten H.P. Grice etablerede for over 30 år siden (Grice 1971 cit. i Hanks 1996). Grice var en af de første, som slog fast, at sproglige ytringer ikke skal forstås alene for sit informationsindhold, men også som en kommunikation, der for det første altid må forstås i sin konkrete kontekst, for det andet må den forstås ud fra den eller de positioner forfatteren og modtageren kommunikerer ud fra, og for det tredje ud fra den afkodning modtageren foretager. Denne afkodning går således ikke kun på det intenderede budskab, men også - og i visse tilfælde udelukkende - på en bedømmelse af, hvad forfatterens hensigt er med kommunikationen. Således viste han, at det kan være vigtigere i en samtale at være hjælpsom frem for at formidle konkret og korrekt information.⁴ Artiklerne bliver da betragtet som både bærere af budskaber, der søger at påvirke folk, men de udgør også en kommunikation, hvor magtforholdene mellem afsender, intenderet modtager samt budskabets aktører er vigtige. Særlig vigtigt er inddragelsen af læsernes perspektiv.

Den overordnede analytiske tilgang er altså antropologisk i den forstand, at der tilstræbes et helhedsperspektiv - vel vidende at et sådant aldrig kan være udtømmende - som søger at se indlæg, udsendelser, aviser og interviews som dele af konkrete processer og begrænset af deltagernes erfaringer og arbejdspladsens strukturelle betingelser. Disse udtryksformer må som kulturelle former og sproglige udsagn forstås på egne præmisser og derefter analyseres i forhold til andre udtryk. Det betyder, at analysen af en politikers strategi i mediefremstillingen primært må ses i forhold til det politiske felt, dets positioner og måden, personer udfylder disse positioner, ligesom medieforfatternes strategi må ses i forhold til mediefeltets magtpositioner. I begge tilfælde handler positionerne blandt andet om at opnå prestige, viden og adgang til anerkendte måder at skrive på.

Selv om jeg som forsker ikke kender den personlige hensigt med en kommunikation, men analytisk vil kunne udlede den politiske strategi, så spiller afkodning af intentionen en særlig rolle. Dette er specielt tydeligt i receptionsdelen af undersøgelsen, hvor fokusgruppedeltagerne taler både om de offentlige personers formidling af budskaber, den position som deltagerne mener formidlerne taler ud fra og deres hensigt med kommunikationen. I flere tilfælde ender dette med en stillingtagen til personer, hvilket afspejler receptionen (jf. kap. 10 og 11).

Mens mange identitetsteoretikere arbejder med kulturelle identiteter som køn, religion, seksuel orientering, profession osv. ser jeg disse som positioner, der ikke nødvendigvis udgør deres personlige eller private identitet i betydningen fælles forståelser med hvilke, de har en klar følelsesmæssig tilknytning (Holland m.fl. 1998).

I min analyse har det vist sig - måske ikke overraskende - at kendte offentlige personer med etnisk minoritetsbaggrund i egen formidling og egen politiske fremtræden både er genstand for og selv trækker personlige oplevelser, erfaring og baggrund eksplicit frem. Dette forhold afspejler sig også i denne undersøgelse, hvor hensigten imidlertid ikke er at inddrage eller fokusere på private forhold og personlig identitet.⁵

I fagterminologien kan min tilgang betegnes som "kritisk", idet jeg overordnet set fokuserer på det problematiske i mediedækningen, fremfor på at give et samlet billede af gode og dårlige indslag i perioden. Med udgangspunkt i konkrete historier går jeg efter svaghederne i mediernes fremstilling og de magtforhold, som måtte bidrage til en ulige behandling af etniske minoritetspersoners religion. Hermed ønsker jeg at invitere journalister m.fl. til refleksion med henblik på at hæve niveauet for dækningen af religioner i Danmark. En af måderne dette kunne gøres på er at sætte nyhederne ind i et større globalt og samfundsmæssigt perspektiv.

I fagterminologien kan min tilgang betegnes som "kritisk", idet jeg overordnet set fokuserer på det problematiske i mediedækningen, fremfor på at give et samlet billede af gode og dårlige indslag i perioden. Med udgangspunkt i konkrete historier går jeg efter svaghederne i mediernes fremstilling for hermed at invitere journalister m.fl. til refleksion med henblik på at hæve niveauet for dækningen af religioner i Danmark. En af måderne dette kunne gøres på er at sætte nyhederne ind i et større globalt og samfundsmæssigt perspektiv.

Mange mediestudier vedrørende etniske minoriteter kigger *enten* på mediedækningen *eller* modtagelsen af mediernes informationer. Der findes dog enkelte medieforskere som arbejder med etnografiske metoder (Drotner 1994), og koncentrerer sig om det naturlige forbrug og modtagelse af mediernes informationer, mens danske etnografer mest af alt glimrer ved at være fraværende.

Forbruget af medierne udgør en særlig metodisk udfordring for medieforskerne, da der ikke findes en entydig relation mellem bestemte medieprodukter og en specifik modtagelse. Selvom historier har hundreder af indlæg, vil de færreste forbrugere vide præcist,

hvilken avis eller nyhedsudsendelse, der fik historien til eksplodere. Den “naturlige” læsning af en konkret historie i en nyhedsavis kan vanskeligt genetableres som eksperiment og vil heller ikke være udtømmende for, hvordan dele af en historie over tid kan blive en del af en persons grundopfattelse. Således kan en person tilegne sig en artikel uden at have læst den, men ved at få den refereret af en arbejdskollega. Dette har naturligvis metodiske konsekvenser, som især er en udfordring for medieetnografien. Her er det vigtigt at skelne mellem de holdninger eller synspunkter, der kan vælges og fravælges, og så de grundopfattelser, folk anser som en del af virkeligheden og som derfor ikke er til diskussion.

En af konsekvenserne er, at den valgte holdning kan måles, men det kan grundopfattelsen ikke, for den må udledes gennem længere interaktion og/eller dybdegående interviews. Samtidig kan man i målingen af holdninger ikke være sikker på, hvad man egentlig har målt og fundet frem til. Det gælder f.eks. EUMCs holdningsbarometer⁶, der viser, hvad undersøgerne kalder et paradoks, idet danskerne både giver flest tolerante henholdsvis racistiske svar (se Hervik 2003b).

Selvom der ikke kan etableres en entydig relation mellem bestemte historier og deres effekt, er dette ikke det samme, som at sige, at historierne ikke har en effekt. Historien om “de besværlige somaliere” er et godt eksempel. I slutningen af 1996 og starten af 1997 blev de somaliske flygtninges kulturelle anderledeshed og påståede sociale besværlighed massivt og ensidigt dækket af den danske presse (Se Fadel, Hervik og Vestergaard 1999).

Få år senere kunne Møller og Togeby på baggrund af deres undersøgelse fastslå, at somaliere var de folk i Danmark (af de adspurgte fire nationaliteter), som følte sig mest diskrimineret (Møller og Togeby 1999).⁷ Der var ikke tvivl om, at mediedækningen havde sat sig fast på mange danske nethinder og udgjorde en diskriminerende forskellighedstænkning, der gjorde hverdagen sur for mange somaliere.

I undersøgelsen har det ikke været min opgave at nå frem til løsninger og forslag til forbedringer. Jeg er hverken journalist, uddannet specifikt i medieforskning, muslim eller kristen, men jeg har fagligt beskæftiget mig med medier, etnicitet, integration, racisme, religion, tolerance og epistemologi i et antropologisk perspektiv, som er den position, jeg taler ud fra. Min holdning er, at ideer til løsninger skal komme fra personer, så tæt på medieproduktion og brugerne som muligt. Jeg ønsker i stedet at analysere og kortlægge problemer og dernæst gå ind i en konstruktiv dialog om løsninger.

De problemer, jeg overordnet koncentrerer mig om i den konkrete undersøgelse, hænger nøje sammen med nogle generelle tendenser i mediernes produktion af nyheder. I jagten på den gode historie fokuserer store dele af pressen ofte på sensationer og følelsesladede 'nyheder'.

Når den gode historie er fundet overtager pressens medlemmer ofte hinandens vinkling af denne og sender den videre – bolden ruller. I denne proces kan der meget nemt opstå myter, som får lov at leve deres eget liv, i pressen og efterhånden også meget snart i folks bevidsthed. Pressens magt som meningsdanner er nemlig enorm.

Nyheder og historier om etniske minoriteter har efterhånden udviklet sig til et sprængfarligt emne i den danske debat. I dette minefelt er det vigtigt at pressen er sober og driver samvittighedsfuld og grundig journalistik.

I nærliggende analyse låner og overtager de fem landsdækkende aviser og nyhedsudsendelserne i DR og TV2 blandt andet en vinkel, som dels bygger på et meget tendensiøst interview, dels på en meget selektiv kildebehandling. Da Pressenævnet 6 måneder senere forlanger, at TV-avisen skal bringe genmæle er det på mange måder for sent – både i forhold til konkrete konsekvenser for de involverede personer og – ikke mindst – i forhold til meningsdannelsen i den almene befolkning.

Omdrejningspunktet for analysen, er således mediernes behandling af de etniske minoriteter og analysens overordnede konklusion er, at journalisterne medvirker til at reproducere og forstærke polariseringen af befolkningen gennem en positiv præsentation af danskerne og deres forestillede enhedskultur og en negativ skildring af “de andres” anmasende kulturelle forskellighed. Der opbygges sejlivede dikotomier omkring begreber som os og dem, muslimske eller ikke muslimske, vestlige eller ikke- vestlige.

Min kritik retter sig dog ikke alene mod journalister. Medierne er således ikke årsagen alene, men en medvirkende årsag. Også politikerne spiller en vigtig rolle i opbygningen af myter og fjendebilleder. Den ene gruppe kunne ikke klare sig uden den anden (se også Gaasholt og Togeby 1995:147-165).

Om projektets metodiske fremgangsmåde

Hovedmaterialet til undersøgelsen er indsamlet af tidsskriftet MedieWatch efter udstukne retningslinjer. MedieWatch har efter en indledende afprøvning indsamlet

materiale, der omhandler religion, trossamfund, kristendom, islam, buddhisme, hinduisme, sikhisme og jødedom. Materialet stammer fra de fem største landsdækkende aviser samt nyhedsudsendelser på henholdsvis DR og TV2. Artiklerne er for størstedelens vedkommende almindelige nyhedsartikler indenfor de journalistiske genrer (Kabel 1999:23), mens kommentar (ledere, læserbreve, brevkasser og gæsteanmeldelser) (Meilby 1999:72) kun er medtaget i særlige tilfælde (kapitel 7, 8 og 9). BT. og Ekstra Bladets læserbrevkasser er således medtaget, da de er skrevet af muslimske Rushy Rashid og Naser Khader (kapitel 9). Materialet er desuden suppleret med emner fra Integrationsministeriets daglige presseklip vedrørende perioden efter 15. august 2001.

Materialets omfang var umiddelbart overvældende. MedieWatch leverede mere end 800 indlæg, som blev registreret efter dato, avis, overskrift, forfatter, genre, størrelse, kilder, geografisk genstandsområde og emne. Video-optagelser af nyhedsudsendelser blev registreret på samme måde, om end materialet herfra var langt mere overskueligt, idet de offentlige tv-kanaler stort set ikke dækkede "religioner i Danmark med etnisk islæt" i hele juli og dele af august måned.

Næste skridt i processen var at læse (og se) materialet igennem med henblik på at frasortere irrelevante artikler og genrer samt at identificere hovedhistorier og temaer, som krævede nærmere opmærksomhed. På den baggrund blev mere end 150 "større historier" sorteret fra i en særlig basispulje. Disse udgjorde indlæg på mere end ca. 1/4 side, inklusiv fotografier og andre illustrationer med en vis substans på religionsområdet fortrinsvis i den journalistiske genre, men dog også visse avisledere og inviterede indlæg, der eksplicit handlede om religioner. Blandt disse indlæg befandt sig en serie rejseartikler, hvori subjektive opfattelser af de lokale religioner indgik i beskrivelsen af mødet med lokalbefolkningen og de historiske seværdigheder. Udover basispuljen blev der oprettet puljer, hvor mindre indlæg og kommentarer, der omhandlede hovedhistorierne, blev inddraget. Den meget omfattende historie om unge muslimer i Det Radikale Venstre blev yderligere opdelt efter dato.

Mange af de indlæg, MedieWatch leverede under overskriften "religion" var vævet sammen med emner som tradition, kultur og politik. Det var således en tidlig erkendelse, at der ikke fandtes et særligt afgrænset genstandsområde "religion" eller f.eks. "islam," men at den større kontekst måtte findes. Dette forhold er yderligere uddybet i næste kapitel.

Efter at hovedhistorierne og temaerne var udvalgt (bogens del 2-5) blev de fører- eller lede-artikler identificeret, der udgjorde særlige begivenheder i historienes udvikling og satte præmisserne for senere artikler.

I denne undersøgelse har det været særlig vigtigt at få bragt ikke bare etniske minoriteters, men også andre medieforbrugeres kommentarer på banen. Det er i den forbindelse forbløffende, at hidtidige studier af mediedebatten om etniske minoriteter har været så fattige på læser-, seer- og lytterrespons til mediernes historier (Gaasholt og Tøgeby 1995, Madsen 2001, Jensen 2000 og Larsen 1997. Undtagelser er Yilmaz 1997, se også Hervik 1999a).

Sammen med tre forskningsassistenter har jeg derfor gennemført syv fokusgruppeinterview. Præmissen var, at det skulle være relativt homogene grupper, som ville give størst mulighed for, at vi kunne opnå en vellykket og frit flydende samtale om mediernes historier i undersøgelsesperioden og hvor alle kunne føle sig trygge. (Barbour og Kitzinger 1999, Morgan 1997). Vi valgte derfor at rekruttere yngre del-tagere med etnisk minoritetsbaggrund og/eller personer, som var aktive i forenings- eller politisk arbejde, og dermed kunne forventes at være "aktive" medieforbrugere. I overensstemmelse med projektets kritiske tilgang valgte vi "aktive" medieforbrugere, som kunne og ville fortælle om deres forhold til mediernes historier. Deltagerne blev rekrutteret via kontaktpersoner og direkte opslag i omkring 20 organisationer. De frivillige deltagere blev herefter udsat for en screening efter ovenstående kriterier og grupperne fordelt. De syv grupper talte i alt 47 personer, hvoraf 32 havde etnisk minoritetsbaggrund. 19 af deltagerne var muslimer, to var kristne og resten identificerede sig som ikke-religiøst praktiserende. Selve fokusgruppesamtalerne fandt sted som åbne samtaler, hvor vi benyttede videoklip, mediecitater og billeder i de to timer lange forløb, som hver gruppe deltog i. En samtaleguide baseret på emner blev udarbejdet før hver fokusgruppeinterview og blev under interviewet benyttet som en guide, der kunne trækkes fra, for at sikre fokus i samtalerne og at de relevante emner blev dækket.

Interviewene blev optaget på bånd og delvist transkriberet. Fokusgruppeinterviewene tjener som et supplement til analysen af mediedækningen, men den bidrager også særskilt med etniske og andre stemmer til undersøgelsesperiodens hovedhistorier.

Tematisk oversigt

Selvom temaerne er valgt inden for perioden 15. maj til 15. august 2001 har det i visse tilfælde været nødvendigt at gå ud over perioden for at få helheden med. Det gælder f.eks. den store sag om muslimer i Det Radikale Venstre, som startede med artikler i B.T. og Ekstra Bladet i april måned. Og det gælder naturligvis også angrebet på Pentagon i Arlington samt New Yorks World Trade Center den 11. september og den efterfølgende danske valgkamp, hvor den moralske panik ramte loftet (Bruun og Hervik 2002).

I begyndelsen af 2001 startede en større diskussion om, hvorvidt faget kristendom, som der undervises i i otte ud af ni grundskoleår, skulle ændres til religion, således, at faget afspejlede det danske samfund, hvor islam er den næststørste religion. Det forekom svært for elever og forældre at adskille den principielle deling mellem kundskabsgivende og forkyndende undervisning, der i praksis let kunne opfattes som en forkyndelse af det kristne budskab. Tvangsundervisning af muslimer er et tema, som med jævne mellemrum dukker op i medierne og det er da også til stede i starten af august 2001. Temaet er behandlet i kapitel 7, hvor kristendomsundervisningen af konservative politikere skildres som værende en nødvendig del af danskheden.

Selvom diskussionen om muslimske gravpladser også er et gennemgående tema i de tre undersøgelsesmåneder, har jeg i afgrænsningens navn valgt ikke at analysere det. Det religiøse aspekt drukner her i stridigheder mellem muslimske foreninger og særinteresser, såvel som kommunal og statslig modstand mod overhovedet at oprette muslimske gravpladser.

Ud fra lignende kriterier har jeg fravalgt at analysere mediedækningen af konflikten mellem Palæstina og Israel og dens betydning for synet på religioner i Danmark. Konflikten dukker regelmæssigt op i medierne, især tv, i perioden, men det religiøse aspekt af de komplekse stridigheder forekommer sekundært i forhold til kampen om territoriale rettigheder mellem de to stater. En udredning af de religiøse forholds betydning i den danske mediedækning vil ikke stå i overensstemmelse med dette projekts etårige tidsramme, selvom betydningen er omfattende.

Indsamlingen af avisartikler og optagningen af nyhedsudsendelser begyndte som bekendt 15. maj. Allerede den 17. maj bragte TV-avisen den historie, som bliver begyndelsen til den største og mest omfangsrige debat om religioner i Danmark i undersøgelsens tre måneders periode: Historien om muslimerne i Det Radikale Venstre. I en tre ugers periode var samtlige aviser på banen med daglige indslag. Inden debatten tonede

ned havde de fem aviser bragt flere hundrede indlæg fordelt på alle genrer. Dette tema vil blive behandlet i kapitel 3 og 4.

Præsidentvalget i den muslimske stat Iran bliver dækket med hele 31 indlæg i perioden 17. maj-18. juni. Derfor er denne begivenhed gjort til genstand for særlig opmærksomhed. Resultatet er formidlet i kapitel 5. Dette kapitel indeholder også en analyse af en serie artikler om Afghanistan og talebanstyret. Med baggrund i analysen af disse artikler, vil jeg argumentere for, at dækningen af de politiske forhold og religiøse processer i de to lande både hviler på og spiller op til danske læsere og seeres forståelse af deres eget forhold til religion. Billedet af andre kulturer og religioner, udgør med andre ord et spejlbillede for danske selvforståelser. For yderligere at underbygge dette argument har jeg analyseret fire rejseartikler fra perioden (kapitel 6), som viser samme klare tendens.

I kapitel 7 kigger jeg igen på etniske minoriteter i Danmark, specielt islam, idet muslimernes religion er et centralt emne i hele undersøgelsesperioden. I den danske mediedebat, hverdagens samtaler og en del danske undersøgelser associeres kategorierne indvandrere, nydanskere, etniske minoriteter, 2. generationsindvandrere, fremmede, perkere samt de umarkerede “de” og “det” typisk med ikke-vestlige, muslimske persongrupper (Fadel 1999:222, Hervik 2002a, 2002b, 2002c, 2003a). Jævnligt forbinder journalister og kommentatorer islam med fanatisme, terrorisme, kvindeundertrykkelse og middelalderen. Det gælder især Morgenavisen Jyllands- Posten, ikke mindst i forbindelse med avisens behandling af truslen fra den ny migration. Da denne avis samtidig investerer megen lederspaltplads på islam og de nye muslimer i Det Radikale Venstre, har jeg her fundet det relevant at inddrage både lederspalter samt toneangivende kommentarer fra avisen.

Også avisens faste politiske kommentator følger den generelle linje (ifølge avisens lederspalter), og nægter muslimerne samtidig. Kommentatoren optræder i undersøgelsen desuden som kommentator i TV-avisens dækning af den muslimske bevægelse Minhaj-ul-Quran.

Materialet i kapitel 8 udgøres af et tværgående tema, som her er kaldt “religion, køn og undertrykkelse.” I to indlæg i Politiken og Jyllandsposten afkræves de danske feminister et svar på, hvorfor de ikke aktivt modarbejder undertrykkelsen af indvandrerkvinder. Det skal senere vise sig, at indvandrerkvinder for de pågældende journalister udelukkende er muslimske indvandrere (og efterkommere). Analysen af disse artikler og den

efterfølgende debat fører videre til en diskussion om brugen af dansk frigørelse forstået som seksuel frigjorthed, som instrument til at anfægte muslimers forhold til seksualitet.

To af periodens meget fremtrædende etniske kilder til religiøs viden er: Naser Khader og Rushy Rashid. Khader fylder meget i mange historier, både som radikal politiker, aktør i historien om muslimer i Det Radikale Venstre, og ikke mindst på grund af jobbet som læserbrevsredaktør i Ekstra Bladet. Rushy Rashid er ligeledes læserbrevsredaktør i B.T. Kapitel 9 bringer analysen af de to videnskilder, der blandt andet fungerer som en slags talsmænd i religiøse spørgsmål.

De to næstsidste kapitler udgøres af analysen af de syv fokusgruppeinterviews. Kapitlerne indeholder læser- og seerperspektiver, herunder fra 19 muslimer, og supplerer min analyse i de foregående kapitler

Hver del afsluttes med konkluderende bemærkninger. Konklusionen på hele undersøgelsen udgør en opsamling af delkonklusionerne.

-
- ¹ Denne undersøgelse kunne ikke være udført og skrevet uden assistance. På hver sin måde har en række personer bidraget til "Mediernes muslimer." Jeg skal derfor varmt takke medarbejderne ved Nævnet for Etnisk Ligestilling for deres hjælp til projektet og deres altid positive opbakning. Undervejs har antropologerne Ulla Fadel, Rikke Egaa Jørgensen og Maren Ottar Jensen ydet en uvurderlig indsats, mens Iben Lund har udøvet en betydelig indsats med sidste afklaringer og redigering. Pladsen er for lille til at nævne alle, som har bidraget til projektet, men fire personer har på hver sin måde bidraget på forskellige stadier af projektet. Det er prof. i sociologi ved Univ. of California, Berkeley, Troy Duster, prof. i antropologi ved Univ. of California, Berkeley, Laura Nader, prof. i antropologi ved Univ. of North Carolina, Chapel Hill, Dorothy Holland og prof. i medieforskning, Kirsten Drotner. En særlig tak vil jeg rette til de 47 deltagere i fokusgrupperne, som gav projektet fornyet energi med deres engagerede diskussioner. Ingen af nævnte personer, skal dog lastes for de mangler, som måtte dukke op.
- ² Undersøgelsen var baseret på et større forskningsprojekt i Danmark, som blev gennemført med et team af antropologistuderende som forskningsassistenter og medforfattere.
- ³ Den overordnede tilgang blev også benyttet i Hervik (1999a), hvor den er udførligt beskrevet.
- ⁴ I nyere sproglige tilgange til kommunikation kan der spores en tendens til at placerer betydningsdannelsen alene i modtagerens for forståelse og ikke i budskabet eller afsenderens hensigt. Derved er studiet af mulighederne for manipulation alene placeret på afsenderens mulighed for at fremkalde bestemte for forståelser frem for andre hos modtageren.
- ⁵ Hvis en artikel er skrevet af avisens egen journalist, så er avisen ansvarlig for indholdet af den pågældende artikel. Det samme gælder for journalister ved TV2 og DRs nyhedsudsendelser. Af denne grund er journalisters navne af mindre betydning. For dokumentationens skyld er navnene dog medtaget i noteapparatet. Hvis en person optræder som avisens udvalgte kilde eller genstand for artiklens historie, er navnet taget med i teksten. Grænsetilfælde udgøres af debatindlæg, som er skrevet af politikere eller journalister, som ikke er ansat på avisen og derfor hverken skal opfylde gængse journalistiske kriterier eller gå gennem en redaktionel godkendelse.
- ⁶ European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia
- ⁷ En undersøgelse bestilt og udgivet af Nævnet for Etnisk Ligestilling: Oplevet diskrimination.

Kapitel 2

Kampen om begreberne

I dette kapitel vil jeg diskutere nogle af medieanalysens centrale begreber og placere den generelle intolerance over for etniske minoriteter i en historisk ramme, herunder især den nationalistiske og nyracistiske opblomstring, der finder sted i løbet af 1990'erne. Men først vil jeg diskutere nogle fremherskende identitetskategorier, hvor selve kategoriseringen spiller en ikke ubetydelig rolle for min tilgang.

Identitetskategorier

Den amerikanske antropolog Brackette Williams (1989, se også Hervik 1999a:34) benytter sig af følgende to sætninger til at vise nogle af de magtfulde tavsheder, som gemmer sig i valg af identitetskategorier:

- Amerikanerne har stadig fordomme mod sorte
- Amerikanerne tjener stadig færre penge end de hvide

Den normale reaktion på eksemplet er følelsen af, at der er noget galt med den anden sætning. Grunden er, at amerikanere oftest associeres med hvide (første sætning), og sjældent med sorte (anden sætning). Derfor stopper de fleste læsere op. Brackette Williams' eksempel viser også, hvordan det hierarkiske forhold mellem USA's sorte og hvide, bliver holdt fast i flertallets vanetænkning: at amerikanerne er hvide. Der er således god grund til – fra sorte amerikaneres side, som f.eks. Brackette Williams – at protestere. Sorte og hvide amerikanere bør være ligestillede.

På et bestemt historisk tidspunkt har nogle folk valgt at beskrive en særlig gruppe mennesker ud fra betegnelser, der fremhævede dem som fysiske typer, f.eks. negre. I dag bruges betegnelsen "neger" faktisk mere og mere på trods af, at betegnelsen i flere årtier har været betragtet som nedsættende, idet betegnelsen udtrykker en bedømmelse på baggrund af det fysiske udseende (hudfarve, hår, læber, osv.) og ikke med udgangspunkt i personen (for en analyse af "negerdebatten" i Norge, se Gullestad 2002).

Det ville være en stor fejl at reducere analysen af intentioner og skjulte betydninger til spørgsmålet om, hvad man i en eller anden snæver forstand “må” eller “ikke må.” Nogle insisterer da også på at bruge betegnelsen “neger”, som f.eks. anmelderen¹ i TV2's morgen tv. Da studieværten² venligt søgte at afparere, lød hans svar: “Jeg vil have lov til at kalde en neger for en neger, en spade er jo en spade.” Betegnelsen neger er imidlertid særdeles ladet med stærke racistiske associationer; associationer, som kalder tanker frem om den gang sorte mennesker blev udstillet i zoologisk have og i øvrigt forvist fra bestemte parker, bænke, restauranter og jobs. Det forekommer mig derfor, at brugen af begrebet “neger” indikerer, at brugeren ikke er villig til at erkende den historiske uretfærdighed, som har fundet sted. Men i stedet for moralske reprimander, “du må ikke sige neger”, er det mere givtigt at spørge, hvad hensigten er med at insistere på at bruge et givet begreb og i hvilken situation? Hvorfor er det så vigtigt for nogle hvide at kalde sorte for “negre”?

I min medieanalyse spiller identitetskategorierne en særlig rolle, fordi brugen af dem signalerer magtpositioner og gemmer på underliggende perspektiver. Det er disse magtrelationer, jeg er interesseret i.

Valget af en bestemt kategori omfatter både magten til at benævne og navnets magt. På den ene side magten til at gennemtrumfe en bestemt sproglig fremstilling ved hjælp af bestemte begreber, der passer ind i et bagvedliggende perspektiv, eller udgør et identitetsværktøj. Og på den anden side gemmer brugen af begreberne på bestemte privilegier, hvad enten de har rod i klasse, køn, etnicitet, religion eller andre sociale skel.

Det er netop det, som gør sig gældende i eksemplet “hvide amerikanere tjener flere penge end sorte.” Og det gør sig også gældende i kategorier som “de fremmede” og “nydanskere.”

I “Den generende Forskellighed” (Hervik 1999a) viste jeg, hvordan Ekstra Bladet og Dansk Folkeparti konsekvent valgte at bruge betegnelsen “de fremmede” i deres anti-immigrations kampagne i midten af 1990'erne. Denne betegnelse bruges kun ironisk af de etniske minoriteter selv. En rundspørge foretaget af Frederikshavn Multietniske Forening til 63 danske nyhedsredaktioner viste senere, at de redaktionelle ledelser tog afstand fra brugen af betegnelsen “fremmede” om personer af etnisk herkomst, fordi det indeholder en ubehagelig afstandtagen (Information 6. marts 2001).

I brugen af ordet “nydansker” er der ligeledes tale om, at personer, som ikke er “nydanskere” anvender begrebet om “nydanskere”, mens disse sjældent selv benytter det. Samtidig må det erindres, hvad antropologien, lingvistikken og andre discipliner igen og igen har vist: Betydningen af et ord kan aldrig adskilles fra dets brug. Og måden et ord bliver brugt på udvikler og ændrer sig med tiden. I næste kapitel vil jeg således vise, at valget af betegnelsen “nydansker” i TV-avisens oplæg ikke synes at være tilfældig og giver god mening i forhold til den vinkling, som historiens journalister havde valgt.

Ligegyldigt om en journalist, redaktør, politiker, antropolog eller anden bruger den ene eller den anden kategori, så viser brugen et bestemt perspektiv, et bestemt ståsted, en bestemt magtposition. Der er således ikke her tale om løftede politisk korrekte pegefingre, men om at forstå brugen af kategorier som redskaber eller værktøjer, der er en del af en større forståelse af én selv og andre.

Bag brugen af betegnelser som “de fremmede”, “negre” og “muhammedanere” (set fra muslimsk side er der nærmest tale om blasfemi, idet begrebet giver indtryk af, at muslimerne tilbeder Muhammad i stedet for Gud, Allah) synes at ligge en manglende sensitivitet overfor grupper af personer af anden etnisk og religiøs baggrund. Værdierne, der viser sig i brugen af disse begreber er åbenlyse, mens underbetydningerne ved de stort set synonyme begreber nydansker, indvandrer, 2. generations indvandrer og etnisk minoritet er mere subtile og skjulte.

Danskerne underforstår nogle fælles træk ved begrebet indvandrer, som kan kortlægges ved at se på, hvor hyppigt og i hvilken sammenhæng det optræder. Da opdager man, at indvandrer, nydansker og etnisk minoritet indebærer samme typiske egenskaber som: ikke-vestlig, muslimsk, synlig forskellighed (hudfarve, hårfarve), somatiske træk eller tøjstil og kropssprog. Disse egenskaber ser “vi” danskere som kendetegnet for “de andre”, hvorved vores egne fysiske træk også kommer i spil om end indirekte. Det er som om, de etniske minoriteter “ikke rigtigt hører til” hos “os” vesterlændinge, kristne og indfødte danskere, som ligner hinanden, synes “vi”; (nordmænd er også indvandrere, men tyrkere er *rigtige* indvandrere). En sådan kategorisering udgør såkaldte prototypiske evalueringer, hvor et emne vurderes som værende et mere eller mindre typisk eksempel på betegnelsen.

Når politikere, journalister og lægfolk igen og igen betoner kulturel homogenitet i den danske befolkning har vi at gøre med antydninger af nationalisme eller mere generelt, den nationale ide (Kofoed 1994). Nationen henviser jo netop til folks forestilling og ide-

ologiske konstruktion af et ensartet kulturelt fællesskab inden for statens territorium. En sådan konstruktion inkluderer nogle og udelukker andre. Derved bliver det klart, at fænomenerne nationalisme og racisme må hænge tæt sammen. Først må vi dog have vedhæftet “ny” foran nationalisme, hvilket sker gennem en historisk forankring. Den nye nationalisme springer ud af internationale begivenheder og processer, hvor modstand mod blandt andet globalisering og migrationen fra ikke-vestlige lande, leverer brændstoffet til opbygning af nationalfølelse imod indvandrerne (Rex 1996).

Den nationalistiske opblomstring i Danmark

Identitetsdannelse er en fortløbende proces. Den udvikler sig blandt andet gennem medlemskab af en eller flere grupper, der adskiller sig fra andre, og som kan ændres gradvist uden nogen lægger særlig meget mærke til det eller gennem bevidste beslutninger. Tilhørsforholdet til en gruppe kan eksempelvis formes som et “vi naboer” over for andre naboer, ligesom det kan have basis i et bestemt erhverv, materiel velstand, politiske partier, bestemte sportsgrene etc.

I løbet af 1990'erne udviklede der sig i Danmark en særlig dominerende form for gruppetilhørsforhold, nemlig nationen. Dette tilhørsforhold består af forestillingen om, at “vi” danskere har det til fælles, at vi taler samme sprog, gør de samme ting på ensartede måder og føler, at “vi” hører naturligt til i det territorium, som juridisk, politisk og administrativt er afgrænset af staten Danmark. Det vil sige forestillingen om, at folk, der taler samme sprog, tilhører samme religion, ligner hinanden, har ensartet kulturel levevis og opvækst og lever inden for et nøje afgrænset område, medfører særlige privilegier for netop dem, og ikke for “de andre.” I Danmark har politikerne og mediernes mobilisering af moralsk panik skabt en forestilling om, at den nye trussel udgøres af muslimerne, og at disse har påbegyndt en “infiltrering” af det danske samfund.⁵ Derved, hævder nationalisterne, udgør de en trussel mod danskheden. Samtidig kan man hævde, at “minoriteternes tilstedeværelse sikrer danskhedens stadige bekræftelse” (Kofoed 1994:56).

Nationen udgøres af en slags psykologisk bånd, der hviler på forestillingen om en befolkningsgruppes kulturelle fællesskab. Et sådant fællesskab besidder en ideologi og den, (som er nationalismen), udvikler sig ikke mekanisk. Derfor kan man også slå fast, at nationen ikke er naturgiven, men konstrueret. Alligevel fremstilles nationen og den kulturelle homogenitet, som om den er naturlig og nærmest medfødt. Følgelig er nationalisme skabelsen af en offentlig identitet, der fremhæver den kulturelle ensartethed hos

dens tilhængere og trækker skarpe grænser i forhold til andre, der bliver afvigere eller fremmede (Eriksen 1993, Fox 1990).

I Europa tager udviklingen af den ny nationalisme fart i kølvandet af de store begivenheder i slutningen af 1980'erne, der alle på den ene eller anden måde handler om grænser. Forstavelsen "ny" henviser netop til den historiske tid, der markeres af begivenheder som Sovjetunionens opløsning, Berlinmurens nedbrydning, EU's udvidelse, det indre marked osv. Grænser forsvinder og andre dukker op. I det scenario kommer nationalstaten i krise og folk reagerer med nationalisme. Det oplevede danskerne i 1992, hvor Maastricht folkeafstemningen førte til et nej og fodboldhelte vandt Europamesterskabet i fodbold. I månedsvis kunne danskerne bade sig i national opstemthed, der igen og igen blev styrket gennem udenlandske mediers skrivelser. Jorden var gødet og planterne voksede.

Få år senere stod politikere og medier klar til at høste. Først på marken var Dansk Folkeparti og Ekstra Bladet, som i en besynderlig symbiose indledte en fælles kampagne i 1997, der for alvor udnyttede situationen (se Hervik 1999a). Det var her chefredaktør Svend Ove Gade, præsten Søren Krarup og partilederen Pia Kjærsgaard fandt fælles fodslag og dannede et tæt bånd mellem medier, politik og religion (Larsen 2001). Siden 1997 har integrations- og udlændingebatten, som et udtryk for dansk nationalisme, været dominerende temaer i alle valgkampe. Netop kombinationen af udlændingebet og valgkamp har vist sig at være en særlig eksplosiv blanding, der har accelereret kravene til dem, der er dømt uden for det nationalistiske fællesskab, herunder de danske "forrædere", som ikke forsvarer danskheden.

De toneangivende politikere har i de senere år erkendt, at en politik drejet omkring en effektiv, rationel stat ikke er tilstrækkelig til at binde folk sammen. Nationalisme og dens iscenesættelse af følelser har da også historisk set vist sig at være effektiv til at tjene dette "romantiske" formål.

Enhver kan lære det nationale sprog og blive nationalist. Men da nationalismens brændstof får ekstra styrke af appeller om nationalt sammenhold, tilhørsforhold, kulturel ensartethed og sågar udseende, bliver det særlig vanskeligt for de personer, som ikke er født med et "skandinavisk udseende" og opvokset udelukkende med den danske kultur. Homogenitet er det organiserende princip for udvælgelse af kriterierne for inklusion og eksklusion.

Dermed hører den nye nationalisme og en ny racisme tæt sammen, for skellet mellem de, som hører til nationen, og de som ikke gør det, falder langs kulturelle linjer (f.eks. tøj, kropssprog, sprog og udtale) og udseende (f.eks. hudfarve, hårfarve, ansigtstræk og kropsbygning). Modstanden mod det anderledes forenes netop i nationalismen, som udmærker sig ved, at den kan rekruttere tilhængere på tværs af klasse- og partiskel.

Nationalisme og nyracisme

Talen om racisme og diskrimination i Danmark bliver stort set altid forplumret. Begrebet bruges mest som en anklage, der bliver rettet mod andre, som dermed må forsvare sig. Statsminister Anders Fogh Rasmussen fortæller verden, at Danmark ingen racisme har. Uden at tale med et eneste medlem af en farvet etnisk minoritet, udtaler han under et besøg hos det belgiske EU-formandskab kort efter valget: "Der er ingen xenofobi og racisme i Danmark" (cit. Berlingske Tidende 29. november 2001, se også Hervik og Jørgensen 2002). Tidligere statsminister Poul Nyrup Rasmussen og udenrigsminister Mogens Lykketoft var ligeledes hurtige med at afvise ECRIs (European Commission Against Racism and Intolerance) bekymringer (ECRI 2001) om racisme og diskrimination i Danmark med henvisning til, at undersøgerne bag landerapporten om Danmark havde ramt en dårlig dag for deres besøg i Danmark, og at integrationslovens indførsel i mellemtiden havde afhjulpet de afdækkede forhold. Journalisterne formidlede svarene uden at spørge om, hvad politikerne eller ECRI mente med racisme (Ritzaus Bureau 3. april, 2001).

Det er ikke overbevisende, når disse magtfulde personer udtaler sig på vegne af etniske minoriteter og afviser, at der findes racisme i landet. Det er heller ikke betryggende, når forfatterne bag European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC), Rockwool Fondens Forskningsenhed og andre magtfulde organers højt profilerede undersøgelser for det første ikke fortæller, hvad racisme er, og for det andet alligevel nedtoner eksistensen af racisme og diskrimination (Hervik 2002d). Samtidig med den manglende begrebsafklaring anvendes metoder, der betoner målelighed og afviser fænomeners betydning, hvis de ikke kan måles.

Især størrelser som racisme, diskrimination og tolerance er komplekse og kan ikke formidles og forklares gennem målinger (se Hervik 2003b).

Undersøgelserne af racisme bliver ikke mindre komplekse og vildledende, når forskellene mellem de europæiske sprog ikke tages i betragtning. Og det gælder både de

nævnte undersøgelser og i nyhedsdækningen. Flere nyhedsindslag fra Storbritannien i juni og juli 2001 handler således om “raceoptøjer” – et begreb, der ikke anvendes i en dansk kontekst. Ikke desto mindre bruger TV2's udsendte⁴ ord og beskrivelser som “raceuroligheder,” “England er jo et raceblandet land”, “raceopgør” og “det her er ikke en gemen racekonflikt på den måde, at en race, den hvide, for eksempel, peger fingre af en anden”, idet denne tilsyneladende henviser til “hvide” og “asiater” med hvilke, der menes pakistanere og bangladeshere. Ordet “race” bliver ifølge sociologen Michael Banton hyppigt brugt i England om en person eller gruppes ydre, genkendelige træk, men ordet bærer også en betydning som en hjælp til forklaring af handlinger. Brugen af “race” til beskrivelse af en given konflikt bliver en del af forklaringen på den. Derved fjernes opmærksomheden på, at konflikterne i blandt andet Bradford og Oldham, især handler om kamp mellem omreisende tilhængere af det ultra-nationalistiske The British National Front og unge, arbejdsløse, mænd med pakistanske aner.

Den hyppige brug af begrebet i England har historiske rødder. I afslutningen af 2. verdenskrig foreslog politikere og forskere, at begrebet helt skulle undgås, for racebegrebet havde ikke et videnskabeligt fundament. Men da folk fra New Commonwealth lande som Vestindien, Pakistan, Bangladesh og Indien rejste til England dukkede begrebet op igen (Banton 2000). Det danske ord “race” associerer i hverdagsbrugen med nazismens racelære og “den ene races overlegenhed over andre” (Nyt fra Sprognævnet 1991). Af samme grund bliver begrebet brugt sjældnere end i England. Når det engelske “race” oversættes direkte til dansk “race”, skifter betoningen således fra en social kategori til ideen om uforanderligt nedarvede træk, som de tyske nazister brugte den. I den engelske betydning synes løsninger mulige, mens den danske betydning af “race” understreger det vanskelige ved at løse en konflikt, idet forskellene i sig selv bliver gjort til årsagen til konflikt. Desværre har oversættelsesproblematikken ikke været inde i nyhedsjournalisternes dækning.⁵

Racisme og diskrimination

Uden definitioner på racisme og diskrimination er vi på herrens mark, hvor alskens mangfoldige betydninger kan trives på samme tid. Begrebet racisme giver blandt andet problemer, fordi det for mange associerer med tysk nazisme i 1920'erne, 30'erne og 40'erne. For andre er der også associationer til Ku Klux Klans handlinger og den hvide sydafrikanske apartheid ideologi. I disse betydninger findes der kun relativt få racister i Danmark. Når EUMC fastslår, at 41% af de danske svar er “racistiske” – og lektor Hans Jørgen Nielsen fra Institut for Statskundskab, Københavns Universitet (som også

arbejder for Rockwool Fondens Forskningsenhed) med en matematisk tilgang kan sænke tallet til 18% (Berlingske Tidende 30. september 2001), så ved vi alligevel reelt ikke, hvad undersøgelserne har målt. Personerne i undersøgelsen har frit kunnet krydse deres svar af i henhold til en selvvalgt betydning af racisme.

Jeg har i en tidligere etnografisk undersøgelse vist, at talen om flygtninge, indvandrere og efterkommere i Danmark ofte er baseret på en særlig grundopfattelse eller fortolkningsramme, der bedst kan karakteriseres som et forhold mellem gæster og værter. En sådan grundopfattelse anses for en del af virkeligheden og kan som sådan ikke fravælges på samme måde, som et synspunkt eller en holdning kan. Ifølge dette syn opstår der problemer, fordi gæsten ikke opfører sig, som værten ønsker det, og resultatet er, at de etniske minoriteter så at sige ”gør danskerne til racister” (Hervik 2002a, Hervik og Jørgensen 2002).

Måske er det denne forståelse, som tidligere indenrigsminister, Karen Jespersen besidder, når hun overraskende fortæller sine EU samarbejdspartnere, at racisme skal bekæmpes med integration (Jespersen cit. i Hervik 2002d, Hervik og Jørgensen 2002). Integrationen retter sig som bekendt entydigt mod de etniske minoriteter i den danske kontekst. I den forståelse udgør en vellykket integration en slags usynliggørelse af etniciteten. Pointen er, at hvis man ikke kan ”se” de etniske minoriteter, så går racismen nok over.

Den nye racisme, som siden omkring 1989 er blomstret op sammen med nationalismen i Danmark (og mere generelt i Europa) handler om inkluderings- og ekskluderings-mekanismer. Nyracismen udpensler gennem tale og handling, hvem der legitimt tilhører det nationale fællesskab, samtidig med at den fremfører sine grunde til at adskille og kriminalisere de folk, hvis oprindelser, sindelag og statsborgerskab peger mod andre nationer eller fysiske mennesketyper (Miles 1993:44-46).

Ved siden af disse almindelige forståelser af racisme findes racismebegrebet også som et analytisk begreb eller værktøj. Det analytiske henviser her til de betydninger, som forskere og praktikere er nået frem til på baggrund af erfaringer fra forskellige cases og gennem seminarer, konferencer og publikationer.

En definition består af et sæt konkrete kriterier, der skal være opfyldt før et emne passer ind under definitionen. Efter min vurdering er der tre elementer eller momenter, som må være til stede, før der analytisk set kan påbegyndes en diskussion om, hvorvidt der er tale om racisme.

Racismens tre elementer

Den første forudsætning for, at der kan være tale om racisme er tilstedeværelsen af en "vi-gruppe" og en "de-andre-gruppe," eller en opdeling i "os" og "dem." Denne opdeling har som hovedfunktion at tillade positiv selvfremsstilling og en negativ skildring af "de andre." Identifikationen med "vi-gruppen" er således karakteriseret ved positive forhold, mens "de andre" angribes for bestemte problemer eller anklages for negative intentioner, der næsten altid er udsprunget af langt mere komplekse årsager (Wodak 2002).

I de seneste fem år er opdelingen mellem "os" og "dem" blevet tydeligere og tydeligere og mere og mere taget for givet i den politiske tale, mediernes historier og hverdagens samtaler (Hervik 1999a, se også Rasmussen 2000). "Os" og "dem"-opdelingen er blevet til en optik, der bruges i forståelsen af personer med et andet udseende. F.eks. da et ægtepar i HT-bus en forårsdag i 2002, nægtede at sætte sig foran en mørkhåret mand af koreansk oprindelse, hvilket fremgik af deres samtale, da de lidt senere fik plads på sæderne overfor mit. De kendte ikke den mørkhårede mand, men bedømte ham som "den sorte", hvilket falder ind under gruppen "de andre", som ægteparret ikke tilhørte. Det samme gør sig gældende, når medierne skildrer et mord begået af en hjemmeværnsmand som udtryk for psykosociale forhold, mens et medlem af en etnisk minoritet i stedet begår æresdrab.

Det er "vi"; nationen, folket, der forestiller "os" et homogent kulturelt fællesskab, mens "de andre" er alle de, som ikke er eller kan blive del af dette fællesskab. I en sådan tankegang er verdens befolkninger delt op i mindre adskilte grupper som almindeligvis påstås at være "naturligt" forskellige. Sådan er det i øvrigt også med racismebegrebet, der i amerikanske, højreekstremistiske hadegrupper kæmper for den Ariske nation, og opdeler USA i blandt andet et rent cubansk Florida, et mexicansk Californien og et jødisk New York.

Dikotomien mellem "vi" og "de andre" er imidlertid ikke i sig selv et udtryk for racisme. Det er vigtigt at fastholde, at identitetsdannelse netop fungerer ved, at personer tilhører bestemte grupper til forskel for andre.

Det andet element i det, som analytisk set udgør racisme, er hierarkiseringen af forholdet mellem den positive "vi-gruppe" og den negative "de andre" gruppe. Det sker når "vi-gruppen" gør "de andre" inferiøre ofte med henvisning til fysiske kendetegn og altid med reference til "natur" eller "naturlighed" (Miles 1993:44-46). Med andre ord er

racisme baseret på en sproglig og erkendelsesmæssig dikotomisering af ureducerbar, naturbunden forskellighed, der som regel placerer “vi-gruppen” øverst ovenpå noget, der ligner et nærmest akulturelt moderne liv.

En eksempel er Politikens leder omhandlende mordet på den svensk-kurdiske kvinde Fadime, som blev skudt af hendes far. Modstillingen var her: moderne samfund – misforståede værdier, moderne liv – kulturel baggrund/oprindelig kultur (Politiken 24. januar 2002). Andre udtryk for hierarkisering, der henviser til naturlighed og udvikling, er f.eks. argumentet, at muslimer befinder sig i det 7. århundrede eller metaforen: indvandrere er som børn. Denne argumentation kan bedst ses som en søgen efter en konstant, i form af noget naturligt, som fastlåser “os” og de andre” i et uforeneligt forhold, der igen kan tjene som legitimering af verbale angreb eller andre handlinger.

Der mangler imidlertid stadig det 3. element: At det indlejrede ulige magtforhold i forholdet mellem “os” og “dem” gøres eksplicit. For at kunne tale om racisme må der være et magtforhold til stede mellem en dominerende og en underordnet gruppe. Der skal magt til, for at udøve inferioriseringen af de andre. Magt kan her være offentlige institutioner (repræsenteret ved deres ansatte), som f.eks. politiet, Folketinget og hospitalerne eller det kan være private virksomheder, sociale bevægelser og foreninger. Der kan også være tale om magt i form af at være en majoritet og/eller have adgang til teknologi, kapital, våben, økonomiske ressourcer og i det hele taget de rette netværk. Brugen af magt til at forfordelte og udelukke personer med henvisning til kultur, religion, sprog og udseende varierer naturligvis, og i en vis forstand må magtaspektet etableres i hvert tilfælde af formodet racisme. Endelig findes der selvfølgelig racistisk motiveret vold begået spontant af enkeltpersoner, som ikke er en del af en organiseret gruppe.

Med de fremherskende hverdagsbetydninger af ordet racisme og i lyset af de udledte kriterier i det analytiske racismebegreb, vil det naturligvis forekomme absurd at spørge magthaverne selv, om der foregår racisme i Danmark. På samme måde vil det ikke være overbevisende at portrættere enkeltpersoners vidnesbyrd om racisme, som dokumenterede eksempler på racisme. Det kan sagtens vise sig, at der ligger racisme gemt bag vidnesbyrdet, men magtforholdene må først etableres. En Ku Klux Klan inspireret afbrænding af et kors i en have hos en indvandrerfamilie i Hellerup udgør ikke i sig selv racisme alene på grund af symbolikken i overfaldets udtryk (Politiken 2. og 3. maj, 2001). Analytisk set kan afbrændingen ikke endeligt fastslås som racistisk uden korsets ophavsmænd er kendt. Det kunne være et par 12-årige knægtes relativt harmløse leg. Politiet bør under alle omstændigheder foretage en grundig efterforskning med henblik

på at undersøge eventuel organiseret udøvelse af racistiske overfald. Hvis politiet, som statens lokale agenter, til gengæld nægter at foretage sig noget, f.eks. under henvisning til manglen på ressourcer eller ikke vil tillade talen om racisme, så er der tale om en nægtelse af retten til beskyttelse mod lovovertrædelse.

Diskrimination

Jeg har endnu ikke diskuteret forholdet mellem racisme og diskrimination. En kendt præcisering stammer fra Michael Banton: "diskrimination opstår, når lige forhold behandles forskelligt, eller når forskellige forhold bliver behandlet ens, uden hensynstagen til deres forskellighed." (Banton i Hervik 2001). Mere konkret består diskrimination af et interpersonelt møde mellem en (eller flere) "diskriminatorer" og en "diskrimineret." Magtperspektivet ved diskrimination er vægtet anderledes end ved racisme, som defineret ovenfor. Derfor kan man sige, at al racisme er diskrimination, men ikke al diskrimination er racisme. Etnisk diskrimination eller racediskrimination tager sit udgangspunkt i den konkrete handling, hvorved personer og sociale grupper holdes fast i en pseudobiologisk funderet kulturalisme (Solomos og Back 2000:20-21).

I undersøgelsen har jeg valgt at benytte mig af disse tre racismeelementer, som en måde at organisere undersøgelsen af mediedækningen af religioner i Danmark. Udgangspunktet er jo at undersøge en tilfældig periodes dækning, for at Nævnet for Etnisk Ligestilling, journalister og andre kan have materiale og analytiske redskaber til at afgøre, om undersøgelsen demonstrerer uligheder, der kræver en særlig indsats. Således ser jeg det *ikke* som min opgave at "finde racisterne", selvom jeg bruger de tre gennemgåede elementer i den analytiske racisme som et redskab til at organisere de indsamlede data.

Religion og nationalisme

Nationalismen kommer langsomt til syne i Vesteuropa efter reformationen. Udviklingen sker, ifølge sociologen Anthony Giddens, fra den absolutte stat, hvor magten ligger hos en enkelt regent, til industristaten og siden nationalstaten (Giddens 1987). Det sker i pagt med den tidlige økonomiske udvikling, hvor trykkekunsten, alfabetisering og massemedier gør det muligt for folk at se sig selv som en del af et større fællesskab, nationen og staten (Anderson 1983).

Antropologen Ernest Gellner beskriver den samme udvikling, som gående fra agrar til industri samfund. Han hævder, at det er behovet for arbejdskraft, hvor en arbejder kan

erstattes af en ligeså kvalificeret anden, der nødvendiggør en nationalstat, som homogeniserer befolkningen (1983). Nationen og nationalismen skal da som funktion udfylde det tomrum og behov for fællesskab, som det moderne livs fragmentariske karakter skaber (Giddens 1987).

I antropologen Gerd Baumanns gengivelse af Anderson, er nationalisme ikke andet end en persons tro på de moralske pligter, der følger med statsborgerskab, som igen er erstatningen for religion (Baumann 1999). Når religionen skubbes over i den private sfære, går nationalismen, med sine følelsesladede fremhævelser af det kulturelle fællesskab, ind og overtager religionens rolle som socialt sammenbindende.

Det ligger i ideen om nationens natur, at den enkelte nation må fremstå som noget særligt for sine indbyggere, og adskille sig fra de omkringliggende nationalstater. Dette er nødvendigt for, at staten kan sikre sig loyale politifolk, til indre kontrol over territoriet og soldater, der vil gå i døden om nødvendigt for at forsvare sig mod andre stater. Eksempler på dette er nationer, der fremhæver sig som Guds særligt udvalgte; som det ypperligste udtryk for fremskridtet eller for rationalitet; eller som i den nordiske nationalisme: som menneskehedens idealsamfund.

Kendetegnende for den historiske opkomst af nationalstaten er 1) udskillelsen af kirken som institution fra staten samt at religionen skubbes over i privatsfæren, 2) ideen om statsborgerskab, 3) suveræniteten inden for nationalstatens territorium, og 4) udviklingen af politik som et sekulariseret domæne med egne særskilte mål.

Religionen bliver skilt ud, men grænsen mellem nationen, politikken og religionen er ikke entydig. Kan man indskrænke religiøsitet til noget man interesserer sig for og praktiserer i fritiden? Naturligvis ikke.

Nationalismen er ikke universel eller ahistorisk. Den kan altså ikke som sådan repeteres. Det udelukker naturligvis ikke, at de vestlige stater har forsøgt at gøre den universel, som det f.eks. skete under den aggressive vesteuropæiske nationalisme, hvor kolonierne og siden de uafhængige stater blev presset til at etablere nationalstater som de vestlige.

Reaktionen mod de tidligere kolonimagter og deres forsøg på at lancere nationalstater, der betonedede kulturel homogenitet, er blevet set som en historisk set anden form for nationalisme. Antropologen Stanley Tambiah har kaldt den "etnonationalisme" forstået som en regional eller subnational reaktion og modstand mod, hvad der ses som en over-

centraliseret og hegemonisk stat. Det er denne modstand, der har ført til islamisk fundamentalisme, hindu nationalisme og buddhistisk nationalisme, mener han. Både den ekstreme, men også den mere moderate modstand, samler sig om en gengældelses- (eller modkulturel) holdning overfor vesten og dens udøvelse af økonomisk chauvinisme og dominans, politisk overherredømme, dens forbrugsværdier, rendyrkelsen af det erotiske og opløsningen af familieværdierne (Tambiah 1996).

Antropologen Talal Asad argumenterer imod, at begreber som nationalstat og religion kan være universelle, da de altid er bundet af specifikke historiske omstændigheder. Adskillelsen af religionen fra den politiske statsmagt er en moderne vestlig norm – et produkt af postreformationens unikke historie. Forsøget på at forstå muslimske traditioner ved at insistere på, at de kobler religion og politik må føre til fejltagelser (Asad 1993:28). Sådanne forsøg tilskynder os til at indtage en a priori position, hvor religiøse diskurser i den politiske arena bliver betragtet som et dække over politisk magt.

Med disse begrebslige afklaringer vil jeg vende mig mod undersøgelsesperiodens største sag, der omhandler de nye religiøse politikere i Det Radikale Venstre.

¹ Niels Fried-Nielsen

² Cecilie Frøkjær

³ Begrebet moralsk panik er et analytisk begreb, der er gjort kendt af Stuart Hall, som igen har lånt det fra Stan Cohen. Moralsk panik er kendetegnet ved, at "den officielle reaktion over for den person, en gruppe af personer eller en række hændelser er helt ude af proportion med den egentlige trussel" (cit. i Jørgensen og Bülow 1999:102).

⁴ Journalist Ulla Terkelsen

⁵ Der er stor forskel mellem forskellige lande (og fra et sprog til et andet) på hyppigheden og brugen af ordene "race", "racial" og "racism." Hvis der ikke tages højde for disse forskelle i komparative analyser af europæernes forhold til racisme er der stor risiko for, at resultatet bliver fordrejet.

⁶ Sociolog og tidligere landerapportør i CERD (Racediskriminations) komiteen

Del 2

Stenkast i Det Radikale Venstre

På en stafetdag, der blev afholdt af Nævnet for Etnisk Ligestilling 4. oktober 2001¹, hævdede nogle journalister, at hvis der er et problem med skildringer af etniske forhold herunder religion, så skyldes det, at journalisterne ikke har holdt godt nok fast i de journalistiske kriterier. Det gælder blandt andet i forhold til at tilstræbe, at faktuelle oplysninger er korrekte; at det faktuelle er klart adskilt fra kommentarer; at der udøves kildekritisk opmærksomhed; at skadelige eller krænkende oplysninger i særlig grad afprøves ved forelæggelse for den pågældende; og at kilder, der er “for” hhv. “imod” behandles på samme måde (Meilby 1999.). Dette synspunkt er et fint selvkritisk udgangspunkt. Men er det tilstrækkeligt? Hvem skal sikre, at journalisternes faglige kriterier følges, når skelsættende nyheder og den evigt anmassende deadline presser på? Hvis det er journalisterne selv, der skal kvalitetssikre deres udsendelser og artikler, ville det være betryggende, at journalisterne havde en gennemarbejdet praksis, hvor andre kritiske medarbejdere giver fortløbende respons, før indslagene blev frigivet. For der sker jo uheldige fejl.

Pressenævnet, der har til opgave at sikre, at de faglige spilleregler bliver overholdt, opfanger nogle af disse fejl, men det er langt fra altid, at nævnet har mulighed for at kritisere forhold som tvivlsom kildebrug, journalistiske fejlskøn og dårlig research. For eksempel ligger det uden for pressenævnets rækkevidde at påtale, når pressemeddelelser for nyhederne bliver sendt ud af personer, der ikke optræder i, eller er medproducenter af, en given udsendelse eller artikel. Ligeledes ligger det uden for Pressenævnets rækkevidde at kritisere følgehistorier, som bliver til på baggrund af oplysninger fra artikler og udsendelser, der senere dementeres eller bliver undskyldt via offentliggørelse af genmæle. Det er netop en sådan historie, de næste to kapitler handler om.

Historien handler om nogle unge muslimske politikere, som har meldt sig ind i Det Radikale Venstre for at få indflydelse i form af kandidatur til Folketinget og Københavns Borgerrepræsentation. Tophistorien i Danmarks Radios TV-avis får historien til at eksplodere med hundredvis af efterfølgende behandlinger. Forløbets drivkraft er moralsk panik over tilstedeværelsen af muslimske kandidater i Det Radikale Venstre. Historien fremkalder massive negative reaktioner fra størstedelen af det politiske spektrum, opinionsdannere og andre, som ved denne lejlighed konsoliderer et fjendebillede af de unge muslimske politikere.

Hovedrolleindehaverne i historierne er personer, som klart melder ud, at de er troende og praktiserende muslimer, og som på baggrund af, at de er født og opvokset i Danmark insisterer på at være både etniske, muslimske og danske. I den forstand er mediedækningen af historien om Mona Sheikh, Babar Baig, Tanwir Ahmed og Tanwir Sharif et udtryk for mediernes forholden sig til religion. I dette tilfælde til den næststørste religion i Danmark, islam.

Kapitel 3 behandler TV-avisens udsendelse og avisernes første reaktioner. Kapitel 4 tager sit udgangspunkt i en “fører-artikel” i Berlingske Tidende d. 17. maj 2001.

Kapitel 3

Mediedækningen af Mona Sheikh-sagen i Det Radikale Venstre

TV-avisen den 17. maj, 2001

“Kære Mona Sheikh,

Vi har lavet en omfattende research, og resultatet af denne samt vore overvejelser i forbindelse med samme kommer i aften.

V.h. Jette Dali”

(Email fra Jette Dali til Mona Sheikh, gengivet i Politiken 23. maj 2001).

Ovenstående er et udsnit af en email, som blev sendt sidst på eftermiddagen torsdag den 17. maj 2001. Varslet gjaldt aftenens sene udgave af TV-avisen. Jette Dali er ikke ansat på TV-avisen og ej heller journalist. Dali er næstformand for Det Radikale Venstre på Frederiksberg. Hvem “vi” er, kan Politikens læsere kun gætte sig til. Det må dog stå fast, at TV-avisens medarbejdere ikke indgår i Dalis “vi” gruppe.

Ifølge Politiken kunne et vi-medlem også være Bjarne P. Nielsen, som er næstformand for den radikale gruppe i hovedstaden, bestyrelsesmedlem i det Radikale Venstres vælgerforening i Brønshøj, Husum og Vanløse. I hvert fald sender Nielsen sammen med Jette Dali en pressemeddelelse rundt til den danske medieverden umiddelbart før TV-avisen går i luften. Overskriften lyder: “Radikale siger nej tak til religiøse fundamentalister.” Pressemeddelelsen er gengivet i uddrag i Politiken 23. maj 2001.

Avisen oplyser, at Mona Sheikh's navn er nævnt. Det viser sig senere, at Mona Sheikh og de pågældende andre unge muslimer ikke blev konfronteret med de radikale beskyldninger inden de blev bragt i TV-avisen. Det fremgår ikke direkte, hvordan de radikale medlemmer, Jette Dali og Bjarne P. Nielsen (som besidder tillidsposter i partiet) er blevet bekendt med TV-avisens tophistorie, eller om hvorfor de – og ikke TV-avisen – sender emailen og pressemeddelelsen. Et vink kunne dog være Dalis email. Heraf fremgår det, at “vi” – umiddelbart forstået som undersøgerne i Det Radikale Venstre, har været i stand til at ‘sælge’ deres resultater og kilder til TV-avisen (herefter benævnt de radikale undersøgere).

Imidlertid må man spørge, hvordan TV-avisen ukritisk kan vælge at overtage denne subjektive undersøgelse.

TV-avisens nyhedsudsendelse kl. 21.00 den 17. maj 2001 om muslimer i Det Radikale Venstre kan betragtes som en foreløbig kulmination på interne politiske spil og moralsk panik i det lille regeringsparti. Den handler om unge muslimske danskere med pakistansk oprindelse, som ønsker politisk indflydelse gennem medlemskabet af Det Radikale Venstre. TV-avisens forbindelse til den radikale gruppe bliver ikke forklaret i udsendelsen, men man må på baggrund af den senere viden om email, pressemeddelelse og den undladte omtale af interne radikale interesser formode, at TV-avisens egen research er stærkt overlappende med de radikales. Det viser sig endda senere, at fejl i de radikale undersøges kildebrug gentages i DRs nyhedsformidling.

Den journalist² der stod for indslaget i TV-avisen, og som optræder gentagne gange i de næste dages efterbehandlinger i ledende danske aviser, forklarer, at han kontaktede den gruppe af radikale, som var i gang med en undersøgelse af de nævnte personers bagland. Bjarne P. Nielsen fortæller (Politiken 23. maj 2001): “[jeg] begyndte for halvanden måned siden [omkring 1. april] på min research blandt andet ved at gå på Internettet, kontakte universitets eksperter og ringe rundt til de andre, der har stillet spørgsmål til de nye medlemmer.”

I løbet af dækningen i maj måned bliver det mere og mere klart, at “vi-gruppen” ikke bare inkluderer et fællesskab i partiet, men at der også kommer undersøgere til udefra, f.eks. forfatteren Helle Brix, der samtidig melder sig ind i partiet (Brix 2002) (Se også kapitel 8). TV-avisens journalist konkluderer: “Jeg var nået længere med min egen research” (Politiken 23. maj 2001). Det centrale spørgsmål, som måske aldrig bliver besvaret, er hvilke konkrete forhold, der får TV-avisen til at fremstille Mona Sheikh, Babar Baig og Tanwir Ahmed som islamiske fundamentalister, der også støtter talebanstyret i Afghanistan.

Figur 1. Hovedkilderne i mediedækningen af Mona Sheikh-sagen.

- 11. april “Radikale frygter kup.” (Ekstra Bladet)
- 22. april “Radikale infiltreres af islamiske fundamentalister.” (B.T.)
- 17. maj “Unge nydanskere søger målbevidst indflydelse ...” (TV-avisen, kl. 21.00)
- 19. maj “Mona Sheikh: Dødsstraf er et demokratisk valg” (Berlingske Tidende)

I TV-avisens 21-udsendelse nævner TV-avisens journalist³ ikke sin personlige eller faglige forbindelse til Det Radikale Venstre (jf. artikel i Politiken 23. maj 2001), men fortæller, at anledningen til indslaget er en artikel i Ekstra Bladet den 11. april og en anden i B.T. den 22. april samt en efterfølgende leder i B.T. skrevet af David Jens Adler (netudgave 23. april 2001). Inden jeg tager fat på TV-avisens indslag, vil jeg se nærmere på disse to artikler. (Se figur 1 for en oversigt over historiens ledende indlæg).

Ekstra Bladet og B.T.s forhistorier

“Radikale frygter kup”⁴ står der på Ekstra Bladets forside og den overskrift gentages ved historien inde i avisen. Halvdelen af denne side består af et billede med tre storsmilende radikale politikere med Naser Khader i midten flankeret af partilederne og ministre, Marianne Jelved og Niels Helveg Petersen (se figur 2).

Historien går ud på, at en række nye yngre politiske kandidater med pakistansk baggrund har meldt sig ind i partiet og søger indflydelse. Vinklen er, at partiet reagerer på at være magnet for håbefulde, etniske politikere, hvis radikale sindelag drages i tvivl. I formiddagsavisens genre bruger journalister voldsomme ord som “kup”, “hemmelige krisemøder”, “borgerkrig” og “paranoia” (krigsmetaforikken kommer delvist fra kilderne selv). Den ene bekymring handler om, at etablerede radikale politikere som Naser Khader og Morten Helveg Petersen føler deres positioner svækkes. Naser Khader stiller op i Østre Storkreds, i håb om at bane sig vej ind i Folketinget. Men på grund af hans ensidige fortale for fordanskning i bogen “khader.dk” har mange indvandrere og efterkommere vendt sig aktivt imod ham, fremgår det af artiklen. I fejden om Østre Storkreds har Inge Marie Bruun-Vierø tabt til Khader, men prøver nu ifølge artiklen, en strategi, der går ud på at skubbe populære, dygtige medlemmer af etniske minoriteter foran sig, som kan trække mange stemmer væk fra Khader. Herved kan hun måske alligevel selv få flest stemmer.

I denne kamp indgås da alliancer med andre Khader-modstandere, som f.eks. lokalformanden i det radikale (Ekstra Bladet 11. april 2001). Ekstra Bladets kilde til disse oplysninger er Khaders politiske støtte Bjarne P. Nielsen. Nielsen tilføjer, at der arbejdes på nye vedtægter i partiet, der skal sikre, at nye politikere ikke kan få lige så hurtig indflydelse i partiet. Journalisterne rapporterer dog også, at der er stor frygt i Det Radikale Venstre overfor de nye medlemmer, som ingen ved helt, hvad står for. Ved artiklens afslutning har læseren fået et indtryk af nogle forskellige strategiske alliancer, der søger indflydelse i det radikale. De nye politikere, Mona Sheikh og Tanwir Ahmed, har også

en stemme i artiklen og er desuden skildret i et mindre fotografi (se figur 2). I modsætning til de glade radikale ledere på modsatte side, sidder de afmægtigt i skrædderstilling med triste miner (Ekstra Bladet 11. april 2001).

Figur 2. Ekstra Bladets artikel 11. april 2001

Den anden af TV-avisens to kilder er B.T. fra d. 22. april 2001. Appetitvækkeren på forsiden er “Religiøse fanatikere ved at overtage De Radikale.” Hovedhistorien har titlen: “Radikale infiltreres af islamiske fundamentalister.”⁵ I modsætning til Ekstra Bladets artikel har B.T. valgt det religiøse islæt som indfaldsvinkel.

Brugen af ordet “infiltrere” skal også her ses på baggrund af den genre, B.T. generelt benytter sig af. Ordet associerer til gamle dages efterretningsvirksomhed og spionage, hvor f.eks. KGB og CIA plantede agenter i bestemte politiske miljøer, for at overvåge og sikre sig oplysninger til brug for eventuelt forsvar eller angreb. Ligesom i Ekstra Bladets artikel er brugen af billeder omfattende (se figur 3). Det ene billede fylder halvdelen af artiklens plads og viser Mona Sheikh (uden tørklæde) og Sultana Baig (med tør-

klæde), som her visuelt kommer til at repræsentere den infiltrerende islamiske fundamentalisme. Begge kvinder er alvorlige og kigger væk fra kameraet. Dermed står de i kontrast til et mindre billede af den radikale formand i København⁶, som smiler åbent og kigger direkte på læseren, og som generelt bruges som kilde af TV-avisen. Det skal i øvrigt bemærkes, at B.T. først den 22. maj 2001 rykker ud med en beklagelse over avisens måde at bruge billedet af Sultana Baig på. "Af sammensætningen af foto og overskrift kunne man imidlertid få det indtryk, at Sultana Baig er fundamentalist og medlem af de Radikale. Det er imidlertid ikke tilfældet (...) Tørklæder skyldes ikke fundamentalisme." (B.T. 22. maj 2001). Der går således en måned før misbruget af Baigs foto udløser en beklagelse.

Figur 3. B.T.'s artikel 22. april, 2001

Emnet for artiklen er det samme som i Ekstra Bladet: de nye radikale politikere med etnisk baggrund. Men til forskel fra Ekstra Bladet, bruger B.T. et trusselsscenario som vinkel. Journalisten⁷ starter artiklen med at fortælle om truslen fra de islamiske fundamentalister:

I de seneste dage er den radikale top blevet konfronteret med oplysninger om, at en række af deres kandidater til Folketinget og Københavns Borgerrepræsentation med indvandrerbaggrund har tætte forbindelser til en yderligtgående islamisk fundamentalistisk bevægelse. (BT. 22. april 2001).

Artiklen bringer ingen dokumentation for kandidaternes medlemskab af den bevægelse, som med avisens ord gør dem til fundamentalister. En bevægelse, som karakteriseres i stærkt subjektive vendinger af radikale kilder, når det blandt andet hedder, at den "går ind for en middelalderlig straffelov med håndsafhuggelse og dødsstraf." Samme radikale kilder betegner kandidaterne som uvelkomne i partiet. Efterfølgende trækker journalisten⁸ fronterne op mellem det yngre radikale bestyrelsesmedlem i Brønshøj-Husum⁹, formanden i København¹⁰, samt formanden for det radikale i Vesterbro-Valby kredsen¹¹, der også er en af Khaders politiske støtter.

Bjarne P. Nielsen indtager her ikke undersøgerens rolle, men sender et politisk signal ved at hævde, at medlemmer af "Koranens Veje" (Minhaj-ul-Quran), såsom Mona Sheikh, ikke skal have fodfæste i Det Radikale Venstre. "Får vi ikke sat en stopper for det nu, kan det ikke undgå at få en afsmittende virkning på landspolitik", fortæller han til B.T. (22. april 2001).

Mona Sheikh hævder derimod, at hun er medlem af en demokratisk forening. Sheikh præciserer:

Jeg er demokrat, og jeg går ikke ind for dødsstraf i Danmark eller noget andet eksisterende demokratisk samfund. Demokratiet, det sociale ansvar og frisindet er det centrale for mig ligesom det er for de Radikale. At der er dele af partiet, der ikke ønsker min tilstedeværelse, kan jeg ikke tage mig af. Men jeg er fuldstændig uforstående overfor de beskyldninger, de kommer med. Men nu synes jeg, jeg kan begynde at spørge, hvad er deres intentioner (B.T. 22. april 2001).

I jetstrømmen af reaktioner på Ekstra Bladets og B.T.s artikler står det klart, at der er kræfter i gang i Det Radikale Venstre, som vil tage forskellige initiativer til at få stoppet Mona Sheikh og andre nye, yngre, muslimske politikeres indflydelse i partiet uanset den igangværende undersøgelse. I samme bestræbelse indgår krav om vedtægtsændringer, negativ fremstilling i medierne og alternative undersøgelser, der kan søges formidlet i medierne på forskellig vis og forskellige tidspunkter.

Partimedlemmernes undersøgelser får senere Ekstra Bladet til at bruge overskriften “Radikale Stasi-metoder.” I stedet for at tale med egne kandidater ringede de radikale undersøgere til venner og bekendte, hvilket bekræfter, at kampen mod kandidaternes tilstedeværelse er større end interessen i en direkte dialog med disse. Det kan også undre, at undersøgerne tilsyneladende har konklusionen på undersøgelsen inden, at den er startet for alvor.

Meget af forarbejdet til TV-avisens indslag er gjort af Ekstra Bladet, BT. og de radikale undersøgere. TV-avisen supplerer dog med dokumentation fra Pakistan, men ignorerer Minhaj-ul-Qurans afstandtagen til taleban.

Fire uger efter BT og Ekstra Bladets historier, følger TV-avisens indlæg.

Den radikale tophistorie

Studieværten¹² indleder den 17. maj, kl. 21:00, TV-avisen med dette oplæg:

Unge nydanskere søger målbevidst indflydelse gennem de politiske partier. Samtidig arbejder de i en muslimsk bevægelse med det formål at udbrede islam til hele verden.

Da historien bringes bruges næsten samme formulering:

Flere unge nydanskere arbejder målbevidst på at blive opstillet for de politiske partier. Samtidig er de medlemmer af en muslimsk bevægelse fra Pakistan.

Studieværten tilføjer “og det rejser altså spørgsmålet om, hvilket mål de reelt forfølger.” Det fremgår derved, at det ikke er muligt at forfølge to mål samtidig, en synsvinkel, som støtter de radikale undersøgeres indgangsvinkel og mistænkeliggør de nye muslimske politikeres overbevisning.

I første indslag hører man TV-avisens journalist¹³ speake, mens billeder af koranlæsende børn går hen over skærmen og understreger, at dette handler om en “fremmed” religion. Billederne er fra Valby, hvilket kun fremgår af speakerens tale. Herefter følger mundtlige indslag med Det Radikale Venstres Anders Thomsen, der repræsenterer den ene part i konflikten og én af sagens parter, Babar Baig. Thomsen lader forstå, at de nye

radikale medlemmer er *for* religiøse og fundamentalistiske, mens Baig insisterer på Minhaj-ul-Qurans demokratiske politiske karakter. Journalisten fortæller:

flere af de unge politikere med især pakistansk baggrund blev for nyligt anklaget for at infiltrere flere politiske partier, især Det Radikale Venstre. Nu har de radikale undersøgt Minhaj- bevægelsen nærmere og stempler den islamisk fundamentalistisk.

De nævnte anklager stammer fra Ekstra Bladet og B.T. og sprogbrugen, "infiltrerer" er lånt fra B.T.s historie.

I TV-avisens andet indslag, der ligger i direkte forlængelse af det første, starter samme journalist¹⁴ med ca. 20 sekunders generelle oplysninger om Minhaj-ul-Quran i Pakistan. Derefter følger en udtalelse fra en mand, der endnu ikke er præsenteret, som hævder, at Minhaj vil have islam over hele verden. Han fortæller:

Hvis man kigger på deres tidsskrifter, ja, [utydeligt] de vil igen have islam over hele verden og Danmark er jo en del af verden.

Den uintroducerede kilde skelner ikke mellem bevægelse og politisk parti. Set fra Danmark flyder det ud i et, ligesom man kan forvente, at pakistansk fjernsyn vil skære Kirkeministeriet og forkyndelse af kristendom over en kam. Så følger endnu et par oplysninger om Minhaj, der understøttes af en skematisk oversigt og følges af afsløringen af, at bevægelsen i Pakistan får penge fra den danske afdeling. Dette følges af en udtalelse af Babar Baig, som modsiger, at bevægelsen er fundamentalistisk, mens lektor Jørgen Bæk Simonsen fra Carsten Niebuhr Institutet, legitimerer dét at stille direkte afklarende spørgsmål til aktive muslimer i et politisk parti.

Lidt længere fremme i indslaget introducerer TV-avisens journalist, så sin i første omgang anonyme kilde, Nasar Malik:

Nasar Malik er pakistaner og muslim, men har ikke forbindelse til Minhaj. Han har boet i Danmark i 25 år og arbejder på DRs indvandrerredaktion.

Og denne gentager, at Minhaj vil have islam over hele verden. Han lader seerne vide, at man ikke kan stole på Minhaj. Han skelner ikke mellem Minhaj i Pakistan og i Danmark.

Resten af indslaget er baseret på anonyme Minhaj-medlemmers erklæringer flettet ind med Babar Baig og Jørgen Bæk Simonsens udtalelser. Undervejs vises klip fra en sort-hvid video, mens journalisten fortæller:

Medlemmer af bevægelsen fortæller, at man i starten deltager i fredagsbønnen i Valby, men vinder man bevægelsens tillid inviteres man til videoaften med det religiøse overhoved fra Pakistan. Videoer, der kopies igen og igen, men hvor budskabet er klart nok.” Han fortsætter: “I bevægelsens mange bøger og skrifter kan man læse, hvordan den hyl-der Irans afdøde Ayatollah Khomeini og støtter talebanstyret i Afghanistan. Det er den bevægelse, de unge politikere har glemt at fortælle deres nye parti om.”

Det er uklart, hvem der er kilden til disse oplysninger, men da de er direkte sammenfal-dende med, hvad der senere skal vise sig at være de største kritikere af de nye radikale politikere, Jette Dali og Helle Merete Brix, kan man formode, at TV-avisen¹⁵ har hentet dem derfra. Bjarne P. Nielsen og Jette Dalis pressemeddelelse benytter én hovedkilde, tidsskriftet “The Revival”, som også blev opgivet på DR onlines kildeoversigt. Kom-mentarer til denne kilde følger senere.

Efter indslaget bliver Mona Sheikh interviewet i studiet. Det skal jeg vende tilbage til om lidt.

Nydanskerne Mona, Babar og Tanwir

TV-avisen valgte at bruge kategorien “nydanskere” om Mona Sheikh, Babar Baig og Tanwir Ahmed. Det er overraskende, fordi undersøgelsen viste, at TV-avisen normalt ikke bruger dette begreb, men i stedet typisk vælger “etnisk” eller “indvandrere.”¹⁶

“Nydansker” er et begreb, som har opnået en vis udbredelse, men redaktionerne på Jyl-lands-Posten og Ekstra Bladet finder, at det kan virke omklamrende og politisk kor-rekt.¹⁷ Foreningen til Integration af Nydanskere på Arbejdsmarkedet bruger det som en teknisk betegnelse, for det man i øvrigt kalder personer af anden etnisk herkomst. De fleste “nydanskere”, som jeg har talt med, vil imidlertid ikke bruge begrebet om sig selv (se også Hervik 2003a). Og hvorfor så bruge det?

Brugen af “ny” betyder, at en person ikke helt hører til (endnu). Man er hverken indfødt eller rigtig indvander og det er tydeligt, at en “nydansker” har et andet udseende/ oprin-delse. Ordet bruges i flæng med “etniske minoriteter” og disse betegner prototypisk per-

soner af ikke-vestlig herkomst og kun undtagelsesvist indvandrere fra USA, Norge og Tyskland. Selvom mange bruger ordet velmenende er der næppe tvivl om, at “nydansker” betegner en kulturel og udseendemæssig distancering. Tilsyneladende har brugen af ordet en tendens til at ændre sig i takt med, om man kender personen omtalt som “nydansker.”

Oplægget til tophistorien i TV-avisen den 17. maj 2001 lød:

Unge nydanskere søger målbevidst indflydelse gennem de politiske partier. Samtidig arbejder de i en muslimsk bevægelse med det formål at udbrede islam til hele verden (TV-avisen, 17. maj 2001).

Sætningen ville formentlig have samme effekt, hvis oplægget var “Unge medlemmer af etniske minoriteter” eller “Unge indvandrere”, idet alle tre understreger, at disse personer ikke er “rigtige danskere”, men kommer udefra – fra den ikke-vestlige verden. Oplægget kunne imidlertid sagtens have lydt: “Unge danskere” eller “unge danske muslimer”, hvorved historien ville have fremstået anderledes og mindre truende. De omtalte unge nye politikere er således født og opvokset i Danmark, de taler dansk som deres modersmål og kun dårligt urdu, punjabi eller andre sprog, som benyttes i Pakistan. De har levet hele deres liv i Danmark, gået i en dansk folkeskole, dansk gymnasium, dansk universitet, holder med Danmark i fodbold og så videre.

Erfaringen fra projektet bag bogen “Den generende forskellighed”¹⁸ fortæller, at danskere som modstiller “os” (danskere) og “de andre” ikke skelner mellem flygtninge, indvandrere, asylsøgere, nydanskere, de fremmede og etniske minoriteter. Vel opfattes der forskelle, men i den negative stemning omkring “de andre” skelnes der stort set ikke. Når indslaget i TV-avisen så benytter “nydanskere” i sin åbning *kan det være* utilsigtet eller tilfældigt. Min pointe er imidlertid en anden.

Valget af ordet “nydanskere” i TV-avisen er efter min mening ikke tilfældig. Det bliver tydeligt, når kategorivalget ses i en større sammenhæng. Sociale identitetsbegreber indgår som ét af mange redskaber, som sammen konstituerer historien fra en bestemt vinkel. Historien må altså undersøges som en samlet historie. Først da kan vi for alvor se, at kategorivalget “nydansker” ikke er tilfældigt, men blot et ud af flere sammenhængende signaler.

I overgangen mellem TV-avisens første og andet indlæg hedder det:

Men lad os se på, hvad det er for en bevægelse, der altså aktivt arbejder på at placere sine medlemmer på centrale poster i dansk politik.

Spørgsmålet fra oplægget “og det rejser altså spørgsmålet om, hvilket mål de reelt forfølger?” er nu i fokus. Eller rettere, oplægget bliver her fulgt op af en påstand, der fremstilles som en kendsgerning, nemlig at Mona Sheikh, Babar Baig, m.fl. er blevet “placeret” i Det Radikale Venstre. Disse personers ord og handlinger fratages en selvstændig værdi. De er agenter for en pakistansk bevægelse og ikke selvstændige individer, der som danske statsborgere søger politisk indflydelse. Af samme grund kunne studieværten ikke omtale politikerne som “unge danskere” for sådanne personer lader sig næppe dirigere af udenlandske interesser.

Historien er vinklet på grundlag af et bestemt bagvedliggende perspektiv og kan bedst fungere, hvis de unge nye radikale fremstilles som personer, der ikke rigtigt hører til her (i Det Radikale Venstre og i Danmark), men er underlagt andres magt og derfor mistænkelige og utilregnelige personer.

Logikken lægges frem i en læserkommentar.¹⁹ Det argumenteres i denne, at “fordi Mona og flok beviseligt er medlemmer af en fundamentalistisk organisation kan de ikke påkalde sig betegnelsen danskere” (kommentar i Jyllands-Posten 30. maj 2001). I denne ideologiske udlægning er det ikke muligt at være dansk og fundamentalist samtidigt, derfor fungerer historien kun ved at betegne Mona Sheikh som “nydansker” og ikke “dansker.” Igen skal det tilføjes, at analysen af perspektivet ikke er begrænset til kategorivalg og oplæg til indslagene. Lad mig kigge nærmere på dokumentationen bag nyhedsindslagene. Først hjemmesiderne og dernæst historiens kilder.

Hjemmesidedokumentation

TV-avisens journalist, Thomas Alling fortalte i Politiken den 23. maj, at han var nået meget længere med sin research af historien om de nye unge radikale medlemmer end undersøgerne i Det Radikale Venstre. Derved arbejder Alling parallelt med den radikale undersøgelse. I indslaget henviser TV-avisens kilde, Nasar Malik generelt til “bøger og tidsskrifter”, mens studieværten i interviewdelen flere gange refererer til en amerikansk hjemmeside. Ifølge et mere kritisk indlæg i Berlingske Tidende²⁰, fremgår det, at den amerikanske hjemmeside, angiveligt er “lavet af en studerende i Florida”, men at den kun er “et link fra den officielle, internationale Minhaj-hjemmeside” i sin fremstilling af bevægelsens mål (Berlingske Tidende 21. maj 2001). Oplysninger fra Internettet og

generelle henvisninger til tidsskrifter som eneste kilder til oplysninger om en stor international bevægelse, der udgiver mange bøger, artikler og nyhedsbreve er efter min mening en usædvanlig ringe dokumentation, idet der snarere er tale om antydninger. Daværende chefredaktør på Berlingske Tidende²¹, sender denne skarpe salve afsted: "Man har gransket obskure muslimske hjemmesider i de fjerneste afkroge af Internettet, denne globale skraldespand, i håbet om at afsløre, hvad hun [Mona Sheikh] tænker som privat menneske" (Berlingske Tidende 27. maj 2001).

Generelt kan man efterlyse en journalistisk diskussion af, om brugen af en amerikansk eller en tysk hjemmeside kan tjene som dokumentation for, at Minhaj-ul-Quran medlemmer i Danmark er fundamentalistiske og derfor skal ekskluderes af Det Radikale Venstre. Brugen af den amerikanske hjemmeside i studiediskussionen med Mona Sheikh, får da også diskussionen til at gå i fisk. Mona Sheikh har vanskeligt ved at forstå hjemmesidens relevans for hendes engagement i foreningen Women Youth League i Danmark, som er en mindre organisation under Minhaj-ul-Quran.

Analysen har således ind til nu vist, at dokumentationen er utilstrækkelig og baseret på antydninger.

Tvivlsomme forbindelser og valide kilder ?

Hvem står bag udsendelsen i TV-avisen? Lad os se nærmere på relationerne mellem de involverede personer og spørgsmålet om validitet. Skulle TV-avisen i stedet have sagt: Denne sag bør dækkes af en anden ? Ifølge de skriftlige medier hævder TV-avisens journalist²² at have researchet historien i længere tid. Politiken og Information fremhæver specielt journalistens forhold til vennen Naser Khader.

Thomas Allings forbindelse til Naser Khader

Den 22. maj bringer Information en artikel med titlen "Khader i kulissen?" Ifølge indlægget hersker der ingen tvivl om, at den radikale folketingskandidat Naser Khader, som søger at opstille i samme kreds som Mona Sheikh, står bag beskyldningerne. Han vil undgå en kupagtig situation, som den der tidligere opstod i partiet Venstre, hvor mere end 100 "kinesere" meldte sig ind i partiet og dermed var i stand til at støde den ellers sikre kandidat, Wallait Khan, langt ned på listen. Khader kunne risikere det samme (Information 22. maj 2001). Dagen efter går to af Politikens journalister²³ et skridt videre. De citerer TV-avisens journalist, Thomas Alling for at være venner med og deltager i Khaders "Whisky-gruppe."

Her er både Naser Khader og jeg medlem sammen med en række andre. Vi mødes engang imellem og drikker whisky. Vi har blandt andet diskuteret amerikansk politik og Attack-bevægelsen (Politiken 23. maj 2001).

Samtidig benægter Alling i Politiken at have diskuteret de unge nye politikere i Det Radikale Venstre med Naser Khader. Han henviser til, at inspirationen til indslaget i TV-avisen stammer fra artikler i B.T. og Ekstra Bladet. Imidlertid er de radikale undersøgere, der også er kendt for at være politiske støtter for Khader, samtidig kilder til historierne, hvilket er mest tydeligt i Ekstra Bladet. Herudover har Khader et ganske tæt forhold til Ekstra Bladet, hvor han er redaktør af en læserbrevkasse. Hvis medlemmer af Det Radikale sidder i en diskussionsklub og drikker whisky og samtidigt er inspireret af Ekstra Bladets og B.T.s artikler, forekommer det naivt at påstå, at de ikke også taler om den nye situation i Det Radikale, hvor en af whisky-drikkere jo forsøger at blive medlem af Folketinget. Sagen er, at Alling og Khader er personer med magt, på grund af hhv. stillingen i Danmarks Radio og det langvarige medlemskab af Det Radikale, samt, som det senere skal vise sig efter begivenhederne i USA den 11. september 2001, som rådgiver for statsminister, Poul Nyrup Rasmussen i spørgsmål om, hvilke muslimske repræsentanter, han skal mødes med.

Naser Khader bliver igen og igen udspurgt om sin rolle. Hver gang afviser han kritikken mod ham, og svarene bliver accepteret. Der bliver i hvert fald ikke gjort mere ud af sagen.

Ifølge mediedækningen hersker der imidlertid ingen tvivl om, at Khader er involveret i undersøgelsen og modstanden mod de nye muslimske medlemmer. Det lægger han heller ikke selv skjul på i forskellige udtalelser. Men han er ikke alene, idet der er en række andre radikale medlemmer, som tilsammen udgør det miljø, hvorfra undersøgelsen skal dokumentere det uforenelige i de unges muslimske tilhørsforhold. Derved giver det ikke mening at udpege en enkelt ansvarlig person, for det er en fælles interesse, der forener gruppen. Problemet i forhold til mediedækningen er den tætte forbindelse mellem den radikale gruppe og TV-avisen.

Denne forbindelse er foruroligende, idet TV-avisen i overtagelsen af historien, overtager en fejlagtig anvendt kilde til dokumentation.

I forbindelse med en pressekonference, som Minhaj-ul-Quran afholdt 20. maj, forelægger flere journalister kritikken af Thomas Allings forhold til Naser Khader for DRs

nyhedschef Lisbeth Knudsen. Knudsen udtaler imidlertid: "Jeg mener ikke, at der er noget at kritisere i den her sag. Vi har ladet alle parter komme til orde, og vi har ikke nogen problemer med det, vi har sendt" (Jyllands- Posten 21. maj 2001).

En af Thomas Allings egne kilder er en anden journalist, Nasar Malik. Han kommer som sagt fra samme arbejdsplads, nemlig Danmarks Radio.

TV-avisens "egen" kilde

Malik blev i nyhedsindslaget præsenteret som pakistaner og muslim uden forbindelse til Minhaj og med 25 år bag sig i Danmark og på DRs indvandrerredaktion. Såvidt baggrunden for hans ekspert-udsagn. Alene ideen om journalisten, der bruger en anden journalist som ekspert alt imens TV-avisen viser de to på gåtur rundt i Danmarks Radio er problematisk i forhold til spørgsmålet om validitet. Malik er imidlertid ikke ekspert i almindelig forstand – en der skal udbrede faktuelle oplysninger om Minhaj-ul-Quran. I stedet er Malik part i en historisk set ofte dødelig konflikt med Minhaj bevægelsen. TV-avisen fortalte ikke seerne, at Malik er Ahmadiyya muslim, dvs. medlem af en gruppe muslimer, der undertrykkes af sunni- og shia muslimer i de fleste islamiske lande. "I Pakistan, hvor "Ahmadiyya" længe har været et politisk problem, og hvor modsætningerne mellem Ahmadiyya og majoriteten af muslimer har ført til uroligheder og vold, indførtes i 1984 en anti-Ahmadiyya-forordning, der giver Ahmadiyya status som ikke-islamisk minoritet." (Religionsguiden 2000:43). Det ville således ikke have været uvæsentligt for seerne at få oplyst Maliks religiøse baggrund og historiske fjendskab med Minhaj. Der var altså tale om en holdningsformidling, mens seerne blev foranlediget til at tro, at Malik leverede uvildig information. Der er næppe nogen journalistisk begrundelse for ikke at videregive denne viden om Maliks baggrund. TV-avisen bruger også unavngivne kilder. Der henvises til "pakistanere, der er medlem af bevægelsen. De tør ikke stå frem på TV af frygt for problemer." Også Malik bruger anonyme, generelle henvisninger, når han beskriver Minhaj som åben udadtil, mens kun få medlemmer ved, at målet er islamisk overherredømme. På denne måde efterlader TV-avisen seerne med et konspiratorisk billede af Minhaj baseret på tvivlsomme kilder og en dokumentation, som er præget af antydninger.

TV-avisens anonyme kilde

I Pressenævnets senere kendelse fremgår det, at DRs oplysninger stammer fra:

blandt andet et tidligere medlem med indgående kendskab til Minhaj, som detaljeret har beskrevet den taktik og de overvejelser, som har ligget bag

placeringen af de unge politiske kandidater i forskellige partier med henblik på hurtig indflydelse og kandidatopstilling (Kendelse fra Pressenævnet 6. februar 2002:20).

Det fremgår af materialet brugt til kendelsen, at den anonyme kilde til disse oplysninger er kendt af TV-avisen, og betragtes som troværdig.

Naser Khader skriver i Ekstra Bladet, at han ikke skal gøre sig klog på Minhaj-ul-Quran. I stedet benytter han et tidligere medlem af bevægelsen, den nuværende venstremand Wallait Khan, som kilde til at hævde, at Minhaj-ul-Quran er en fundamentalistisk organisation med en ideologi, der er uforenelig med Det Radikale Venstres værdier (Ekstra Bladet 26. Maj 2001). Det vil med andre ord sige, at Khader går til et andet parti, for at få at vide, at den religiøse bevægelses principper ikke er forenelige med Khaders eget parti. Khader har fået oplysningen på et udvalgmøde under Københavns Borgerrepræsentation (Berlingske Tidende 3. juni 2001). Og efter nogle dage på sidelinjen (B.T. 25. maj) benytter Wallait Khan sit kendskab til Minhaj til at stå frem i B.T. og pointere, at Minhaj er fundamentalistisk og at medlemmerne går ind for dødsstraf. Det vil sige det samme syn på Minhaj, som Khader havde fået i Borgerrepræsentationen og som Alling leverede i nyhedsudsendelsen.

Meget tyder således på, at Wallait Khan er DRs anonyme kilde. En journalist fra Berlingske Tidende²⁴ gør dette endnu mere sandsynligt i en baggrundsartikel (3. juni 2001), hvor hun har fundet frem til, hvorfor Wallait Khan har så stor interesse i at miskreditere Minhaj-bevægelsen. Wallait Khan er valgt til Københavns Borgerrepræsentation for Venstre, hvor det unge medlem af Minhaj, Tanwir Ahmed, blev opstillet for Det Radikale Venstre og nu truer med at tage stemmer fra Khan. Denne politiske motivation gør, ifølge journalisten Wallait Khan til en tvivlsom kilde, med mindre man er interesseret i hans *holdning* og ikke i seriøse oplysninger om Minhaj. Samtidig mener journalisten, at Wallait Khans tidligere medlemskab var blevet afsløret, og at han derfor kritiserede Minhaj offentligt for at få opbakning fra det pakistanske miljø, hvor kun få er medlemmer af Minhaj.

Ifølge samme artikel i Berlingske Tidende formidlede Khader sin viden fra Wallait Khan "til den radikale formand i København [Anders Thomsen] om, at Mona Sheikh's islamiske bevægelse Minhaj-ul-Quran var fundamentalistisk" (Berlingske Tidende 3. juni 2001). Khader bringer altså viden videre, som han har overtaget fra en politisk modstander. Hans motivation har ifølge artiklen grangiveligt været frygten for "paki-

stansk” stemmemobilisering, som kunne give den velformulerede akademiker, Mona Sheikh, for mange stemmer i samme kreds, som han selv opstillede i.

Det viser sig imidlertid senere, at kilden er "The Revival", som er et nyetableret nyhedsbrev, der udgives af den britiske ungdomsafdeling under Minhaj-ul-Quran i Storbritannien. Kilden er opgivet i DR online, den radikale pressemeddelelse og i Helle Merete Brix' indlæg i samme periode (se også kapitel 8).

Næstformanden i Minhaj-ul-Quran i Danmark, Babar Baig, afviser igen og igen påstandene om, at Minhaj er en fundamentalistisk islamisk bevægelse. Minhaj, præciserer han, er en velfærdsorganisation og et demokratisk politisk parti i Pakistan.

Wallait Khan var som nævnt Khaders opgivne kilde til oplysningen om, at Minhaj-bevægelsen var fundamentalistisk. En oplysning Khader hævder, at han gav videre til Det Radikale Venstre. I TV-avisens søndagsmagasin den 27. maj står Wallait Khan frem. Budskabet er det samme: Minhaj er fundamentalistisk. Imidlertid bruger Khan en anden betydning af "fundamentalisme." Mens "fundamentalisme" i den gængse brug i Danmark associeres med fanatisme, ekstremisme og terrorisme, så fremhæver Khan, at alle muslimer er fundamentalister i og med, at de tror på Koranen og går ind for alt, hvad der står i den. I udsendelsen fortæller Khan desuden, at medlemmerne af Minhaj og dens underorganisationer fuldstændigt støtter bevægelsens leder.

I kontrast til denne udlægning af fundamentalisme, står en kilde i Pakistan, "den dansk-fødte udenrigsordfører for Minhaj-ul-Quran, Naveed Baig" for. I en notits i B.T. (fra Ritzaus Bureau) fortæller han: "I Pakistan anses organisationen for at være den mest blødegave af islam. Lederen fordømmer fundamentalisterne i Afghanistan, organisationen kæmper imod dødsstraf og ønsker ligestilling for kvinder" (www.bt.dk 19. maj 2001). Alligevel forstærker TV-avisen associationen mellem Minhaj og en ekstremistisk udlægning af islam. Det sker ved, at billeder af en stening vises på skærmen uden at der oplyses om, hvor udbredt dette er i Pakistan. I stedet bliver stening associeret med den type fundamentalistisk islam, som Khan skitserer og forbinder med bogstavelig læsning af Koranen. Det er uvist, om Khan har fortalt TV-avisen om Minhaj bevægelsens forhold til talebanstyret.

Efter det første indslag om Minhaj-ul-Quran i Pakistan skifter scenen tilbage til studiet, hvor studieværten²⁵ er klar til at interviewe en af de unge muslimske politikere.

TV-avisens interview

På dette tidspunkt har tekst og billeder stærkt antydnet Sheikh's forbindelse til Minhaj på en sådan måde, at hun er en plantet repræsentant for den muslimske bevægelse og derfor fundamentalist og talebansupporter. Sheikh er ikke medlem af selve Minhaj-ul-Quran men af underorganisationen Women Youth League. Hun stiller således ikke op som repræsentant for Minhaj, og præsenteres da også i studiet som studerende.

Studievært: Mona Sheikh, du er medlem af en underorganisation af Minhaj, som arbejder for muslimsk overherredømme, og så er du også medlem af Det Radikale Venstre. Hvordan harmonerer de to ting?

Mona Sheikh (MS): Jeg er ikke medlem af nogen bevægelse, der arbejder for et muslimsk herredømme. For det første ..

Studievært (afbryder). Du er medlem af Women's Youth League...

MS: (udbryder) Jamen det..

Studievært: som er en underorganisation af Minhaj.

MS: Ja, men det, at man arbejder for et muslimsk overherredømme, det vil jeg gerne se dokumenteret et eller andet sted.

Studievært: Jamen, det står der jo faktisk på hjemmesiden, hvis man går (MS prøver at afbryde) der står, at ... hvis man går ind på den amerikanske hjemmeside, som der henvises til mange andre steder. Joh, det gør der.

MS: Nej, på hovedhjemmesiden står der, at bevægelsen arbejder for indførelsen af demokrati, menneskerettigheder og bekæmpelse af analfabetisme i Pakistan (...) uddannelsesmæssig infrastruktur. Altså det kan godt være, at der er en masse teoretisk opspind.

Studievært: (afbryder) Der står rent faktisk på den amerikanske hjemmeside, som der henvises mange andre steder fra, står der, at den arbejder for at genoprette den islamiske tros overherredømme over andre ideologier. Det står der faktisk.

MS: I hvilken kontekst?

Studievært: Det står som målsætning på hjemmesiden.

MS. Altså, en ting er, at der er en erklæret ideologisk dagsorden for bevægelsen i Pakistan. En anden ting er at jeg er medlem af en afdeling, der hedder Women Youth League (WYL), som arbejder i en dansk kontekst og holder foredrag og arbejder for en krydskulturel dialog og forståelse, og jeg kan ikke se, at mit medlemskab i en ungdomsforening, som har arbejdet i det sidste 5-10 år (Studieværten forsøger at afbryde) – i Danmark. Jamen, du bliver nødt til at høre på det her. Altså, mit politiske medlemskabsengagement, det tager jeg i og med, at jeg er medborger i et dansk samfund. Et dansk samfund, som jeg føler ansvar for. Min muslimske religion og min tilknytning til WYL, det er en hel anden side af sagen. Jeg har aldrig lagt skjul på, at jeg er medlem af WYL, da jeg stiller op for Det Radikale Venstre (RV), som desuden ikke er noget foreningen har skubbet mig frem til eller noget som helst.

Studieværten: Men det er stadigvæk en underorganisation, som man må gå ud fra har samme politik som hovedorganisationen.

MS: Det er ikke en politisk organisation, WYL er ikke et politisk parti. Det er et politisk parti i Pakistan. Ja, men det har intet med den organisation, jeg er medlem af at gøre.

Studieværten: Men lederen af Minhaj-bevægelsen er den samme, som er stifter af det politiske parti også, og du er medlem af en underafdeling. Man må gå ud fra, at politiken og formålet er nogenlunde det samme.

MS. Man må ikke gå ud fra noget som helst, man skal vide det. En ting er et politisk parti, der skal forstås ud fra politiske principper. Jeg er ikke medlem af noget politisk parti i Pakistan. Jeg er medborger i det danske samfund, og jeg medlem af et dansk politisk parti, og derfor .. altså, jeg forstår ikke hvorfor alt den her mistænkeliggørelse.

Studieværten: Vi prøver ikke at mistænkeliggøre. Der er stillet spørgsmålstegn ved sammenhængen mellem underorganisationen, som må stå for den samme politik som hovedbevægelsen, for ellers er den formentlig ikke en organisation.

MS: Altså, det er en paraplyorganisation, ikke. Minhaj-ul-Quran er en paraplyorganisation og et politisk parti, der arbejder for indførelsen af nogle politiske principper i Pakistan, som menneskerettigheder, som bekæmpelse af analfabetisme og demokrati, mens WYL er en ungdomsorganisation, som arbejder i en dansk kontekst. Og man er da nødt

til at fokusere på hvilke initiativer, den forening har taget, fordi at mit medlemskab af Det Radikale Venstre må da bero på ... hvilken kontekst jeg har arbejdet i, og hvad jeg har lavet for et stykke arbejde, som skulle være i modstrid med radikale principper. Når jeg stiller op for Det Radikale Venstre, så har jeg noget tid til at redegøre for mine tilhørsforhold ...

Studieværten: Er det svært at forstå, at der ikke er nogen sammenhæng mellem en ungdomsorganisation og dens moderorganisation?

MS: Det siger jeg heller ikke, men det politiske parti er en ting, og...

Studieværten: (afbryder) Men lederen af det politiske parti og bevægelsen er den samme.

MS: Jamen, han fungerer jo ikke i Danmark. Altså i Danmark har vi en forening, som har sine egne vedtægter og formålsbeskrivelser. Det har intet med mit medlemskab af RV at gøre. Når jeg stiller op for et politisk parti, så er det fordi mine holdninger, som jeg identificerer dem, falder sammen med RVs holdninger. Den kreds kan så vælge mig eller vælge at fravælge mig. Jeg har fem minutter til at gøre rede for det, som jeg vil. Der er ikke noget hemmeligt ved, at jeg er medlem af en muslimsk ungdomsorganisation. Og det tror jeg...

Studieværten: (afbryder) Jeg bliver nødt til at stoppe dig her. Tiden er gået. Tak skal du have fordi du kom.

MS: Selv tak.

I studiet begynder studieværten med brask og bram. Det ligner et forsøg på overrump-ling. Vinklen fra indslaget umiddelbart før bliver ført videre: Muslimernes reelle hensig-ter er anderledes end det umiddelbart ser ud. Hensigten er i virkeligheden verdensherre-dømme:

Du er medlem af en underorganisation af Minhaj- som arbejder for muslimsk overherre-dømme, og så er du medlem af Det Radikale Venstre, hvordan harmonerer de to ting?

Mona Sheikh afviser, men får ikke lov til at tale færdig. Ved første lejlighed spørger hun efter dokumentation for påstanden om muslimsk overherredømme. Nu i den forsvarende

rolle, hævder studieværten, at det rent faktisk står på hjemmesiden. Mona Sheikh protesterer, men studieværten holder fast og præciserer, at der er tale om den amerikanske hjemmeside: "hvis man går ind på den amerikanske hjemmeside, som der henvises til mange steder." Hele tre gange afbryder hun Mona Sheikh for at konfrontere hende med oplysningen fra den amerikanske hjemmeside.

Diskussionen kommer aldrig ordentligt i gang. Mona Sheikh virker chokeret over interviewet. Hun aner ikke, hvad skal hun stille op med den amerikanske hjemmeside. I stedet søger hun at rette opmærksomheden mod sig selv, sin forening og sine egne aktiviteter i Danmark.

Men studieværten er ikke indstillet på dette. Hun forsøger i stedet at dreje spørgsmålene hen på Minhaj-ul-Quran bevægelsen og det politiske parti, der har samme leder i Pakistan. Atter må Mona Sheikh melde pas. Vinklen er hende fremmed.

Håndteringen af flere tilhørsforhold af religiøs, kulturel og politisk art bliver senere rejst af chefredaktør ved Politiken, Tøger Seidenfaden, i hans ugentlige kommentarserie. Seidenfaden har bemærket, at folk som B.T.'s chefredaktør Erik Meyer Carlsen uden problemer tillægges evnen til at holde det religiøse og politiske adskilt. Carlsen er optaget af tibetansk buddhisme og har erklæret sit tilhørsforhold til denne religion. Mens ingen tilsyneladende hævder, at Carlsen har samme mål med B.T., som han har med sit forhold til buddhisme, så finder Seidenfaden ikke, at Mona Sheikh og andre medlemmer af etniske minoriteter tillades samme evne til at jonglere mellem deres identiteter (Politiken 3. juni 2001). Den religiøse bevægelse og det politiske parti behøver således ikke automatisk at have samme mål.

Det er tydeligt, at studieværtens interview ikke handler om personen Mona Sheikh. I stedet er Sheikh blevet en personificering af en uønsket religion, der nu er blevet afsløret for dobbeltspil, jf. talen om et ansigt udadtil og et indadtil. Det er historien om somalieren Ali fra Lolland om igen, som Ulla Dahlerup dæmoniserede i Ekstra Bladets kampagne i 1997 (Jørgensen og Bülow 1997).²⁶ Ali blev symbolet på den uønskede fremmede, der misbrugte det danske velfærdssystem. Han blev vartegnet for bladets kampagne, hvilket medvirkede så effektivt til mobiliseringen af en moralsk panik, at Folketinget begyndte at tale om et Ali-loft for sociale ydelser. Det viste sig senere, at Ali blot fik 6% mere, end han var berettiget til, og at miseren mere skyldtes sagsbehandlerne i Nakskov Kommune end Alis slette motiv. Da denne oplysning kom frem om de kun 6%

overbetaling, havde historien kørt i mange måneder og miskrediteringen af Ali (og somalierne generelt) var sket (Hervik 1999a).

Når bestemte personer af anden etnisk oprindelse bliver gjort til symboler på uønsket fremmedhed, får det den effekt, at journalisterne ikke længere lytter til, hvad de egentlig siger. Det, de siger, bliver i stedet opfattet som en undvigelsesmanøvre. Det er, som i den radikale undersøgelse, som om konklusionen på undersøgelsen/interviewet er skrevet på forhånd. Undersøgelsen og studieværstens interview indeholdt ikke muligheden for positiv overraskelse.

Avisernes første reaktioner

Den stadigt stigende overvågning og skabelse af nyheder om etniske minoriteter gør, at TV-avisens historie får samme funktion som en tændstik på et veltilrettelagt bål. Der er fyret godt op med mistænkeliggørelse, og der mangler blot en anledning til at tænde bålet. De nærmeste dage eksploderer aviserne med indslag. Berlingske Tidende er først (behandlet særskilt i næste kapitel). Politiken er også hurtigt på banen. Morgenavisen Jyllands-Posten er den avis, som sidst kaster sig over sagen, mens Ekstra Bladet og B.T. i den efterfølgende periode ikke har færre indlæg end de øvrige.

Politiken har sat sin korrespondent i USA til at undersøge, hvad Minhaj-ul-Quran er for en størrelse. Og det må siges at være en god ide med opklaring og oplysning. Dog var det måske mere relevant med en Pakistan-ekspert frem for en korrespondent i USA. Resultatet er et lille enspaltet indlæg, hvori journalisten²⁷ imidlertid undlader at oplyse, hvilke kilder, der bruges til opgaven. Og eftersom der ingen kilder opgives, hverken opslag i skriftlige referenceværker eller udtalelser fra eksperter, må artiklen være skrevet helt for journalistens egen regning, hvorfor den journalistiske genre og de personlige synspunkter risikerer at blive forvekslet. Journalisten afslutter med konklusionen: "Bevægelsen arbejder for at reetablere den originale storhed fra islams fortid." (Politiken 19. maj 2001). Efter at have læst artiklen er man ikke blevet oplyst via faktuelle informationer. Til gengæld har man stiftet bekendtskab med journalistens holdninger.

En anden af Politikens journalister²⁸ er heller ikke så heldig med sin artikel "Opgør i R om islam" (Politiken 19. maj 2001). Uden på daværende tidspunkt at kende til Naser Khaders rolle i sagen, benytter journalisten Khader som kilde. Khader, der kender sagen indefra mener, at partiet skal have mulighed for at ekskludere medlemmer, der viser sig at være islamiske fundamentalister.

Samme journalist har også skrevet en anden af dagens artikler i Politiken den 19. maj. Den er blandt de første reaktioner på nyhedsudsendelsen to dage før, og hedder: "Radikale i tvivl om muslimer." Her har journalisten talt med en islamforsker, den første ekspert og samtidig ikke involveret i konflikten, nemlig lektor Jørgen Bæk Simonsen fra Carsten Niebuhr-instituttet. Bæk Simonsens udtalelser handler ikke om en amerikansk hjemmeside, men om hjemlige forhold. De står i skarp kontrast til TV-avisens studie-værts forsøg på at konfrontere Mona Sheikh med udenlandske forhold (den amerikanske hjemmeside og Minhaj i Pakistan):

Man må bedømme folk på deres handlinger. Der er ikke et eneste tegn på, at de danske medlemmer af Minhaj-ul-Quran og dens underorganisationer har foreslået eller gjort noget, der strider imod de principper, det danske samfund hviler på. Tværtimod har de været meget konstruktive i integrationsprocessen, og de fortjener et skulderklap.

I Politikens fjerde indslag "islam er ikke over grundloven" skriver en tredje journalist²⁹ en reportage om Minhaj-ul-Quran hovedkvarteret i Valby. Minhaj-folkene finder foreningen "Women Youth Leagues vedtægter frem og fortæller hende klart og tydeligt, at de respekterer grundloven, går ind for demokrati og ligestilling af kønnene og er imod dødsstraf.

Politikens artikler og Bæk Simonsens kommentar har imidlertid ikke styrke til at slå igennem i nyhedsstrømmen, da først historien er skudt i gang af TV-avisen den 17. maj 2001. Det er som om de faktuelle oplysninger om Minhaj og arbejdet i under-organisationer som Women Youth League, ikke har en chance for at overleve i en presse, som tilsyneladende ikke har nogen interesse i disse oplysninger, da de ville tage brodden af sensationen i nyheden. Konsekvensen af Bæk Simonsens vurdering af Minhaj i Danmark ville være, at historien om infiltrerende og undergravende virksomhed ikke holder. En anden konsekvens er ikke mindre væsentlig; på grund af anklagerne og fjendebilledet af islam lykkes det aldrig medierne at få skabt en reel diskussion om, hvorvidt medlemskab af en religiøs forening og et politisk parti kan accepteres.

Det er velkendt, at nyhedsjournalistikken mest bygger på konflikthistorier. Denne strukturelle betingelse forstærker i dette tilfælde tendensen til at fokusere på holdninger mere end oplysninger, der truer med at bremse historierne. I den konkrete historie står journalisterne (og politikerne) klar til at producere og reproducere konflikten. Få har tilsyneladende interesse i at stoppe den stærkt kritisable mediedækning.

Det er TV-avisen, som skyder historien om de muslimske kandidater og deres “fordækte motiver” i gang, men det er Berlingske Tidendes interview med Mona Sheikh om dødsstraf to dage senere, som får gennemslagskraft i de efterfølgende ugers mediedækning. Jeg har derfor valgt at kigge nærmere på Berlingske Tidendes fire artikler den 19. maj.

-
- ¹ En udløber af Stafet 2001 mod racediskrimination. Stafetdagen havde til formål at stafet 2001 modtagerne kunne udveksle erfaringer med stafetarbejdet og deres bestræbelser for at indføre etnisk ligestilling i egen organisation. Se nævnets hjemmeside for yderligere oplysninger om Stafetideen.
- ² Thomas Alling.
- ³ Thomas Alling.
- ⁴ Artiklens forfattere er Elisabet Svane og Hans Mortensen.
- ⁵ Birgit Eskholm.
- ⁶ Anders Thomsen.
- ⁷ Birgit Eskholm.
- ⁸ Birgit Eskholm.
- ⁹ Bjarne P. Nielsen.
- ¹⁰ Anders Thomsen.
- ¹¹ Kasper Johansen.
- ¹² Trine Sick.
- ¹³ Thomas Alling.
- ¹⁴ Thomas Alling.
- ¹⁵ Thomas Alling
- ¹⁶ Kilde: Konferencerapport, Stafet 2001, Nævnet for Etnisk Ligestilling.
- ¹⁷ Frederikshavn Multietniske Forening 2001.
- ¹⁸ Peter Hervik (1999a).
- ¹⁹ Niels B. Larsen.
- ²⁰ Journalist Jesper Thobo Carlsen.
- ²¹ Peter Wivel.
- ²² Thomas Alling
- ²³ Jakob Elkjær og Claus Blok Thomsen.
- ²⁴ Nynne Bjerre Christensen.
- ²⁵ Trine Sick.
- ²⁶ Ali fik i starten af 1990'erne familiesammenføring med sin kone, ekskone og ti børn. På trods af skilsmisse fra ekskonen, der er mor til fire af de ti børn, fik han alligevel flere børn med hende.
- ²⁷ Erik Ettrup, Politiken.
- ²⁸ Claus Blok Thomsen.
- ²⁹ Nina Frank.

Kapitel 4

Debatten om dødsstraf i Berlingske Tidende

Som nævnt i forrige kapitel fremstiller Berlingske Tidendes journalister i fire artikler den 19. maj 2001 Mona Sheikhs forhold til dødsstraf. Baggrunden for den intensive interesse for dette emne er, at holdningen til dødsstraf bliver udslagsgivende faktor for at afgøre, om hun og de tre andre unge muslimer i Det Radikale Venstre kan være medlem i partiet eller ikke.

Når forsvaret for dødsstraf identificeres som det væsentligste træk ved en religion er der tale om iværksættelse af et fjendebillede, der gør det umuligt at få en fornuftig saglig debat om emnet. Debatten i sommeren 2001 viste således også, at holdningen til dødsstraf hos blandt andet den politiske højrefløj slet ikke blev diskuteret.

Forholdet mellem religion og grundlov, skal ses i lyset af, hvilken religion og hvilke personer, den konkrete sag omhandler. Det er således ikke i sig selv problematisk med religiøs loyalitet, der er stærkere eller anderledes end Grundloven, som det for eksempel ses i et indlæg om en kristen læge, Hans Asker Holmsgaard, der siger "Er der konflikt mellem Guds lov og menneskets, så må jeg vælge den første (Politiken 15. maj 2001), og i nyhedshistorien om en dommer, der vil frifinde Lyngbypræsten Leif Bork Hansen på grund af det humanistiske motiv for ulovligt at skjule serbiske og østslavonske flygtninge" (Politiken 28. maj 2001). Problemet er, at det er muslimer, som tillægges religiøse og politiske motiver, der er stærkere end Grundloven. Om dette reelt er tilfældet viser mediedebatten imidlertid ikke. Dertil er den for ensidig, sensationslysten og fjendebilledeproducerende i sin dækning af islam i Det Radikale Venstre.

Jeg har valgt at kalde de fire artikler i Berlingske Tidende 19. maj 2001 for "ledeartikler", idet de leverer grundlaget for den efterfølgende fremstilling af Mona Sheikhs "uldne" forhold til dødsstraf. For første gang i Monahistoriens ugelange forløb er to Berlingske Tidende journalister¹ på banen. Det sker i den første bølge efter TV-avisens stort opsatte historie om Mona Sheikh og Babar Baig. De to journalister, som ikke normalt har "etniske minoriteter", "religion" eller "islam" som deres stofområde, står for alle fire indlæg.² Et af de tre fælles indlæg, "Mona Sheikh: Dødsstraf er et demokratisk valg" skal senere vise sig at blive hovedkilden for en lang række journalister og et lande-

mærke i historien om islam i Det Radikale Venstre. Jeg vil imidlertid kigge nærmere på alle fire indlæg, som har følgende titler

- “Når vælgerne dropper partierne”³
- “Mona Sheikh: Dødsstraf er et demokratisk valg”
- “Minister tvivler på unge muslimer”
- “Radikal top advarer mod fundamentalister.”

Ved nærmere analyse af de fire artikler blev det klart, at de er skrevet i en bestemt sammenhæng, hvor visse afsløringer i den ene artikel er fundamentet for vinklingen af den næste.

Mona: en pakistansk kvinde (indlæg nr. 1)

Den første artikel “Når vælgerne dropper partierne” optræder i serien “Fra Borgen.” Den handler om SF og Det Radikale Venstres forhold til etniske minoriteter. Topstyring, vælgersvigt og adgangen for etniske repræsentanter er centrale i forfatterens behandling af emnet.

Partiet [Det Radikale Venstre, red.] har oplevet en tilgang af flere helt unge muslimer, som bevæger sig rundt blandt midterpartierne for at finde det sted, hvor de kan få størst indflydelse. Hos de Radikale i hovedstaden ønsker man dem ikke, man kan bare ikke sige det ligeud.

Da de radikale fremstilles som det parti, hvor der er størst mulighed for indflydelse, må man for det første ræsonnere sig frem til, at de unge muslimer ikke ville kunne komme ind i noget andet dansk politisk parti. I journalistens formidling kan en person desuden ikke både være en ung, religiøs muslim og udøver af radikal politik. Men når der er tale om religiøst overbeviste personer i andre partier synes det ikke at udgøre en modsætning i avisdækningen, f.eks. Margrethe Auken, Flemming Kofoed Svendsen, Jann Sjursen og Arne Melchior samt senere Søren Krarup og Jesper Langballe. Journalistens opstilling af en modsætning mellem muslim og radikal bliver helt tydelig i næste sætning, hvor en af “de truende enkeltpersoner” bliver beskrevet som “den unge pakistanske kvinde Mona Sheikh.” Mona Sheikh, der er født og opvokset i Danmark af forældre, som ind-

vandrede fra Pakistan og taler med københavnerdialekt. Hun bruger som muslim ikke tørklæde.

Journalisten vælger at kalde Mona Sheikh for “pakistaner”, mens TV-avisen kalder hende “ny-dansker.” I begge tilfælde er der tale om et sprogligt valg og fravalg af kategorier, som tilsyneladende hviler på den udbredte og velkendte opfattelse, at etniske personer aldrig kan blive danske (se også Rasmussen 2000:123). Journalisten har med valget af termen “pakistaner” placeret Mona Sheikh i en ekskluderet kategori, hvor journalisten selv befinder sig i den inkluderede gruppe.

Senere i artiklen omtaler journalisten medlemmer af etniske minoriteter, der mødte talstærkt op ved et opstillingsmøde i Venstre, som “kinesere.” “Kinesere” kan henvise til en nationalitet eller anden politisk juridisk territorial enhed, f.eks. Kina, Taiwan og Hong Kong eller – hvad der virker mere sandsynligt i denne sammenhæng – alene det fysiske udseende. Imidlertid udelukker også denne betegnelse, at disse personer kan være danske personer eller danske statsborgere. Der er tale om samme “slags” som Mona Sheikh og andre “pakistanere.”

Herefter bruges endnu en fællesbetegnelse, nemlig “indvandrere” som i “indvandrervenlig” og “indvandrergrupper.” Igen er der tale om en kategori, hvis association ikke peger på nordmænd og svenskere, men på ikke-vestlige, især muslimer, der har det til fælles, at de ikke kan være danske. Denne opdeling er en del af en uoverstigelig dikotomi, der, som jeg omtalte i indledningen, ikke i sig selv er racistisk, men alligevel kan være forudsætningen for en sådan holdning.

I journalistens logik er Mona Sheikh pakistaner og følgelig udlænding. Hun hører ikke rigtigt til. Det interessante opstår, når “udlændinge” som Mona Sheikh sættes i forhold til en holdning til “dødsstraf”, hvor dødsstraf fremstilles som udansk og udenlandsk. Journalisten bringer dette på banen i brugen af “skrækeksemplet” Mazhar Hussein, “som i fjor indrømmede, at han gik ind for dødsstraf i et islamisk samfund.”

Journalistens artikel i serien “Fra Borgen” er ikke en nyhedsartikel skrevet i et panikfyldt sidste øjeblik inden deadline, men virker forberedt over lidt længere tid. Derved må man antage, at valget af identitetskategorier er mere velovervejet end ved artikler skrevet med en truende deadline.

De to journalisters skarpe interview: “Du kan da bare sige” (indlæg nr. 2)

Efter TV-avisens indslag den 17. maj begynder de to journalister fra Berlingske Tidende deres fælles projekt. Bevæbnet med forståelsen af, at Mona Sheikh er en pakistansk kvinde, og derfor antages at have et for de radikale og danskerne i øvrigt problematisk forhold til dødsstraf, interviewer de Mona Sheikh. De to journalister interviewer hende over telefonen.

Artiklen “Mona Sheikh: Dødsstraf er et demokratisk valg” er skrevet i genren “Syv Skarpe” (19. maj) og gengivet i form af et interview, hvor journalisterne er aggressive og interviewpersonen er i forsvar. Der er ikke tale om en dialog, hvor parterne opholder sig ved hinandens spørgsmål. “Syv Skarpe” ligner mere et krydsforhør i en af fjernsynets mange politihistorier, hvor den interviewede er skurken, der skal afsløres. Sprogligt starter artiklen dog mere forsigtigt end i det første indlæg. Mona Sheikh er i denne artikel “af pakistansk afstamning.” Optakten og første spørgsmål leder tanken hen på dér, hvor TV-avisens studievært kørte fast, nemlig om, hvorvidt Women's Youth League og Minhaj-ul-Quran var en og samme bevægelse. Sheikh svarede overrumplet: “Jamen, vi er muslimer i begge organisationer.”

Følgende er hentet fra “Syv Skarpe Skud” i Berlingske Tidende 19. maj 2001. Kursiveringer viser journalisternes egne kommentarer til interviewet med Mona Sheikh, mens den øvrige tekst er direkte citater.

MS: Jeg er ikke medlem af MUQ. Jeg er medlem af WYL, *der understreger, at det er en organisation, som i Danmark arbejder for integration og brobygning mellem muslimer og det danske samfund.*

I: Men den organisation, du er medlem af, bygger på det samme grundlag som MUQ, ikke?

MS: Jamen, vi er muslimer i begge organisationer, andet er der ikke. Det er en paraplyorganisation.

På WYLs hjemmeside i Danmark er der en henvisning til, at man kan tage kurser i Sharía – islamisk lov.

I: Går du ind for Sharía-lovgivningen?

MS: I Danmark går jeg ind for den danske grundlov.

I: Men hvad andre steder? Går du principielt ind for Sharía-lovgivningen?

MS: Det er ikke nogen pakke, som man kan sige ja eller nej til. Shari'a er op til folket at vælge eller fravælge. Man kan ikke på samme måde sige: Går du ind for et dansk juridisk system, eller gør du ikke, med mindre det er folket, der har valgt disse regler.

I: For at tage noget konkret ifølge islamisk lov, dødsstraffen, går du ind for den?

MS: Nej, det har jeg sagt flere gange.

I: Ikke i nogen sammenhæng nogetsteds?

MS: Hvis en befolkning går ind for dødsstraf er det et demokratisk valg – lige som i USA. Hvis folket vælger dødsstraf er det fint, men jeg kan personligt ikke acceptere det. Jeg skal åbenbart svare på det flere gange.

I: Du kan bare sige, at du er modstander af dødsstraf i enhver henseende?

MS: Ikke i enhver henseende. Dødsstraf er et demokratisk valg.

I: Hvorfor kan du ikke forstå den frygt, som nogle radikale kan have ved at sige ja til en kandidat som dig? At de måske derved siger ja til én, der går ind for kvindeundertrykkelse og dødsstraf?

MS: Jo, hvis de havde noget at have det i. Men jeg går ikke ind for disse ting. Jeg er født og opvokset her i landet, og mine politiske motiver er ikke suspekte.

Journalisterne antager, at shari'aloggivningen indeholder accept af dødsstraf. Shari'a-lovgivningen er ikke forklaret og forudsættes bekendt af læseren. Læseren kan umuligt vide i hvilken sammenhæng udtalelsen om dødsstraf er relevant, eller om dødsstraf og Shari'a-lovgivning er unikt for denne lovgivning eller om lovgivning om dødsstraf også indgår i dansk lovgivning.

Sharíaloggivning

I den danske debat har der, som vi skal se eksempler på senere, været en tendens til at fremstille shari'aloggivningen, det islamiske retssystem med oprindelse i Koranen og Sunnaen (profeten Muhammads leveregler), på en måde, som straks fylder læseren med væmmelse.

Det må slås fast en gang for alle, at shariaens forskrifter ligger fast, men fortolkningen varierer. Sharialovgivningen (og for den sags skyld Koranen mere generelt) nævner ikke danske ord og forhold, hverken ungdomsboliger i Farum, metrobyggeriet i København, universiteternes selvstyre eller EU (læserbrev Politiken 14. august 2001).⁴ Pointen er, at selvom shariaen af nogle muslimer opfattes som værende Guds ord, så kan den ikke forstås uden fortolkere, der omsætter læren til lokale forhold. Ifølge den muslimske lektor Anne Sofie Roald, er shariaen en ide eller abstraktion af den hellige lovgivning, med generelle regler og grundlæggende principper for bøn, faste, social adfærd osv. Retspraksis (fiqh) udgør de retslærdes fortolkning af shariaen og den varierer ofte fra region til region, nation til nation, retsskole til retsskole og fra retslærd til retslærd (Roald 2001:98-117). Med fare for forenkling kan man sige, at blandt verdens muslimer kan fortolkningerne deles i to hovedtendenser, en moderat og en radikal. I den moderate udgave betragtes shariaen som vejledende for lovgivningen, det vil sige man finder inspiration i den, men den er ikke som sådan determinerende. Den radikale udlægning af shariaen er rigid og hævder, at shariaen skal udgøre selve retssystemet. Dette er ikke sket fuldt ud nogen steder, heller ikke i Iran og Saudi-Arabien (Religionsguiden 2000:41).

Ud fra disse betragtninger er det en simplificering, at reducere sharialovgivningen til spørgsmålet om dødsstraf i al almindelighed, og det er udtryk for spekulation at tale om shariaens indførelse som retssystem i Danmark. Med mindre altså, at man tillægger de mest ekstreme retorikeres udlægning som den alment gældende for muslimsk levevis. At sidestille shariaen med dødsstraf er således også en forenkling og negligerer af de konkrete lokale historiske forhold.⁵

Det fremgår også af interviewet, at tonen mellem deltagerne i telefoninterviewet har været destruktiv og at de to mandlige interviewere indtager en belærende attitude: "Du kan da bare sige, at du er modstander af dødsstraf i enhver henseende?" Denne opfordring (til forsimpning) – alene for journalisternes skyld - er stærkt kritisabel. Journalisterne gør ikke et forsøg på at forstå kompleksiteten i svaret, specielt om dødsstraf og demokrati. Her må det tilføjes, at forenklingen af kompleksiteten af hensyn til læserne heller ikke må ske på en måde, der strider mod udtalelsernes korrekthed.

I et andet spørgsmål benyttes en tiltaleform, som journalisterne ikke kan have lært på journalisthøjskolen i Aarhus (jf. Meilby, 1999). De spørger Mona Sheikh: "Hvorfor kan du ikke forstå ...?" Desuden etablerer de sprogligt, at det *er* en relevant radikal frygt for "en kandidat som dig", som ligger bag modstanden mod Mona Sheikhs tilstedeværelse i

partiet. Hvis de to journalister f.eks. havde læst Ekstra Bladets artikel fra 11. april ville de formentlig ikke have vinklet interviewet på et abstrakt forhold til dødsstraf under strengt hypotetiske omstændigheder, men i stedet have kendt til det intrigante politiske spil, som Mona Sheikh var havnet i. Journalisterne valgte *ikke* at lytte til Mona Sheikh's svar, for trods hendes utallige gentagelser sætter de hendes politiske dagsorden lig med undertrykkelse af kvinder og dødsstraf.

Disse observationer bliver endnu tydeligere, når man går videre til de næste to indlæg (nr. 3 og 4), og dér ser, hvilken betydninger de to journalister selv lægger i interviewet. Måske ville læsere af interviewet "De Syv Skarpe" anse dette for ikke særlig vellykket og i stedet forsøge at genskabe den afsløringsvinkel, som TV-avisen tidligere brugte. Men denne fortolkning drukner, for de to journalister på Berlingske Tidende bruger brudstykker af deres interview som udgangspunkt for de to andre artikler. I dagens to andre indlæg har journalisterne således taget deres egen fortolkning med til kirkeministeren, den radikale Johannes Lebech.

Ministerens medspil (indlæg nr. 3 og 4)

I artiklen "Minister tvivler på unge muslimer" skriver de to journalister:

Og en manglende generel afstandtagen til dødsstraf fra blandt andre Mona Sheikh – der siger, at hun ikke er modstander af dødsstraf i 'enhver henseende'. Lebech kalder Mona Sheikh's svar for 'undvigende manøvrer over for dødsstrafdiskussionen' (Berlingske Tidende 19. maj 2001).

I førnævnte interview (indlæg nr. 2) sagde Mona Sheikh imidlertid hele tre gange – og henviste til endnu andre gange – at hun personligt gik imod dødsstraf, hvilket derfor ikke kan tolkes anderledes, end at hun går imod dødsstraf. Vendingen "ikke er modstander af dødsstraf" er journalisternes tolkning, mens "ikke i enhver henseende" er Mona Sheikh's ord.

Journalisternes fjerde og sidste bidrag er "Radikal top advarer mod fundamentalister." Også denne artikel indeholder et interview med Lebech på linje med det foregående. Begge interview er ukritiske medløberinterview. Forfatterne skriver, at "Det er en række nyindmeldte herboende muslimer, som har skabt usikkerhed og frygt, fordi de samtidig er medlemmer af muslimske grupperinger, der alle er underafdelinger af den internationale fundamentalistiske bevægelse Minhaj-ul-Quran – Koranens Vej."

På dette tidspunkt, dominerer de radikale undersøgeres udlægning af Minhaj- bevægelsen som fundamentalistisk i medierne. Journalisterne synes ikke selv at have undersøgt rigtigheden af denne påstand, som de ukritisk har taget til sig. Kilden til dette synes at være magasinet “The Revival” som nævnes i en tilhørende faktaboks. Dette magasin viser sig senere at være ganske obskurt (se kapitel 8), og det må antages, at henvisningen er overtaget fra Bjarne Nielsen og Jette Dalis pressemeddelelse. Derved har journalisterne gentaget deres fejlagtige brug af kilden.

Mona Sheikh er som bekendt født og opvokset i Danmark. Derfor virker betegnelsen “herboende muslim” malplaceret, idet den indikerer, at muslimsk identitet og tilhørsforhold til Danmark er unormalt. “Herboende muslim” er en ekskluderende betegnelse og samtidig i overensstemmelse med en af journalisternes beskrivelse af Sheikh som en “pakistansk” kvinde.

I interviewet får Lebech lov til frit at gætte på Mona Sheikhs motiv for “at have svært ved” at besvare spørgsmålet om dødsstraf. Lebech udtrykker ukritisk sin forundring over, at Mona Sheikh “ikke er modstander af dødsstraf i “enhver henseende”, og at hun kan acceptere dødsstraf i andre lande.

Man kan undre sig over, hvorfor journalisterne udfører interviewet med Lebech. Hvorfor spørger de ham f.eks. ikke, om han har talt eller har i sinde at tale med de muslimske medlemmer af Det Radikale Venstre? Hvorfor tager de ikke hele argumentationen vedrørende dødsstraf og USA med ind til interviewet med Lebech? Svaret er formentlig, at så havde de ikke nogen historie. Historien hviler nemlig på et billede af Mona Sheikh som en udlænding, der går ind for dødsstraf og som nu er dukket op i Det Radikale Venstre.

Lebechs holdning kommer frem i “Muslimer raser mod radikale” i Politiken den 21. maj, 2000. Han siger:

og når det så kommer frem – blandt andet i et veldokumenteret tv-indslag – at nogle af vores kandidater har tilknytning til en fundamentalistisk organisation, hvor ordet infiltrering også bliver nævnt, så er partiet nødt til at sende et meget kraftigt signal om, at kandidaterne må forklare sig. (Mine understregninger).

Går man lidt mere granskende til citatet med Lebech, bliver det klart at det er mediernes fremstilling, som er en trussel for partiets image, ikke Mona Sheikh. I så fald kunne

Lebech hurtigt tage en samtale med den nye partifælle. I stedet får han masser af medieplads til at tage afstand fra Mona Sheikh og de andre unge muslimer.

Lebech er også repræsenteret i Ekstra Bladet samme dag, "Men vilkårene er bare sådan, at en sag som denne, der opstår i medierne, også bliver håndteret i medierne." Derefter siger han:

Det handler ikke så meget om, hvorvidt jeg er overbevist, men om, at jeg er nødt til at sende signaler om, hvad der er acceptabelt som radikal, og hvad der ikke er. Der er nogle, der vil se det her som manglende radikal respekt for de unges religion, men det er slet ikke det, det handler om. De har et forklaringsproblem i forhold til Minhaj-ul-Qurans hovedorganisation, der går ind for dødsstraf og Sharialovgivning (Ekstra Bladet 21. maj, 2001). (Min understregning).

Lebech får dermed uimodsagt lov til at fremstille Mona Sheikh som tilhænger af dødsstraf. Mona Sheikh's tanker om dødsstraf og demokrati fortjente imidlertid mere analytisk granskning, da Berlingske Tidendes journalisters misvisende fortolkning, deres udeladelse af konteksten og interviewet med Johannes Lebech, får store konsekvenser for den efterfølgende dækning af sagen. At en granskning af hendes og andres forhold til dødsstraf havde været relevant, kan der næppe herske tvivl om; det handlede blandt andet om retten til at stille op til Folketinget. Alligevel gentages journalisternes selektive fortolkninger næsten i det uendelige af andre journalister, uden at der bliver kigget grundigt på interviewet "De syv skarpe." og uden at tage hul på en interessant og vigtig debat om dødsstraf.

I denne fremstilling er det ikke primært et spørgsmål om at være enig med journalisterne eller ej, men snarere om præmisserne for god og dårlig journalistik, vilkårene for nyhedsjournalistik, og journaliststandens vilje til selverkendelse og selvkritik.

De følgende afsnit vil omhandle en sådan vurdering.

Historien om et fejlцитат

Samme aften, hvor Berlingske Tidende tidligere på dagen har bragt de fire indlæg af førnævnte journalistteam tager TV-avisen indlægget op og benytter det i et indslag. Dette indslag bliver gengivet to dage senere i journalisternes⁶ forsøg på at imødegå Sheikh's

påstand om, at hun var blevet fejl citeret. “Historien om et fejl citat”, som overskriften på artiklen lyder, indeholder også en delvis transskribering af indslaget fra TV-avisen.

Her følger min transskribering af indslaget i TV-avisen, den 19. Maj, 2001, 18.30-19.00. Kursiv angiver journalisternes afvigelser i “Historien om et fejl citat.”

Studievært⁷: Uro i de radikale geledder. En række unge muslimer i det RV føler sig voldsomt misforstået. Vi går ikke ind for dødsstraf, siger de, men i det RV breder betænkeligheden sig.

Speak: Manden her vil gerne være politiker. Han er opstillet for det RV til Københavns bystyre til borgerrepræsentationen.

Tanwir Ahmed: Det er mit menneskesyn og min demokratiopfattelse, der hører dødsstraf bestemt ikke hjemme. Og jeg mener helt klart, at hvis man er medlem af det RV og går ind for dødsstraf, så synes jeg man skal overveje sit medlemskab en gang til.

Speak: Kvinden her til venstre vil gerne i Folketinget. De RV på Nørrebro i København har for nylig anbefalet partiet at gøre hende til folketingskandidat.

Journalist⁸: Hvad mener du om dødsstraf?

Mona Sheikh (MS): Jeg går aktivt imod dødsstraf.

Journalist: Men de steder, hvor det så bliver indført, f.eks. med en folkeafstemning og et folketingsflertal, er det så okay?

MS: Nej, øh. Så vil vi aktivt modarbejde dødsstraf. Fordi jeg kan ikke stå inde for dødsstraf.

Studievært: De to – og en række andre unge radikale – er medlemmer af ungdomsforeningen under den muslimske organisation Minhaj-ul-Quran, der har hovedkontor i Pakistan. En organisation der arbejder for fremme af islam og muslimske interesser. MS har i et interview i dag, i Berlingske Tidende, sået tvivl om sin holdning til dødsstraf. Hvis folket vælger dødsstraf, er det fint.

[Speaker: Mona Sheikh har i dag i et interview i Berlingske Tidende sået tvivl om sin holdning til dødsstraf. 'Hvis folket vælger dødsstraf, er det fint,' står der.]

MS – altså jeg er blevet fejl citeret på den måde. Jeg har sagt, at jeg eksplicit, jeg går imod dødsstraf.

[MS: Altså, jeg er blevet fejlciteret på den måde. Jeg har sagt: “Jeg går imod dødsstraf.”]

Journalist: Under en hvilken som helst omstændighed?

MS: (Prompte). Under en hvilken som helst omstændighed. Om det så er i Danmark, Saudi-Arabien eller om det er USA. Min holdning er negativ i forhold til dødsstraf.

Her stopper Berlingske Tidende deres transskribering, men fortsætter lidt længere nede: Speak: Formanden for de RV, der for nylig anbefalede MS som mulig folketingskandidat fortryder, at hun blev indstillet efter kun få måneders medlemskab af partiet.

Benny K. Nielsen, radikal lokalformand (BN): Jeg .. men i dag fortryder jeg klart, at vi ikke sagde til hende [MS, red.], at vi synes hun skulle tage et år mere, inden hun stillede op som folketingskandidat, sådan at vi i foreningen havde mulighed for at se hende an.

Journalist: Men den radikale kirkeminister mener ikke, der skal laves om på partiets regler.

Johannes Lebech (JL): Jeg tror, der kommer en diskussion om det, men personligt mener jeg ikke, vi behøver at ændre på nogen regler i partiet.

Speak: Partiapparatet i København har nu reelt kasseret MS som kandidat, men hun står fast.

Journalist: Så du er stadigvæk kandidat til Folketinget?

MS: Ja.

MB: – hvis de vil ha’ dig?

MS: ja, og det håber jeg da.

Studievært: Berlingske Tidende fastholder, at MS er korrekt citeret i dagens interview. De unge muslimer i RV har hastedindkaldt til et større møde i morgen, hvor de vil gøre nærmere rede for deres synspunkter.

TV-avisen fortolker interviewet i Berlingske Tidende som om “Mona Sheikh” har sået tvivl om sin holdning til dødsstraf. I denne fortolkning udelader TV-avisens journalist⁹, at Mona Sheikh hele tre gange i interviewet hævder, at hun går imod dødsstraf. Konteksten – den amerikanske demokratiske situation – ignoreres helt og aldeles. I udsendelsen

zoomer billedet ind på teksten “Hvis folket vælger dødsstraf er det fint.” Derved kan man også hævde, at TV-avisen benytter fortolkningen i den sekundære brug af interviewet i Berlingske Tidende, nemlig journalisternes tredje og fjerde artikel, og ikke selve interviewet, som deres kilde.

Med konklusionen “Mona Sheikh har sået tvivl om sin holdning til dødsstraf” fra Berlingske Tidende, har TV-avisen spurgt både Mona Sheikh og Tanwir Ahmed om deres holdning til dødsstraf. Som det fremgår af interviewet svarede de begge, at de var imod. Alligevel konkluderede TVA-journalisten – i lighed med Berlingske Tidende journalisternes tredje og fjerde indlæg – at MS har sået tvivl om sin holdning.

Få dage efter dækker TV-avisen igen historien, under overskriften: “Der er fortsat uro i de radikale geledde. En række unge muslimer i Det Radikale Venstre føler sig voldsomt misforstået.” Den distance, som første udsendelse viste overfor Babar Baig og Mona Sheikh, gentager sig nu i sammenstillingen af speak og billede. Mens billedet af Tanwir Ahmed går forbi, siger speakeren: “Manden her vil gerne være politiker.” (Min understregning). Ordvalget er ikke tilfældig for det gentages et øjeblik senere. Mens Mona Sheikh er i billedet, lyder det “Kvinden her til venstre vil gerne i Folketinget.” (Min understregning). For seere, der ikke kender eller genkender de to politikere, står det mørke udseende stærkt i fortolkningen. Billederne og teksten understreger, at der er tale om personer, som man ikke naturligt ser som medlemmer af Folketinget. De hører ikke rigtigt til, derfor er det absurd, at de vil i Folketinget. Af samme grund vil modstand mod, at de kom i Folketinget virke naturligt og rimelig.

Min påstand er, at hvis TV-avisens journalister havde nærlæst Berlingske Tidendes journalisters interview – og været behørigt kritiske – så havde de ikke uden videre accepteret forsikringen om korrekt citering, men i stedet gået deres kolleger efter i sømmene.

Journalisterne føler sig alligevel presset til at rense sig for beskyldninger om fejlcitering. Strategien er at fremlægge en transskribering af TV-avisens indslag og deres eget interview med Mona Sheikh (gengivet ovenfor). Denne fremgangsmåde kan være udmærket, men i forhold til ovenstående analyse, er det utilstrækkeligt. Transskribering er en ting, journalistisk fortolkning og videreformidling noget andet. Det fremgik af analysen ovenfor, at den journalistiske fortolkning og fejlcitering først skete, da journalisterne brugte Mona Sheikh's udtalelser løsrevet fra deres kontekst i interviewet med Johannes Lebech. Og dette interview er ikke med i rækken af transkriberede artikler.

Jeg vil nu kigge nærmere på interviewet med Mona Sheikh. Det bliver gengivet lidt mere detaljeret i “Historien om et fejlцитat”, hvor det ifølge journalisterne fra Berlingske Tidende skal tjene til at vise, at interviewet i “Syv Skarpe Skud” ikke kunne angribes for at være fejlciteret. Under alle omstændigheder angiver det noget om formen og tonen på interviewet.

Berlingske Tidendes journalisters interview med MS, gengivet i “Historien om et fejlцитat.”

Berl: Går du ind for dødsstraf?

MS: Nej, jamen det har jeg tidligere sagt. Jeg går ikke ind for dødsstraf, nej.

Berl.: Slet ikke i nogen sammenhæng?

MS: Nej, for mig at se, hvis befolkningen går ind for dødsstraf, er det en demokratisk beslutning – lige som i USA. Et af verdens største demokratier, de har dødsstraf. Det er som om, at demokrati er i modstrid med det at vælge dødsstraf. Det er folket, der er i centrum for mig. Hvis folket vælger dødsstraf, så er det fint, så accepterer jeg det.

Berl.: Også hvis .. (afbryder).

MS: Men jeg vil ikke selv – personligt – gå ind for dødsstraf.

Berl.: Men den organisation, som er din hovedorganisation, går ind for dødsstraf, ikke?

MS: Jamen, en organisation består af individer.

Berl.: Jamen, hør nu her .. altså den du er medlem af, er en underorganisation af en paraplyorganisation ..

MS: Hør nu, det er underordnet. Women Youth League fungerer i Danmark, og vi har en formålsbeskrivelse, som vi arbejder efter. Der står ikke nogen steder noget om dødsstraf eller indførelsen af Sharia (islamisk lov red.) i Danmark eller noget som helst.

Berl.: Men du accepterer dødsstraf i Pakistan, for eksempel?

MS: Nej, jeg accepterer ikke dødsstraf i Pakistan.

Berl.: Men du accepterer det overordnede formål, som Minhaj-ul-Quran står for?

MS: Ja, jeg går ind for demokrati og menneskerettigheder. Og jeg går ind for, at Pakistan skal udvikle sit uddannelsessystem. Bevægelsen støtter ikke taleban eller andet. Gu' gør det ej. Hvordan kan det være, at jeg skal sættes i sammenhæng med oplysninger, der er i modstrid med sådan, som det forholder sig.

(...)

Berl.: Du siger, at du er modstander af dødsstraf. Hvorfor kan du så ikke bare sige, at du er modstander af dødsstraf i enhver henseende?

MS: Ikke i enhver henseende. Dødsstraf er et demokratisk valg.

Berl.: Du kan da bare sige, at du er modstander?

MS: Ja, det har jeg også sagt. Men det er ikke relevant, for jeg synes, at det er et forkert spørgsmål at stille mig. Lige som det er forkert at kræve, at jeg skal stå frem og sige, at jeg er demokrat. Det er ikke et spørgsmål, man stiller enhver anden.

(...)

Berl.: Nu vakte det jo en vis opsigt, da vi snakkede med en af dine partifæller, Mazhar Hussein, sidste år, og han sagde: "Hvis der fandtes et islamisk samfund, som profeten Muhammed har beskrevet det, så er jeg tilhænger af dødsstraf. Det tager du afstand fra?"

MS: Jeg ved ikke, hvilken sammenhæng, han har sagt det i. Det vil jeg ikke kommentere. Jeg ved bare, at han havde udtalt de her ting før, og han blev efterfølgende opstillet, så det var offentligt bevidst, at han havde den her holdning.

Berl.: Men du er altså modstander af dødsstraf i et islamisk samfund?

MS: Altså, du stiller mig hele tiden det spørgsmål, hvorfor?

Berl.: Jamen jeg prøver dine holdninger, fordi jeg synes, at du taler lidt udenom de her spørgsmål.

MS: Jeg taler ikke udenom. Altså, jeg har det som om, at jeg skal forsvare alt over for dig.

Berl.: Jamen, hvis du er modstander af dødsstraf under enhver form, kan du da bare svare ja – jeg er

modstander også i et islamisk samfund?

MS: O.k., jeg går ikke ind for dødsstraf i Danmark eller et andet samfund, men jeg respekterer, at demo .. altså folket har den autoritative beslutningsmyndighed til at afgøre, om de går ind for det eller ej, så hvis der er flertal for det, bliver jeg nødt til at acceptere dødsstraf. (Berlingske Tidende mandag d. 21 maj. 2001).

Citatet er næsten identisk med indlægget i "Syv Skarpe Skud." Det er dog værd at bemærke, at tonen i interviewet er usædvanlig aggressiv, hvilket er tydeligere i det uddybede interview. Samtidig lod journalisterne læserne forstå, at de ønskede "at dokumentere, at avisen havde spurgt grundigt om hendes syn på dødsstraf." (ibid.). Det sidste er svært at benægte, dog er der ikke tale om grundig i betydningen uddybende.

Dokumentationen af en grundig udspørgen kan på mange måder diskuteres. For det første lytter journalisterne ikke grundigt til Mona Sheikhs svar. For det andet er det tydeligt, at spørgsmålet om, hvorvidt Mona Sheikh kan acceptere dødsstraf diskuteres i forhold til en amerikansk kontekst. Det er ikke så meget Mona Sheikh, der er ulden i svaret omkring dødsstraf, men det at dødsstraf generelt udgør et af demokratiets uløste paradokser. Sheikh siger: "Et af verdens største demokratier, de har dødsstraf. Det er som om, at demokrati er i modstrid med det at vælge dødsstraf. Det er folket, der er i centrum for mig." Dette er ikke med i det først udskrevne interview.

Senere spørger journalisten: "Jamen, jeg prøver dine holdninger, fordi jeg synes, at du taler lidt udenom de her spørgsmål." I interviewet er det bemærkelsesværdigt, hvordan journalisten i tre tilfælde taler direkte nedladende til Mona Sheikh på denne måde:

- 1) "Hvorfor kan du så ikke bare sige, at du er modstander af dødsstraf i enhver henseende?"
- 2) "Du kan da bare sige, at du er modstander?"
- 3) "Jamen, hvis du er modstander af dødsstraf under enhver form, kan du da bare svare ja – jeg er modstander også i et islamisk samfund?"

For mig at se viser disse tre udsagn journalisternes manglende lyst til at lytte og manglende ihukommelse af den journalistiske grundbogs læresætninger vedrørende interview: "Vær opmærksom. Hør efter og forstå, hvad kilden siger" og "Ingen diskussion:

Fasthold interviewer rollen. Spørg, men diskuter ikke med kilden. En diskussion kan ødelægge hele interviewet.” (Meilby 1999:218).

Senere i interviewet stiller Berlingske Tidende et spørgsmål om lokalpolitikeren Mazhar Hussein, og her svarer Mona Sheikh med henvisning til, at hun ikke ved hvilken kontekst, han har talt om dødsstraf i. Med andre ord betoner hun kontekstens betydning for forståelsen af udtalelserne om dødsstraf. Også dette ignorerer journalisterne. Senere i interviewet slår Mona Sheikh fast, at Women’s Youth League ikke har paragraffer om dødsstraf, og at bevægelsen ikke støtter talebanerne.

Dødsstraf og demokrati

I sin tale om dødsstraf, hiver Mona Sheikh USA ind som et problematisk eksempel. Et eksempel der skal tjene til at illustrere, at det ikke altid er let at have et helt afklaret forhold, når “dødsstraf” bliver sat i forhold til konkrete eksempler. Dette har da også vist sig senere i den danske debat, hvor tidligere justitsminister Frank Jensen (og senere også Venstre og Konservative) har erklæret sig villige til at udlevere visse personer til dødsstraf i andre lande, og derved tydeligvis går ind for dødsstraf – i visse situationer (se www.altinget.dk 19. og 28. september 2001).

Måske har Mona Sheikh ikke gjort sig tilstrækkelige overvejelser om dødsstraffen i USA og derfor har hun svaret, som hun gjorde. Hun efterrationaliserer i hvert fald senere, at hun nok gik for akademisk til denne diskussion (Berlingske Tidende 24. maj 2001).

Alligevel er det værd at kigge på nogle facts fra USA, som udover at beskrive den amerikanske baggrund også kan tjene til at understrege, at tilhængere og modstandere af dødsstraf ikke falder langs klare vestlige og ikke-vestlige linier. I USA har dødsstraffens popularitet i visse perioder vist, at op imod 80% af befolkningen går ind for dødsstraf over for de mest alvorlige forbrydelser.¹⁰ Selvom antallet har svinget frem og tilbage og har nærmet sig 50-50% for og imod i opinionsmålinger, så har disse målinger også vist en stor stabilitet i støtten til dødsstraf. Årsagen til de vigende procenter skyldes udelukkende usikkerheden omkring skyldsspørgsmål. Med DNA inddraget for at sikre skyldsspørgsmålet forventes støtten til dødsstraf at stige. Omkring halvdelen af de amerikanske stater har indført dødsstraf og praktiserer den. Hvert år må ca. 100 mennesker lade livet, flest i Texas. Flertallet af de amerikanske vælgere er både for dødsstraf og samtidigt kristne. Nogle af disse kristne finder belæg i Bibelen for dødsstraf.¹¹

FN-konventionen om Borgerlige og Politiske Rettigheder vedkender staters ret til at pålægge dødsstraf for de mest alvorlige kriminelle overgreb. Amerikanerne hævder, at i et demokratisk land, skal strafferetten reflektere folkets vilje. Hvis det er folkets vilje efter offentlig debat, at lovgivningen skal tillade dødsstraf, så må det være en demokratisk ret. Således må hver delstat selv bestemme, om den vil bevare dødsstraffen.

I Danmark blev dødsstraffen sidst benyttet i 1945 overfor formodede landsforræddere. I 1953 tiltrådte Danmark Den Europæiske Menneskerettighedskonvention fra 1948, der er en europæisk udgave af FNs Menneskerettighedserklæring. Det betyder, at dansk lovgivning og retspraksis skal være i overensstemmelse med den Europæiske Menneskerettighedskonvention (Lassen 2000:20). I 1992 vedtog Europarådet at afskaffe dødsstraffen. Det skete som en Tillægsprotokol til den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

Tillægsprotokollen gør det dog muligt at indføre dødsstraf for forbrydelser, der er begået i krigstid eller i en periode med overhængende fare for krig. Man kan derfor principielt spørge, hvornår Danmark er i krig eller under overhængende fare for krig. Skæver vi til USA, fremstiller nationalistiske politikere USA som værende i krig med terrorismen, hvilket den politiske ledelse søger at anvende til at indføre skærpede straffe for udlændinge i USA. Imidlertid er USA ikke officielt i krig, da dette kræver en erklæring vedtaget af kongressen. Der kan altså sås tvivl om, hvornår et land er i krig og dermed omkring retten og muligheden for at indføre dødsstraf.

Går vi nu tilbage til interviewet med Mona Sheikh er det endnu mere tydeligt, at Mona Sheikh's tanker om demokrati og dødsstraf afspejler en kompliceret situation, og at hun forsøger at forklare et forhold, der ikke på nogen måde er entydigt. Alligevel søger Berlingske Tidendes journalister at afkræve et enten-eller-svar om hendes holdning til dødsstraf og forenkler dermed den komplicerede virkelighed.

Dengang i 1945 gik Det Radikale Venstre ind for dødsstraf. Alligevel bliver Lebech slet ikke udsat for kritiske spørgsmål fra Berlingske Tidendes journalister, når han hævder, at Det Radikale Venstre har modstand mod dødsstraf som en af de elementære værdier i partiet. Dette, sammen med deres manglende præsentation af rammen for Mona Sheikh's svar viser, at de ikke er interesseret i hverken Mona Sheikh's svar eller Lebech's eller Det Radikale Venstres forhold til folkets ret til at indføre dødsstraf, men udelukkende interesseret i at "afsløre skjulte hensigter" og derved mindske muligheden for at udøve politisk indflydelse.

Lebech er ikke en hr. hvem-som-helst. Han er radikal politiker og på det tidspunkt kirke-minister, og efter de første indlæg i historien om unge muslimer i Det Radikale Venstre, bliver han gjort til talsmand for partiet i denne sag. Selvom Lebech således er magthaver i den konflikt, som er under udfoldelse, bliver han interviewet uden kritiske spørgsmål. Et af eksemplerne på, at de journalistisk faglige kriterier blev lagt på hylden i denne sag.

Fejlen gentages

Berlingske Tidendes journalisters fortolkning af interviewet med Mona Sheikh får afgørende betydning for pressens dækning af historien om islam i Det Radikale Venstre. Det er ikke blot TV-avisen, som tager interviewet op. I den efterfølgende periode (mest intensivt i tiden op til den 30. maj, hvor den Radikale gruppe endeligt vedtager ikke at opstille Mona Sheikh til Folketinget) benytter journalister, politikere og kommentatorer igen og igen Berlingske Tidendes indlæg. Her er nogle eksempler:

Politikens¹² journalist skriver allerede dagen efter, d. 20. maj 2001: “Mona Sheikh sagde i går i Berlingske Tidende, at hun personligt er imod dødsstraf, men at det er “fint”, hvis folket vælger dødsstraf ved en demokratisk flertalsbeslutning.” Journalisten henviser til interviewet, men også han udelader konteksten, som udtalelsen er givet i og benytter dermed Berlingske Tidendes journalisters fortolkning i indlæg nr. 3 og 4.

Jyllands-Posten skriver samme dag i en notits (en bearbejdet udgave af et Ritzau telegram): “Efter at kvinden er blevet angrebet for at være fundamentalist, der går ind for dødsstraf (...)” (Min understregning). Her omtales Mona Sheikh først i en objektiverende vending som “kvinden” og siden ved sit navn.

En journalist fra Ekstra Bladet i note henviser også til interviewet: “[Mona Sheikh] sagde til Berlingske Tidende i går, at hun var modstander af dødsstraf, men at det spørgsmål i øvrigt er et demokratisk valg. Den går ikke hos R, der ser menneskerettighederne som et universelt anliggende.” Også her er modsætningen intakt mellem at se modstanden mod dødsstraf som et politisk mål overfor folkets demokratiske ret til at indføre dødsstraf.

Eksemplerne er mange, men fælles for næsten alle er, at:

1. De ikke medtager konteksten, hvor udtalelsen er sket. Den demokratiske ret til at indføre dødsstraf, eksemplificeret ved USA.

2. De bruger Berlingske Tidendes 3. og 4. indlæg den 19. maj som kilde, selvom disse må betragtes som sekundære i forhold til selve interviewet med Mona Sheikh. Ingen undersøger selve ophavet til påstanden om Sheikh's "uldn" svar vedrørende dødsstraf.
3. Ingen af de mange artikler, der benytter Johannes Lebech som kilde, stiller kritiske spørgsmål til ham. Det Radikale Venstres image

Det er ikke blot Mona Sheikh, der bliver ignoreret. Organisationen Minhaj-ul-Quran inviterede på baggrund af den kritisable TV-nyhedsudsendelse til afklaring på et pressemøde. Mødet blev dækket omfattende af samtlige fem aviser den 21. maj (samt TV-avisen og TV2 nyhederne), alle med større billeder af Babar Baig. Aviserne fortæller, at Babar Baig kraftigt imødegik den kritik, som TV-avisen lancerede, og som stemplede Minhaj-ul-Quran som fundamentalistisk, gående ind for kvindeundertrykkelse og dødsstraf samt hævdede, at organisationen støttede talebanstyret i Afghanistan. For eksempel gør Baig i Politiken opmærksom på, at Minhaj-ul-Quran i Pakistan har taget afstand fra taleban. B.T. og Ekstra Bladet afviser Baigs forklaring og benytter igen daværende kirkeministerson (mod)kilde. Politiken, Jyllands-Posten og Berlingske Tidende har alle fat i DRs nyhedschef¹³, som ikke kan se, at TV-avisen har gjort noget forkert. Ingen formidler imidlertid viden om, hvorvidt nyhedschefen har undersøgt sagen.

Efter de første reaktioner på Berlingske Tidendes indslag om Mona Sheikh's forhold til dødsstraf, skifter mediernes fokus fra, hvad hun selv siger (eller ikke siger) om dødsstraf, til medlemskabet af Minhaj-ul-Quran. Skredet i nyhedshistorien ender med, at medlemskab af Minhaj-ul-Quran i sig selv anses for at være udtryk for, at man går ind for dødsstraf. En af de anvendte eksperter, både i nyhederne på TV og i avisdækningen er lektor Mehmet Necef, Syddansk Universitet. I Politiken udtaler Jørgen Bæk Simonsen, Carsten Nieburh Institutet således: "Man skal lytte til dem [de tre muslimer] som mennesker i stedet for at dømme dem på en kultur, uanset etnisk baggrund." Hertil responderer Necef, at den kulturelle baggrund i almindelighed er relevant. Necef fortsætter med at sige, at "en kvinde som Mona Sheikh netop har kunnet gøre lynkarriere, fordi hun er mørk i huden (...) havde hun været en almindelig dansk kvinde, var det ikke gået så stærkt." (ibid.). Også andre steder pointerer han, at Sheikh ikke ville være interessant, hvis hun hed Minna Rask (TV-avisen 31. maj 2001). Efter hans mening er det alene hudfarven, der skaber interesse. Necef medvirker således uforvarende til at objektivere Mona Sheikh, idet heller ikke han ser tilstrækkeligt på personen Mona Sheikh's udtalelser.

I lyset af ovenstående objektivering af de muslimske politikere og ignoreringen af de mest kompetente eksperter må det konkluderes, at nyhedsformidlingen i denne periode er præget af holdninger og ikke formidling af information. Med en spids formulering kan man argumentere, at det underliggende fjendebillede af islam gør, at nuancerne forsvinder i dækningen. Hvis islam er fjenden, så er der ingen grund til at søge forståelse. Det synes at være gældende for størstedelen af periodens dækning af 'de radikale' muslimer.

Det muslimske fjendebillede

Jeg vil nu vende tilbage til undersøgerne i det radikale, som jeg har vist udgør en større gruppe af personer og specielt til Jette Plesner Dali. Det var Dali, som sendte den oprindelige pressemeddelelse ud sammen med Bjarne Nielsen om Mona Sheikh. Og Dali er – sammen med medundersøgeren Helle Brix, blandt TVA og TV2's faglige eksperter i spørgsmålet om Minhaj er fundamentalistisk (Dali i TV2, 20. maj, Brix i DR 20. maj). Nielsen, Dali og Brix besidder efter min overbevisning et fjendtligt billede af islam, og er dermed ikke de rette til at foretage saglige og faglige undersøgelser for Det Radikale Venstre og optræde som eksperter i TV-avisen og TV2-nyhederne. Dette vil jeg argumentere for i det følgende.

Den 30. maj kulminerer historien om Mona Sheikh med, at hun ikke bliver opstillet som folketingskandidat. I stedet bliver hun valgt til vælgerforeningens bestyrelse. I en reportage i Berlingske Tidende skriver Martin Hein, idet han billedligt beskriver forskellen mellem de to politikere:

Inde i den store mødesal var de mange fremmødte allerede begyndt at slæbe ekstra stole ind. Mona Sheik bevægede sig ned gennem rækkerne til den lille flok sorthårede radikale, der havde placeret sig på de bagerste rækker. Oppe foran sad Naser Khader og sang med, da generalforsamlingen blev sat i gang med en fotokopi fra højskolesangbogen (31. maj 2001).

Dagen før afstemningen har Bjarne Nielsen og Jette Dali Plesner igen været på banen. Denne gang med et fælles indlæg i Politiken, hvor sammenstillingen af de tre radikale muslimer med den truende islamiske fundamentalisme gentages. Nielsen og Dali advarer mod medlemmerne, som har "to kasketter på." I virkeligheden, mener de, arbejder Mona Sheikh, Babar Baig og Tanwir Ahmed for "udbredelsen af den sande islam overalt", hvilket blandt andet vil indebære "straffe som håndsafhuggelse for tyveri, stening

til døde for utroskab, kriminalisering af homoseksualitet og abort, halv vidne- og arveret for kvinder, tab af sociale rettigheder ved frafald for islam, dødsstraf for blasfemi og en begrænset ytringsfrihed.”

De to skribenter beklager:

At man i visse kredse har opfattet vores usikkerhed over for de 3 radikale kandidater som et udtryk for racisme eller modvilje mod muslimske kandidater. Vi finder det imidlertid nødvendigt at påpege, at islamisk fundamentalisme siden den iranske revolution i 1979 har været i vækst jorden over. (...) Denne sag handler hverken om muslimer, religiøsitet eller manglende rummelighed (Politiken 29. maj 2001).

I forbindelse med, at Babar Baig retter en kritik mod de radikales beskyldninger om fundamentalisme, bliver Jette Dali forelagt kritikken og bedt om en udtalelse. Hun erkender, “at det normalt ville være fair at lade partimedlemmer forsvare sig, inden man kritiserer dem offentligt” (Politiken 1. juni 2001). Dernæst følger Dalis forklaring:

Vi havde at gøre med så organiserede kræfter, at en overrumpling var nødvendig. Vi taler om en helt ny politisk situation, hvor en fundamentalistisk, verdensomspændende organisation forsøger at blive medspiller i dansk politik. (...) Organisationen instruerer fra Pakistan sine medlemmer i Danmark om, hvem de skal stemme på, og hvilke partier de skal stille op i. Det måtte jeg advare imod (Politiken 1. juni 2001).

Det var præcis denne fortolkning TV-avisen overtog i sit indslag og gjorde til sin vinkel på historien. Ifølge den journalistiske vinkling var Mona Sheikh, Babar Baig og Tanwir Ahmed *placeret* i Det Radikale Venstre. Det radikale ærinde bliver til TV-avisens ærinde.

Set i lyset af terrorangrebet på World Trade Center og Pentagon den 11. september – og altså også i bakspejlet – er TV-Avisens udsendelse endnu mere beklagelig. Ved at forbinde Mona Sheikh, Babar Baig og Tanwir Ahmed med en “fundamentalistisk organisation”, der støtter taleban, associeres disse unge danske efterfølgende med de terrorister, som udførte angrebet på USA. Som støtter til talebanregimet er der lukket op for en endnu større hetz mod de unge danske radikale politikere.

Besindighed uden chance

Jeg skrev i det foregående afsnit, at når først fjendebilleder er iværksat, så er der ikke plads til eller interesse for nuancer. I dette tilfælde bliver muslimerne skåret over en kam.

At dømme efter mediernes efterfølgende skrivelser har de færreste læsere umiddelbart kunnet gennemskue TV-avisens og Berlingske Tidendes nyheder. Ved en nærmere granskning af debatten finder man imidlertid en række udtalelser, hvori der blev manet til besindighed og nuancering vedrørende religionsaspektet i historien. Men da fikseringen på holdninger dominerede blev også fageksperters udtalelser reduceret til holdninger i stedet for faglig viden.

Jyllands-Postens journalist¹⁴ bruger to uafhængige fageksperters i artiklen "Ekspert: Ingen grund til frygt" (28. maj 2001). En af disse, præst og leder af Islamisk-Kristent Studiecenter i København, Lissi Rasmussen, tager helt afstand fra mediernes fokusering på Minhaj som fundamentalistisk:

Det er uinteressant, at muslimer i Danmark har tilknytning til en hovedorganisation i et muslimsk land, som kan have fundamentalistiske synspunkter.

Underorganisationerne er selvstændige, og de unges medlemskab er ofte et socialt og identitetsmæssigt holdepunkt. De fleste unge muslimer i Danmark er liberale og demokratiske. (...)

Når det handler om islam, så går tingene i selvsving på grund af angst og fordomme. Det her kan være med til at forstærke den myte og frykten for de fremmede.

Lektor Peter Seeberg fra Syddansk Universitet er "enig med Lissi Rasmussen i, at der sker en kortslutning, hvor folk tænker, at alle muslimer har yderligtgående synspunkter." Han mener imidlertid, at det til dels er selvforskyldt, idet han henviser til, at de muslimske bevægelser ikke har spillet med tilstrækkeligt åbne kort (Jyllands-Posten 28. maj 2001)

Et par dage senere i samme avis udtaler Asim Latif, der er nyt medlem af de radikale: "Det er trist og noget skidt, at sagen har kørt så meget på religion. Hvis Mona Sheikh er kompetent – og det tror jeg, hun er – bør hun blive folketingskandidat" (Jyllands-Posten

31. maj 2001). Sheikh citeres i artiklen: “Det har stort set ikke drejet sig om politik, men om religion.”

Heller ikke TV2's indslag den 21. maj ser ud til at kunne bringe besindigheden frem. TV2-nyhederne har talt med tre eksperter Helle Lykke Nielsen, Lissi Rasmussen og Jørgen Bæk Simonsen, der alle pointerer, at Det Radikale Venstre intet har at frygte fra de tre muslimer.

En af dem, der står for nuancerne i beskrivelsen af Minhaj-ul-Quran i Danmark er Ole Birk Olesen. Hans indlæg i Ekstra Bladet d. 24. maj “Vi kæmper selv mod de forstokkede” fortæller historien om en konflikt i Minhaj mellem unge og ældre. De ældste medlemmer er indvandrede fra Pakistan og ofte langt mere traditionsbundne og orienteret mod Pakistan end de unge medlemmer, som er født, opvokset og under uddannelse i Danmark. Olesen skriver, at de yngre f.eks. tager skarpt afstand fra tvangsægteskaber, mens de ældre har en større tendens til at gå ind for disse. I forhold til TV-avisens dækning findes altså her en opmærksomhed på de voldsomme forandringer, der er sket alene inden for de sidste 10 år blandt den unge, uddannede, muslimske generation af efterkommere, hvortil Mona Sheikh, Babar Baig og Tanwir Ahmad tilhører (se også kapitel 11).

Havde man taget disse mere nuancerede udtalelser alvorligt i mediernes dækning, så havde historiernes vinkling omkring den fundamentalistiske trussel mod det danske samfund være mindre interessant.

Konkluderende

Analysen af mediedækningen af Mona Sheikh historien begynder i Det Radikale Venstre. Ved hjælp af Ekstra Bladet og B.T.s forhistorier samt flere baggrundsanalyser, der bliver bragt under dækningen af Mona Sheikh historien står det klart, at historien udspringer af en konkurrence om hvem, som skal være partiets folketingskandidat i Østre Storkreds. Konkurrencen udvikler sig til en strid og står primært mellem Mona Sheikh og Naser Khader, der begge ønsker at få en plads i Folketinget. Som en del af denne strid fremstilles Mona Sheikh (og flere andre unge muslimske politikere) som fundamentalist og tilhænger af dødsstraf i kraft af hendes tilhørsforhold til Minhaj-ul-Quran bevægelsen. Det foranlediger en undersøgelse, der bliver iværksat af medlemmer af Det Radikale Venstre.

Der er imidlertid ikke tale om en uvildig undersøgelse af, om medlemskabet af Minhaj eller dets underorganisationer betyder, at man er fundamentalist mv, men om at finde dokumentation for, at medlemskab af Minhaj-ul-Quran er uforeneligt med medlemskab af Det Radikale Venstre, hvorfor de unge muslimske kandidater ikke kan opstilles til Folketinget. Det er konklusionen man drager, ud fra to af de radikale undersøgeres udtalelser til medierne.

Bjarne Nielsen taler om andre initiativer, der må iværksættes, såsom en ændring af parti-vedtægterne angående optagelse af nye medlemmer, som er "politisk umoden" (Ekstra Bladet 11. April 2001). Til B.T. fortæller han som nævnt i kapitel 3, at hvis Minhaj får fodfæste i Det Radikale Venstre, kan der ikke føres radikal politik i København. Jette Dalis udtalelser efter opstillingsmødet den 30. maj viste også tydeligt eksistensen af det fremherskende fjendebillede (Politiken 1. juni 2001), som slog fast, at Det Radikale Venstre var oppe imod unge fundamentalister, talebanstøtter, sympatisører af Ayatollah Khomeini m.m. Dette forklarer også, at på trods af udtalelser om, at de radikale tillidsfolk ikke kendte nok til Mona Sheikh, gik ingen i seriøs dialog med hende om hendes "problematiske" medlemskab af Women Youth League. Lebech gjorde da også tidligt klart, at historien ikke handlede om Mona Sheikh, men at hun var et symbol på et image af islam, som Det Radikale Venstre måtte tage afstand fra. Underforstået at hvis partiet favnede troende muslimer, så ville det miste vælgere

Analysen viser, at den såkaldte "vi-gruppe" af radikale undersøgere var ganske stor. Ikke bare i forholdet til medvirkende medlemmer af partiets organisation. Vi-gruppen omfattede DR journalisten¹⁵, som stod bag nyhedsudsendelsen den 17. maj. Den research på hvilken denne bygger størstedelen af sin udsendelse er den samme som de radikale undersøgeres. Fejl, som det radikale begår i deres selvbestaltede undersøgelse, gentages af DR journalisten. Det gælder ikke mindst brugen af kilder til formidling af påstanden om de tre unge muslimers støtte til talebanstyret i Afghanistan. Denne påstand måtte TV-avisen bringe genmæle for i februar 2002.

Samtidig rejser sagen spørgsmålet, hvordan det kan lykkes radikale formidlere at få TV-avisen til at overtage deres historie og politiske interesse?

Tilbage står, at magtfulde institutioner som Danmarks Radio, centrale kilder i den radikale partiorganisation, formanden for det Radikale i København, samt en radikal folketingskandidat er i stand til at benytte deres positioner til at hindre den troende muslim

Mona Sheikh i at blive stillet op som folketingskandidat og presse en anden, Babar Baig, til at trække sig tilbage som byråds kandidat i Brøndby Kommune.

DRs genmæle

Seks måneder senere blev DR nødsaget til at offentliggøre genmælet:

TV-avisen bragte den 17. maj 2001 et indslag om unge muslimer, der samtidig med at være medlem af Minhaj ul Quran eller en af bevægelsens underorganisationer ønskede at blive opstillet for Det Radikale Venstre. I den forbindelse blev det oplyst, at Minhaj ul Quran-bevægelsen støtter Talebanstyret i Afghanistan. Dette er ikke korrekt. (Kendelse fra Pressenævnet 6. februar 2002).

Men Pressenævnet finder ikke, at DR har handlet i strid mod god presseskik, når TV-avisen bringer oplysningen om, at Minhaj bevægelsen “placerer sine medlemmer på centrale poster i dansk politik.” Det sker under henvisning til, at der er tale om “Danmarks Radios vurdering, som er baseret på den research, der er foretaget i forbindelse med udsendelsen, herunder interview med et tidligere medlem af den danske afdeling af organisationen.” (ibid.).

De tre muslimske politikere bliver skildret som en slags spioner; personer med flere ansigter og skjulte hensigter. Samtidig antydes det, at de er tilhængere af en religion, der bygger på et fortidigt og ikke-humanistisk livssyn, og at de, fordi de er muslimer, ønsker muslimske værdier indført i Danmark. Konsekvensen af denne udlægning er da, at de tre ønsker sig selv og os tilbage til fortiden, f.eks. ved at ønske dødsstraffen genindført. De tre muslimer beskrives således som nogle, der ønsker en tilbagestående livsform indført i Danmark. Det fremgår da også af de næste kapitler, at talen om islam “ude i verden” beror på et syn, hvor islam betragtes som tilbagestående.

Analysen af de fire artikler i Berlingske Tidende den 19. maj tjener til at gøre nogle journalistiske processer gennemsigtige og er samtidig et lysende eksempel på, hvad der sker når journalister glemmer alt om kildekritik og kritisk journalistik i behandlingen af etniske minoriteters religion og i stedet forfalder til stereotyper og angreb, som i forvejen findes i befolkningen.

Kun ca. 10 % af befolkningen har nogenlunde regelmæssig social omgang med indvandrere, efterkommere eller flygtninge (Gaasholt og Togeby 1995) og sikkert endnu færre

med de godt 2.8% af befolkningen, som vedkender sig at være muslimer. Alligevel har også de sidste 90% ofte en stærk holdning til “de andre” “ikke-danske” borgere. Vi må derfor holde fast i den samme præmis, som blev brugt i bogen “Den generende Forskelighed” (Hervik 1999a), nemlig at disse holdninger og fordomme stammer fra medierne og deres formidling af politiske begivenheder og tendenser i landet.

Det dialektiske forhold mellem medier og politikere gør, at ansvaret for den ensidige behandling af etniske minoriteters forhold ikke kan reduceres til den ene eller den anden person. Når journalister hævder, at de blot skal afspejle befolkningens holdninger, så fralægger de sig samtidig en del af ansvaret for, at befolkningen overhovedet har de holdninger, de nu en gang har. Befolkningens angst for islam er ikke en naturgiven størrelse, men er skabt i et dialektisk forhold mellem politikere og medier. Det er et forhold, der har udviklet og spredt sig op igennem 1990’erne og som er forstærket af, at få har haft interesse i at modgå udviklingen og for mange har haft interesse i at rekruttere vælgere og læsere ved hjælp af nationalistisk mobilisering.

I den pågældende historie når nyhedsdækningen aldrig rigtigt ind til kernen af Minhaj-ul-Quran og muslimernes egentlige problemer og udfordringer i Danmark. Fjendebilledet – med den uoverstigelige modsætning mellem danskere og “udenlandske” muslimer – er for styrende for den gode og gerne kritiske dækning. Unge muslimer i Europa og andre steder skal til stadighed, og på lige fod med andre religioner som kristendommen og jødedommen, bearbejde den religiøse lære i forhold til det omgivende samfund. Koranen taler ikke om Danmark, og når efterkommere af muslimske indvandrere ønsker at bibeholde islam som deres religion, og til tider søge tilflugt i Koranen for at undgå tvangsægteskaber, legitimering af ikke at drikke alkohol med videre, så kræver det en bearbejdelse af et nationalistisk fjendebillede, som opererer i magtfulde danske medieinstitutioner og i politik.

¹ Jens Jørgen Madsen og Jesper Termansen.

² Heraf tre fælles og et skrevet af Termansen alene.

³ Jesper Termansen.

⁴ Palle Veje Rasmussen

⁵ Mit ærinde er ikke at tage stilling for eller imod sharia-lovgivningen eller strafferetten, men at hævde at fremstillingen ikke skal fordrejes i væmmelse over dødsstraffen. Det bør også fremhæves, at for eksempel dødsstraf ved stening var en straf, der fandt sted både på profeten Muhammads tid (det 7. århundrede) og før, hvor kristne og jøder også praktiserede stening.

⁶ Jens Jørgen Madsen og Jesper Termansen.

⁷ Lene Johansen.

⁸ Morten Breum.

⁹ Martin Breum.

¹⁰ Jeg har ikke umiddelbart fundet tal for, hvor mange danskere som går ind for dødsstraf.

¹¹ Se fx www.religioustolerance.org.exe_bibl.htm

¹² Claus Blok Thomsen.

¹³ Lisbeth Knudsen

¹⁴ Thomas B. Knudsen.

¹⁵ Thomas Alling.

Del 3

Mediernes fremstilling af Islam uden for Danmark

Mens historien om de unge muslimer i dansk politik dominerer de danske aviser, begynder dækningen af præsidentvalget i det muslimske Iran. Valget finder sted den 8. juni og bliver udførligt behandlet, især i Politiken og Berlingske Tidende, der begge har valgt at sende kvindelige korrespondenter til Iran. I undersøgelsesperioden bringer de fem undersøgte aviser i alt 31 indlæg, der berører præsidentvalget.

Medierne er som bekendt danskernes primære adgang til viden og holdninger til de etniske minoriteters religioner både i Danmark og i udlandet (Hervik 1999a). I det næste kapitel vil jeg kigge nærmere på dækningen af præsidentvalget i Iran og styret i Afghanistan med henblik på at undersøge, hvorvidt der – igen – er mere tale om en reproduktion af holdninger snarere end formidling af korrekt og nuanceret oplysning.

Danske muslimer blev, i eksemplerne i forrige kapitel, fremstillet som tvivlsomme personer, der giver opbakning til talebanerne, men hvad skrev aviserne om selve det afghanske talebanstyre? Artiklerne om det yderliggående styre og om præsidentvalget i Iran, falder hovedsageligt samtidig med Mona Sheikh sagen.

Disse skildringer kan derfor tilsammen rejse spørgsmålet om, hvorvidt vestlige mediers skildring af islam i andre dele af verden er med til at forstærke fjendebilledet af islam og muslimer i Danmark.

Det er generelt for yndere af fjendebilleder, at interessen for nuancering og faktuelle oplysninger er ganske lille (Hervik 2002b). Et skrækscenarie fra galleriet af fjendebilleder er eksempelvis forestillingen om, at de unge muslimer vil få magten i Danmark med efterfølgende afghanske eller iranske tilstande. Dette er i fuld overensstemmelse med det syn på islam, som sociologen Mustafa Hussain mener, der er bred enighed om i Danmark, hvor man deler den opfattelse at "Muslimer er meget anderledes mennesker", og hvor deres tilstedeværelse fremstilles som en trussel mod det danske samfund (Hussain 2000:99).

Rejseartikler tilhører endnu en genre, som formidler fakta og holdninger om folk ude i verden. I kapitel 6 kigger jeg nærmere på nogle af de 18 artikler, som optrådte i de

undersøgte aviser i undersøgelsesperioden. Jyllands-Posten lå i spidsen med 9 rejseartikler, Politiken og Berlingske Tidende havde henholdsvis fire og tre indslag, mens B.T. og Ekstra Bladet bragte hver en. Rejseartiklerne er særdeles velegnede som analytiske genstande, fordi den praktiske vinkel får positive såvel som negative fordomme og vane-tænkning frem, både hos forfatteren og læseren.

Overordnet set stiller de næste to kapitler følgende spørgsmål: Hvordan bliver religion og især islam udenfor Danmark skildret? Hvordan håndterer journalisterne forholdet mellem danskere, som del af den vestlige verden, og eksempelvis iranerne/afghanere fra verden uden for Vesten? Har skildringen af folk i andre lande konsekvenser for, hvordan vi opfatter dem i Danmark? Er der tale om samme dikotomisering mellem “os” og “de andre”, hvor “vi” eller “os” nu blot er en sammensmeltning af dansk og vestlig, mens de muslimske “andre” er de samme?

Kapitel 5

Nyheder om “de fremmede” og deres religioner

Indledning

Den journalistiske formidling af udenlandske nyheder fremstår ofte som en række relativt neutrale og tilforladelige beskrivelser af faktuelle begivenheder. Når disse begivenheder finder sted i verdener, der er meget forskellige fra den danske, efterlader artiklerne dog samtidigt et indtryk af, at beboerne af disse verdener består af eksotiske fremmede, hvis kulturer enten er afskyvækkende eller interessante – eller begge dele. De fremmedes kulturer beskrives ofte som primitive eller irrationelle og som tilhørende en anden tidsalder end den, der kendetegner de moderne vestlige samfund. Derved fremstår de som modpoler til den danske verden.

I dette kapitel vil jeg belyse, hvordan tilsyneladende neutrale beskrivelser af udenlandske forhold og begivenheder bidrager til diskriminering af anderledes tænkende, samt hvordan denne diskriminering er et udtryk for en ulige magtrelation, hvor magtfulde vestlige medier skaber en generaliserende og essentialiserende opdeling i ”dem” og ”os” og bruger vestlig selvforståelse og kultur som målestok for de andre.

Først vil jeg analysere de danske avisers fremstilling af præsidentvalget i Iran. Dækningen begynder i flere aviser med en optaktshistorie til valget. Siden følges der op med næsten daglige artikler i dagene op til valget den 8 juni 2001. Politiken og Berlingske Tidende har sendt hver en journalist til Iran.¹ De skriver hver 12 af periodens 31 indlæg.

Avisernes dækning af præsidentvalget i Iran er meget varieret. De to formiddagsaviser, B.T. og Ekstra Bladet, har slet ingen artikler om valget. Derimod optager emnet en del plads i Politiken (9 større indlæg), noget mindre i Berlingske Tidende (5 større indlæg) og kun lidt plads i Jyllands-Posten (2 større indlæg). Med andre ord vægter aviserne betydningen af valget i Iran forskelligt. DR bringer korte nyheder om valget samt et større indslag i TV-avisen den 7. juni med en mellemøstkorrespondent.²

Det umiddelbare indtryk af artiklerne er, at de udgør faktuelle og sobre beskrivelser af de politiske tilstande i Iran. Artiklernes tilgang til emnet er nogenlunde ens. Overordnet beskrives Iran som et land, der bygger på en meget restriktiv lovgivning – en lovgivning, der er baseret på religionen islam. Landet styres af en række præster med det 12 mand

store “Vogternes Råd” i spidsen. Rådet bestemmer, hvem der kan stille op til præsidentvalget og til landets parlament og har vetoet over for de forslag, der fremsættes af præsidenten og parlamentet. Endvidere har de kontrol over militæret samt dele af politiet og retsvæsenet – det vil sige de myndigheder, der har ansvaret for, at befolkningen overholder den islamiske lovgivning.

Af artiklerne fremgår det, at det islamiske præstestyre er meget udemokratisk, at det ikke blot mangler folkelig opbakning, men at den iranske befolkning er meget undertrykt. Der sættes ofte fokus på kvindernes manglende ligestilling, på manglen på ytringsfrihed og på de forbud og den censur, der generelt synes at være en del af iranernes hverdag. Endvidere berettes om, hvordan systemets kritikere udsættes for vold og forfølgelse, og om hvordan landet er ramt af stor arbejdsløshed, af fattigdom og af generelle økonomiske problemer.

Et gennemgående træk ved artiklerne er, at de beskriver valget i Iran som et valg for eller imod præstestyret, hvilket sidestilles med for eller imod reformer. Dermed optræder befolkningen som delt i to grupper: de konservative og de reformvenlige. De konservative udgør et mindretal i befolkningen og består af det islamiske præstestyre og deres tilhængere. Disse støtter en restriktiv udemokratisk islamisk lovgivning og fremstår dermed som en række fanatiske, gammeldags, magtfulde personer, der er fjendtlige overfor alt, der har at gøre med vestlig levevis.

De konservatives modsætning udgøres af “de reformvenlige.” Disse består af størstedelen af befolkningen, hvilket er omkring 70% af befolkningen af unge under 30 år. De reformvenlige er kritikere af det bestående og kæmper for indførelse af demokratiske tilstande, herunder for friheder og rettigheder som det at have adgang til Internet og kunne se film og læse bøger. De kæmper desuden for kvindernes ligestilling og i det hele taget for at få lov til at indføre leveformer, der ligner Vestens.

Den iranske befolkning og deres synspunkter præsenteres dermed som to modpoler, der enten er for præstestyret eller for reformer. Forholdet mellem de to grupper beskriver Jyllands-Posten (11. juni 2001) således:

Under Irans ensartede overflade buldrer således en stille borgerkrig, som kun er synlig i de spredte sammenstød mellem ultrakonservative grupper og studenter, der kræver kulturelle og politiske reformer her og nu.

Af artiklerne ser det dermed ud til, at de konservatives og de reformvenliges krav er uforenelige. Alligevel præsenteres præsident Mohammad Khatami, der står til at genvinde embedet, som en person, der forsøger at placere sig midt imellem. Præsidenten beskrives således som reformvenlig, men samtidigt understreges det, at han formodentlig ikke er stærk nok til at gennemføre de nødvendige reformer, idet han i de senere år har måttet bøje sig for de konservative kræfter. Som optakt til artiklen “Irans bagbundne reformator” skriver Berlingske Tidende (8. juni 2001) for eksempel:

Frustrerende: Præsident Mohammed Khatami står til et klart genvalg ved dagens præsidentvalg, men han overvejede længe, om han skulle droppe politik efter fire frustrerende år på magten, hvor hans politiske fingeraftryk har været marginale og hans manøvre muligheder ustandselig begrænses af de konservative kræfter. (Fremhævelse original).

I Politiken rejses der yderligere tvivl om i hvilken grad præsidenten er parat til at indføre reformer. Politikens artikel “Kampen om Irans sjæl” (8. juni 2001) afsluttes således med disse ord:

Der hersker ikke tvivl om Khatamis genvalg i dag, men heller ikke om, at kampen om Irans sjæl vil tilspidnes med nye forsøg på at standse det i hvert fald i hovedstaden stadig stærkere ønske om adskillelse af moské og stat, som iranernes reformhåb [præsident Khatami] heller ikke er parat til.

Islam i Iran

Skønt præsident Khatami er reformvenlig, ønsker han altså ikke at adskille religion og stat. Hans mål er derimod at forene en islamisk stat med frihed fra undertrykkelse. I Berlingske Tidende (8. juni 2001) citeres han således for følgende:

Der er folk i dette land, der siger, vi er nødt til at undertrykke friheden for at lade religionen overleve, og der er andre, der siger, at vi er nødt til at undertrykke religionen, for at friheden kan overleve. Den islamiske republik er en model, under hvilken religionen og friheden kan leve side om side.

Dette standpunkt finder de vestlige aviser tydeligvis meget interessant. Således er netop dette citat, det eneste formiddagsavisen B.T. (9. juni 2001) bringer fra valget. Og i Politiken (5. juni 2001) er det dette standpunkt, der udgør omdrejningspunktet for hele artik-

len. Skønt valgkampen på den ene side fremstilles som en kamp mellem de gode og de onde (de reformvenlige og de konservative) og præsident Khatami tydeligt er placeret på de godes side, synes der dog samtidigt at være en vis skepsis over for præsidentens projekt. Denne skepsis er ikke nødvendigvis formuleret direkte med ord, men befinder sig mellem linierne i form af beskrivelser af, hvordan revolutionen, der byggede på islam, kun har medført kaos og undertrykkelse. Dermed fremstår religionen islam som selve grundlaget for de ulykkelige tilstande i Iran, mens muslimerne præsenteres som værende "fattige", "primitive" og "vilde."

Islam for de fattige

Holdningen bag flere artikler er øjensynligt, at roden til politisk islam ligger i fattigdommen, som gør folk desperate. De fattigste iranere på landet er blevet islamister og konservative muslimer, fordi de har fået deres vilkår forbedret under Ayatollah Khomeini. Og da de samtidig ikke ved bedre, gør de Khomeinis fundamentalistiske værdier til deres egne. Den manglende viden dækker øjensynligt over, at f.eks. arbejdsløsheden blandt fattige er øget kraftigt siden den Iranske Revolution, og at de fattige udnyttes som et redskab i præstestyrets kampagne om det onde fra Vesten og vestliggørelsen af landet på bekostning af islam.

Den tvetydige holdning til islam fremgår ikke mindst af en række beskrivelser af fejringen af den islamiske revolutions fader, Ayatollah Khomeinis fødselsdag. I artiklen "Til en afdød leders minde" (Berlingske Tidende 5. juni 2001) står der for eksempel:

Folk dansede religiøse danse og råbte slagord fra revolutionens tidligste dage, mens handlende havde foldet deres varer ud i udkanten af menneskehavet og familier pakkede madkurve ud i skygge under træerne (...) 'Vores højtelskede Khomeini lavede forfatningen og den kan ikke ændres', sagde Khamenei [Irans åndelige leder], der besteg talerstolen i moskéen på et podie mellem et stort billede af Khomeini og et stort billede af Khamenei selv, mens menneskemængden gik amok i en opstemt kakofoni af hæse og hysteriske slagord, der tiltog og faldt i styrke (Berlingske Tidende 5. juni 2001).

Berlingske Tidendes journalist gør nærmest iranerne til en slags uciviliserede mennesker:

Mange af de sortklædte kvinder og furede mænd var blevet hentet til det enorme moskékompleks fra fjerntliggende landsbyer, nogle talte end ikke farsi (iransk) fordi de tilhører et af Irans etniske mindretal, og andre af deltagerne kom så langt væk fra som Pakistan, Bangladesh og Libanon. Til gengæld var det svært at finde deltagere fra den iranske hovedstad (...) de tusindvis af parkerede busser havde morgenen igennem spyet deres last af mennesker ud.

Journalisten forklarer, hvordan revolutionen ændrede forholdene for de allerfattigste til det bedre. Khomeini og præstestyret gjorde altså noget for de mindst bemedlede fra landet, mens byboerne og de lidt mere veluddannede kun har fået problemer og undertrykkelse ud af det islamiske styre. Det fremgår for eksempel af, at en af journalistens kilder, bygningsingeniøren Mohammed, nødt vil snakke om sit syn på landets nuværende politikere.

I artiklen "Iran trænger til drastiske reformer" (Berlingske Tidende 9. juni 2001), der handler om arbejdsløshed, lave lønninger, korruption, besværligt bureaukrati og en meget stor og dårligt uddannet befolkning, skriver journalisten:

Irans præsident Mohammed Khatami, der når stemmerne er talt op efter gårdsdagens valg forventes at fortsætte fire år endnu, har en stor opgave for sig med at reformere landets elendige økonomi. Der er nok at tage fat på. I de seneste 22 år er økonomien kun gået tilbage.

Det er netop i de seneste 22 år, at Iran har været en islamisk republik. Efter indledningen fortæller journalisten om, hvordan den islamiske revolution gavnede de fattigste, idet de fik adgang til vand, lægehjælp og uddannelse. På samme tid gør journalisten det dog klart, at middelklassen har det skidt, idet de må have 2-3 jobs for at klare sig. Endvidere er det så som så med sundhedssystemet, idet man i dag er nødt til selv at betale for en operation, hvis man vil have den.

Artiklen understøtter, at de fattigste er den mest farlige trussel mod regimet. Journalisten skriver:

Det farligste for regimet vil være at afskaffe subsidierne på fødevarer og energi. Det er økonomisk galimatias at opretholde dem, men hvis man rører ved den fattige mands kylling .., sandheden er, at ingen tør pille ved subsidierne af frygt for et oprør,” siger den vestlige diplomat (ibid.).

Journalisten fortsætter med at fortælle, at 50 procent af iranerne anses for at være fattige, og at hver femte lever under FNs fattigdomsgrænse. Dette udgør også teksten til artiklens illustration – et fotografi af tørklædeklædte kvinder på et frugtmarked.

Oplysningerne om fattigdommen og pointeringen af, at den islamiske revolution kun har gavnet de mest fattige, er forklaringen på, hvorfor de fattige udgør den største støtte for Ayatollahens fundamentalistiske værdier. Denne implicitte fortolkning bliver eksplicit i det ledsagende fotografi. Det viser nogle sammenstuede mænd med et vildt udtryk i øjnene foran ayatollah Khomeini på en plakat i baggrunden. Mændene er kommet for at deltage i 12-årsdagen for Khomeinis død. Den forreste bærer et palæstinensisk tørklæde. Det religiøse associerer i denne artikel primært til det uciviliserede og kaotiske, som de ledende fundamentalister får let spil til at kapre og give en ny mening.

Figur 4: Berlingske Tidende 5. juni

I artiklen “Soheilas bristede drømme” (Berlingske 24. juni 2001)³ skildres islam som det vilde og uciviliserede i kontrast til det moderne liv i USA. I artiklen berettes om Soheila, der flyttede til USA som ung, men senere begik en stor fejltagelse, da hun flyttede tilbage til Iran:

Dengang [da hun var ung i USA] var Soheila ikke særlig religiøs, men hendes iranske kæreste, som i dag er hendes mand, var fra en religiøs familie, og efter præsternes magtovertagelse i Iran begyndte han at gå til religiøse møder blandt de iranske indvandrere i USA. 'Han lærte mig om mine religiøse rødder, og jeg

begyndte at overholde de islamiske påklædningsregler. Jeg ville vise resten af verden, at jeg var muslim, kvinde, et godt menneske og på den måde opfordre folk til at konvertere', siger hun med en selvironisk latter. 19 år gamle billeder i Soheilas fotoalbum viser hende selv iført hovedtørklæde og hendes mand med vildt hår og fuldskæg ligesom de unge revolutionære religiøse, der holdt 52 amerikanske gidsler fanget på USA's ambassade i Teheran i 444 dage. I dag ligner han mere en fransk intellektuel. Han er glatbarberet og det gråsprængte hår hænger i en halvlång hestehale ned ad ryggen. Hans guitar har fået en fremtrædende plads i et hjørne af stuen lige ved siden af sofaen. Han beder aldrig mere, og det gør børnene heller ikke, Soheila gør det sjældent.

Islam forbindes med påtvungne tørklæder og vildt hår og fuldskæg. Senere når religiøsitetet viser sig at skuffe, civiliseres man – man bliver gråsprængt og glatbarberet og guitaren (symbolet på frihedssangene) tages frem igen. Artiklerne om "Islam for de fattige" viser to interessante kendetegn ved dækningen. For det første er det tydeligt, at journalisten (og formentlig også læserne) ikke identificerer sig med de fattigste, der ses som et let og naivt offer for politisk islam.

Derimod kan man næppe undgå som læser at have stor sympati med de uddannede og middelklassens problemer med det islamiske styre, hvor det kan være en nødvendighed med to til tre jobs for at klare sig.

Sammenfatter man derefter disse to kendetegn er konklusionen, at man i de højere økonomiske klasser frigør sig for den religiøse tvang.

Islam som irrationel

Selv beskrivelserne af positive forandringer i landet synes at bekræfte det negative billede af islam. De positive forandringer fremstår nemlig ofte som ubetydelige eller latterlige set med vestlige øjne. I artiklen "Ungdommen flytter moralens grænser" i Berlingske Tidende (6. juni 2001) fortælles der for eksempel, hvordan de sociale reformer "blomstrer", fordi unge mennesker nu kan mødes med hinanden på cafeer og drikke milkshake, unge kvinder kan ryge cigaretter, unge kærestefolk kan holde hinanden i hånden på åben gade og påklædningen har ændret sig således, at selv de kvinder, "der fortsat sværger til hellange jakker, ofte har dem slidet så langt op, at de afslører adskillige centimeter stramme cowboyybukselår." Forandringer illustreres med et fotografi af to

kvinder, der optræder som modeller, tilsyneladende iført det nyeste iranske modetøj. Teksten til fotografiet lyder:

Iranske kvinder har tiltaget sig større frihed i valget af klædedragt. I dag er det ikke ualmindeligt at se ankler og lakerede negle i sandaler. I januar var der for første gang i ti år modeopvisning i Teheran, hvor søstrene Delband og Labkhand Rastgou var modeller (Berlingske Tidende 6. juni 2001).

På fotografiet vises dog hverken ankler eller lakerede negle i sandaler, men to unge kvinder, der er tildækket af tøj således, at kun ansigterne er synlige. Dette er altså islamisk frihed. Og den fremstår som irrationel. Tildækkede kvinder er i det hele taget et gennemgående tema for fotografierne. Der er tildækkede kvinder på hvert andet foto.

En anden form for irrationalisering af islam kommer til udtryk i “En varm dag i Isfahan”⁴ (Berlingske Tidende 30. juni). Artiklen ledsages af et fotografi med billedteksten: “I udkanten af Isfahans marked sidder kobbersmedene og udfører deres traditionelle håndværk som de har gjort det i århundreder.” Fotografiet viser en kobbersmed, der åbenbart sidder og hamrer på en kobbergryde på samme måde, som man har gjort det ‘i hundreder af år’. Der er ingen moderne hjælpemidler. Manden har bare fødder i et par slidte tøfler og lokalet ser meget råt ud. Både gulv og vægge består af rå sten og det virker nærmest lidt grotteagtigt. Ifølge denne præsentation forenes fortiden og den nutid, som journalisten møder, i en tidløs, ubrudt historisk tradition, der står i skarp kontrast til læseren og journalistens moderne liv.

I en anden artikel af Berlingske Tidende er det ikke det irrationelle, men det dobbeltmoraliske, der vinkles. F.eks. skriver journalisten:

På samme måde flyder den nyeste vestlige musik, der i princippet er forbudt, uhindret fra højttalerne i nogle cafeer, og selvom alkohol er bandlyst i den islamske republik (undtagen for det kristne mindretal) ved mange fra middel- og overklasse, hvor de kan skaffe det (Berlingske Tidende 6. juni).

I en artikeli Berlingske Tidende,⁵ “Næse for skønhed” er vi tilbage ved fremstillingen af islam som irrationel (Berlingske 16. juni 2001). Her fremhæves det irrationelle og latterlige ved, at iranske kvinder får næsen skønhedsopereret, fordi den er det eneste der er synligt, når de bærer chador. Eller i en artikel i Politiken “Valget er på alles læber i Iran” (Politiken 28. maj 2001), hvor der står:

Men i gaderne er det svært at se, at præsidentvalget er umiddelbart forstående. Politikens udsendte har forgæves travet rundt i centrum for at finde valgplakater. De er kun tilladt få steder, og et af stederne findes spor af nyligt ophængte plakater. Lederen af Irans private såkaldte Åbne Universiteter, Abdollah Jasbi har fået sine valgplakater pillet ned af myndighederne, hvor hans billede var på. Det er kun tilladt inden for en given plakatstørrelse og hans var større end det.

Irrationaliseringen af de iranske forhold fungerer som en effektiv markør af forskellen mellem journalistens og de lokale forhold. Det vil sige en uforenelig "os" - "dem" opdeling, hvor "vi" befinder os i det vestlige, rationelle, middelklasseorienterede moderne samfund, mens de muslimske iranere tilhører det førmoderne, traditionelle, irrationelle, gammeldags samfund. Endvidere fremstiller artiklerne frihed som knyttet til sex og vestligt forbrug, det vil sige vestlig musik, at gå i biografen, film, teater, modetøj, make-up, skønhedsoperationer, omgang mellem kønnene. I denne kontrast fremstilles islam endnu engang som irrationel. Samtidig med irrationaliseringen formidler artiklerne også en mistæneliggørelse af muslimerne i Iran, idet forbruget af vestlig musik samt tilgængeligheden af alkohol fremhæves og giver indtryk af dobbeltmoral, der igen fungerer som en miskreditering. Med andre ord er der for eksempel tale om en hierarkisering af forholdet mellem den moderne, areligiøse (sekulariserede) vestlige verden og den traditionelle, muslimske verden.

Kilder og dokumentation

Artiklerne taler ofte igennem deres kilder, således at det ikke ser ud til at være de pågældende journalister men de forskellige interviewede personer, der fortæller om tilstandene i landet. Det kan for eksempel lyde således:

Det er den religiøse højrefløj, der har skabt hele miseren. Reformmodstanderne skaber den evige ballade i samfundet: politisk, socialt og lovgivningsmæssigt. Seriemord på dissidenter og lukning af reformaviser er højrefløjens måde at skræmme investeringer på (økonomen Ali Rashidi i Politiken 7. juni 2001).

Generelt kan dog siges, at hvor der er et markant fravær af navngivne kilder i Jyllands Posten, betjener Politiken sig i vid udstrækning af navngivne kilder. Politikens artikler er således ofte skruet sammen på baggrund af udtalelser fra forskellige personer, som avisen har talt med, det være sig lige fra politikere og akademikere til en lang række folk på gaden, herunder ofte studerende og andre unge. På lignende vis gør Berlingske

Tidende brug af forskellige typer af kilder. Dog ser det ud til, at Berlingske Tidende gør brug af lidt færre kilder end Politiken. Journalisten gør brug af flere ikke navngivne kilder som f.eks. "vestlige iagttagere", "hans tilhængere", "hans støtter."

I øvrigt anvender både Politiken (7. juni 2001) og Berlingske Tidende (9. juni 2001) økonomen Ali Rashidi som kilde, men de præsenterer ham forskelligt. Nærmest i modsætning til hinanden. I Politiken lyder det således:

Rashidi var chef for centralbankens bestyrelse og økonomisk rådgiver for regeringen i shah-tiden. Han blev vicechef for centralbanken efter revolutionen, men gik tidligt på pension 'for at komme ud af det økonomiske idioti', siger han. I dag er han en af de mest åbenmundede kritikere af en 'katastrofal' økonomisk politik, fordi præstestyret har skabt 'et lukket system blottet for enhver dynamik', som Rashidi har beskrevet i flere bøger og et utal af artikler.

Det interessante er, at Berlingske Tidende nøjes med at præsentere den samme Ali Rashidi med ordene "den uafhængige økonom Ali Rashidi", skønt han er dybt involveret i politiske forhold.

Politikens journalist og Berlingske Tidendes journalist har som nævnt skrevet hovedparten af periodens 31 indlæg. I de næste to afsnit kigger jeg nærmere på de fordomme eller holdningstilkendegivelser, der præger flere indlæg.

Artiklerne i Berlingske Tidende

Journalisten fra Berlingske Tidendes personlige synspunkter træder især frem i artiklen "Irans bagbundne reformator" (Berlingske Tidende 8. juni 2001).

Denne skriver således:

det lykkedes Khatami at tage det værste overtryk af de unge iraneres utilfredshed med det stive islamiske regime, men hans politik er tydeligvis at reformere den islamiske republik – ikke at omstyrte den.

Tilsyneladende er det journalistens opfattelse, at reform er utilstrækkeligt. Regimet skal væltes.

Og fortsætter:

'Den islamiske republik er en model, under hvilken religionen og friheden kan leve side om side,' lyder et Khatami-citat, der indrammer præsidentens politiske filosofi i en nøddeskal, og han har i sin første præsidentperiode strakt sig til det yderste for at forfølge dette princip.

Alligevel må journalisten konstatere, at præsidenten ikke greb ind over for islamiske paramilitære grupper gennemtværing af studerende i universitetets sovesal, fordi de havde demonstreret. Tværtimod holdt han en "skelsættende tale, der kritiserede studenterne og gjorde det klart for hans tilhængere, at han ikke var klar til at gå imod det konservative establishment." I undertitlen "Hjælpeløst" forklarer journalisten derefter:

Siden har den venligt smilende præsident Khatami set hjælpeløst til fra sidelinien, mens hans politiske allierede er blevet fængslet for at sige offentligt, at de konservative præster har skabt et monopol på religiøs fortolkning, og hans partifæller og tilhængere er gået samme vej for at kræve reformer gennemført.

Med andre ord stiller journalisten spørgsmålstegn ved, om præsidentens håb om at forene islam og frihed overhovedet kan lade sig gøre. Af læsningen af artiklen fremstår det samlede indtryk som, at Khatami hverken har vilje eller magt til de forandringer, der er nødvendige.

Artiklen "Næse for skønhed" undertitlen er "P.S. fra Teheran" handler om, at mange unge iranske piger får lavet skønhedsoperationer. En ung pige sammenligner næseoperationer i Iran med vestlige kvinders brystoperationer. For drengenes vedkommende nøjes de med at komme voks i håret for at komme til at ligne Backstreet Boys, fortælles det gennem en iransk mor.

I denne artikel synes Berlingske Tidendes journalist pludselig at have et lysere syn på Irans fremtid. Det er en artikel, som eksotificerer iranerne i deres krampagtige forsøg på at være som folk i det moderne Vesten:

Faktisk er det slående, at man ser flere tilplastrede pigenæser på en uge i landet, end man ser præster i traditionelle dragter. De turbanklædte præster er så godt som forsvundet fra gadebilledet, og de religiøse billboards langs vejene er afløst af store reklamer for hårprodukter og vaskepulver. Globaliseringens hyldet til

forbrug, forfængelighed og individualisme går sin sejrsgang – også gennem Iran (Berlingske Tidende 16. juni 2001).

De tilplastrede pigenæser henviser til næseoperationer, der ifølge journalisten er blevet et hedt statussymbol. En sådan kommentar får iranske kvinders næseoperationer til at fremstå som mere latterlige end danske kvinders, fordi landet, som det også fremgår af artiklen har langt alvorligere problemer. Hele sætningen lyder:

Næseoperationer er blevet det hedeste statussymbol i et land, hvor de unge under 25 udgør 60% af befolkningen, og det er måske ikke så underligt. Irans unge skubber nemlig bestandigt til de stive normer for god moralsk opførsel, som de religiøse myndigheder har fastlagt, og nok er der flere og flere, der viser bare ankler og neglelak på tæerne, men tørklædet er stadig påbudt på offentlige steder og det samme er løsthængende jakker eller kjortler, der slører kroppens former.

På den ene side fremhæver hun, at Irans unge skubber til de stive normer (ved at lave næseoperationer og gå med bare ankler og neglelak på tæerne), men på den anden side siger hun samtidigt, at det er så som så med, hvor meget der er skubbet til normerne, fordi tørklædet stadig er påbudt på offentlige steder.

Der er også en selvmodsigelse i, at forfatteren på den ene side fremhæver, at næseoperationer er almindelige (“man ser flere tilplastrede pigenæser på en uge i landet, end man ser præster i traditionelle dragter”), men på den anden side, at næseoperationer er en luksus for de få, fordi iranske statsansatte kun tjener ca. 1100 kr. om måneden.

Der ligger disse modsætningspar indbygget i artiklen:

unge mennesker	præsteskab
moderne	gammeldags
forfængelighed og ugudelighed	religiositet
naturlighed	kunstige restriktioner på og af kroppen

Tonen i artiklen virker patroniserende. Man får det ud af den, at de vil ligne os i Vesten og være moderne mennesker med naturlige behov, men de er stadig styret af præsterne.

Artiklen "Soheilas bristede drømme", der er behandlet tidligere, starter således:

Fra det øjeblik, manden bag skranken i Teherans lufthavn rakte passet tilbage til hende, vidste Soheila, at hun havde truffet den forkerte beslutning.

'Det var måden, han talte til mig på, måden han opførte sig på, der var et dårligt varsel', siger den spinkle 43-årige kvinde, der foretrækker at udelade sit efternavn af hensyn til risikoen for repressalier fra de konservative kræfter i Iran.

Mindre end et døgn tidligere havde hun sammen med sin mand og to børn brændt alle broer bag sig til det USA, hun havde boet i i 15 år for at vende hjem til den islamiske republik Iran i 1991 (Berlingske Tidende 24. juni 2001)

Så er tonen lagt. Og der bliver ikke sagt mange positive ord om Iran eller islam i resten artiklen, som handler om, hvordan ægteparret langsomt blev forvandlet fra at være sympatiske, men naive muslimer til at være bevidstgjorte ikke-særligt-meget-muslimer med "dyrekøbte erfaringer." Soheila fortæller, at der ikke er "respekt i det her samfund", at det ikke er sikkert for kvinder at gå alene i en park eller på en restaurant, fordi mændene så lægger an på dem, at politiet ikke er til at stole på, men ønsker at overfalde unge piger i stedet for at hjælpe dem, at der er mange sexforbrydelser og "teenageludere" og at landets ledelse ikke har noget andet bud på at løse problemerne end at bede den 12. imam (der forsvandt på mystisk vis i år 871) om at komme og redde landet. Journalisten opsummerer:

Soheila tegner billedet af et system, der bringer minder om regimet i det tidligere Sovjetunionen, hvor alle vogter på alle, folk bagtaler andre for at forbedre deres egen position, og hvor det gælder om at have partibogen eller de religiøse ritualer i orden.

Derefter fortsætter Soheila:

'Min søn går på en religiøs skole, hvor de tvinges til at gå ud og bede udendørs om morgenen, også når det er snevejr. Mange af børnene følger ikke vaskeritualet ordentligt, fordi de er for trætte og bare vil have det overstået, og når præsterne spørger dem, om de har vasket sig før bønne, siger de bare ja, fordi det er nemmest. De lærer at lyve, og de kommer til at hade religionen' siger hun trist.

Jeg troede virkelig, at det ville være et bedre liv for mine børn. Jeg troede, de ville lære om islam og blive gode muslimer og dermed bedre mennesker, og at det igen ville føre til, at de blev dygtige i skolen, fordi skolerne ledes af præster.

Jeg troede dengang, at det var essentielt at opdrage børnene i et religiøst samfund, men nu er jeg kommet til den konklusion, at hvis man opdrager dem som taknemmelige og ærlige, så bliver de gode mennesker, uanset om de så er budhister. Her beder folk dagen lang, og alligevel lyver de og snyder og taler bag om din ryg.

Citatet bringer tvivl om, hvor vidt Soheila er muslim. I hvert fald finder hun ikke, at det religiøse iranske samfunds skoling islam er nødvendig for at kunne opdrage sønnen til at blive et godt menneske. "Hvorfor er her teenageludere i Iran, hvis det er det perfekte islamiske samfund", hvisker Soheila til journalisten. Dermed viser hun øjensynligt, at det ikke er vigtigt at være religiøs – nærmest tværtimod. Det gælder i stedet om, at være et taknemmeligt og ærligt menneske "uanset om de så er buddhister."

Man kan måske formode, at det samme skulle gælde for muslimer i Danmark; at de ikke skal gå så meget op i deres religion, men i stedet være taknemmelige og ærlige?

Endnu engang forbindes islam med det negative og det verdslige (vestlige) med det positive. Dertil kommer, at det islamiske forbindes med det restriktive og unaturlige og det verdslige vestlige med det naturlige.

Denne artikel er nok den af alle, der fremstår mest negativ over for Iran og islam. Desuden virker den stærkt, fordi det er en personlig fortælling – tilmed en fortælling, der stammer fra en kvinde, som har boet i Vesten.

I rejseartiklen "En varm dag i Isfahan" får journalisten⁶ igen sin vestlige rationalitet bragt på banen overfor den irrationelle religion Islam. Klimaet er for varmt til at være religiøs – således kunne artiklen lidt polemisk opsummeres.

Journalisten skriver igen og igen om varmen og den udtørrede flod, og fortsætter:

Det er nu jeg får lyst til korte kjoler og sommerbluser, men den går ikke. Alle kvinder, der rejser til Iran, må overholde de islamiske regler for påklædning: Håret skal være dækket af et tørklæde, kroppens former sløret af en løstsiddende knælang frakke eller som et minimum lange bukser og en lang løstsiddende skjorte. Bare tæer og ankler accepteres heldigvis.

De strikse krav til kvinders påklædning gør, at det ikke kan anbefales at rejse til Iran i de varmeste sommermåneder (juni, juli og august). Omkring 10 procent af

menneskets varmeafgivelse foregår fra hovedet, og selv et tyndt tørklæde holder godt på varmen.

Atter er ”de islamiske regler for påklædning” meget fremtrædende og journalisten gør gennem ’biologien’ opmærksom på, hvor urimelige ”de islamiske regler for påklædning” er. Enhver kan sige sig selv, at når mennesker afgiver 10 procent af varmen fra hovedet, har det aldrig været naturens mening, at kvinder skal gå tildækkede. Eller med andre ord: Det er ikke naturligt at være tildækket.

Samlet indtryk af Berlingske Tidendes artikler

Selvom der ikke fortælles en fortløbende historie i de forskellige artikler, udgør de tilsammen et billede af Iran – et billede, hvori islam gøres til den store stygge ulv (det fortidige, det irrationelle, det restriktive, det kvindeundertrykkende og det unaturlige), mens det verdslige gøres lig med Vesten og det positive, frie og naturlige.

Artiklerne udtrykker den holdning, at det er nødvendigt at adskille religion og stat for, at Iran skal kunne opleve frihed. Journalisten tror derudover ikke på langsomme reformer, og derfor heller ikke på præsident Khatami, som denne beskriver som handlingslammet. Der skal noget mere drastisk til end det, Khatami kan klare, hvis der skal komme bedre forhold i landet.

Forskellige temaer går igen. F.eks. kvindernes påklædning, omgangen mellem kønnene og ytringsfriheden. Der er et særligt fokus på de unge, som udgør en stor del af befolkningen. De er de mest utilfredse og ønsker at få adgang til Vestens goder som f.eks. Internet, voks i håret, næseoperationer, vestlig musik, film og tv-serier, caféer og ikke mindst mulighed for en mere fri omgang mellem kønnene. Det sidste fremgår f.eks. tydeligt af fotografiet, hvor to unge kvinder i sorte chadorer begge står og holder i et fotografi af fodboldspilleren David Beckham. Mange af de ting, de unge ønsker er således forbundet med seksualitet – f.eks. det at komme til at se bedre ud og få adgang til det andet køn.

Journalisten skelner mellem sociale og politiske reformer. Denne ser de sociale reformer (det at kvinderne går med bare ankler og neglelak på tærne og det at unge af hvert køn rent faktisk i højere grad kan omgås) som forbedringer, som præstestyret har været nødt til at se igennem fingrene med for at undgå at gennemføre politiske reformer.

Berlingske Tidendes artikler rummer alle et og samme budskab formuleret på forskellige måder. Uanset om artiklerne handler om næseoperationer blandt unge kvindelige iranere, om ungdommen eller om valget i Iran, er budskabet, at det rigtige for Iran er en adskillelse af religion og stat – at dette er den eneste måde, hvorpå der kan opnås demokrati, fordi islam er en religion, der står for undertrykkelse. Artiklerne beskriver på den ene side, hvordan præsteskabet bruger religionen til at opnå og opretholde magt. På den anden side ser denne det som om det er religionen i sig selv, der rummer de undertrykkende regler. For journalisten nytter det derfor ikke med en mere moderat form for islam. Demokratiet kan kun opnås uafhængigt af islam.

Politikens artikler

Politiken bidrager med en artikel⁷ på bagsiden af Politiken den 16. juni. Artikler, der er placeret på bagsiden af Politiken, er som regel aldrig seriøse. Det ser også ud til, at formålet er at underholde, men samtidigt er det tydeligt, at journalisten her får lukket personlige frustrationer ud. Titlen på artiklen er “De undertrykte mænd og præsternes skovl.” Der bliver stillet følgende spørgsmål til en række iranske mænd: “Er det ikke undertrykkende som mand at blive opfattet som et vildt dyr, der kaster sig over alt bart, så kvinderne er nødt til at pakke sig ind?” Der er ingen af de iranske mænd, der har tænkt over det på den måde, siger de.

I artiklen bruger journalisten en let ironiserende tone. F.eks. indleder denne med:

Det iranske præsteskabs vrede imod umoralske vesterlændinge rammer som regel kun de besøgende kvinder i dagligdagen. Iranske som udenlandske mænd går rundt i T-shirts, der passer til de over 30 grader her i Teheran. Sveden hagler ned af Politikens udsendte i de lange gevandter og tørklædet, det såkaldte hejab-udstyr, den islamiske dresscode for kvinder. Iranske mænd kan næsten kun krænke traditionen ved at gå med slips, der signalerer vestlig dekadence. En kandidat til Teherans byrådsvalg faldt med et brag, fordi han bar slips på en valgplakat (Politiken 16. juni 2001).

Der etableres hurtigt et modsætningsforhold mellem det iranske præsteskab og de “umoralske” vesterlændinge. Dette dem-os fortsætter mere eller mindre eksplicit i hele artiklen, men ses ovenfor også af fortællingen om slipset og politikerens, der tabte valget på at gå med denne vestlige påklædning.

Artiklen fortsætter:

De iranske kvinder fører sig så elegant frem, at det ikke er til at se, om de føler sig undertrykte af gevandterne. Det gør jeg til gengæld eller rettere konstant klodset, og den følelse er jo undertrykkende. Jeg skal hele tiden sige "hvad beha'r", for min høreelse er kraftigt nedsat af tørklædet. Jeg får snipperne i maden og falder i den sorte chador op ad trapperne. Heldigvis er kravene til "hejab" lempet i den iranske hovedstad, hvor man kan gå med en knælang sæk og lange bukser, men i provinsen og til fredagsbøn, i moskéer og til interviews med hellige mænd i Teheran må chadoren frem.

Det er tydeligt, at journalisten ikke blot opfatter tildækningen som undertrykkende, men også som latterlig. Det sidste fremgår af udtrykket "en knælang sæk."

Om det at give hånd eller rettere ikke at give hånd skriver journalisten:

Og så er der det med, at mænd ikke giver kvinder hånd. De første dage havde jeg svært ved at styre min pote, men det bliver hurtigt en vane at klistre den ind til kroppen. Men der går koks i det, når nogen – typisk mænd uddannet i Vesten – trodser deres eget samfunds normer og rækker én hånden. Så har jeg tendens til at gribe den, som var jeg i havsnød.

Igen er dem-os opdelingen til stede i form af de "mænd uddannet i vesten" – der udgør redningsmændene, når journalisten er i havsnød. Udtryk som "pote" og "klistre ind til kroppen" viser desuden, at journalisten forsøger at være morsom ved at latterliggøre (eller irrationalisere) forholdene i Iran – det at mænd ikke giver kvinder hånden. Denne latterliggørelse træder også frem, når journalisten fortæller, at hun snart ikke ved, hvad der er det værste; at tage tørklædet (som journalisten også kalder "kluden") på eller at tage det af efter at have gået med det en hel dag, og håret er fedtet og klasket.

Tegningen af Roald Als, der ledsager artiklen, viser en kvinde (ser lidt gammel og kedelig ud) i sort chador og en mand i lang kjole og hovedbeklædning. Kvinden siger til ham: "Er det ikke undertrykkende for dig, at du som et vildt dyr vil kaste dig over mig, blot jeg viser dig en smule bart?"

Ud over de to journalisters mange bidrag om præsidentvalget har læserne også en anden lejlighed til at lære om det iranske samfund og dets ekstreme styre. En uge før præsiden-

dentvalget bringer aviserne nemlig en ekstra prisme til forståelsen af det iranske samfund. Det sker i behandling af filmen "Cirklen."

Medieomtale af Cirklen

Den 31. maj og den 1. juni er der stort fokus på den iranske film Cirklen i alle aviser, både i form af anmeldelser og interview med instruktøren. Filmen handler om barsk kvindeundertrykkelse i Iran. Den fortæller om fem kvindeskæbner.

Startende på fødegangen, hvor nyheden om, at en ung kvinde har født en datter, af familien modtages som en katastrofe, og sluttende med grum nådesløs konsekvens i en fængselscelle, hvor flere af personernes desperate rejse mod friheden er endt (Berlingske Tidende 1. juni).

Politiken har fire indlæg om filmen i form af en anmeldelse på ½ side og et 2/3 sides interview med instruktøren samme dag (1. juni). Derudover bringer avisen endnu en anmeldelse dagen efter og den 11. juni udnævnes Cirklen til månedens film, hvilket afstedkommer nok en ½ sides omtale. B.T. bringer også en større anmeldelse, mens Berlingske Tidende benytter en hel side bestående af to artikler (en anmeldelse og et interview) og fortsætter dagen efter med endnu en anmeldelse. Jyllands-Posten bringer både en anmeldelse samt et interview. Ekstra Bladet bruger samme dag 2/3 side på en anmeldelse.

I artiklerne optræder det muslimske Iran som én stor modsætning til Danmark. Berlingske (31. maj) skriver f.eks. i den opsummerende indledning:

Kunstnerisk frihed er stadig en drøm i Iran, hvor reformkræfterne endnu ikke har fravristet de konservative imamer magten over kulturlivet. Det mærker kunstnere som Jafar Panahi, hvis film "Cirklen" om kvinders trange kår i det iranske samfund lige nu vises i 32 lande – men er forbudt af censuren i hjemlandet. Herhjemme har filmen premiere i morgen. Mine understregninger).

Samme linie lægges af Politiken, som den 1. juni opsummerende skriver:

Instruktøren Jafar Panahi bekræfter med 'Cirklen' iransk films høje standard. Det smerter dog, at filmen, som vandt sidste års Guldløve i Venedig, stadig ikke må vises i hans hjemland.

Der bliver også lavet film i det muslimske Iran. Det fremgår også af Berlingske Tidende den 1. juni. Her skrives:

At der laves både store, smukke og stærke film i nutidens muslimske Iran er imidlertid et faktum. Et imponerende faktum, landets økonomiske og politiske situation taget i betragtning. Film med en indre nødvendighed og en humanistisk slagkraft, der ville være utænkelige i f.eks. et demokratisk velfærdsland som det danske. (Mine understregninger).

Politiken fortæller:

Jafar Panahis film 'Cirklen' (Dayereh) handler om iranske kvinders undertrykkelse i et middelalderligt mands-samfund gennemsyret af intolerance.

Senere i artiklen citeres instruktøren for at sige:

Ja, ethvert menneske lever i cirkler. Nogle cirkler er større end andre, og deres størrelse afhænger af geografi, religion, sociale forhold og økonomi. Cirkelns omkreds i mit land er måske ret begrænset lige nu, men den er måske større end nogle af vores nabolandes.

Hvis I ser tilbage på jeres land for 100 år siden, var cirklen garanteret også mindre. Det er kun menneskene, der kan udvide kredsen, og det sker kun via øget viden og indsigt. Det er den viden og den indsigt, jeg prøver at tilvejebringe med mine film. Jeg siger ikke, at bestemte ting er dårlige, eller at de har sociale eller politiske årsager. Jeg viser folk, hvordan tingene er. (Mine understregninger).

Herefter følger dog en beskrivelse af instruktørens oplevelse med de amerikanske immigrationsmyndigheder, hvortil han kommenterer, at frihed ikke eksisterer komplet noget sted. Instruktøren får dog tilkendegivet, at Iran er 100 eller flere år bagud i forhold til 'vores land', og at i de nærliggende lande er det endnu værre – de er tilsyneladende endnu mere begrænsede. Desuden fremstår det som om, at viden, indsigt og udvikling er det, der skiller de muslimske lande og os.

Denne praksis, hvor "de andre" fastfryses i en anden tid end "vores", kan bedst ses som et udtryk for et socio-evolutionært verdensbillede. Forskelle opfattes ikke blot som forskelle, men som afstande i rum og tid. Den socio-evolutionære grundopfattelse, som er en udbredt forståelse i Vesten af resten af verdens traditionelle samfund, ser disse sam-

fund, som på vej gennem en række stadier hen imod et fælles endemål, nemlig det nutidige vestlige demokratiske og økonomiske system. Det som “de andre” mangler er udvikling. “Vi” i Vesten adskiller os fra resten ved demokrati, rationalitet, videnskabelig og teknologisk opfindsomhed og individualisme. Ved hjælp af vestlig eksperthjælp kan “de andre” forsigtigt gelejdes gennem stadierne. Forskellene kan altså overkommes, men alligevel hviler afstanden mellem det moderne Vesten og resten af verden på et ulige magtgrundlag og er umiddelbart uforeneligt (Lutz and Collins 1993).

I behandlingen af Cirklen begynder det hierarkiske forhold mellem Iran og Vesten at blive tydeligere. I næste afsnit tager jeg direkte fat på relationen mellem de danske læser- og journalistforståelser og skildringen af præsidentvalget i Iran, der også hviler på socio-evolutionære opfattelser.

Islam i Iran og den danske fortolkningsramme

Det unuancerede billede af islam og muslimer, som fremstår efter læsningen af artiklerne om præsidentvalget i Iran, er ikke (nødvendigvis) tilsigtet, men ser ud til at være bundet op på en række danske eller vestlige opfattelser af forholdet mellem religion og verdslighed/sekularisering. Verdslighed eller sekularisering er dog udtryk, der kun sjældent bruges i dagligdagen, hvor der snarere tales om demokrati, frihed og modernitet – det vil sige begreber, der ofte bruges til at beskrive det danske samfund og som derfor spiller en væsentlig rolle i den danske selvforståelse. Artiklerne ser således ud til at være indskrevet i en forståelsesramme, der tager udgangspunkt i danske forhold, dvs. et samfund opfattet som demokratisk, frit og moderne (Dette emne er også behandlet i kapitel 10).

Af artiklerne fremgår det, at forskellen på det danske og det iranske samfund er, at det iranske styre er islamisk og ufrit (hvilket næsten pr. definition betyder, at det blander religion, lovgivning og andre forhold sammen), mens det danske styre er frit. Det frie er tydeligvis det, der associeres med materialitet, seksualitet og 'vores' opfattelse af demokrati.

Mange danskere tror ikke på, at et religiøst samfund kan være et frit moderne velfungerende samfund. Det kommer blandt andet til udtryk ved, at aviserne beskriver valget i Iran som et for eller imod adskillelse af religion og stat.

Iranerne går i dag til præsidentvalg. Det har udviklet sig til en folkeafstemning for eller imod det konservative præstestyre. Adskillelsen mellem moské og stat er sat på dagsordenen. (Politiken 8. juni 2001).

Det danske samfund er karakteriseret af en vis adskillelse af religion og stat (se indledningen), og ved at befolkningen ikke synes udpræget religiøs. I al fald er religiøsitet noget, der overvejende holdes inden for privatsfæren, dog med en stigende vægtning af Danmark som et kristent land, hvilket jeg vil vende tilbage til senere. Da betydningen af religion desuden har været klart aftagende igennem de sidste århundreder og samtidigt haft størst udbredelse i de fattige yderområder i Danmark opfattes religion ofte som gammeldags og noget, der er forbundet med uvidenhed og fattigdom – det vil sige det modsatte af modernitet. Endvidere opfattes religion som restriktiv idet de fleste religioner foreskriver visse leveregler, såsom at være afholdende i forskellige af livets forhold, det gælder for eksempel sex uden for ægteskab, indtagelse af alkohol og så videre – handlinger, der ligeledes knyttes til en gammeldags og ufri levemåde. Figur 5 viser et udsnit af den danske fortolkningsramme som islam forstås indenfor.

Figur 5. Elementer som indgår i den danske fortolkningsramme for islam.

Verdslighed	Religiøsitet
Moderne	gammeldags
Vesten	resten af verden især de arabiske lande og Sydøstasien
Nationalstater	klaner eller storfamilier
Demokrati	diktatoriske tilstande
Rigdom/velfærdssamfund	fattigdom
Videnskab	(over-)tro
Kristendom	andre religioner især islam
Tro er en indre åndelig tilstand	tro er en livsform, en praksis
Tro er privat	tro er offentlig
Vidende (god uddannelse)	uvidende (ingen eller dårlig uddannelse)
Avancerede	primitive
Fredelige	voldelige
Respekt for individet og menneskerettigheder	menneskeliv er underordnet Guds ord og vilje
Individ orienteret (individuelle) valg	gruppe orienteret (fælles) leveregler
Frihed	tvang
Forskellighed	konformisme
Fragmentering	forening

Avisernes beskrivelser af præsidentvalget i Iran synes at knytte sig til denne forståelsesramme. I stedet for at forholde sig åbent overfor muligheden af eventuelt at skabe et moderne frit islamisk demokrati, præsenteres problemerne i Iran alene som et spørgsmål om for og imod et islamisk styre. For de vestlige aviser er det tilsyneladende vanskeligt at acceptere muligheden af, at religion og et frit demokrati kan forenes.

I artiklerne om valget i Iran findes to dikotomier: iranernes værdier og normer versus danskernes og de konservative versus de reformvenlige (her sidestilles de reformvenlige

med 'os'). Det, der adskiller 'dem' fra 'os' er deres forskellighed fra 'os', og denne forskellighed har at gøre med religion og er udtryk for en evolutionistisk tankegang.

Den væsentligste forskel på dem og os er, at de er opvokset i (og dermed har internaliseret) et religiøst og gammeldags diktatur, mens vi lever i et moderne, frit – ikke-særlig-religiøst – demokrati. Problemet med 'de andre' er, at de lader religionen være styrende for andre samfundsforhold, herunder ikke mindst lovgivningen. Dermed gøres religion til et offentligt og 'ydre' anliggende (modsat hos 'os' hvor religion er noget privat og 'indre').

Endvidere er religion hos iranerne skildret som en ideologi, der gennemsyrrer al handling og identitet, hvor religion hos 'os' ses som et individuelt til- eller fravalg blandt mange andre valg. Da danskere forbinder religion med gammeldags regler og restriktioner, og da danskerne praktiserer deres religion i fritiden, har dette konsekvenser for skildringen af Irans islam, som kommer til at fremstå som den absolutte modsætning. De er gammeldags, vi er moderne, vi har demokrati og de har regimer (se figur 5). En undtagelse er TV-avisens dækning af valget. TV-avisens journalist⁸ sætter præstestyret op i modsætning til et klart flertal i befolkningen og understreger, at det handler om magt og privilegier. Bevarelsen af magten er årsagen til forfølgelsen af anderledes tænkende (TV-avisen 7. juni kl. 21.00). Islam bliver da et styringsmiddel for præstestyret. Billederne fra Teheran af unge muslimske tørklædebærende kvinder i offentlige stillinger, til politiske møder og på reformvenlige avisers kontorer understøtter et billede af kvinder, hvor tørklæderne ikke i sig selv er symboler på undertrykkelse. Her er der altså ikke automatisk tale om for eller imod islam.

Når andre folk vurderes ud fra 'vores' synspunkt er der tale om *etnocentrisme*. "De andre" beskrives på baggrund af "os." Vi (det vil sige danskerne og Vesten) er det udgangspunkt, de andre forstås ud fra. Vi udgør så at sige deres fremtid.

"De andre" befinder sig tydeligvis bagefter på et udviklingstrin efter os. Det gælder både de konservative kræfter og de reformvenlige. De konservative kræfter (primært præstestyret) fordi de er diktatoriske, uduelige/uvidende (dårlig økonomi), asketiske, korrupte, magtbegærlige og primitive. De reformvenlige er bagefter, fordi de lever under dette styre, hvilket betyder, at de har dårlig økonomi, går gammeldags klædt og synes taknemmelige for selv de mest latterlige forbedringer – de kræver ikke revolution og må derfor enten være ekstremt undertrykte eller hjernevaskede eller have givet op.

Set gennem de etnocentriske linser kobles det negative (undertrykkelse og dårlig økonomi) til islam og præstestyret, mens alle de fremskridt, der er sket i landet (lakerede tånegle og farvestrålende tørklæder) forbindes med det reformvenlige, moderne, vestlige og ikke-religiøse.

Eksempler:

Med sine sociale reformer og den friere omgangsform mellem Irans unge er det lykkedes Khatami at tage det værste overtryk af de unge iraneres utilfredshed med det stive islamiske regime (...) (Berlingske Tidende 8. juni 2001).

For selvom Khatami i sin tid nød støtte fra den nu afdøde Ayatollah Khomeini, og sågar blev minister for Kultur og Islamisk Vejledning under denne (fra 1983 til 1992), så har han også stået som eksponent for en gruppe islamiske revolutionsveteraner, der har gjort op med den religiøse radikalisme og nu arbejder for et mere demokratisk Iran. (Politiken 2. juni, 2001).

Han [Khatami] stiller nu op på en platform, der lover vælgerne borgerrettigheder, ytringsfrihed, social retfærdighed og politiske partier – alt sammen som optakt til det, Khatami kalder 'fuldt og helt demokrati'. Hans platform var uofficielt den samme for fire år siden, hvor den slags synspunkter blev betragtet som anti- islamiske og kontrarevolutionære (Jyllands-Posten 8. juni 2001).

Islam står for det antidemokratiske, uretfærdige, undertrykkende, stive og ufrie. Hvis dette sættes på spidsen kan man spørge, om Politiken og Berlingske Tidendes dækning af præsidentvalget i Iran reflekterer den viden eller forforståelse, som læserne i den danske middelklasse i forvejen har frem for at give et indblik i iranernes dilemmaer i forbindelse med valgkampen forstået på dennes egne præmisser? Ifølge figur 5 er denne viden ikke specifik orienteret mod Iran, men udgør en bredere fortolkningsramme vedrørende islam. Adskillelsen af religion og politik er ikke en universel størrelse, men er opstået i Vesteuropa på et bestemt historisk tidspunkt. Hvis den almindelige danske opfattelse af religion er udgangspunktet for en forståelse af religion og politik i Iran, risikerer vi blot at bekræfte vores syn på verden i stedet for at forstå den bedre.

Dermed har jeg ikke accepteret kvindeundertrykkelse og andre kritisable elementer i religionerne, men jeg har insisteret på at øge kvaliteten af den formidlede viden, inden

jeg søger dialogen. – Det er nødvendigt at forstå situationen i Iran og for iranerne ud fra disses kontekst og ikke den danske.

Dækningen af præsidentvalget i Iran var omfattende. I undersøgelsesperioden dukkede også en række artikler op om nabolandet Afghanistan, der på dette tidspunkt ligeledes blev ligeledes styres af et fundamentalistisk styre, som også søger sin legitimitet gennem religionen.

Artikler om Afghanistan

Sammenligner man artiklerne om Afghanistan med artiklerne om Iran, er der en forskel. Denne forskel er dog mere en gradsforskel end en artsforskel. Hvor manglen på frihed, undertrykkelse og fattigdom dominerer dækningen af Iran, så er det langt værre i Afghanistan. Befolkningen beskrives som forarmede og i den største nød. Landet præsenteres som ekstremt fattigt, tørt og ødelagt – i langt værre grad end Iran.

Det interessante spørgsmål er da, om dækningen af Afghanistan antyder religiøse årsager til den skitserede tilbagestående og håbløshed?

Artiklerne er lidt vanskelige at analysere, fordi forholdene i Afghanistan *er* forfærdelige efter mere end tyve års krig og århundreders uro i landet. Det har vel aldrig været let at være kvinde i Afghanistan. Talebanerne (som udelukkende består af mænd) er kendt for en ekstrem kvinde- og uddannelsespolitik samt religiøs ensretning, men også mujahe-dingrupperne var kendetegnede ved konservatisme på disse områder (Olesen 1998; 2001).

Flere af artiklerne er nuancerede – ikke sådan, at der skelnes mellem forskellige mennesker inden for taleban – men på den måde, at USA udsættes for kritik for at have støttet taleban, da de kæmpede mod russerne og på den måde, at der udvises sympati for Afghanistans befolkning og deres situation. Desuden tales der for, at Vesten skal sætte fokus på krigen og bidrage med mere hjælp.

Det virker imidlertid som om, at B.T. og Ekstra Bladet har svært ved at forholde sig til Afghanistan i undersøgelsesperioden. Eller også skønner bladene, at dette stof ikke er relevant for læsernes hverdag. Politiken bringer ni indlæg, hvoraf de tre største er oversatte artikler fra the Guardian og El Pais, mens en fjerde halvstor artikel er fra Reuters.

Jyllands-Posten bringer fem indslag og Berlingske Tidende syv. Også disse to aviser trækker mest på udenlandske journalister.

I lighed med artiklerne om Iran sættes der meget fokus på kvindeundertrykkelsen, og en stor del af de fotografier, der ledsager de generelle artikler om Afghanistan viser kvinder i burkaer. Denne undertrykkelse forbinder artikelforfatterne med islam og i særdeleshed talebanernes udlægning af Koranen.

Visse af artiklerne er stærkt præget af en socio-evolutionær tankegang, når det gælder forholdet mellem det moderne Vesten og de traditionelle samfund som det afghanske, mens andre samtidig betoner islam, som en form for forklaringsmodel for, eller årsag til de undertrykkende og miserable forhold.

Kabul, 15.02.1422 eller 9. maj 2001?

Den socio-evolutionære tankegang er tydeligst i artiklen ”Kabul, år 1422” (Politiken 12. august). Denne artikel er ikke skrevet af avisens egen journalist, men af en journalist⁹ for den spanske avis El Pais. Kvindeundertrykkelsen er oppe og vende flere gange i artiklen. Det er især tildækningen og forbudet mod, at kvinder uddanner sig, der optager plads. Journalistens egne genvordigheder med beklædningen optager en betragtelig plads i artiklen.

Artiklen begynder således:

Kabul. 15.02.1422.

Jeg burde have bemærket det, da toldbetjenten stemplede mit pas, da jeg kom hertil for to dage siden. Her var løsningen, i datostemplet. Jeg var rejst næsten seks århundreder tilbage i tiden. Jeg var i Afghanistan. Alligevel gik det først op for mig, da Aziz rakte mig regningen fra vaskeriet, og jeg så datoen, 15. *sager* 1422, på skrift. Sikke en overraskelse! Og jeg som troede, at det var den 9. maj 2001. Sandheden er, at hvis det ikke var for cyklerne og nogle enkelte biler, kunne Kabul lige så godt have været en by i middelalderen. Husene, der er skjult bag høje mure, indbyggernes tunikaer og turbaner, de æseltrukne vogne, markedsboderne...

Artiklen fortsætter i samme gænge. ”Der er ingen lyskurve, ingen lygtepæle, ikke engang neonreklamer for Coca Cola eller butiksruder med modetøj.” Det er interessant, at ’de andres’ udvikling måles i forhold til vestlige produkter. Her ligner artiklerne om Afghanistan indlæggene om Iran. Den opsummerende tekst i starten lyder desuden:

Efter den islamiske kalender lever de i det 15. århundrede. Det er også den følelse, man får i den trøstesløse afghanske hovedstad, hvor man aldrig ser en kvindes ansigt, og hvor det religiøse politi fra Ministeriet for Sædelighedens Fremme og Bekæmpelse af Lastefuldhed overvåger alt offentligt liv. (Politiken 12. august 2001).

Temaet i artiklen er fattigdom og undertrykkelse, og de generelle tilstande beskrives som forfærdelige og trøstesløse. Der tales om ”den skånselsløse inflation”, der har reduceret ”afghanistan [valutaen] med 1/400 af sin værdi for to årtier siden.” På grund af meget lave lønninger ”tvinges” offentligt ansatte ”til at bedrive en eller form for småfusk uden for arbejdstiden (fra 8 til 13).”

På grund af artiklens indledning om den islamiske kalender og de observerede følelsesudtryk får man som læser let det indtryk, at årsagen netop er islam - frem for talebanerne og borgerkrigen.

Under et interview med en afghansk embedsmand forklarer denne, at islam giver mange flere rettigheder end andre doktriner. Hertil kommenterer journalisten:

Tilbage på gaden synes jeg ikke Kabuls indbyggere virker overvældet af lykke over alle de rettigheder, som talebanstyret har skænket dem. Deres blikke er udslukte, og deres ansigter er mærket af lidelser og afsavn. Det virker ikke, som om der er noget at fejre. (Politiken 12. august 2001).

Det er værd at bemærke, hvordan subjektiviteten er i højsædet, idet journalistens blik danner baggrund for en vurdering af indbyggernes forhold til islam. Uden samtaler eller interview tillægger journalisten befolkningen bestemte ”intentioner” eller ”følelser.” En dialog kunne således muligvis dirigere oprindelsen til disse nedslående følelsesmæssige udtryk i retning af mere end 20 års krig snarere end islam generelt eller islamismen (dvs. troen på islam som politisk ideologi). Det er altså journalistens holdninger og iagttagelse frem for analyse og information, der præger disse udtalelser. Udtalelser der side-stiller Afghanistan, taleban og islam.

Det er vigtigt at skelne klart mellem religiøs praksis og talebanernes repressive tolkning af islams dogmer, som f.eks. kommer til udtryk når det religiøse politi “offentligt henretter” tv-apparater og videofilm i lygtepælene i Kandahar (Olesen 1998:30). Denne og andre praksisser får en af Danmarks førende Afghanistan eksperter, antropolog, lektor Asta Olesen, Københavns Universitet, til at fastslå:

Med deres konsekvente anti-intellektualisme og ultrapuritanske bekrigelse af bykultur bringer talebanbevægelsen mindelser om Khmer Rouge, men de besidder hverken Khmer Rouges organisatoriske eller ideologiske niveau, hvorfor de endnu ikke har formået [skrevet i 1998] at etablere et centralistisk, totalitært styre (Olesen 1998:31).

Både den ovenfor nævnte avisartikel og artiklen den 20. maj (begge i Politiken)¹⁰ er skrevet for El Pais. De synes at være skrevet samtidigt, nemlig da journalisten var i Afghanistan i maj 2001. Det kan derfor undre, at Politiken først bringer den anden artikel den 12. august. Forklaringen ligger i nyheden om talebanernes mærkning af hinduer.

Mærkning af hinduer

Begge artikler synes at tilhøre en slags serie, idet de har den samme tegning som temaoverskrift. Denne består af et udsnit af det øverste af et kvindehoved, hvor det kan ses, at der er tale om en tildækket kvinde, idet kun øjnene er synlige. Øverst (i tørklædet) står skrevet “Afghanistan.” Artiklen den 20. maj 2001 bygger på et interview med Afghanistans udenrigsminister og er meget moderat i forhold til artiklen den 12. august 2001. Den 12. august findes der dog yderligere en artikel, som er placeret neden for El Pais’. Denne artikel¹¹ i Politiken sætter især fokus på fattigdommen. Journalisten begynder artiklen således:

Tag et på forhånd underudviklet land. Tilsæt mere end 20 års krig. Tørke. Sult. Flygtningestrømme. Jordskælv. Ekstreme temperaturer. Spedalskhed. Kolera. Landminer. Sammenbrud i infrastrukturen. Myndigheder, som gør ekstremt lidt for befolkningen. Nabolande, som blander sig i krigen.

Stephanie Bunker, talsmand for FNs koordinationskontor for Afghanistan, tænker sig om et kort øjeblik. Er der noget, hun har glemt?

Det er der, for der er også græshopper! – kommer hun straks efter i tanke om. Konklusionen er, at 'Afghanistan er det hårdeste sted på jorden at leve.'

Det er bemærkelsesværdigt, som Politikens stemning over for Afghanistan har ændret sig fra den 20. maj 2001 til den 12. august 2001. Hvor hovedbudskabet den 20. maj er fattigdommen, og implicit, at Vesten burde hjælpe mere til, er budskabet den 12. august, at afghanerne er en flok fundamentalister, der følger en undertrykkende religion.

Det kan måske forklares, når man ser på en titeloversigt over alle artikler i Politiken:

- 20. maj Vi får skylden for alt¹²
- 20. maj Afghanistan venter på CNN¹³
- 23. maj Taleban vil mærke ikke-muslimer¹⁴
- 24. maj Morskab med Talebans velsignelse¹⁵
- 24. maj Afghanistan afviser kritik af hindu-mærkning¹⁶
- 27. maj Talebans vanvid¹⁷
- 15. juli Afghanistans forbudte pigeskoler¹⁸
- 15. juli Taleban forbyder Internettet¹⁹
- 12. aug. Kabul, år 1422²⁰

Skiftet i stemning mellem den 20. maj og den 12. august kan skyldes, at det i dagene den 23. og 24. maj kommer frem, at taleban vil mærke hinduer (og andre ikke-muslimske grupper). Politiken reagerer kraftigt i en leder den 27. maj 2001 med titlen "Talebans vanvid." Den begynder:

Med beslutningen om at mærke ikke-muslimer viste Afghanistans rabiate talebanstyre på ny, at kun fantasien sætter grænser for det vanvid, det har ladet råde siden magtovertagelsen for fem år siden. Kvinder er blevet udelukket fra skoler og store del af det offentlige liv, musik og leg er stort set forbudt, mænd skal lade skægget stå og huske at klippe håret og så videre og så videre. Listen over forbud og påbud er lige så lang og uoverskuelig, som den er kontroversiel blandt såvel muslimer som ikke-muslimer. Det er religiøst vanvid i højeste potens.

Pudsigt nok bruges udtrykket "talebans høge" en enkelt gang i lederen. Samme udtryk blev også brugt flere gange under dækningen af præsidentvalget i Iran. Det tyder på, at forståelser fra Iran, trækkes med over i Afghanistan.

Det skal tilføjes, at artiklen den 20. maj rummer en faktaspalte, med titlen "Talebans forbud." Teksten i denne spalte lyder "Det afghanske taleban-styre har siden 1996 indført en række mere eller mindre aparte forbud og påbud." Herefter følger en række forbud under titler som "Ingen turban, ingen undervisning", "Bare mænd", "Bliv hjemme", "Lad skægget stå", "Ingen musik", "Afgudsbilleder", "Vasketøj" og "Leg og spil." Hvert forbud efterfølges af en lille kommentar, der viser, hvor irrationelle disse forbud og påbud er. F.eks.:

I tirsdags udvidede taleban-styret påbudet om at gå med turban til at omfatte private undervisningssteder. Elever, som ikke bærer turban, skal bortvises. Et tilsvarende påbud gjaldt i forvejen for elever fra skolens 3. klasse og for offentligt ansatte. Ifølge taleban gik profeten Muhamed med turban i det 7. århundrede (Politiken 20. maj 2001).

Samme faktaspalte dukker op den 15. juli 2001. Her udgør den en faktaboks med titlen "Et regelsamfund." Indholdet og teksten er dog stort set det samme, som i artiklen den 20. maj.

Jyllands-Posten og Berlingske Tidende bringer ikke så mange artikler fra Afghanistan som Politiken. De bragte artikler har især at gøre med påbudet om mærkning af ikke-muslimer.

I dækningen af "hindu-mærkningen" fremstår forholdet mellem islam og ikke-islam særdeles tydeligt. Taleban "indførte sin fanatiske udgave af islam", skriver Politiken (24. maj 2001), men artiklerne fortæller ikke, om muslimer i al almindelighed er enige i denne udlægning eller om befolkningen bakker op om forslaget, eller om de er tvunget til at følge det. Opdelingen af islam og ikke-islam er tilsyneladende vigtigere end nuanceringen mellem talebanstyrets legitimeringsforsøg gennem islam.

Artiklen i Politiken (12. august 2001)²¹ viser tydeligt, at Afghanistans situation under talebanstyret med blandt andet den kvindefjendske politik, skal forstås som et udtryk for islam i en ren, fundamentalistisk form snarere end et udtryk for et brutalt styre, hvis

korantolkning er uden sidestykke i islams historie. Det fremgår af, at journalisten ikke nævner taleban med et ord (det forekommer kun i billedteksten).

I modsætning til disse avisudlægninger står antropolog Asta Olesens forklaring. Ifølge hende går talebanernes kvindepolitik ud på at forhindre så mange kvinder som muligt i at færdes på offentligt område, med hvilket der menes, at de fratages "rollen som sociale individer og reduceres til mænds private ejendom." (Olesen 2001). Olesen fortsætter med en præcisering af forholdet mellem islam og den førte politik:

Dette kan ikke legitimeres med henvisning til islam, men afspejler derimod en pervertering af værdierne i de mest konservative dele af pashtun-samfundet, hvor kvinderne nok er undertrykte, men også respekterede og forherligede som legemliggørelsen af familiens, dvs. mandens, ære. I talebans udgave er der hverken respekt eller forherligelse tilbage til at forsøge kvindeundertrykkelsen (ibid.).

Endvidere fastslår hun, at talebanlederen Mullah Omar ikke tilskrives nogen speciel religiøs kompetence eller indsigt. Han opgav sine religiøse studier "og greb til våben i frustration over den fortsatte borgerkrig og de sejrrige mujahedinpartiers krænkelse af islam og overgreb mod den civile befolkning" (Olesen 1998:26). Taleban opstod som en milits blandt afghanske flygtninge i Pakistan, der studerede på religiøse (madrassa) skoler.

Olesen forklarer, at hovedparten af talebanerne er "uudannede unge mænd fra især de sydlige landområder, med rudimentær skolegang og ringe kendskab til almindeligt, moderne samfundsliv."

Det tilbagestående Afghanistan

Berlingske Tidendes leder den 25. maj 2001 er foranlediget af talebans erklæring om, at ikke-muslimer skal mærkes. Lederen starter: "Man kan roligt sige, at de vestlige demokratier nærede en slange af de mest giftige, da de støttede den afghanske talebanbevægelses kamp mod de sovjetiske besættelsesstyrker."

Et socio-evolutionært element dukker op i formuleringerne og viser det tilbagestående land:

Den talebanske udlægning af Koranen er reel indførelse af den sorteste middelalder.

Den religiøse svøbe over Afghanistan er udtryk for et middelaldersyn og en fanatisme, som driver det plagede land endnu længere ned i afgrunden.

Mere evolutionisme kan spores i artiklen “Den glemte lange krig” den 8. juli 2001. På noget overraskende vis sker det efter en gennemgang af den nyere historie, hvor under rubrikken lader forstå, at Afghanistans miserable forhold i særdeleshed skyldes “udenlandsk indblanding.” I voldsomme vendinger oplyser Berlingske Tidendes journalist²² om den russiske invasion i 1979 og befrielseskrigen, der er et udtryk for en øst-vest konfrontation. Efter talebanernes overtagelse støtter russerne den nordlige alliance, fordi de ikke ønsker, at “talebanernes islamiske styreform” skal sprede sig. Endvidere får læseren at vide, at Iran og Indien støtter de samme kræfter, mens Pakistan bakker talebanerne op.

På trods af de historiske nuanceringer i journalistens artikel, falder denne alligevel tilbage til et syn, hvor Afghanistan er tilbagestående. Midt i artiklen skriver journalisten således:

En rejse i vore dages Afghanistan er da også på mange måder en rejse tilbage til middelalderen.

Afghanistan har altid været fattigt og tilbagestående, og under Sovjetunionens ti år lange besættelse var det i store træk kun hovedstaden Kabul, der oplevede en snært af modernitet. Det var dengang – under den sovjetiske okkupation – at luksushotellet Intercontinental blev bygget. Kvinder i vovede bikinier og mænd i tætsiddende badebukser slog sig løs i pølen og i baren, hvor der blev udskænket alkohol.

Det var også i 1970erne, at Afghanistan oplevede en kort periode som mål for turister. Dem er der ikke mange af nu, hvor Talebans islamiske mørkemænd har skruet udviklingen yderligere tilbage.

I dette citat er det ikke blot tydeligt, at der eksisterer et evolutionistisk syn på afghanerne. Det er også endnu engang tydeligt, at modernitet og frihed hænger sammen, set med vestlige øjne og at begge forbindes med seksuel frihed og vestlig levevis og materialitet. Modernitet sidestilles således med bygningen af et internationalt luksushotel, med

det at gå uden tøj og vise sin seksualitet og med det at drikke alkohol. Endvidere fremgår det, at det at være fattig på materielle goder sidestilles med tilbagestående.

Konkluderende

Det samlede indtryk af artiklerne om talebanstyret i Afghanistan og præsidentvalget i Iran er, at disse yderliggående regimer ikke har noget positivt at byde på. Det er imidlertid tydeligt, at jo stærkere de to regimer skildres som ekstreme udtryk for islam, jo mere understreges det, at islam i sig selv er baggrunden for de magtfulde, afskyvækkende, ultrakonservative regimer. De mest religiøse mennesker fremstår således som diktatoriske, magtbegærlige, tilbagestående, utroværdige og upålidelige, og jo mere vestlig en person opfattes, desto mere beskrives han eller hun som sympatisk. Dette kommer blandt andet til udtryk, når iranerne eller afghanernes udvikling måles i forhold til tilstedeværelsen af vestlige produkter (musik, film, adgang til Internet, caféer, modetøj og skønhedsoperationer), ligesom det viser sig i den stærke fokusering på kvinder. Kvinder er konstant i centrum samtidig med, at artiklernes overordnede fokus er religionen islam. Derved opretholdes myten om islams undertrykkelse, mens det at lytte til kvinderne selv ikke forekommer i noget imponerende omfang.

Eksempler på brugen af den vestlige målestok kan ses hos både Politikens, og Berlingske Tidendes journalister. Disse har under deres journalistiske arbejde problemer med tøjet, idet besøget i de pågældende lande gør det nødvendigt at tilpasse sig. De kvindelige journalister er ikke vant til at gå tildækket. Pointen er, at journalistens besvær med tøjet er en rigtig dårlig og unuanceret vinkel til at formidle, hvordan de iranske muslimske kvinder har det, fordi den er styret af journalisternes egen hjemlige målestok (se også kapitel 10).

Hvis journalisterne ligeledes udelukkende tilnærmer sig valget i Iran ud fra en hjemlig målestok, som et spørgsmål om et valg mellem islam og vestlig forbrugskultur og demokrati, så risikerer de at miste dets fokus, at det sandsynlige resultat af en eventuel fjernelse af præstestyret ville være, at iranerne stadig valgte den muslimske religion og levevis som styrende for den kollektive identitet.

Det forekommer indlysende at forholdet mellem lokale traditioner og religiøse, muslimske forskrifter udgør et spændingsforhold, der konstant er til debat blandt muslimer, almindeligt troende såvel som retslærde. Der er heller ikke tvivl om, at talebanstyret og det iranske præstestyre opretholdes af kræfter, som ikke har meget med islam at gøre,

men som ikke desto mindre søger sin legitimitet gennem islam. Denne nuancering er naturligvis særlig vigtig, hvis man da ikke ønsker at benytte George W. Bush og Osama bin Ladens retoriske brug af sort-hvide fjendebilleder. Imidlertid gemmer der sig i de danske mediers dækning af præsidentvalget i Iran og talebanstyret i Afghanistan en tilsvarende forsimplet forståelsesramme domineret af dikotomien 'os' og 'de andre'. I analysen viste jeg, at dækningen overordnet hvilede på et syn, hvor islam blev beskrevet som irrationel og mistænkeliggørende, fordi den ikke som i Vesten adskiller religion og politik.

Kigger man på brugen af begrebet “fundamentalisme” fremstår dette entydigt med stærkt negative konnotationer, og betegner således den mest militante form for islamisk begrundet praksis og modstand mod sekularisering. Faren er da, at læsere såvel som avisernes skrivende journalister og deres talende kolleger på TV, opfatter og fremstiller muslimer som fundamentalister, hvis disse ikke går ind for sekularisering. Her kan fundamentalismebegrebets brede betydning snige sig ind. Ifølge denne retoriske strategi er alle muslimer fundamentalistiske, hvilket genskaber det negative billede af den militante islam. Når dette sker er der tale om fjendebilleder, og følgelig en udpræget mangel på ønsket om nuanceret oplysning bag nyheds- eller undersøgelsesformidlingen. I stedet er det den samme forenklende dikotomi, som er i spil i dækningen af præsidentvalget i Iran og situationen i Afghanistan. Den socio-evolutionære hierarkisering præger disse beskrivelser og virker ind dækningen af religioner i Danmark.

I dette kapitel har jeg præsenteret og diskuteret avisartikler, der omhandlede to af klodens mere rigide regimer, og fundet hvad jeg opfatter som en gennemgående fortolkningsramme. I næste kapitel er jeg også interesseret i den danske dækning af religioner ude i verden, men nu gælder det artikler med et mere underholdende udgangspunkt, nemlig rejseartikler om “eksotiske” lande, hvor de praktiske forhold omkring turistens besøg er i fokus.

-
- ¹ Politiken sendte Vibeke Sperling, mens Berlingske Tidende sendte Birgitte Vestermark.
 - ² Ole Sippel.
 - ³ Birgitte Vestermark
 - ⁴ Birgitte Vestermark.
 - ⁵ Birgitte Vestermark.
 - ⁶ Berlingske Tidende
 - ⁷ Vibeke Sperling
 - ⁸ Ole Sippel.
 - ⁹ Angeles Espinosa.
 - ¹⁰ Angeles Spinoso.
 - ¹¹ Kim Faber.
 - ¹² Angeles Spinoso
 - ¹³ Kim Faber.
 - ¹⁴ Jack Redden.
 - ¹⁵ Luke Harding.
 - ¹⁶ Sayed Salahuddin.
 - ¹⁷ leder
 - ¹⁸ Luke Harding.
 - ¹⁹ Reuters.
 - ²⁰ Angeles Spinoso.
 - ²¹ Angeles Spinoso.
 - ²² Ole Damkjær.

Kapitel 6

Rejsebeskrivelser

Turisme udgør formentlig den største bevægelse af varer, tjenester og personer, som menneskeheden nogensinde har oplevet (Greenwood 1996:171). Eventyrrejsende, rygsækturister, charterturister og rumturister. Der er endeløst mange måder at rejse på som turist. Fælles for de fleste er dog, at turisme er en kortere afgrænset rejse foretaget i fritiden, hvor en person besøger et andet sted end hjemme med henblik på at opleve forandring (Smith 1989:1 [1977]). Turisme er også en måde, hvorpå man kan overskride de normale regler og normer for opførsel i samfundet. Den indebærer muligheden for særlige sociale relationer, idet man f.eks. kan skifte roller og blande sig med andre sociale klasser end ens egen, ligesom man kan danne hurtigt etablerede "venskaber." Endelig er turistreisen oftest kendetegnet ved særlig følelsesmæssig intensitet, der kan knyttes sammen med, at rejsen er frivillig, opsøgende og finder sted i fritiden.

Turistreisen kan også ses som en mulighed for at "krydse" kulturer for derved at lære om både andre mennesker og sig selv. En af ingredienserne i opskriften på en god "turistoplevelse," i forbindelse med rejser eller udflugter til områder uden for charterindustriens områder, er mødet med en oprindelig (upåvirket af turister), som anses for tabt i det moderne samfund. Set fra turistindustriens perspektiv handler det derfor om at strukturere turistens besøg sådan, at denne oplevelse af autenticitet er til stede.

I dette kapitel er jeg interesseret i holdninger om ikke-vestlige landes folk og religioner, som den formidles i rejseartikler. Mange rejseartikler er baseret på rejser, som rejsebureauer og turistindustrien har arrangeret og betalt. Modydelsen er rejseartiklen, der reklamerer – på godt og skidt – for både selskabet og destinationen. Flere af de udvalgte artikler er således sponsoreret af rejsebureauer, mens andre bringer nyttige henvisninger til rejsebureauer uden det fremgår, om skribentens rejse er sponsoreret.

Der blev bragt 18 større rejseartikler i de fem landsdækkende aviser i hele undersøgelsesperioden (Jyllands-Posten 9, Politiken 3, Berlingske Tidende 3, Ekstra Bladet 1 og B.T. 1). Af disse har jeg udvalgt fire artikler, som omhandler specifikke steder fremfor længere rejser. Hovedgrundlaget for dette kapitel er således fire artikler om henholdsvis Kenya (Politiken 3. juni 2001), Tunesien (Berlingske Tidende 11.

august 2001) samt Tyrkiet og Rumænien (Jyllands-Posten 12. august 2001). Derudover trækker jeg på en artikel om brugen af digitale kameraer på ferierejsen i Jyllands-Posten (23. maj 2001). Flere af de valgte artikler udtaler sig direkte om religion eller integrerer det religiøse i generelle beskrivelser af lokalbefolkningens traditionalitet.

Analysen af disse artikler afslører både fælles temaer og individuelle holdninger. Af særlig interesse her er forholdet til de lokale folk. Især forholdet til den kulturelle og religiøse anderledeshed, der møder den besøgende turist og artikelforfatter. Det gælder både turistens kontakt med folkene i turistindustrien og den befolkning, som er genstand for interesse og fotografering.

Fælles for rejseartiklerne er imidlertid, at der, i stedet for et gensidigt møde med den anderledes kultur og dens indbyggere, og en nuanceret og nøgtern beskrivelse, foregår en eksotificering, en objektivering og i sidste ende en cementering af de hierarkiske dikotomier og afstanden mellem os og de andre. Jeg vil i dette afsnit vise, hvordan artikelforfatterne – og den 'slags' turist, som disse rejseartikler henvender sig til – i mødet med "de andre" paradoksalt nok opretholder og er med til at forstærke en hierarkisk (og tryk) afstand mellem os og de andre. De indfødte objektiveres således i vid udstrækning; de skal opføre sig tilpas eksotisk (og gerne lettere erotisk) og til en vis grad som forventet – og for alt i verden ikke ubehageligt eller provokerende. Også tidsmæssigt skal de helst blive på afstand i en slags ahistorisk tidslomme, hvor nutidige elementer fra vores egen kultur, såsom bevidstheden om penge, ikke eksisterer.

Autenticitet

Den 3. juni 2001 bragte Politiken en rejseartikel med titlen "Krigerisk frilands-museum."¹ Artiklen handlede om journalistens rejse for Alletiders Rejser/Kuoni i en Samburu-landsby i det nordvestlige Kenya. Artiklen starter:

Vi var som sædvanligt blevet vækket endnu før solopgang og havde været ude på en tidlig morgensafari, hvor dyrene er mest aktive, inden solen får magt. Så det var fristende efter morgenmaden at smutte tilbage i teltet og tage et par timer på øjet. Men det var søndag, og vores lokalkendte chauffør fortalte, der var gudstjeneste i kirken nær samburu-landsbyen en god halv times kørsel borte. Og det skulle være en livlig affære. Samtidig kunne vi slå to fluer med et smæk og komme indenfor og se, hvordan livet foregår i en typisk samburu-landsby. Så vi hoppede ind i safaribilen igen og raslede af sted mod landsbyen.

Allerede her ser det ud til, at det at være på dyresafari og det at være på 'menneskesafari' går ud på et. Begge dele skal tilfredsstillende turisternes nysgerrighed og for at få mest ud af det, gælder det i begge tilfælde om at være på stedet, når "dyrene er mest aktive." Derfor blev "et par timer på øjet" droppet til fordel for endnu en tur i safaribilen.

Det er tydeligt gennem hele artiklen, at journalisten ønsker sig en autentisk oplevelse. Og at de indfødte på flere måder står i vejen for dette. En af grundene er, at de formaster sig til at tjene penge på turismen. Dette springer allerede i øjnene i den tekst, der følger artiklens blikfang: et stort halvsides foto, der viser nogle afrikanske halvnøgne mænd, som bærer forskellige smykker. Her står: "TURISTINDUSTRI. Samburu-krigere i fuld krigsmaling danser for turisterne, for det skæpper godt i kassen." (Politiken 3. juni 2001).

Overskriften for et af afsnittene er "Landsbyen tager entré", og det er her problemet ligger. Journalisten er åbenlyst irriteret over, at de indfødte ikke længere bare kan beskues gratis og på afstand som dyrene på safarien. I stedet er de blevet bevidste om turismen og forsøger at tjene penge på den. Denne skriver:

Efter gudstjenesten må vi på vejen hen til bilerne igennem en sværm af børn, der tigger kuglepenne, mønter, T-shirts, kasketter og slik, ja alt hvad du har på, eller de kan se, prøver de at lokke fra dig med udstrakte hænder og store sørgmodige øjne. Alle sammen hævder de samler på mønter: 'Må vi ikke få nogle danske mønter til vore samling?', kommer det fra en af de smarteste, der tror, jeg er så åndssvag, at jeg ikke ved, at det næste hold danskere bliver bedt om at veksle dem til kenyanske shillings.

Næste stop er samburu-landsbyen, som et skilt viser vej til med oplysning om, at gæster er velkomne. Den er der nemlig gået alvorlig turistindustri i, så den i dag nærmest fungerer som en slags levende frilandsmuseum med en stor kollektiv butik, hvor man kan købe knive, spyd, smykker og en masse andre af de ting, der er en del af de lokales eksotiske hverdag.

Da jeg besøgte den samme landsby for nogle år siden, var vi turister mindst lige så store seværdigheder for dem, som vi nysgerrige gæster syntes, de var. Nu har de vænnet sig til os og tager entré og endda en pebret en på ca. 50 danske kroner pr. næse, hvilket giver dem en kanonhøj indtægt målt efter kenyanske lønforhold.

De kenyanske “seværdigheder” – altså menneskene – beskrives her som grådige og urimelige. De voksne kræver en horribel entré – 50 danske kroner pr. næse – for at lege “levende frilandsmuseum”, mens børnene “tigger” og “løkker” og tror, at de kan snyde de dumme turister. Det kan de naturligvis ikke, i al fald ikke Politikens udsendte, der ikke er “åndssvag.”

Artiklen fortsætter kort efter:

Høvdingen, som kalder sig Steven, tager imod os uden for den indhegnede landsby, hvor alle er iført traditionel klædedragt. Diskret har han hurtigt registeret, hvor mange vi er og får honoraret udbetalt, samtidigt med at han bummer en kold øl fra vores beholdning. Han taler fortrinligt engelsk og viser rundt, slæber os ind i hytterne og tolker, når vi stiller nysgerrige spørgsmål.

Vi hører gennem journalistens formidling, at Stevens far havde syv koner, men at han selv har rigeligt i en: 'Syv koner giver syv gange så mange problemer'. Vi får også fortalt at det er “ubegribeligt lidt, disse mennesker ejer.” Nogle få pletter og pander, en dolk, et spyd, en bue og et par pile samt nogle få ekstra beklædningsgenstande, der ligger i en kurv. De sover på gulvet. Børnene i ét værelse og forældrene i et andet.

Køkkenet er et bål midt på det lerstampede gulv og et hul i loftet eller ildstedet udenfor. Hytterne er lavet af flettede grene og tætnet med kolort og pløre. Alt, hvad der kommer ind af kontanter, omsættes til kvæg, der er tegn på den sande rigdom her. En mager ko er bedre end penge i banken. Når de møder nogle fra andre landsbyer, spørger de altid til, hvordan det går med de andres kvæg, ikke til børnenes eller konens velbefindende.

Det virker paradoksalt, at journalisten i samme artikel beskriver de indfødtes fattigdom og primitive levevis samtidig med, at han er oprørt over, at de forsøger at lokke penge ud af ham (turisterne). Dette kunne tyde på, at han ønsker at fastholde en forestilling om de indfødte som primitive og ikke ønsker at blive mindet om konsekvenserne af hans og andre turisternes færd, såsom de indfødtes bevidsthed om muligheden for at få penge og forbedre deres levestandard. Han ønsker med andre ord ikke at opgive illusionen om de indfødte som tidløse og eksotiske.

Hele artiklen bærer, som mange andre rejseartikler, præg af distance til de mennesker, hvis land man besøger som turist. Der er ikke nogen interesse for at lære de pågældende

mennesker at kende eller for at skabe en relation, der bygger på gensidig forståelse og respekt. Man vil underholdes og have sine behov for det 'autentiske' eksotiske dækket! Artiklen afsluttes således:

Han [Steven] prøver derefter at prakke os nogle af smedens våben på, trækker os derefter hen til den fælles souvenirbutik, beder kvinderne og de unge piger stille sig an, så vi kan fotografere dem i deres fineste dress, og beder os til sidst om at tage plads på nogle bænke under et halvtag, for nu skal der danses. Det er rent frilandsmuseum med folkedans.

Journalisten oplyser, at dansene foregår på samme måde som hos masaierne:

En håndfuld unge krigere kommer syngende ind, iført traditionelle dragter med spyd i hænderne, og derefter går de i ring, mens deres monotone sang forsætter, indtil de begynder at hoppe på stedet. Imponerende højt hopper de. Men kedeligt er det at se på ret længe, når dansen helt tydeligt er en turistversion. Så vi siver tilbage til bilerne og kører hjem til teltlejren for at forberede os på eftermiddagens safari, hvor dyrene i det mindste fortsat opfører sig nogen lunde naturligt.

Journalistens betegnelse "levende frilandsmuseum" går tilsyneladende på, at man ikke kun ser på landsbyens huse, men at landsbyen også rummer levende mennesker. Samtidigt mener journalisten dog ikke, at det, de levende viser, er autentisk. Han kalder for eksempel de unge krigeres danse for en "turistversion." Dermed bliver landsbyen til et museum – et museum for noget, der engang har været, eller et museum med en udstilling, som er tilpasset et bestemt publikum.

Artiklens sidste bemærkning "Så vi siver tilbage til bilerne og kører hjem til teltlejren for at forberede os på eftermiddagens safari, hvor dyrene i det mindste fortsat opfører sig nogenlunde naturligt" må siges at have grove undertoner. I bemærkningen ligger blandt andet, at de indfødte ikke opfører sig "naturligt", samt en vurdering af, hvad der er naturligt. Set med journalistens øjne er det tydeligvis ikke naturligt, at de indfødte tjener penge på turismen. Det naturlige er tilsyneladende ifølge journalisten, at de indfødte bliver ved med at leve som tidligere, således at turisterne, der har betalt for rejsen, kan komme og fotografere dem og deres eksotiske levevis på afstand. Det er med andre ord naturligt, at de indfødte ikke udvikler og forandrer sig. De skal blive ved med at gøre det samme som de dyr, der kan ses på safari.

Eksotificering

En af de store begivenheder i journalistens artikel om samburuerne er den gudstjeneste, der finder sted i kirken, som ligger lidt uden for landsbyen. Beskrivelsen af gudstjenesten starter således:

Allerede på afstand kan vi se, der må være gang i den i kirken. For en sort skønhed, der er ved at vaske sin velformede overkrop uden for et hus små hundrede meter fra kirken, sæber sig ind, mens hun danser vildt til kirkemusikken, så de flotte bryster vibrerer og gynger lystigt.

Dette citat rummer mange skjulte temaer. Det mest åbenlyse er det sexistiske, idet der ikke blot fokuseres på en kvindes krop, men på den del af kroppen, der ofte forbindes med noget seksuelt, nemlig brysterne. Og hvorfor skal det nævnes to gange, at kvinden er ved at vaske sig? Først får vi at vide, at hun er “ved at vaske sin velformede overkrop.” Dernæst at hun “sæber sig ind.” Det seksuelle understreges ved, at vi får at vide, at kvinden “danser vildt” så de “flotte bryster vibrerer og gynger lystigt. Journalisten seksualiserer den afrikanske kvinde og erotiserer rejseartiklen.

Journalisten lægger sig i forlængelse af den vestlige mands seksualisering af den sorte kvindekrop. Denne holdning er en del af en udbredt vestlig mandlig skildring af mørke kvinder fra fjerne egne. Dette syn på kvinder havde blandt andet sin historiske fremtoning i National Geographic tilbage i slutningen af det 19. århundrede, hvor populærtidsskriftet for første gang viste nøgne sorte bryster – af hensyn til videnskaben (Lutz and Collins 1993). Den farvede nøgne krop er en væsentlig del af det billede af ikke-vestlige folk, som dette tidsskrift formidler.

Netop i “traditionelle” samfund er erotisering og seksualisering mulig på en måde, som ikke ville være mulig i det moderne samfund. Jeg tvivler således på, at journalisten ville have valgt en tilsvarende beskrivelse af et par hvide, danske bryster.

At skrive “gang i den i kirken” er også en usædvanlig sprogbrug. Ville man beskrive en gudstjeneste i Danmark med ordene “gang i den”? Udtrykket baner vej for en (bevidst) eksotificering og irrationalisering: “hun danser vildt til kirkemusikken.” Her spilles på en dansk forforståelse af, at religion (herunder kirkemusik og kirkelige handlinger) er forbundet med en vis tilbageholdenhed, mådehold og askese. Ved først at seksualisere den afrikanske kvinde og derefter koble seksualiteten sammen med religion skaber Njor en forståelse af, at det, der foregår, er eksotisk og irrationelt, fordi religion og sex ikke

går hånd i hånd i en dansk forståelse. I det mindste ikke i den danske forståelse af kristendommen.

Artiklen fortsætter med at eksotificere det, der foregår under gudstjenesten. Samtidig kommer forståelsen af de afrikanske indfødte som primitive tydeligere og tydeligere frem, som artiklen skrider frem. F.eks. skriver journalisten:

Musikken og rytmen nærmest drøner ud af kirken, og inden for danser alle i ren ekstase.

Alle er gennemblødt af sved. Pigerne er i deres fineste kjoler [hvordan ved han det?, red.], som er pjaskvåde. De fine frisurer er ved at klaske sammen. De har været i gang i flere timer og fortsætter det meste af dagen. Det er pinsebevægelsens kirke. Højrøstet tungetale på et sprog, som jeg ikke forstår et ord af. Det virker, som om nogle er rablende gale.

En mand med en gennemblødt grøn T-shirt råber og skriger ind mod den nøgne væg og synker langsomt ned mod gulvet. Ham bag mig er lige så ekstatisk og prøver at nå himlen med de udstrakte arme og påkaldelsen af Jesus. Musikken får min krop til at vibrere. Det er svært ikke at gynte med.

Og seancen fortsætter, som om vi ikke er fremmede med en noget lysere hudfarve.

Omskæring og islam

Artiklen “Drengeskrig og dadelkager”² (Berlingske Tidende 11. august, 2001) er skrevet på basis af journalistens besøg i “en af islams helligste” byer Kairouan i Tunesien.

Artiklen er længere og rummer mere information end de andre rejseartikler. Den er samtidig særdeles eksotificerende overfor islam og dét at være religiøs.

En stor del af informationen vedrører historiske data, men der er også beskrivelser af nutidige forhold. Indledningen er dog mindre faktuel. Artiklen starter nemlig således:

Stilheden virker sitrende, selvom vi ikke ved, hvad der skal ske. I søjlegangen stimler en flok berberkvinder i farvestrålende gevandter sammen, mens de tysser på deres festklædte børn. Netop som stilheden er blevet total, brydes den af et barns skingre skrig. Det kommer fra et vinduesløst rum bag søjlegangen. Efter et kort sekund overdøves barneskriget.

Kvinderne har taget over med højlydt, trillende ya-la-ya-la-råb, der runger under

hvælvingerne og fylder rummet med begejstring. Mænd og kvinder i alle aldre bøjer sig frem og kæmper for at få et glimt af det, vi ikke ved, hvad er. Så pludselig løfter manden midt i postyret, klædt helt i hvidt, en stump menneskehud i vejret. Kvindernes råb stiger i intensitet, og ud af døren kommer en højtideligt udseende mand med stort skæg og en tåre i øjenkrogen. I favnen har han en lille dreng, hvis skrig vi pludselig igen kan høre. Han er vel fire-fem år, og det er tydeligvis ham, der er centrum for alles opmærksomhed.

For en rejseartikel er denne indledning usædvanlig dramatisk og stærkt provokerende. Læseren får nærmest stukket drengens afskårne forhud, "en stump menneskehud", op i ansigtet sammen med introduktionen til en af islams helligste byer! Spørgsmålet er, hvad journalistens hensigt er med at indlede denne fortælling, med omskæringen af en lille dreng, når det er byen Kairouan, der er artiklens hovedfokus? Han fortsætter:

Men hvorfor regnes denne lille, umiddelbart anonyme by i ørkenen for så hellig? Hvorfor omskæres så mange drenge her, og hvorfor strømmer rettroende muslimer til? Svaret skal findes i en moské i byens udkant og i en gammel brønd, hvor en dromedar flittigt trækker vand op til de besøgende – og ikke mindst i en fortælling om en af islams første hærførere, Okba Ben Nafa.

Journalistens forholden sig til den muslimske hellighed sker ved at associere hellighed med omskæringen af en dreng. Det besynderlige er imidlertid, at der ikke siges noget om, hvorvidt der omskæres flere drenge i Kairouan end i andre muslimske byer eller om, hvorfor journalisten netop har fundet det relevant at beskrive denne omskæring og ikke andre begivenheder som f.eks. et bryllup. Det kunne tyde på, at journalisten udelukkende vælger at inddrage omskæringen, fordi han forventer, at den vil skabe sensation hos læserne. Alene ordvalget viser, at beskrivelsen af omskæringen har til formål at gøre indtryk. Det ses af udtryk som en "sitrende" stemning, "af et barns skingre skrig", "højlydte trillende ya-la-ya-la-råb", "råb stiger i intensitet", "smerte" og "chok." Forventningen om sensation bygger desuden på en viden om, at danskere, herunder journalisten, ikke bryder sig om omskæring og betragter det som en barbarisk og meningsløs skik.

I artiklen bliver byens muslimske hellighed således forbundet med en barbarisk omskæring, og med følgende bemærkninger sikrer journalisten sig endvidere, at læserne forstår, at der er tale om helt almindelig muslimsk skik:

Det kan være en hvilken som helst tunesisk dreng, der efter ganske almindelig muslimsk skik er blevet omskåret under stor festivitas og til glæde for hele familien. Og det er sikkert ikke andet end en almindelig dreng, der i smerte eller måske ligefrem chok har oplevet et af livets overgangsritualer.

Men stedet, hvor han er blevet omskåret, er noget særligt, og måske er dagen derfor ekstra festlig for de dusinvis af familiemedlemmer, fjerne slægtninge og venner, der følger i hælene på hovedpersonen, den blege og rystende dreng. Stedet er nemlig en af moskéerne i den by, som regnes for islams fjerdehelligste efter Mekka, Medina og Jerusalem. (Min understregning).

Journalisten siger med andre ord, at sådan er islam – dette er ikke bare hverdagskost for muslimer - det er også til glæde for dem. Med disse bemærkninger om omskæring og islam er journalisten med til at frembringe et billede af muslimer som irrationelle og barbariske. Det ville have virket mindre fordomsfuldt, hvis han var gået ind i en direkte kritik af omskæring i stedet for at spille bold med folks fordomme om muslimer. Men journalisten argumenterer ikke. Han beskriver tilsyneladende bare facts.

Tonen over for tuneserne er generelt nedladende. Allerede fra starten beskrives nogle kvinder med ordene “stimler en flok berberkvinder i farvestrålende gevandter sammen.” “Farvestrålende gevandter” er en betegnelse, der næsten udelukkende bruges, når man omtaler ikke vestlige folks tøj. I al fald signalerer “gevandter” noget med nogle løsthængende klude. Det er ikke et udtryk, der bruges om almindelig pæn vestlig påklædning. Samtidigt betragtes både berberkvinderne og omskæringsfestlighederne som en turistattraktion på lige fod med bygninger og andet. Journalisten skriver:

Man behøver dog ikke at være muslim eller myteforsker for at få noget ud af et besøg i Kairouan. Alene søndagens omskæringsfestligheder i den såkaldte Barbermoské, bygningens farvestrålende vægfliser med andalusisk inspirerede mønstre, det nordafrikanske stuk i lofterne og i gårdens søjlegange, stilheden og køligheden, de malerisk klædte berberkvinder ... Det er turen til Kairouan værd.

Turisten kan altså glæde sig til at nyde synet af de farvestrålende kvinder og muntre sig ved omskæringsfestlighederne. Sidstnævnte forslag virker nærmest brutalt og præget af en ufølsom oplevelsesivrigthed efter, at vi i artiklens indledning blev præsenteret for et stykke afskåret hud og en chokeret og grædende lille dreng i forbindelse med en sådan festlighed. Artiklens afslutning lyder:

Bliver Kairouan et halvt hundrede km inde i Afrika lidt for hed, orientalsk og kaotisk arabisk, er der ingen grund til panik. 60 km væk er man halvt i Europa. I Sousse venter det forfriskende Middelhav, de lige boulevarder og de franskinspirede fortovscafeer og italienske restauranter.

Det arabiske kan altså blive lidt for "hedt, orientalsk og kaotisk", og så er det jo dejligt at kunne søge ly i civilisationens lige og velordnede gader. - Her aner man det hierarkiske forhold mellem kulturer i journalistens beskrivelse.

Dette hierarki mellem kulturer viser sig også i journalistens fremhævelse af arabernes dårlige smag! Når journalisten taler om smagfulde souvenirs i den opsummerende overskrift, viser disse sig nemlig senere primært at bestå af de fine uld- og silketæpper. Dem har de lokale imidlertid ikke råd til. I stedet må de nøjes med "de syntetiske tæpper, der afslører sig på lang afstand med deres lidt for grelle farver." Disse tæpper købes på det arabiske marked sammen med "alverdens dagligdags fornødheder – madvarer på dåse, bleer, shampoo i flasker af familiestørrelse, plasticke, krydderier, stråhatte og madrasser med farvestrålende bomuldsbetræk." – Varer der tilsyneladende ikke er tilstrækkeligt smagfulde souvenirs for journalisten. Måske nedgøres disse genstande, fordi de ikke betragtes som "autentiske", jf. Politikens artikel. Genstande som dåsemad og plasticke associeres med et moderne samfund, men i det traditionelle Tunesien er de malplacerede genstande, der ødelægger det autentiske samfund. Sameksistensen af moderne varer og traditionelle samfund udgør et problem for turistens oplevelse, men set fra lokalbefolkningens syn er der næppe tale om en modsætning.

De dumme indfødte

Den objektiverende og hierarkiske os-dem-beskrivelse af forholdet mellem de indfødte og turistene går igen i Jyllands-Postens artikel "Nye muligheder med digitalt kamera"³ (Jyllands-Posten 23. maj 2001). Den handler således om, at man kan bruge de nye kameraer med display som "madding" til at få lov til at tage fotografier af personer, der sædvanligvis ikke ønsker at lade sig fotografere. Det gælder, fortæller Buus, ikke mindst for folk i de muslimske lande (ibid.). Ved at vise displayet med billedet bliver personerne ofte så overraskede, at de giver tilladelse til at fotografere.

Formålet med artiklen er altså at give gode råd om, hvordan man kan 'overtale' de lokale indbyggere, således at man får sine egne behov dækket. Skønt journalisten gør sig

umage med at forklare, at man skal have respekt for de mennesker, hvis land man besøger, er artiklen alligevel diskriminerende.

Det behov, der skal dækkes er ikke oplevelser, men at få gode fotografier af de eksotiske “andre” i kassen. Billeder, der kan fungere som souvenirs, hænges op i hjemmet eller bruges til at underholde vennerne med. Det er her, det nye digitalkamera kommer ind. Det forklares således:

Det var et rent tilfælde, at vi så muligheden i digitalkameraet. Vi tog et billede af et æsel med vanddunke på ryggen. Vi viste dets ejer – en gammel mand – billedet i displayet, og han blev præcis lige så forbavset, som vi selv blev for fire-fem år siden, da vi prøvede det første apparat af slagsen. Inden vi så os om, var der frit slag. Han ville gerne have haft billedet af sig selv med æsel. Desværre var det ikke muligt at forklare, at det ikke kunne pilles ud af kassen. Men han vinkede venligt, da vi kørte. Alle digitalkameraer har en lille skærm, hvor billedet kan ses, og det er just dét, der kan bruges som madding.

Der gøres grin med de lokale, der beskrives som om de befinder sig på et lavere udviklingstrin end danskerne. For det første kan de altså lokkes eller fanges på en krog ligesom fisk (det vil sige med “madding”). Løkkemaden kan også være kager, kuglepenne og kasketter – småting som den rige dansker kan have med og dele ud efter for godt befindende. Dermed kan man enten opfatte ‘de andre’ som smådumme, fordi de sælger ud af deres principper for så små (set med danske øjne) ting som kuglepenne og kager. Man kan også opfatte de andre som utroværdige og bestikkelige. Journalisten råder sine læsere:

Tøm huset for overflødige kuglepenne, kasketter og andre brugelige smågaver, når turen går til de fattige lande. Brug tingene til at skabe kontakt, vis respekt for afslag og vær venlig, selvom en flok drenge kan være grove og stille sig op foran bilen med krav om gaver, før de flytter sig. Det hele hører med, når man gæster folk med andre kulturer.

På samme måde med den dejligste unge, man kan tænke sig. Moderen var ikke meget for det fotoværk, men ved hjælp af en kuglepen og to kager fik vi lov at prøve. Da hun så pigen på skærmen slå smut med øjnene, var hun solgt.

En anden kvinde, der kom trækkende med et æsel, var lidt mere forbeholden. For en kuglepen var det ok at tage et billede af æslet, dog ikke af hende. Men da æslet

alligevel tog sig godt ud på skærmen, gav hun sig og stillede op et par meter fra “Asram” – man skulle jo nødt miste værdighed på et foto.

Journalisten forsøger at være underholdende, men tonen er nedladende. Han prøver at gøre sig morsom på ’de andres’ bekostning, hvilket ikke er særlig venligt – når han “gæster folk med andre kulturer”! Det nedladende kommer blandt andet frem i sætningerne: “Moderen var ikke meget for det fotoværk”, “da æslet tog sig godt ud på skærmen” og “desværre var det ikke muligt at forklare, at det [skærbilledet] ikke kunne pilles ud af kassen.”

Hvis turisten håndterer lokale folk på samme måde som dyr i en zoologisk have er det naturligvis ikke muligt at komme i ægte dialog. De lokale fremstår da også i flere tilfælde mere som et nødvendigt onde, man må søge at komme uden om, når man har fået sine billeder.

Østens mystik – og Vestens rationalitet

Artiklen “Skønne feriedage”⁴ er skrevet for Jyllands-Posten (12. august 2001). Denne artikel udgør tilsyneladende en forholdsvis sober beskrivelse af Tyrkiet som rejseland. Indledningen lyder:

Tyrkiet er turistmæssigt et lille land, men det har utrolig meget at byde på. Undgår man de værste chartermål for engelske øldrikkende discount-turister, får man i Tyrkiet en eksotisk og varieret ferie, med masser af historie og kulturoplevelser.

Ud over at have bestemte forforståelser af “de engelske øldrikkende discount-turister” har journalisten tydeligvis også nogle forforståelser om tyrkerne. En af dem er, at de bedre tåler varmen end os andre. Der skrives: “I juli og august er Tyrkiet for varm for de fleste nordboere.” Dette tema – at varmen kan “vi” ikke klare – implicit forstået som om, at det kan “de andre” godt, er gennemgående. Mig bekendt er der imidlertid mange af “dem”, der heller ikke tåler varmen. Det er i al fald min personlige erfaring fra de varme lande. Om ankomsten til Istanbul siges: “Varmen, duftene og den fremmede atmosfære ved ankomsten får én til at tro, at dette sted må ligge meget længere væk end den korte flyvetur.” Igen bruges varmen – og mere bredt klimaet – til at markere forskel. Det at journalisten mener, at stedet burde ligge længere væk, end det rent faktisk gør, indebærer en forståelse af forskellighed som noget, der er knyttet til sted, således at jo længere væk des mere forskellighed.

Denne fortsætter:

Istanbul er porten til Asien. Byen er delt af Bosporustrædet, der ud over at forbinde Sortehavet med Middelhavsregionen også er grænsen mellem det europæiske kontinent og Mellemøsten. Og byen bærer præg af begge kulturer.

Bosporustrædet betragtes som den synlige skillelinie mellem kulturer. Dermed forstås kulturer som bundet til steder. At de to kulturer, der er tale om knytter sig til henholdsvis kristendom og islam ligger implicit. Til venstre for Bosporustrædet ligger altså kristendommens sted og den kristne kultur, mens islams sted og den muslimske kultur befinder sig til højre for Bosporustrædet.

Istanbuls gamle bydel ligger i den europæiske del af byen og "Området i den gamle by er roligt i modsætning til det mere hektiske liv omkring centrum og i den asiatiske del af Istanbul. Og det er her i den gamle bydel, de fleste seværdigheder er." Opdelingen i det europæiske/moderne og det orientalske/muslimske/gammeldags går igen mange steder i artiklen.

Journalisten fortsætter:

Førstegangs-besøgende bliver ofte overrasket over så moderne og vestlig, Istanbul og indbyggerne er. Hvad tøj og stil angår, er der ikke den store forskel på Istanbul og de fleste sydeuropæiske byer. Kun byens mange moskéer og højtalerne fra deres minareter, der seks gange om dagen kalder til bøn, minder én om, at vi er i et muslimsk land. Man kan ikke se det på livsstilen eller gadebilledet. Det skulle da lige være på fraværet af kvinder i gadebilledet. Der er ikke mange af dem, og de er altid ledsaget eller går ærbart og utilnærmeligt to og to. (Min understregning).

Skønt Istanbul og dens indbyggere på mange måder ligner Europa og europæerne (hvordan europæerne ligner hinanden, får vi ikke at vide), skal man ikke tro, at tyrkerne er helt vestlige eller moderne. Og det, der adskiller os og dem, er deres religion – islam. Tegnene på forskelligheden udgøres af moskéerne og minareterne og ikke mindst af "fraværet af kvinder i gadebilledet." Sidste indikator på islam er særlig foruroligende, idet Halvskov lufter en grov fordøm, ifølge hvilken, kvindens position i islam er således, at der kun er få kvinder på gaden.

Denne fortsætter:

Er man til moderne shopping, med faste prismærker på varerne, har Istanbul blandt andet et prisbelønnet indkøbscenter tæt ved centrum i den europæiske del af byen.

Så har vi fået det på den rene: moderne shopping er defineret ved faste prismærker på varerne. Det “moderne” er blevet et synonym for “vestlig.” Denne opdeling af Istanbul i en moderne og en traditionel zone, reel eller forestillet, har implikationer for, hvordan turisten rådes til at besøge menneskene i den traditionelle, islamiske, højre side af Istanbul.

Journalisten skriver, at man bør opleve:

det egyptiske krydderimarked og basaren. Begge steder får man orientalsk stemning i rigt mål. Og mulighed for at købslå om smykker, tæpper, keramik, krydderier m.m. Nogle kan måske blive skræmt af de mange mennesker og handlende, der alle prøver at fange ens opmærksomhed og tiltale én direkte. Men det er en del af kulturen i den orientalske basar, og man skal blot lade være med at svare igen – ikke engang med et “nej tak”, for så er en dialog straks i gang.

Turister rådes med andre ord til at se, men ikke røre – ikke engagere sig. Vi er i en slags zoologisk have, hvor vi skal studere de primitive andre – uden at indgå i en dialog. Selvom de andre forsøger at “fange ens opmærksomhed og tiltale én direkte” skal man bare ignorere dem. Og man skal ikke være bange på trods af, at de kan virke skræmmende, når de optræder i flok (er flokdyr). De gør nemlig ikke noget, hvis blot man holder sig på passende afstand. Til gengæld får man “orientalsk stemning i rigt mål.” Journalisten lover dermed, at man får dækket sit behov for det anderledes og for at få afprøvet sine grænser, uden at det bliver rigtig farligt, hvis blot man overholder “reglementet” og ikke “fodrer dyrene” (med tale).

Den manglende tale og engagement i de andre mennesker indenfor de såkaldte traditionelle samfund, eller for den sags skyld de ansatte i turistindustrien, udtrykker en envejskommunikation, hvor turisten forholder sig til lokalbefolkningen som objekter eller som kategorier. Har man set en har man set dem alle.

I den forbindelse er brugen af betegnelsen “typisk”, som i øvrigt er meget udbredt i turistjargonen, særlig slående og dækker fint den oplevelse, hvor det ikke er et individ eller menneske, der står foran én, men en kategori, en genstand eller en prototype.

Uden tid og sted

Artiklen “De glemte dales land” (Jyllands-Posten 12. august) illustrerer turistens ønske om tidløshed. Artiklens rubrik lyder “I det nordvestlige Rumænien ligger en isoleret provins, hvor tiden er sat i stå. En vidunderlig natur er rammen om en tilværelse under meget beskedne kår, men hvor livet tilsyneladende leves ganske ubekymret.” Det er oven i købet muligt at køre dertil. En faktaboks beskriver hvilke veje, som giver adgang til provinsen Maramures.

Et gennemgående træk for denne artikel er, at provinsens indbyggere omtales som fortidige, “tiden er sat i stå” og som en form for natur. Artiklen starter med en beskrivelse af naturen, herunder de “skovklædte bakker”, der “bugter sig til alle sider.” Den fortsætter:

Langs vejene er der bænke, som næsten alle er besatte med mennesker i mange generationer. Tørklædeomhyllede ældre kvinder med børnebørn eller oldebørn på armen og piger dominerer billedet. De lidt ældre går tre, fire eller fem sammen på lige linie midt på vejen. På denne søndag er næsten alle klædt i egnsdragter. Det virker, som om der bogstaveligt talt er tid nok til at tage af. Den udenlandske bil vækker opsigt, og det virker næsten, som om vi er dumpet ned fra himlen.

Her oppe i Iza og Tisa-flodernes dale, hvor naturen har forskanset befolkningen fra al øvrig civilisation, er der ikke meget modernitet. Maramures isolation har skånet området for mange ulykker i tidens løb selvom både tyrker- og tatarinvasioner har brudt freden.

I dag ser man knapt en TV-antenne, radioen går dårligt igennem, og det eneste samlingspunkt synes at være landsbyernes enlige dagligvarebutik. Ellers går man frem og tilbage eller sidder og snakker, når man ikke arbejder med jorden.

Der er ikke spor af travlhed eller noget, der ligner en tilværelse målt ud i tid.

Bønders virke er som regel kendetegnet ved deres hårde fysiske arbejde. Derfor virker det stillestående usædvanligt. Måske er forfatterens beskrivelse af manglen på travlhed eller målinger i tid blændet af, at det er søndag.

Fortidstemaet gentages igen og igen:

Rundt om kirken står gravene tæt. Vi er i det inderste Maramures, hvor roden går dybest til fortiden og det traditionelle liv. Indtil moderne tid fandtes den ældste katekismus i denne kirke, og landsbyen regnes for noget af det mest religiøst ortodokse, man kan finde i Rumænien.

Med dette kobles det religiøse til fortiden og til det at være isoleret. Lidt senere fortsættes: "Man kan få dagevis til at gå med at opleve en levende fortid. Ud over nogle få udenlandske biler så vi på vore fem dage kun et ungt par på cykler. De var franskmænd." Maramures er traditionelt, mens den "levende fortid" er "vi, de modernes" fortid, der ikke spoles af den besøgende journalist, men af udenlandske biler og franske cyklister.

Tid og det at de andre er fortidige, er altså nærmest et grundtema i artiklen. Der er mange naturbeskrivelser og beskrivelser af træhusene og -kirkerne – med vægten lagt på træet (naturen).

F.eks.:

Maramures er en repræsentant for en fortidig verdens bondecivilisation, hvor det meste af dagligdagens fornødenheder kommer fra naturen selv. Mest bemærkelsesværdigt er mesterstykkerne af træ. Det gælder husene, som er solide og skal kunne modstå kolde vintre, det gælder de mange trækirker, der minder om de norske stavkirker, og det gælder ikke mindst de rigt ornamenterede træporte til husene, som er det rene kunsthåndværk.

Overalt er der tale om håndværksmæssig snilde, der forener sig med de ydre betingelser. Og traditionen er ikke slut. Ganske nyopførte porte ud til landsbygader og veje er mindst lige så omhyggeligt forarbejdede som de gamle.

Da vi indleder vores rundrejse, er det slående, hvor stærkt dette udtryk afspejles i det smukke landskab af "rullende bakker" og enge, der udgør Maramures, og som helt mod nord går over i en bjergkæde, der danner grænsen til Ukraine.

Det, som Maramures, ifølge journalisten, er isoleret fra er “civilisationen”! – jf. sætningen:

“Her oppe i Iza og Tisa-flodernes dale, hvor naturen har forskanset befolkningen fra al øvrig civilisation, er der ikke meget modernitet.”

Selvom der skrives “øvrig civilisation” er det af artiklen tydeligt, at beboerne er “forskanset af naturen” – fra at have de moderne bekvemmeligheder og hjælpemidler som tv, radio etc. Der står også: “Maramures er en repræsentant for en fortidig verdens bondecivilisation, hvor det meste af dagligdagens fornødenheder kommer fra naturen selv.”

Menneskene lever altså tæt på naturen og bliver dermed næsten en del af den. En fremhævet tekst lyder: “En naturlig venlighed præger folk. Ord som uspoleret, oprindeligt og harmonisk dukker op i mit hoved, når sted og mennesker skal beskrives.”

Der er med andre ord nærmest tale om ’ædle vilde.

Fotografierne, der ledsager artiklen, viser et landskab (det største foto), en landmand “på vej hjem til et middagshvil” med primitive redskaber over skuldrene, træporte med udskæringer, fem tørklædeklædte kvinder på en bænk samt en kirkegård og et par kvinder foran en kirkegård. Symbolerne for tidløshed, “primitive” og “kirkegård” (og hviledagen søndag) understreger, at tiden står stille.

I artiklen “Nye muligheder med digitalt kamera” opfatter journalisten⁵ ligeledes nordafrikanerne, som han har held til at fotografere, som tilbagestående, ikke mindst i tid:

I den marokkanske del af Atlasbjergene, passerer man snesevis af landsbyer, hvor livet stadig leves, som var man i Det gamle Testamente, og det vrirler med fristende motiver. Berberkvinder med guld- og sølvmønter i lange kæder, kvinder ved den gamle vippebrønd efter vandkrukker på hovedet eller på ryggen af æslet, gamle mænd i sindigt tempo eller i skyggen af oliventræet, dejlige unger overalt – alt det man gerne vil have med hjem som minde om en hastigt svindende kultur. (Mine understregninger). (Jyllands-Posten 23. maj 2001)

Her er tale om et kulturbegreb, der strækker sig fra en fjern fortid lige til turisten kommer og opdager, at kulturen er “hastigt svindende.” Det er således forbløffende, at historiens gang gennem århundreder springes over.

Artiklen⁶ om den hellige by Kirouan (Berlingske Tidende 11. august 2001) spiller også på muligheden af, at fortiden i høj grad er en del af nutiden – at de to til en vis grad er smeltet sammen. Dette skyldes formodentlig, at tuneserne ikke er kommet så meget videre siden Okba Ben Nafa, der som “en af islams første hærførere” jog sin lanse i jorden og erklærede, at stedet “til alle tider skal være et bolværk for islam.” Stedet, hvor han markerede sit bolværk er den gamle hellige brønd i Kirouan. Brønden bliver i artiklen beskrevet ved fremhævelse af dromedaren, der trækker vand op fra den dybe brønd. Samme praktiske vinkel lægger journalisten på smagen af brøndens vand, “det ikke så velsmagende, men hellige vand.”

Journalisten sammenblander fortid og nutid, idet han konstant veksler mellem de to tider. Det gælder således hans beskrivelse af Okba Ben Nafa moskéen også kaldet “Den store moské” med Nordafrikas ældste minaret. Her fortælles moskéens historie samtidig med, at den nutidige brug inddrages:

Minareten, der med sine 1200 år er Nordafrikas ældste, rejser sig bastant over den kæmpemæssige åbne gård. Toppen af minareten nås via 128 trin, der alle er kristne gravsten stjålet fra områdets kirkegårde. Et stærkt symbol på, at en gammel kultur og religion blev trådt under føde, da muslimerne rykkede ind. Mere smagfuld er genbrugen af et hav af antikke søjler, der både omkranser den åbne gård og bærer taget i bedehallen.

Den er desværre forbudt område for ikke-muslimer. Derfor kan man kun på afstand studere minbaren, “prædikestolen” – et unikt træskærerarbejde fra 850’erne. Minbaren er den ældste i den islamiske verden, men på 40 meters afstand fra moskéens gård er det svært at danne sig et indtryk af det rimelige i, at den også regnes som den kunstnerisk mest vellykkede.

Kommentarerne læses bedst som et surt opstød og en påpegning af restriktion, der igen understreger journalistens rationalitet og manglende respekt for anderledes tanker og praksis.

Til gengæld er moskéens gård som en af de få i landet åben hele formiddagen. Ellers er reglen, at moskéerne åbnes for de fem daglige bønner. Resten af tiden er der låst

af, for Tunesien er et strengt sekulært land, og staten gør sit for at hindre, at der kan diskuteres politik og fostres oppositionelle ideer i de skyggefulde moskéer.

Den navnkundige hærfører, til hvis ære moskéen er opført, vil muligvis vende sig i sin grav af vrede eller blot undre sig over det moderne samfunds principper ved tanken om den slags regler. På Ben Nafas tid var moskéen et sted, der lige så vel kunne bruges til politiske diskussioner som til bøn.

Hverken artiklen om den hellige historiske by Kirouan eller rejseartiklen om den "typiske" afrikanske landsby formidler en forståelse af lokale folks eget syn på verden. I Politikens artikel "Krigerisk frilandsmuseum"⁷ fortælles om dagens formiddagsprogram, at det skal vise: "hvordan livet foregår i en typisk samburu- landsby." Brugen af "typisk" understreger også her, at det er ligegyldigt, hvilken landsby der er tale om (det er også derfor, vi ikke oplyses om landsbyens navn). Dermed er journalisten med til at skabe en prototype af den afrikanske landsby. Godt nok nævnes det, at der er tale om en samburu-landsby, men da der på intet tidspunkt gøres noget alvorligt forsøg på at forklare, hvem samburuerne er, virker det som en ubetydelighed. Der siges tværtimod:

Ved en overfladisk betragtning kan man sagtens tro, at samburu-stammen er det samme som masaierne, men de er nu helt deres egne, selvom de ligner hinanden meget, når det gælder hytter, landsbyer, den nomadiske livsførelse med kvæg og geder, guder, klædedragt, danse, ritualer og meget mere.

Hvor var det så lige forskellen lå? Det hører vi ikke noget om. I stedet er der et landkort, der viser, at samburu tilsyneladende er et område, der fylder næsten hele Kenya.

På intet tidspunkt udvises der interesse for at forstå de pågældende mennesker og deres situation. Det er ikke et minde om et bestemt menneske, man ønsker med sit fotografi, men et "minde om en hastigt svindende kultur." Menneskene gøres altså til en slags symboler for kulturen eller kulturens objekter. Fotografiet kommer da til at virke dobbelt nostalgisk. Dels som en påmindelse om rejsen, dels om den hendøende kultur. Herved kan forståelsen af verden fastholdes på trods af dens hastige forandring.

Alle rejseartiklerne inkluderer en lille smule historiske data. Det dominerende er imidlertid fornemmelsen af, at tiden står stille i de traditionelle samfund. Når tiden er stillestående åbnes døren for et historisk perspektiv, der på surrealistisk vis på en og samme tid ser fortiden, nutiden og fremtiden. Sammenstillingen af objekter og personer får fortid og nutid til at smelte sammen i en historieløs omverden.

Konkluderende

Rejseartiklerne bærer præg af distance til de mennesker, hvis land man besøger. Der formidles kun ringe interesse for 'de andre' som individer. I stedet ses disse som underholdningsobjekter. Man vil underholdes for en stund og have sine behov for det 'autentiske' og eksotiske dækket.

Afstanden til folkene på de besøgte steder fremhæves bla. ved beskrivelser, som sammenligner dem med dyr. En artikels legen med menneske- og dyresafari er et eksempel, mens én æselfotografering er et andet. Også når folk skal lokkes til at lade sig fotografere og ved gavegiveri, hvor kager og kuglepenne køber aflad er afstanden mellem besøgende og besøgte stor. Man kunne også kalde det relationen mellem rige og fattige, smarte og dumme, oprindelige og moderne, det irrationelle og det rationelle – en opdeling i modsætninger, der hver gang falder ud til fordel for turisten.

Det er tydeligt, at der er tale om et magtforhold, hvor turisterne er de magtfulde. Det fremgår f.eks. når journalisten fortæller, hvordan man med en kuglepen og lidt kager kan købe sig tilladelse til at fotografere en indfødt. Det fremgår også af hele den måde, hvorpå journalisterne beskriver de andre – en måde der ofte er nedladende og latterliggørende, selv lige efter at man har skrevet, at man bør behandle de lokale med respekt.

Den tydeligste forskel på "dem" og "os" er, at de ikke er så "udviklede" som os. Det ses blandt andet af deres manglende materielle rigdom samt deres naive, barbariske eller irrationelle adfærd, når de f.eks. dyrker landbrug uden maskiner, foretager omskæringer eller ikke vil fotografere. Måske er dette ulige forhold mellem deres og vores udvikling skyld i, at der ikke på nogen som helst måde forsøges etableret en personlig relation med de indfødte – en form for ligeværdigt forhold eller blot en ligeværdig og respektfuld kommunikation. "Oprindelighed" (autenticitet) og "det ægte" er blandt det, der tilfredsstiller behovene. Det forbindes gerne med det fremmede og primitive. Jo mere de andre ligner os, desto mindre autentiske er de og desto mindre udbytte får vi tilsyneladende med hjem.

Afstanden bliver antageligt ikke anset for et problem for turisterne og rejseartikelskribenterne. Rejsen fra Vesten til resten af verden hviler nemlig på et ulige magtforhold, der gør, at denne rejse, som foretages af millioner af mennesker årligt, ikke truer såkaldte traditionelle samfund, mens den omvendte bevægelse skildres som en trussel for den danske kulturelle identitet (se kapitel 7). I manglen på ligeværdig dialog

med de lokale og uden forståelse for konteksten bliver turistens besøg imidlertid en bekræftelse af opdelingerne mellem det moderne og det traditionelle samfund. Viden om disse landes folk og deres religioner bekræfter forståelserne, der derfor må betragtes som sande.

Det ulige magtforhold og den uforenelige modsætning mellem os og de andre har, set ud fra den enkelte turist, ingen direkte konsekvenser for de lokale beboere, men ud fra virkningen af den samlede mængde af tilrejsende turister er den økonomiske, politiske, sociale og kulturelle effekt omfattende. Og dette syn har anderledes direkte følger for håndteringen af tilrejsende flygtninge og fastboende indvandrere i Danmark.

I de ovennævnte artikler skildres islam i Tunesien, Tyrkiet, Iran og Afghanistan som langt væk i både tid og rum. Turisten har oplevet andre kulturer på sikker afstand i form af forestillingen om adskilte verdener. Men når muslimer fra disse, og andre lande kommer til Danmark smuldrer illusionen om, at de befinder sig på tryk afstand af vores tid og rum, og det kan virke nok så truende. Næste kapitel handler om den islam, der breder sig til Danmark.

¹ John Njor.

² Carsten Fenger-Grøn.

³ Carl J. Buus.

⁴ Kristian Halvskov.

⁵ Carl J. Buus

⁶ Carsten Fenger-Grøn.

⁷ John Njor.

Kapitel 7

Islam: Den hjemlige trussel

Mens det foregående kapitel handlede om danske opfattelser og skildringer af religioner ude i verden, ser jeg i dette kapitel på muslimer i Danmark. I det følgende kapitel tager jeg hovedsageligt fat på Jyllands-Posten, da den af alle de landsdækkende aviser har flest artikler og debatindlæg om flygtninge og indvandrere. Registreringen af artikler viser desuden, at Jyllands-Posten umiddelbart forekom at være den avis, som meldte hårdest ud om islam forstået på den måde, at islam og muslimerne i Danmark blev fremstillet som fjender. Det er derfor ikke overraskende, at Jyllands-Posten,¹ via sit kendskab til avisens læserskare kan konstatere, at danskerne er angste for islam og føler sig truet.² Islam er blevet en slags hovedfjende.

Den nye søgen efter danskhed, som Danmark har oplevet i 1990'erne, hænger sammen med opfordringerne om at værne sig mod islam. Selvom en anden danskhed hylder den inkluderende praksis (Borish 1991), hvor fælles aktiviteter, dialog og åbenhed er udgangspunkt for mødet mellem kristne og muslimer, danske og ikke danske (se f.eks. højskoleforstander, E. Nielsen 2000), så dominerer modstillingen af danskhed og islam blandt andet gennem brugen af krigsmetaforik samt tale om ikke-vestlige folk, som værende fra mindre udviklede samfund end det vestlige.

Som jeg tidligere har argumenteret (kapitel 2) er opdelingen af befolkningen i en "os" gruppe, der forestiller sig at have et kulturelt fællesskab og "de andre", som ikke tilhører dette fællesskab, en del af både den nye nationalisme og dens ledsagefænomen nyracismen (jf. kapitel 2). Jeg vil i det følgende vise, hvordan Morgenavisen Jyllands-Posten, med forskellige toneangivende indlæg ensidigt kritiserer muslimerne i Danmark i overensstemmelse med denne nye danske nationalisme. Mens nationalismen i Danmark først fandt sin styrke i forholdet til andre nationer eller som frihedsbevægelse ved at inkludere så meget af befolkningen som mulig, så følger den nu forskellige eksklusionsstrategier. Derved er den såkaldte "signifikante anden" – den man spejler sig positivt og negativt i – ikke andre nationalstater, men snarere de mest synlige etniske minoriteter (Delanty 1996, Rex 1996). Det gælder således for både nynationalismen og nyracismen, at de er mere optaget af at vogte grænserne mellem de, der hører til, og de, som ikke gør, end af at diskutere, hvad indholdet af disse identiteter består af.

I kapitlet viser jeg, hvordan de tre elementer i racismen opererer i mediernes debat om danskhedens overlegenhed i forhold til andre nationaliteter, specielt i forhold til de muslimske. Den retoriske brug af danskheden som værn mod islam, udspiller sig blandt andet gennem dækningen af et konservativt forslag om tvungen kristendoms-undervisning. Denne historie er den eneste, som ikke tager sit udgangspunkt i Morgenavisen Jyllands-Posten.

Men først vil jeg undersøge Jyllands-Postens fortælling om en befolkningsdiagnose vedrørende en historisk set ny migration. Dernæst ser jeg så på historien om Det Konservative Folkepartis forslag om tvungen kristendomsundervisning og prøver i danskhed. I tredje afdeling inddrager jeg en række af avisens lederspalter, hvor troende muslimer beskrives gennem fjendebilledets prisme. Analysen af lederkommentarerne viser for det første en skarp afstandstagen fra islam, som kun kan tolkes ud fra en nationalistisk baseret "os" "dem"-opdeling. For det andet illustrerer analysen, hvordan retoriske angreb på argumenter imod Jyllands-Postens syn på islam er en integreret del af skrivestilen om etniske minoriteter og deres religioner. Herefter koncentrerer jeg mig om et indlæg fra avisens politiske kommentator³, der også er aktiv i sagen om de unge muslimer i Det Radikale Venstre. Inden den konkluderende opsamling behandler jeg et indlæg af Venstres daværende medlem af Europa-parlamentet.⁴

Danskheden og den nye migration

Midt i pressens agurketid, søndag den 15. juli 2001, bringer Jyllands-Posten artiklen "Det nye Danmark".⁵ Artiklen beskriver en befolkningsprognose, som økonomer på Danmarks Statistik har udregnet. De vælger at opsummere ved hjælp af fysiske kendetegn: "At kommunefarvet hår og blå øjne ikke nødvendigvis signalerer, at man står over for en gennemsnitsdansker. Det kan lige så vel være sort hår og brune øjne" (Jyllands-Posten 15. juli).⁶

Den skitserede ændring af Danmarks ansigt vil opstå, forklarer denne, ved at indvandrere fra de såkaldt mindre udviklede lande vil vokse med 350% over de næste hundrede år. Hele 31% af befolkningen vil være indvandrere eller efterkommere, mens de resterende 69% "vil være danskere, hvis slægt boede i landet, inden indvandringen tog fart fra omkring 1970. I denne gruppe vil der oven i købet være efterkommere af indvandrere med dansk statsborgerskab" (ibid.).

Figur 6. Jyllands-Posten 15. juli 2001

Indlægget fylder mere end en hel side og er ledsaget af et foto af en gruppe mørke drenge og piger samt en grafisk illustration. Grafikken er særlig interessant, fordi den imellem to grafer viser et sort-hvidt billede af en pige med tørklæde. Der er næppe tvivl om, at pigen skal opfattes som værende muslim. Artiklen handler om udviklingen i den danske befolkning, herunder antallet af indvandrere fra “mindre udviklede lande.” Billedet af pigen med tørklædet er således et billede af den generelle *muslimske* indvandrer fra et *mindre udviklet land*. Artiklen sluttes med følgende kildecitat: “Indvandringen vil ændre den danske nationale identitet. Indvandringen er væsensforskellig fra tidligere indvandring, fordi der kommer mange med en anderledes kultur og religion” (Feldbæk, cit. Jyllands-Posten 15. juli 2001). Det “væsensforskellige” ligger tilsyneladende i, at indvanderne kommer fra “mindre udviklede lande”, hvilket antages at ville påvirke danskernes udseende og nationale sindelag.

Dagen efter har en anden journalist ved Jyllands-Posten⁷, bedt nogle politikere om deres holdninger til befolkningsprognosen. Svarene skal ses som politiske udmeldinger. De borgerlige partier fortæller, at de er skræmte og kræver indgreb. Jyllands-Postens første kilde, retsordfører Birthe Rønn Hornbech, forbinder prognosen med antallet af spontane flygtninge. “Fortsætter den tendens, smadrer vi vort eget land.” (Jyllands-Posten 16. juli 2001). Ideen om en national trussel bliver forstærket i dennes forslag om, at spontane

asylansøgere skal søge om asyl fra lejre i den 3. verden, hvor de ikke risikerer at skabe uroligheder i Danmark (ibid.).

En anden kilde, daværende politiske ordfører for de konservative, Lene Espersen, appellerer direkte til nationalfølelsen: "Vi skal holde fast i Danmark som nationalstat og de værdier, der binder os sammen. Kan vi det, er det sådan set ligegyldigt, om man har en anden etnisk baggrund. De skal blot forstå den danske kultur, sprog og religion" (ibid.).

En tredje kilde, politisk ordfører for Socialdemokratiet, Jytte Andersen, ser i første omgang ikke antallet af udlændinge som et problem, men dennes nationale fjendebillede kommer alligevel frem i følgende udtalelse: "Ingen islamisk lære skal bestemme, hvordan Danmark skal se ud." (Jyllands-Posten, 16. juli 2001). Tilsyneladende er ingen af de adspurgte bekendt med prognosens præmisser, før de udtaler sig. Når disse politikere alligevel trækker på en retorik omkring nationen og dens fjende: islam, så viser det retorikkens ideologiske forankring i den nationalistiske os-dem opdeling.

JPs sommerferieartikel var ikke en ny solohistorie. Tværtimod. Der var nærmest tale om en gentagelse af samme historie fra to år før. Den 29. august 1999, skrev journalisten⁸ således en artikel med titlen "Multi-Danmark", mens overskriften på forsiden lød "Indvandringen vil forandre Danmark." Hovedartiklen stod i sektionen "Indblik", præcis som den gjorde 15. juli 2001. Også den første artikel var prydet med grafik. Midt i denne havde Jyllands-Posten placeret et billede af en kvinde dækket af et hvidt slør. Journalistens oplæg lød: "I løbet af få årtier vil danskerne ophøre med at være en ensartet befolkning med rødder i samme religion, kultur, sprog, traditioner og værdinormer." (Jyllands-Posten 29. august 1999, se også Hervik 2002d).

Anledningen til artiklen fra 1999 var en anden befolkningsprognose, som demografen, professor og formand for Carlsbergfonden Poul Chr. Matthiessen stod for. Matthiessen malede her et trusselsbillede, hvoraf det fremgik, at indvandernes markant anderledes kultur og religion var en trussel (Jyllands-Posten 29. august 1999). Samme dags leder overtog Matthiessens argumenter og pointerede, at i modsætning til andre indvandrergupper Danmark tidligere har modtaget, så lader de nye grupper sig kun assimilere med stort besvær (Matthiessen i Hervik 2002d). Både Matthiessen og Jyllands-Posten foreslog, at indenrigsministeren nedsatte en tænketank, der skulle undersøge den demografiske udvikling og dens faretruende konsekvenser. Indenrigsministeren tog forslaget til sig og nedsatte en sådan tænketank, der blandt andet skulle kigge på hvilke værdier, det fremtidige danske samfund skulle bygge på.

Ifølge grafikken i Jyllands-Posten og betoningen af den historiske unikke migration, udgør fjenden først og fremmest islam. Man kan sige, at Matthiessen og økonomerne på Danmarks Statistik gennem Jyllands Postens formidling og sekunderet af Jyllands-Postens leder, udtrykker en ideologisk dikotomisering mellem dé, som hører til i Danmark, og dé, som er nærmest uforeneligt anderledes.

Med henvisning til diskussionen af den analytiske brug af racismebegrebet, udgør konstruktionen af en rigid dikotomi mellem “os” danskere og de historisk nye og markant anderledes ikke-vestlige fremmede, den første forudsætning for, at der kan være tale om racisme.

Den seneste rapport (august 2001) fra tænketanken indeholder en ny forudsigelse af udviklingen af befolkningens sammensætning. Rapporten bygger på en præmis – som også blev anvendt i Matthiessens første beregninger – ifølge hvilken indvandrere og deres efterkommere regnes som “udlændinge” eller etniske i betydningen ikke rigtig danske. Princippet er da, at hvis man en gang er etnisk, så er man altid etnisk (se også Ole Espersen, Politiken 8. oktober 2001 og Anders Ølgaard, Politiken 13. november 2001). Der er ikke mulighed for at skifte mellem kategorierne.

Pointen er, at danskere bliver fremstillet som anderledes end de etniske minoriteter på en måde, der understreger forskellighederne som uoverstigelige og uforanderlige. Dette vil jeg senere uddybe ved at kigge nærmere på en række ledere, der blev bragt i Jyllands-Posten i undersøgelsesperioden. Hensigten er primært at vise, hvordan “vi” danskere skildres som overlegne i forhold til den muslimske ”fjendegruppe”, en hierarkisering, der er det andet element i min tidligere omtalte racismedefinition. Men inden da, vil jeg kort fremlægge et eksempel på, hvordan danskheden forsvares, her med brug af kristendommen. Eksemplet er i modsætning til resten af kapitlet ikke hentet i Jyllands-Posten, men fra Politiken.

Mit ærinde er ikke at hævde, at “vi” ikke skal passe på danskhed, dansk kulturarv og dansk national identitet, men at argumentere mod, at samme danskhed bliver brugt ideologisk til at forskelsbehandle og nedgøre anderledes tænkende medborgere i det danske samfund på en måde, som tager let på spørgsmålet om den grundlovssikrede religionsfrihed.

Danskhed og kristendom

I perioden 6. august til 14. august 2001 genopliver flere aviser diskussionen om kristendomsundervisning i den danske folkeskole. Det sker i forbindelse med, at de Konservatives daværende uddannelsesordfører⁹, foreslår, "at muslimske skolebørn bliver tvunget til at modtage undervisning i kristendom", idet denne forsikrer, at det er det bedste for dem selv.

Flere debattører henviser til Danmarks mere end 1000-årige kristne historie, mens modstandere fremhæver, at religionsundervisningen ofte tager sit udgangspunkt i Biblen, og derfor kan opfattes som forkyndende. Debatten udvikler sig og politikere fra flere partier går ind for obligatorisk kristendomsundervisning. Ved denne begivenhed i slutningen af september 2001 blev forslaget om obligatorisk kristendomsundervisning således ophøjet til et fælles konservativt mål. Det indgår som et af flere forslag i en samlet pakke, der blandt andet indeholder krav om en statsautoriseret eksamen i danskhed og nye krav om læring af dansk (endnu en gang).

Berlingske Tidende refererer en række udtalelser fra landsmødet, der bedst kan betegnes som nationalistiske: "et dansk Danmark for både gammel- og nydanskere", "Vi har lukket for mange ind. Flere end vi kunne magte at integrere. Vi har lukket de forkerte ind. Fattige frem for flygtninge" og "om Danmark som nation kan klare den indvandring, vi oplever i øjeblikket." (30. september 2001).

Først på året blev uddannelsesordføreren citeret i Politiken (9. januar 2001) for at sige "Den danske kultur er gennemsyret af kristendom. Derfor er det vigtigt at kende kristendommen, hvis man vil kende danskerne." I dette indlæg fremgår det, at kristendom og danskhed er sammenfaldende, mens det at være muslim er afvigende og i udgangspunktet ikke dansk. Syv måneder senere hævder denne: "Kristendommen er en vigtig del af vores kultur, baggrund og hverdag. Hvis man vælger at bosætte sig i et andet land, så må man prøve at indrette sig efter de traditioner, der er i det land" (Politiken 6. august 2001). Lidt senere på måneden gør uddannelsesordføreren det klart, at kristendommen skal fremkalde en national fællesskabsfølelse (Politiken 26. august 2002). En kommentator i Politiken¹⁰ er ude med samme argument i sin artikel: "Med kristendommen i bagagen." (Politiken 11. august 2001). Artiklen er optaget af den valne tale om danskhed, når det skrives:

Men når vi nu, hver gang vi skal forsøge at indkredse 'det særligt danske', igen og igen ikke kommer meget længere end til 'noget med' tolerance, frisind, det

danske sprog, højskolebevægelsen, andelsbevægelsen, foreningslivet, lejlighedssangene, kolonihaverne og bla bla bla og så først og sidst og ind imellem den kristne kulturarv. Ja, så er kristendommen og har igennem nu mere end 1000 år været fundamentet for vores historie, vores kultur, vores litteratur, vores musik, vores traditioner. (Min understregning). (Politiken 11. august. 2001).

Udsagnene giver kun mening i den konkrete kontekst, hvori de er fremstillet, nemlig i den danske debat om flygtninge og indvandrere og især muslimer i Danmark. Ingen af artiklerne taler om at styrke den kristne tro. I stedet vidner de om et forsøg på at bruge danskhed-som-kristendom som et middel til at lære muslimerne om danskerne. Debatindlægget i Politiken fortæller da også klart, at ærindet er at finde det særligt danske, og det er midt i denne søgen efter de nationale kendetegn, at denne finder kristendommen, som derefter hudflettes med danskhed. Kristendommen (religiøst såvel som politisk) kan da heller ikke ses uafhængig af historiske forhold. Indholdet i begrebet kristendom har ændret sig voldsomt i historiens løb, f.eks. ved Reformationen, Grundlovens indførelse og de muslimske migrantarbejdere, der kom til landet for ca. 40 år siden.

Ud fra en religiøs betragtning er danskerne, som nævnt indledningsvis, ikke særlig troende, endsige særligt vidende om kristendommen. En række kirkelige eksperter mener, at danskerne er blevet kristne analfabeter. Nogle forklarer afkristningen med sekulariseringen af samfundet, så der slet ikke findes en teologisk kultur. Andre mener, at der er et behov for genlæring af kristendommen. F.eks. forklarer en biskop Niels Henrik Arendt: "Vi har brugt de sidste 50 år på at aflære kristendommen, og hvis danskerne mener noget med den megen tale om kristendom og kristne værdier, så må de også træde ind og finde fundamentet igen." (Kristeligt Dagblad, 26. oktober 2001, netversion). Med højskoleforstander, Eigil Nielsens ord, er der tale om: "En religiøs opfattelse, som udelukkende begrunder sig på den kristne arv som vane og passiv tradition." (2000:3). Konsekvensen er, siger han, at en kristendom, "der er løsrevet fra det kristne budskab, uundgåeligt vil blive en lovreligion, der sætter rammerne for, hvorledes det verdslige liv skal leves, da den udelukkende har vanen og traditionen at referere til." (Ibid.:4).

Selvom ca. 85% af den danske befolkning er medlem af den danske evangelisk-lutherske folkekirke og derigennem ser sig som kristne, så er de tilsyneladende mere kristne af navn end af religiøs overbevisning og indsigt. Det har da også vist sig, at kendskabet til, hvorfor man for eksempel fejrer Påske, Pinse og Kristi Himmelfart er lille i Danmark, mens viden om de særlige religiøse forskrifter for disse samt hverdagens protestantiske

adfærd er endnu mindre. Dermed må man konkludere, at kun en lille del af danskerne er troende og praktiserende kristne.

Dette bestyrkes af en lille omtale i Politiken, hvoraf det fremgår, at ca. 62% af “repræsentativt udvalgte danskere” svarer ja til spørgsmålet: “Mener De, at folkekirken skal missionere over for muslimer?” (Politiken 16. februar, 2002). Den høje ja-procent kan ikke været grundet i danskernes kristne overbevisning, for den er som bekendt meget lille. Den eneste forklaring er, at ønsket er begrundet i et ønske om at “bremse fjenden”, dvs. at forsøge at bekæmpe islam ved at tvinge dem til kristendomsundervisning. Dermed bliver kristendommen brugt på en fundamentalistisk måde – af folk, der hovedsageligt ikke er særlig kristne. Tilmed vil lovgivning, der skal tvinge muslimer til at modtage undervisning i kristendommen, kunne kaldes en lovreligion, hvilket som bekendt strider mod tanken om sekularisering af religionen.¹¹

Brugen af dansk nationalisme som et værn mod “de forkerte indvandrere” retter sig altså mod personer, som ikke forbindes “naturligt” med danskhed og Danmark. I det næste afsnit vender jeg tilbage til Morgenavisen Jyllands-Posten, og undersøger, hvad avisens leder skriver om “den muslimske trussel.” De første ledere er skrevet, mens Mona Sheikh-sagen dominerer mediebilledet. Også her fremgår det, at islam er hovedfjenden for den danske nationalisme.

Islam i Jyllands-Posten

Morgenavisen Jyllands-Posten er den største landsdækkende avis i Danmark. I 2001 sælges dagligt 180.000 eksemplarer og langt flere forventes at læse avisen. Alene størrelsen af denne magtfulde bladinstitution gør det relevant at se nærmere på avisen. Samtidig har det vist sig, at avisens leder, som markerer avisens ståsted, er konsekvent og vedvarende med hensyn til et negativt og kompromisløst syn på islam og debatten om flygtninge og indvandrere.

Stol ikke på muslimerne

Tre dage efter TV-avisens første behandling af historien om de unge muslimer i Det Radikale Venstre og dagen efter Berlingske Tidendes fortælling om dødsstraf, bringer Jyllands-Posten en leder med titlen “Spørgsmål om tro.” Det er ikke den religiøse tro, det handler om, men troen på, at muslimerne taler sandt. Lederskribenten henviser til Babar Baigs forsikring om, at den danske Minhaj-ul-Quran afdeling ikke går ind for

dødsstraf og muslimsk verdensherredømme. Muslimernes forsikring beskrives som en forklaring, som de radikale politikere sluger råt og naivt. Budskabet er derfor, at Jyllands-Posten har gennemskuet både muslimerne og de radikale politikere: Muslimerne lyver og de radikale er for naive til at opdage løgnen. Det er værd at bemærke, at konspirationsteorien, som lederen giver udtryk for, stemmer nøje overens med TV-avisens nyhedsudsendelse (vinklet som “placerede” nydanskere i dansk politik) samt med Ekstra Bladets betoning af “infiltrering.” Muslimerne er med andre ord at betragte som spioner. De giver sig ud for en ting, men har kun undergravende virksomhed i tankerne.

Bare to dage senere foranlediger de afghanske talebaners forslag om mærkning af hinduer en ny leder: “Islams beskidte ansigt.” Jyllands-Posten lægger ikke fingrene imellem, når de taler om “menneskelig fornedrelse”, et menneskesyn, der “næppe er til at skelne fra de tyske nazister, “det mest afskyvækkende i verden”, som “repræsenterer en åndelig formørkelse af så vederstyggelige dimensioner, at regimet er blevet en international paria – kun anerkendt af De Forenede Arabiske Emirater, Saudi Arabien og Pakistan.” Skribenten finder, at det eneste magtmiddel er militær intervention, men dette er uklogt, for hvem vil ofre én dråbe blod på det værdiløse land. Dette er skrevet umiddelbart efter, at 21 millioner afghanere er gjort til tabere overfor talebanstyret.

Lederen inkluderer to slet skjulte hentydninger. Først fortælles om de lande, som anerkender talebanerne. Skribenten fortæller, at Pakistan “forsyner taleban med våben, men yder også indirekte via organisationen Minhaj-ul-Quran moralsk opbakning til den ekstreme undertrykkelse, som taleban udøver mod Afghanistans befolkning.” Minhaj i Pakistan spiller ikke nogen stor rolle i Pakistan og inddragelsen af Minhaj sker udelukkende på baggrund af sagen om Minhaj i de danske medier. Oplysningen om forbindelsen mellem Minhaj og talebanstyret stammer utvivlsomt fra TV-avisens nyhedsudsendelse den 17. maj.

Som nævnt tidligere fik Pressenævnet TV-avisen til at bringe genmæle for denne udokumenterede påstand. Men Jyllands-Posten bringer ikke genmælet eller korrigerer den fejlagtige udlægning selvom de har formidlet kommentarer baseret på TV-avisens fejl. Forbindelsen mellem de danske muslimer og det forhadte talebanstyre er knyttet.

En anden skjult hentydning (eller bare uvidenhed?) dukker op til slut i lederen, idet der står: “at talebanerne ufortrødent kan fortsætte med at vise alverden den mest beskidte side af islams ansigt.” Talebanernes behandling af kvinder har som Asta Olesen pointerede tidligere, ikke basis i Koranen, men i en pervertering af de mest konservative ele-

menter i Pashtun-samfundet. Med kun to dages mellemrum kan læserne ikke undgå at sammenkoble Baig og det beskidte ansigt, som taleban står for. De fundamentalistiske talebanere og Baig fremstilles som samme slags mennesker.

Spørgsmålet er, om det er en særlig fair, nuanceret fremstilling at betragte taleban alene ud fra en religiøs muslimsk målestok. Hovedparten af de lande, som har muslimsk styre eller indflydelse, har ikke anerkendt talebanstyret på grund af dets ekstreme fortolkning af Koranen. Også disse landes kritik støtter argumentet om, at talebanstyret mere skal forstås i forhold til ikke-religiøse værdier, f.eks. i det konservative, pashtunske samfund, end til religiøse, muslimske kerneværdier. Med til billedet hører også, at den amerikanske regering og efterretningstjeneste samt de vestlige lande tidligere har haft allieret sig med talebanerne i kampen mod den russiske kommunisme. At forbinde talebanerne med islam generelt er igen udtryk for et fjendebillede, hvor nuancerne forsvinder, og det samme er tilfældet når man forbinder muslimerne i Det Radikale Venstre i Danmark, som havende samme slags religion som talebanerne i Afghanistan.

Den 26. maj bringer Politiken en stort anlagt artikel, hvor Helle Merete Brix spørger, hvorfor feministerne ikke medvirker til at bekæmpe muslimske mænds undertrykkende normer (se også kapitel 8). Dagen efter bringer Jyllands-Posten en leder med titlen "Mørkets kræfter." Den er ude i samme argumentatoriske ærinde som Brix, selvom der ikke henvises til hende. Man kan sige, at Jyllands-Posten overtager og ophøjer Brix' personlige synspunkter til sit eget.

Jyllands-Postens leder vil nemlig også gerne have feministerne til at:

protestere mod fremmede, som kommer til vores land og argumenterer støjende og selvtværfærdigt for, at kvinder skal gå med tørklæde og allerhelst formummes helt bag et slør, at pigebørn skal omskæres, at unge kvinder skal tvangsgiftes bort til ukendte fætre fra fremmede lande, og at kvinder i enhver henseende er mænd underlegne? (...) Når repræsentanter for fremmede kulturer frejdigt hævder unge mænds ubegrænsede ret til seksuelt samkvem med kvinder, mens kvinderne skal være jomfruer til bryllupsnatten, vel vidende, at en sådan argumentation kun kan hænge sammen, når man føler sig berettiget til at skelne mellem kvinder og ludere? " (Min understregning). (Jyllands-Posten 27. maj 2001).

På dette sted i lederen er det endnu ikke klart for læseren, præcist hvilke "repræsentanter for fremmede kulturer" Jyllands-Posten hentyder til, som er så forkastelige, at lederen,

stærkt fordømmende og moraliserende, kalder udtalelserne for “støjende” og “selvretfærdige.” Alene måden argumentationen fremføres på udgør således en grund til at protestere. Denne usaglighed understreger igen, at der er tale om et fjendebillede.

Få linjer længere fremme, bliver disse “støjende” personer med deres anmassende normer og praksisser sat lig med “en fundamentalistisk muslimsk gruppe”, nemlig Babar Baig, Tanwir Ahmed og Mona Sheikh. De samme muslimer beskrives efterfølgende som aggressive og gør “uafvidende den danske kultur en stor tjeneste ved at optræde så selvretfærdigt, så formørket, så aggressivt, at de fremprovokerer en åben diskussion om de værdier, dette land har oparbejdet i århundrederne efter reformationen.” Det magtfulde bladhus vælger således et moraliserende og direkte personangreb på de tre danskfødte og dansk uddannede unge muslimer til at formidle sin afstandstagen til islam.

Den nationalistiske sprogbrug dukker op i flere ledere, blandt andet den 27. juli i “Arvesølv” om de danske folkehøjskolars vilkår. Skoleformen, “der mere end nogen anden tager temperaturen på den danske folkesjæl.” (Min understregning). Denne formulering leder tankerne hen på filosofen Johan Gottfried Herders prisværdige forsøg på at udlede den tyske folkesjæl “Volksggeist” ud fra et ønske om, at tysk kultur var lige så god som den franske. Den franske kultur blev ellers fremstillet som civilisationens og menneskehedens ypperligste kulturelle repræsentant. Som sådan er den nationale tanke relativt romantisk og ukontroversiel. Først når nationalismen eksplicit udnyttes ideologisk til at mobilisere støtte til at organisere befolkningen verbalt eller militært mod “De fremmede”, opstår problemet.

Der sker en vis nuancering i synet på islam i lederartiklen om Mogens Glistrup kaldet “Ynkeligt klovneri” (Jyllands-Posten 3. august 2001). På trods af det forrige verbale angreb på de unge radikale, forbindes Glistrups budskab med “et fremmedhadsk mantra om at få smidt alle muslimer ud fra Danmark, uanset om de er født og opvokset i Danmark og har dansk statsborgerskab eller ej.” Jyllands-Postens tidligere verbale udfald taget i betragtning må det anføres, at netop Babar Baig, Mona Sheikh og Tanwir Ahmed (hovedpersonerne i polemikken i Det Radikale Venstre) alle er født og opvokset i Danmark. Derfor er kommentarerne om Glistrup alligevel dobbelt moralske, for i lederen om Glistrup tales om fremmedfjendskhed, mens de foregående ledere på tilsvarende vis angreb de muslimske politikere.

Også lederen “Muslimske krav” (15. august 2001) viser et nationalistisk ærinde, udsprunget af de foregående dages debat om undervisning i kristendom. Det positive

“vi” og de problematiske “andre” er hele tiden til stede. Især når det gælder religionsundervisning og undervisning i Big Bang teorien. Lederen antyder, at hvis man ikke modtager undervisning i kristendommen, Big Bang teorien og Darwins lære, så tager man afstand fra folkeskolelovens krav om almen dannelse.

Budskabet i lederne fra undersøgelsesperioden fortsætter ufortrødent efter 15. august. Allerede 17. og 21. august deles der angreb og advarsler ud mod muslimerne. Dog forsøger lederen med en nuancering af islam. Islam behøver “ikke nødvendigvis at være synonymt med bagstræb og middelalderlig formørkelse.” Eksemplerne holdes dog på behørig afstand, for der er ikke tale om muslimen nede på hjørnet eller i Danmark i det hele taget. I stedet er det Tyrkiet og Egypten, hvor skribenten finder, at islam sagtens kan “fungere på tilnærmelsesvis samme afslappede niveau, som kristendommen fungerer på i Danmark.” (Min understregning).

Vi har nu set, hvordan det nationalistiske element bliver brugt af Jyllands-Posten, ud fra en rigid opdeling i de fornuftige, rationelle, videnskabelige, afslappede “danske” værdier og så de uforeneligt forskellige andre. En skriveform, der ofte tager sit direkte såvel som indirekte afsæt i bestemte personer i kød og blod og straks efter ophøjes til et stort fjendebillede, der ikke levner megen plads til de såkaldte danske værdier. I næste afsnit vil jeg kigge nærmere på, hvordan de “uønskede andre” skildres ved hjælp af en retorik om middelalderen, der nærmest benægter deres samtidighed.

Truslen fra middelalderen

Med tilstedeværelsen af nye etniske minoriteter, trækker læserne på mulige forklaringer, der måtte være til rådighed i offentligheden eller den kollektive erindring for at finde den bedst mulige forståelse af forholdet mellem dem selv og disse andre.

I dette afsnit vil jeg vise, hvad der efterhånden må være klart, at forholdet mellem de to parter i dikotomien ikke forklares som lige, men som hierarkisk.

De mest foretrukne betegnelser i Jyllands-Postens omtale af islam er “vederstyggelig”, “formørkelse” og “middelalderlig” Eksemplerne er talrige. “Taleban repræsenterer en åndelig formørkelse af så vederstyggelige dimensioner”, hedder det i lederen “Islams beskide ansigt” (24. maj 2001). I “Mørkets kræfter” taler de unge muslimske fundamentalister i Danmark “ud fra middelalderlige religiøse værdinormer,” og vi lader i åbenlys naivitet “formørkede kræfter uhindret arbejde for at indføre middelalderlige tilstande her i landet” (27. maj 2001). De “middelalderlige tilstande” dukker op yderligere

to gange i samme leder. Muslimers modstand mod Big Bang teorien “er ildevarslenende snak, som leder tanken hen på åndsformørkelse og sort middelalder” (15. august 2001), mens muslimerne “lader sig repræsentere af aktive debattører, der forlanger grundlæggende ændringer, så Danmark tilpasses de muslimske grupper, der ønsker middelalderlige, noget nær afghanske tilstande, selvom islam ikke nødvendigvis behøver at være synonym med bagstræb og middelalderlig formørkelse” (17. august 2001). I Danmark er vi “nået ud over middelalderstadiet og en dertil hørende videnskabs- og retsopfattelse.” (9. september 2001).

Det er karakteristisk for avisens ledere, at de enten taler om islam i al almindelighed eller gennem kategoriske identiteter som “de unge muslimske fundamentalister” og “aktive debattører.” I et enkelt tilfælde nævnes en af disse ved navn, nemlig Babar Baig. Det sker i den første leder, fra 22. maj 2001, hvor Baig stort set kun kendes gennem TV-avisens dækning. Ingen steder skriver man direkte, at Mona Sheikh, Babar Baig og Tanwir Ahmed støtter taleban og de middelalderlige værdier. Der er imidlertid ikke tvivl om, at fundamentalister og debattører henviser til Babar Baig og andre politiske partimedlemmer, der også er en del af Minhaj-ul-Quran bevægelsen, omend kun via medlemskab af ungdomsorganisationerne.

Den 24. maj handler lederen således om talebanstyret, som “repræsenterer en åndelig formørkelse” og er “Islams beskidte ansigt”, mens de radikale muslimske debattører ønsker “noget nær afghanske tilstande.” De unavngivne unge bliver ganske enkelt side-stillet med talebanstyret og dets tilhængere. Præcis som TV-avisen fremstillede dem ved hjælp af materialet fra Det Radikale Venstres undersøgelse, som primært var indsamlet af Jette Dali, Bjarne Nielsen og Helle Merete Brix. Jyllands-Posten beskriver altså den muslimske tilstedeværelse i Det Radikale Venstre med henvisning til, at der er tale om personer, hvis værdier hører hjemme i middelalderen, men som nu er kommet til Danmark. Igen og igen forsøger lederskribenten at sætte de tre hjemlige muslimer uden for den danske samtid og ind i en mørk og fjern fortid.

Når de nye etniske minoriteter placeres i vores fjerne fortid er konsekvensen, at dialog er umulig. Der er et udviklingstrin til forskel. Dermed har vi at gøre med den samme socio-evolutionære forståelse, som vi mødte i dækningen af præsidentvalget i Iran, under begivenhederne i Afghanistan og i rejseartiklerne. Folk i de traditionelle samfund udvikler sig kun langsomt i retning af det moderne, vestlige samfund. De muslimer, der kommer til Danmark fra traditionelle samfund, repræsenterer tanker og værdier, som tilhører det 7. århundrede..

Med andre ord medvirker Jyllands-Posten til en inferiorisering af de nye muslimske politikere i Danmark ved at gøre "de andre" mindreværdige og "danskerne" som mere-værdige. Avisen og institutionen bag den har magten bag sig til ikke blot at gøre "de andres" værdier til uforenelige med "vores" danske værdier, men også til at hierarkisere forholdet. Derfor er der tale om racisme i den analytiske definition beskrevet tidligere. Eller rettere næsten. For der er en afgørende mangel. Selvom ord kan skade lige så meget som slag, så er Jyllands-Postens kommentarer og rigide forskellighedstænkning retorisk. Det er først i den langsigtede effekt, at den negative omtale kan få direkte fysiske konsekvenser for de religiøse etniske minoriteter, f.eks. ved at disse holdes ude fra arbejdsmarkedet og det offentlige rum, som er så vigtigt for de vestlige demokratier. For mig er der ingen tvivl om, at den gentagne verbale diskriminering af religiøse og kulturelle minoriteter, som jeg har vist, har denne direkte effekt, selvom, den er vanskelig at påvise.

Men hvordan forholder Jyllands-Posten sig til fænomenerne racisme og diskrimination? Her tænker jeg på betydningen af racisme, hvor begrebets historiske ballast er fjernet til fordel for en bredere, mere objektiv forståelse). Overordnet reagerer Jyllands-Posten forarget og søger at afværge mulige anklager om racisme ved aggressivt at komme en sådan anklage i forkøbet. I næste afsnit vil jeg granske konkrete eksempler.

Det er her værd at huske på Jyllands-Postens reaktion, da avisen i 1997 dækkede en episode, hvor en 11-årig pakistansk dreng blev udstødt fra en privat realskole i Frederikssund. Skolen blev anklaget for racisme, fordi drengen reelt mente at være blevet bortvist på grund af sin religiøse tro, der forbød ham at bade nøgen med klassens øvrige drenge. Avisen bragte en leder, som forurettet benægtede enhver form for racisme og hævdede, at alene anklagen om racisme udgjorde en afsporing af debatten. Forurettetheden var forståelig ud fra avisens associering af racisme med nazisme, men ikke ud fra en seriøs interesse i drengens situation eller en forståelse for, at det var svært for ham og hans forældre at se årsagen til udsmidningen som andet end, at han havde en anderledes religiøs indstilling. I stedet blev debatten til en diskussion om hygiejne i svømmehallen. Nærmere betegnet hvorvidt drengens uvaskede bagdel ville tilsvine og forpeste badevandet. Herved kunne opmærksomheden dirigeres væk fra den ubehagelige tale om racisme (Toft 1999).

Foranlediget af Jyllands-Postens kronik om det magiske ord "racisme" (3. april 1997), hvor der står: "Hvis man er trængt, og ens argumenter er tynde, så skal man bare målbevidst lede efter en anledning til at råbe ordet: racisme" (fremhævnningen original) (se

Toft 1999:69), var jeg specielt opmærksom på om lederspalterne ville tage spørgsmålet om racisme og diskrimination op til debat. De levede op til det generelle indtryk af, at Jyllands-Postens håndtering af dette fænomen ikke havde ændret sig siden 1997. Det overraskende var den ihærdige kritik og stærke følelser vedrørende begrebet, der specielt udfoldede sig gennem anklager om politisk korrekthed.”

Jyllands-Posten og den politiske korrekthed

Jyllands-Postens lederspalter advarer næsten konstant mod politisk korrekthed, der, hævder man, kan hindre en åben diskussion. I lederen “Mørkets kræfter” (27. maj 2001), som efterlyser danske feministers kamp mod middelalderlige muslimske værdier, spørger forfatteren, hvorvidt årsagen til den manglende feministiske kritik af muslimsk kvindeundertrykkelse er politisk korrekthed. En korrekthed, “der påbyder os alle at afstå fra enhver bemærkning, der kunne tolkes som ringeagt over for fremmede og religioner.” Der spørges, om vi er “blevet så berøringsangste over for at få skudt fremmedfjendske og måske ligefrem racistiske motiver i skoene”, om vi ikke tør “tage en åben og fordomsfri diskussion” og der opfordres til at “kaste enhver kvalmende politisk korrekthed og enhver selvpålagt berøringsangst af os og genopdage en af nationens mest grundlæggende værdier: Evnen, viljen og retten til at kalde tingene ved rette navn” (27. maj 2001).

I august forsøger lederen at råbe politikerne op, således at de “begynder at tage problemerne alvorligt i stedet for blot at affeje enhver advarsel som fremmedfjendsk og dermed underlødigt i argumentation.” (17. august 2001). Endnu mere direkte er lederen i september. “Det er ganske utåleligt at skulle mistænkeliggøres og beskyldes for fremmedfjendskhed”, “for så bliver vi beskyldt for at være grove i munden og forsimple debatten!” (9. september 2001). Før valget skriver lederen “Så bliver man beskyldt for at være hård i tonen og for at være fremmedfjendsk”, “Berøringsangsten er lammende” og “Man skulle jo nødig blive beskyldt for at være fremmedfjendsk” og “det må være slut med at lade en nødvendig debat afspore af kvalmende politisk korrekthed og gennemgribende berøringsangst” (18. november 2001). Til sidst viser en illustration fra februar (2002), at angrebet på politisk korrekthed er vedvarende: “Da låget endelig røg af udlændingedebattens trykkoger, endte selv de mest sendrægtige blandt Danmarks politisk korrekte debattører med at erkende, at de langt tidligere burde have taget konfrontationen i stedet for at lege strudse.” (6. februar 2002).

Det er slående, at Jyllands-Posten ikke fortæller læseren, hvad politisk korrekthed og racisme er, i begrebets forskellige betydninger. Anklager om racisme kan let afspore dis-

kussioner om behandlingen af etniske minoriteter. Deri har Jyllands-Posten utvivlsomt ret. Uden en faglig definition af, hvad racisme er, og en definition, som løfter sig ud af den historiske association med tysk nazisme, vil det være umuligt at genkende den forskelsbehandling, som vitterligt finder sted i landet. Bedre bliver det ikke, hvis begrebet politisk korrekthed ikke undersøges nærmere. Det viser sig således, at politisk korrekthed mest af alt henviser til, at man taler positivt om etniske minoriteters værdier og forhold. Som nævnt i starten af bogen er anklagen om politisk korrekthed et angrebsvåben, der er stærkere end anklagen om racisme. Racisme kan man således forsvare sig imod, mens politisk korrekthed er et våben, der bliver bragt på banen i manglen på saglige argumenter (Gullestad 2002). Anklagen om politisk korrekthed blænder for seriøs diskussion og forståelse for racismens kendetegn og virkemåde, og den fjerner enhver opmærksomhed fra ens eget politiske ståsted.

Jyllands-Postens politiske stemmer

I lederen af 6. februar 2002 antydes det uden nærmere argumentation, at udlændingebatten først for nylig er begyndt at forholde sig til de problemer, som udlændinge forvolder Danmark. Denne påstand er også blevet fremført i forbindelse med valget i november 2001, især i forbindelse med kommentarer til udlandets bekymring over den skingre tone i den danske debat. Argumentet fra blandt andet Jyllands-Postens politiske kommentator lød, at danskerne til forskel fra svenskerne har taget den nødvendige debat. Og Marianne Jelved og Naser Khader roste den debat, som opstod, da de nye unge muslimske medlemmer af Det Radikale Venstre søgte politisk opstilling.

I bogen "Den generende forskellighed" (Hervik, 1999a) fremgår det, at debatten om "de fremmede", hverken er af nyere dato eller har været specielt undertrykt tidligere. Det vidner Ekstra Bladets to kampagner om ("Godhedens pris" fra 1995 og "De fremmede" fra 1997) samt ikke mindst de øvrige avisers behandling af kampagnen. Imidlertid havde denne debat fra starten en underlig ensidig karakter. I stedet for en rigtig debat tog indlæggene i medierne stilling for eller imod tilstedeværelsen af "fremmede" i landet. Det gjaldt i særdeleshed de somaliske flygtninge (Fadel, Hervik og Vestergaard 1999).

På baggrund af en analyse af 52 dybdegående interview i forbindelse med et tidligere projekt om danskeres reaktion på den stigende multikulturalisme (se Hervik 1999a) har jeg udledt den dominerende grundopfattelse, som store dele af befolkningen deler. Ifølge denne er racisme og fremmedfjendskhed alene skabt af de problemer, som de tilflyttende "gæster" skaber for os fastboende "værter." (Hervik 2002a, Hervik og Jørgensen 2002). Denne grundopfattelse er opstået via mediernes formidling af politiske agen-

daer. Dækningen har været ganske ensidig og bygget på personlige holdninger frem for saglig behandling. Dækningen af de somaliske flygtninge i Danmark har således bidraget til en nynationalistisk og nyracistisk udvikling, hvor stærke følelsesbetonede holdningstilkendegivelser har domineret på en måde, så alene synet af et tørklæde eller andre madvaner har undermineret den påståede danske tolerance og skabt et klima, hvor fjendtlig retorik har været hverdagskost.

Historisk set, mener jeg, at holdningen “for” og “imod” bestemte mennesker og deres kulturelle udtryk for alvor krystalliseres og markedsføres på det tidspunkt, hvor Ekstra Bladet starter sin kampagne. Det er især tydeligt i starten af kampagnen, hvor Ekstra Bladet argumenterer, at Danmark aldrig har haft en afstemning om, hvorvidt danskerne skulle acceptere “de fremmedes” indvandring til Danmark. Der gennemføres en afstemning i avisen. Afstemningen var imidlertid hypotetisk, fordi de oprindeligt inviterede gæstearbejdere havde været i Danmark i over 20 år og umuligt kunne sendes “hjem.” Det gjaldt ikke mindst de børn, som var født og opvokset i Danmark. I stedet blev forslaget om afstemning til et spørgsmål om for eller imod indvandrere. Denne stillingtagen tjener udelukkende et nationalistisk ærinde, idet den definerer, hvem der hører til, og hvem, der ikke hører til det forestillede, kulturelle fællesskab. Nationalismen bliver nu brugt til at mobilisere vælgere og læsere.

Den efterfølgende strategi går ud på at finde frem til de forræddere og kollaboratører, som arbejder mod “danske” interesser. Denne nationale interesse varetages i kampagnen af partimedlemmerne og de ansvarlige avisproducenter allieret med manden og kvinden på gaden. Forræderne er “gudhedsindustrien” og de “politisk korrekte”, der nægter at se kendsgerningerne i øjnene og derfor truer Danmarks fremtid.

Resultatet af denne kampagne dukkede frem i novembervalget 2001. Det viste, at et stort flertal i befolkningen, op imod 80%, delte synet på udlændinge med Venstre, Dansk Folkeparti, de Konservative og dele af Socialdemokratiet.

Ideen om en folkeafstemning om flygtninge og indvandrere, som blev lanceret af Ekstra Bladet og Dansk Folkeparti, dukker også op i en af Jyllands-Postens politiske ledere:

Hvornår er det nu lige, at de danske politikere og andre magthavere har spurgt befolkningen, om den ønsker det multietniske og multikulturelle samfund vi har i dag? Hvornår er det nu lige, spørgsmålet har været sendt til folkeafstemning, og hvordan var det, spørgsmålet var formuleret? (Jyllands-Posten, 17. august 2001).

Ekstra Bladets initiativ til kampagnen “De fremmede” har bredt sig til Jyllands-Posten, alt i mens avisen selv har skiftet ansvarshavende redaktør og stil.

I kølvandet på avisernes lederkommentarer om islam i Afghanistan, Pakistan og Danmark følger en bølge af opinionsdannere og politiske opportuniste. I de næste to klip fra aviserne, behandler jeg en række indlæg af hhv. Jyllands-Postens politiske kommentator,¹² samt af daværende medlem af Europaparlamentet, Bertel Haarder.

JP's politiske kommentators indlæg

JP's politiske kommentators første kommentar i undersøgelsesperioden hedder “Radikalt isbjerg” og er et aktuelt indslag i serien “bag nyheden”, som Jyllands-Posten serverer for sine læsere den 23. maj – få dage inde i Mona Sheikh sagen. Kommentaren handler om muslimerne i Det Radikale Venstre.

Kommentatoren bruger den medieaktuelle Babar Baig til noget kryptisk at pointere, at ingen af de radikale muslimske politikere er ekstremister eller fundamentalistiske. Tilsyneladende går denne imod de radikale, som fremstiller Minhaj-ul-Quran som “et særligt ekstremt tilfælde, en fundamentalistisk organisation” og giver muslimerne ret, når de nægter at vedkende sig fundamentalismen. Imidlertid er der tale om en skinmanøvre, for det konstateres nemlig, at for muslimer er det ikke ekstremistisk at være tilhænger af dødsstraf. Derfor er muslimerne – ud fra et muslimsk synspunkt – ikke fundamentalister.

I stedet for at forholde sig til den politiske magtkamp mellem de gamle radikale politikere og de nye, vender denne sig mod yndlingsemnet: sammenstødet mellem fundamentalistiske forskellige vestlige og ikke-vestlige muslimske værdier. Kommentatoren er begejstret for dikotomien mellem vestlige og ikke-vestlige samfund. Den konkrete modsætning er med dennes ord: “mellem en humanisme med baggrund i det danske samfund, og så de autoritære værdier, som en del indvandrere bringer med sig fra hjemlandet.” Indholdet af krisen i Det Radikale Venstre bliver nu til et sammenstød mellem “humanistiske og autoritære værdier.”

Fremstillingen af de tre radikale, påståede ekstremister, er helt i tråd med Bush supporter og Harvard professoren i international politik, Samuel Huntington, når han påstår, at det underliggende problem for Vesten ikke er islamisk fundamentalisme, men islam i al almindelighed.” (Huntington 1996).

Dikotomier mellem uforenelige kategorier af mennesker og værdier har det med at tilsløre nuancer. Det er et af Jyllands-Postens politiske kommentators store problemer, når denne f.eks. ukritisk og uden underbygning deler samfund i vestlige versus ikke-vestlige. De sidste må ifølge artiklens omdrejningspunkt formodes at være muslimske, eftersom kommentatoren ikke mener, at der findes humanistiske principper og overvejelser i islam eller autoritære og anti-humanistiske projekter i Danmark. De fleste troende muslimer følger da også den humanistiske linje ifølge hvilken selvmord og mord på civile ikke tillades. Med hensyn til den brede opdeling af os i Vesten, som opfører os på én rigtig måde, og resten, især muslimer, der opfører sig forkert, begår Jyllands-Postens politiske kommentator en klassisk fejl, idet denne fremstiller de to kategorier, som om de aldrig havde været i kontakt med hinanden.

Samme kommentator er igen på banen den 27. maj 2001, den dag i hele undersøgelsesperioden, som bringer mest negativ omtale af islam. I "Koranens Vej i R" ironiserer denne over de radikale, men som i den forrige artikel er det personlige synspunkter, som driver kommentatoren ind på banen. I denne kommentar, er dikotomien mellem vestlig og ikke-vestlige på ny til stede. Denne gang som islams religiøse forskrifter versus den "vestlige frihedstradition, der har løst stat og politik fra religionens overherredømme." Uden at forankre Minhaj-bevægelsen og sharia-lovgivningen i tid og rum, fortælles f.eks., at den islamiske lovgivning "omfatter dødsstraf, brug af stening, afhugning af lemmer, tildeling af lavere status til kvinder, forbud mod homoseksualitet, forfølgelse af mindretal og andre elementer, som et humant samfund må bekæmpe." Omstændigheder for indføring af sharia-lovgivning, omstændighederne for stening med videre diskuteres ikke. Ej heller misbrug af sharialovgivningen. Ved at undlade nuancerne gennem en historisk placering af sharialovgivningen, kan kommentatoren uhæmmet behandle de tre muslimske radikale som værende tilhængere af disse afskyvækkende, anti-humane, anti-vestlige praksisser. Diskussioner af omstændighederne for indføring af sharia er vidt udbredt blandt verdens muslimer. Men muslimernes interne diskussioner interesserer ikke Jyllands-Postens politiske kommentator og i stedet denne han opretholde den abstrakte opdeling af Vesten og resten.

Kommentatoren benytter også chancen til at nedgøre de tre muslimer i Det Radikale Venstre med betragtninger om, at de tres' etniske tilhørsforhold netop er dét, som giver dem en chance hos de radikale. Med andre ord, vurderes de ikke af kommentatoren på lige fod med "danske" politikere ud fra deres "kvalifikationer" men ud fra deres hudfarve. Flere deltagere i fokusgrupperne, der har et personligt kendskab til de tre unge, hævder, at de er intelligente, velformulerede, engagerede mennesker. De har fremra-

gende politiske kvalifikationer, hverken på grund af eller på trods af, at de er etniske eller muslimske, men fordi de i sig selv er dygtige om end uerfarne som politikere. Argumentationen er useriøs og tager blandt andet ikke magtforholdet med mellem den vestlige og den muslimske verden. Derved kan de to elementer i kommentatorens dikotomi optræde, som om de ikke havde været i kontinuerlig kontakt med hinanden op gennem historien.

Samme aften har TV-avisen inviteret Jyllands-Postens politiske kommentator til diskussion i Søndagsmagasinet. Seerne får at vide, at ingen radikale toppolitikere har ønsket at deltage, hvorefter Tanwir Sharif bliver introduceret som erstatning. Dette uanset, at Sharif også er radikal politiker opstillet til Københavns amtsråd for de Radikale og desuden godt bekendt med de tre nye muslimske partikandidater.

Med en politisk kommentator og en politiker i studiet kommer diskussionen straks til at handle om en udveksling af holdninger. Kommentatoren mener ikke, at man samtidig kan være medlem af Minhaj og Det Radikale Venstre. Som begrundelse henviser denne til udtalelser fra dansk-pakistaneren Wallait Khan (V), der som tidligere nævnt ser alle troende muslimer som fundamentalister, og Manu Sareen en ikke-muslimsk radikal politiker. Minhaj” værdigrundlag strider mod Det Radikale Venstres værdier. Jyllands-Postens politiske kommentator pointerer; at hvis man ikke kalder en spade for en spade vil der være tale om “omvendt racisme,” uden dog at uddybe, hvad han mener med racisme. Under den efterfølgende diskussion lægger denne ikke fingrene imellem. Gang på gang fastslås den store afstand mellem værdierne, mens det fortælles, at den danske frihedstradition skal være målestokken for de nye tilflyttere. Der må ikke være forskellige målestokke for frihed i Danmark og Pakistan. Dette siger Jyllands-Postens politiske kommentator, og udtrykker reelt et fjendebillede, der ikke tillader at se forskel på de tre danske muslimers udtalelser og den pakistanske moderorganisation.

Den tredje og sidste kommentar fra samme kommentator, som jeg vil behandle her, er skrevet fem dage efter angrebet på Pentagon og World Trade Center¹³ (ca. en måned efter selve undersøgelsesperioden). I artiklen hedder det: “Terrorismens muligheder afhænger frem for alt af den politiske udvikling i verden. Især af forholdet mellem Vesten og islam.” Kommentatoren er igen ude med den store forsimplede dikotomi, som har det med at ignorere nuancer, så som at de tidligere nævnte 10 millioner amerikanske muslimer, hovedsagelig sorte, vel næppe kan påstås ikke at være vesterlændinge.

Kommentator søger at hente belæg for sine betragtninger om “Vesten og islam”, i citater af forskellige (ikke-muslimske) islam-eksperter. Denne citerer således (historikeren) Bernard Lewis for at sige: “Kampen mellem islam og Vesten har nu varet i 14 århundreder. Den har bestået i en lang række angreb og modangreb, hellige krige og korstog, erobringer og moderobringer. I dag er en stor del af den muslimske verden igen grebet af en intens – og voldsom – vrede mod vesten.”

Kommentatoren skriver:

Kampen mellem disse stridende systemer [Kristendommen og islam] har nu varet i 14. århundreder. Det begyndte med islams fødsel, i det syvende århundrede, og har fortsat stort set indtil i dag. Det har bestået af en lang serie af angreb og modangreb, jihads og korstog, erobringer og generobringer. I de første tusind år var islam på fremmarch, Kristendommen på tilbageslag og truet.

Oversættelsen er loyal overfor den oprindelige tekst, selvom den ikke er direkte oversat. Af andre dele af Bernard Lewis' tekst, som kommentatoren ikke gengiver, understreges islam's humanistiske og fredelige side, f.eks:

Islam har bragt trøst og fred i sindet for utallige millioner af mænd og kvinder. Den har givet ære og mening til triste og forarmede liv. Den har lært folk af forskellige racer at leve i broderskab og folk af forskellig tro at leve side om side i fornuftig tolerance. Den har inspireret en stor civilisation i hvilken andre end Muslimer levede kreative og frugtbare liv og gennem sine bedrifter beriget hele verden.

Jyllands-Postens politiske kommentators brug af en anden islam-forsker, John L. Esposito, er også selektiv. Denne bruger Espositos tanker om den islamiske vækkelse i starten af 1970'erne, som et afsæt for at tale om indførelsen af den islamiske stat, som tilsyneladende ikke er forenelig med en vestlig demokratisk tradition. Ifølge Esposito er der en ny islamisk kulturel vækkelse på vej, som indebærer “at de religiøse normer får en langt stærkere vægt i befolkningens bevidsthed og i udformningen af samfundslivet. Det viser sig i skolerne, i det sociale arbejde, i organisationslivet, i større deltagelse i religiøse aktiviteter, i medierne.” (Jyllands-Posten 16. september 2001). Hvad kommentatoren ikke fortæller er, at Esposito er kendt for at hævde, at islamisk fundamentalisme er demokratisk og derfor ikke uforenelig med vestlig demokrati (Kurtz 2001).

Kommentatoren bruger Espositos tanker om islamisk vækkelse til at forsøge at vække de slumrende vestlige magthavere, så de kan se faren. Frem for at følge Espositos tanker om foreningen af fundamentalisme og demokrati går denne i den modsatte retning og følger Huntingtons ideer om kulturkrigstanker og civilisationssammenstød. Det er ikke så meget de "konkrete årsager til den islamiske vækkelse: kampen mod Israel, økonomisk forfald og fattigdom (...)" "Men bredere kulturelle forhold spiller en helt afgørende rolle. Den islamiske vækkelse er i høj grad en reaktion mod, hvad befolkningerne har oplevet som en stigende underkastelse under vestlige normer og værdier" (16. september 2001).

Alt i alt betyder dette, at Jyllands-Postens politiske kommentator rendyrker en dikotomi mellem uforenelige størrelser, humanistiske versus autoritære værdier, vesten versus islam, Minhaj versus Det Radikale Venstre. Imidlertid er opdelingerne som vist tvunget ned over virkeligheden på en måde, så det bliver klart, at der er tale om en konstrueret "vi" og "de" opdeling. Det ses f.eks. i den selektive brug af Esposito, der bruges til at fortælle om den øgede islamiske vækkelse, mens dennes tanker om Vesten og islam som havende forenelige elementer ignoreres. Anledningen til kommentatorens artikel er angrebet på World Trade Center og Pentagon. Ifølge Huntington, som kommentatoren lægger sig tæt op af, er terroristerne muslimske fundamentalister. Men hvis der er tale om rigtige religiøse fundamentalister, kan det ikke være muslimer, for islam tillader ikke selvmord eller drab på civile. I stedet handler det om en politisk ideologi, der søger at bruge islam som legitimeringsgrundlag¹⁴. Endelig kan også Bernard Lewis tages til indtægt for en mere nuanceret fortolkning af forholdet mellem Vesten og islam, end den kommentatoren lægger op til.

Også en fremtrædende politiker, Bertel Haarder, er på banen, den dag Jyllands-Postens politiske kommentator skriver om "Koranens vej i R" og i øvrigt også samme dag, hvor avisen skriver sin dystre leder "Mørkets kræfter."

Haarders kamp

Haarders indlæg i Jyllands-Posten hedder "Åbne Radikale ladeporte" og formidles som en større kommentar i sektionen "Meninger." Også Haarder gør brug af den ironiserende og latterliggørende tone overfor Det Radikale Venstre. "Der blev fniset og klukleet ved mange danske kaffeborde i sidste uge", skriver han, med henvisning til "de radikales grænseløse godhed og selvretfærdighed .." og "så viser det sig pludselig, at der også er grænser for den radikale gæstfrihed – i hvert fald, når det gælder deres eget lille urtebed!" (Jyllands-Posten 27. maj 2001). Selv de radikale har nået grænsen. Nu er det "far-

vel til kulturradikalismen og de åbne ladeporte!” I stedet åbnes der for “almindelige danskeres naturlige ønske om at bestemme i deres hjemland og beskytte deres hjemland og beskytte dets værdier. For det er vel ikke kun Det Radikale Venstre, der skal beskyttes!” (Min understregning).

Ifølge Bertel Haarder er det hele danskheden, som, foranlediget af “nyradikale folketingsaspiranternes tvetydige forhold til dødsstraffen og den fundamentalistiske pakistanske organisation Minhaj-ul-Quran”, skal beskyttes. Man forstår allerede her på Haarder, at den nationale identitet er truet.

Næste afsnit af artiklen handler om denne trussel mod danskheden. Denne gang som en markering af Haarders ståsted i forhold til den ikke-muslimske, folketingsaspirant, præsten Søren Krarup. Gennem sin brug af Krarup, får læseren at vide, at Haarder er enig med Krarup i, at danskheden skal styrkes. Danskerne har ret til at bestemme i deres eget land, og har således mulighed for at afgøre, hvem der er medlemmer af dette danskhedens fællesskab. De unge radikale muslimer er ikke en del af danskheden, og er derfor fjenden, hvilket yderligere understreges i brugen af “naturlig” til at betegne “danskernes” ret til at forsvare sig mod disse “fremmede.” Krarup og Haarder er derimod en del af det danske fællesskab. De to politikere er enige i, at fjenden skal bekæmpes og landet forsvares. De er blot uenige om måden, siger Haarder. Han mener, at “bolværket for frihed og selvstændighed” ligger i alliance med NATO og EU.

Som teksten skrider frem bevæger Haarder sig længere og længere væk fra sit udgangspunkt og skriver i stedet om den kamp for danskheden, som NATO og EU skal bistå os i. Indlæggets sidste afsnit “Retten til frihed” udgør Haarders argumentation for EU og NATO og imod Søren Krarups EU-modstand.

Om Krarup skriver Haarder: “Jeg hylder som ham de soldater og sønderjyder, der satte noget ind på at værne danskernes hjemland. Dem er vi uendelig tak skyldig. De fortjener en udstilling på Sønderborg Slot.” Sønderjyderne (de civile) og soldaterne kæmpede som bekendt mod tyskerne. Hermed er Haarders analogi klar. Muslimerne i Det Radikale Venstre er fremmede og uønskede ligesom de tyske soldater. Som danske soldater bekæmpede tyskerne, bekæmper Det Radikale Venstre nu endelig også muslimerne. Danskheden, den danske nationalisme, er sat i værk. Men det er nyracismen imidlertid også, for både nationalisme og nyracisme har det til fælles, at de ideologisk markerer, hvem der hører til nationen eller racen, og hvem der ikke gør det. I dette retoriske spil begrebsliggør Haarder (og Krarup) indvandringen (inklusive børn og børnebørn af ind-

vandrere), som en invasion og besættelse, der nærmest får de muslimske radikale til at fremstå som landsforræddere (Se også Gullestad 2002:86).

Figur 7. Jyllands-Posten 27. maj 2001

Stregtegningen¹⁵ forstærker budskabet om de “invaderende” muslimer. Babar Baig kan tydeligt genkendes i ladeporten, som skal illustrere indgangen til Danmark (Figur 7). Babar har taget sit rigtige hoved af, for at kunne komme ind i huset. Når han er kommet ind i huset er han klar til at afsløre sit sande jeg, det vil sige, en militant, muslimsk, fundamentalist. De afghanske klæder og de militante symboler mere end antyder Babars tilhørsforhold til talebanerne.

Skønt Pressenævnet har tvunget TV-avisen til at sige, at der ikke var dokumentation for at fremstille Minhaj som talebanstøtter, så er skaden sket.

Konkluderende

I kapitlet har jeg vist, hvordan danskheden bliver sat på spil i fremstillingen af et genstridigt forhold mellem os, de indfødte danskere, og de andre, der består af indvandrere,

efterkommere og flygtninge, hovedsageligt med muslimsk baggrund. Den nationalistiske opdeling er imidlertid ikke i sig selv et problem, endsize racistisk ifølge definitionen i kapitel 2. Der skal også magt til. Problemet er imidlertid, at grænsen mellem det positive og negative ved nationalisme er flydende, og de negative strømninger derfor vanskelige at genkende for romantiserende nationalister. Men når nationalismen bliver brugt til at hverve stemmer og læsere i midten af 1990'erne, skifter den karakter og mister sin uskyld. Den nye nationalisme får sit brændstof via modstanden mod etniske minoriteter i Danmark og den stadigt kraftigere polarisering af forholdet mellem os og dem. Derved skifter nationalismen også fokus fra forholdet til andre nationalstater til minoriteterne inden for landets grænser. Forholdet til minoriteterne får her karakter af en modstandskamp, hvor kristendommen blandt andet mobiliseres som et redskab og et værn mod muslimsk påvirkning.

Det næste kapitel viser, at også feminismen er genstand for rekrutteringsforsøg til kampen for danskheden og imod islam.

Islam fremstilles i Jyllands-Posten som fremmed og tilstedeværelsen i Danmark truer homogeniteten. Danskerne frygter, "at islam skal brede sig og true dansk kultur." "Danskerne er skræmte af islam som aldrig før." Danskeren har svært ved at se tørklædet som andet end kvindeundertrykkende.¹⁶ Selvom man kan kritisere Jyllands-Postens journalist¹⁷ for at gøre sig til talsmand for "danskerne" i al almindelighed, så viser de tre uddrag fra pressens egen debatserie (ibid.), at danskheden opleves og fremstilles som truet af islam.

Jyllands-Posten indtager "vi" dansker-perspektivet, ifølge hvilket "de andre" besidder vederstyggelige, formørkende og middelalderlige tanker og værdier. "De andre" indbefatter talebanerne og Babar Baig i en og samme fjende-kategori. Jyllands-Postens ledere, avisens politiske kommentators skriverier og Haarders indlæg benytter alle direkte associationer mellem Baig, Sheikh og Ahmed i Det Radikale Venstre og talebanstyrets militante ekstremister. Ingen af dem har imidlertid eksplicit sagt, at denne association stammer fra TV-avisen den 17. maj og gentaget d. 27. maj.

Fremstillingen af de tre unge radikale med etnisk baggrund udgør en hierarkisering, hvor "os" gruppen kan ses som et forsøg på at nægte "de andre" adgang til politisk indflydelse med henvisning til, at deres værdier er middelalderlige og af samme slags som talebanerne. Magtelementet er indlysende nok til stede, da Jyllands-Posten er landets mest læste avis. Det er interessant at bemærke, hvorledes aktører uden for Det Radikale

Venstre har en stærk opfattelse af, at de muslimske ideer strider imod de Radikales værdigrundlag. Det vidner om, at den dikotomi, som er i spil, ikke handler om Det Radikale Venstre, men om muslimerne og danskerne.

Nogle vil måske argumentere, at racismedefinitionens tre elementer er til stede som vist, men at der er tale om en fri og harmløs debat. Ordene gør vel ingen skade, så længe ingen lider fysisk overlast. Det er da også korrekt, at man ikke kan dokumentere direkte, at blandt andet Haarders indlæg har haft konkrete konsekvenser for bestemte medlemmer af etniske minoriteter. Konsekvenserne er indirekte og vil blive diskuteret mere indgående i kapitel 11, der handler om personlige omkostninger ved negativ mediefokusering.

I Danmark er det kun omkring 10 procent af befolkningen, som kender etniske minoriteter gennem regelmæssigt socialt samvær. Samtidig er det for længe slået fast, at sidste valg blev afgjort på integrations- og udlændingepolitikken. Det, som jeg har vist, kan bedst forstås som ny nationalisme. Deraf kan man udlede det indlysende, at en meget stor del af befolkningen har en stærk holdning til landets etniske minoriteter og flygtninge. Ifølge journalisten på Jyllands-Posten Orla Borgs¹⁸ fornemmelse for avisens læsere og 'danskerne' så frygter danskerne, at islam skal true dansk kultur. Danskheden føler sig således truet af de muslimer, som opretholder deres tro. Det kan diskuteres, om der er tale om fremmedangst eller fremmedfjendskhed. Men det er indiskutabelt, at danskerne har bygget det fjendtlige forhold op i en dialektik med medierne og deres formidling af den politiske udvikling.

Mediernes indflydelse skal også ses i forhold til, hvad de har valgt *ikke* at fokusere på. Eksempelvis selve racismefænomenet i den betydning jeg har skitseret, hvor først og fremmest magtelementet er vigtigt. Netop magtelementet er udelukket fra hverdagsbrugen af ordet, når Jyllands-Postens politiske kommentator for eksempel, i TV-avisens Søndagsmagasin (27. maj, 2001), mener der er tale om "omvendt racisme", hvis man ikke "kalder en spade for en spade" og siger, at Minhaj "er i modstrid med Det Radikale Venstres værdigrundlag." I indslaget taler kommentatoren i en af de mest sette TV-udsendelser i Danmark på Det Radikale Venstres vegne når han fortæller, hvem der strider mod det radikale værdigrundlag og danske værdier mere bredt. Kommentatoren og Jyllands-Posten har ikke gjort sig ulejlighed med at fortolke racismebegrebet. Men ved igen og igen at benægte racismen og brugen af begrebet, har Jyllands-Posten alligevel bragt racismen på banen. Også derfor skrider debatten på en dybere og mere seriøs behandling af begrebet. Mens amerikanerne klart kender til racismens negative sider, så

er den kun vagt til stede i danskernes bevidsthed udover den racisme, som forbindes med nazismen. Det er imidlertid min holdning, at diskussionen om racisme er alt for alvorlig til at blive ignoreret eller omgået under henvisning til følelser af forurettethed og ubehag.

En stor del af det sprog og de billeder, danskerne bruger erhverves gennem medierne. Medier, der netop har magten til at publicere bestemte synsvinkler, images, kategoriseringer og argumenter. Folk benytter disse forståelser i deres møde med etniske religioner, hvad enten de er personlige eller formidlet via medierne. Konsekvensen er, at mange ikke er i stand til at tænke i alternativer. Og ofte kan heller ikke deres sociale erfaring modsige de billeder, medierne sender i hovedet på dem. Hermed er banen åbnet for den nye nationalisme, som er en mobilisering af danskerne imod "de fremmede."

¹ Journalist Orla Borg,

² (Almajed og Borg 2001)

³ Ralf Pittelkow, JP's politiske kommentator

⁴ Bertel Haarder

⁵ skrevet af Orla Borg

⁶ Borg

⁷ Morten Langager

⁸ Orla Borg

⁹ Brian Mikkelsen

¹⁰ Connie Hedegaard, journalist på DR 2

¹¹ Siden hen har en undersøgelse vist, at kun et par procent af landets muslimer beder om fritagelse for kristendomsundervisningen. Det understreger igen projektets ideologiske karakter, idet Mikkelsen og Det Konservative Folkepartis udmelding ikke er foranlediget af en undersøgelse.

¹² Ralf Pittelkow

¹³ Den 11. september 2001

¹⁴ (oplysninger fra et mundtligt oplæg af professor David Edwards, Washington, D.C. 2001)

¹⁵ ved Kurt Westergaard

¹⁶ Almajed og Borg 2001

¹⁷ Orla Borg

¹⁸ Se Almajed og Borg 2001

Del 5

Religion, kvinder og formidling af etnisk viden

I den danske selvforståelse spiller kvinders ligeberettigelse en central rolle. Danskerne vil gerne fremstille sig i forhold til resten af verden, som en del af en særlig fælles identitet, hvor kvinder behandles på lige fod med mænd, ofte illustreret med henvisning til den seksuelle frihed. Om ligestillingen er reel er en anden sag. Den indiske antropolog, Prakash Reddy, var imidlertid ikke i tvivl, da han i starten af 1990'erne første gang besøgte Danmark. Danmark har ikke kønsligestilling, pointerede han. F.eks. er der kun få kvinder i ledende stillinger. Der, hvor ligestillingen er størst er utvivlsomt i hjemmet (Reddy 1991).

Det er svært for mange danskere at forestille sig, at andre folk ikke ser på ligestilling på samme måde som dem selv. Men det bliver endnu sværere at acceptere, når mænd og kvinder fra fjerne egne kommer til Danmark med deres holdninger til kønnene, og ofte bliver disse indvandreres syn på kvinder gjort til den uforenelige modsætning af danskheden.

Brugen af fjendebilleder og nationalisme kan tjene som manipulerende redskaber – med farlige konsekvenser. De amerikanske (og danske) soldater blev imidlertid ikke sendt til Afghanistan for at frigøre kvinder i burkaer. Fokuseringen på kvindernes rædselsfulde situation i Afghanistan var snarere en del af den nationalistiske “propaganda”, som skulle gøre krigen spiselig for de amerikanske vælgere. Krigsretorikken førte dog til, at amerikanske kvinder, med Laura Bush i spidsen, tilsyneladende begyndte at interessere sig for de afghanske kvinders situation. Situationen var ikke mindre utålelig for afghanske kvinder før taleban-styret kom til og spørgsmålet er om interessen forsvinder med de amerikanske soldater og den ledsagende mediedækning.

En af de vigtigste iagttagelser, som ligger til grund for denne bog er, at danskernes fjendebillede nummer et ved starten af det 21. århundrede er islam. Og et af hovedargumenterne i dette fjendebillede er, at det er en religion, der bevidst diskriminerer og undertrykker kvinderne. En udbredt holdning er, at en muslimsk kvinde med slør er en undertrykt kvinde. Og den holdning kan bruges i “kampen” mod islam. Del 5's første kapitel, “Religion, køn og undertrykkelse” (kapitel 8), behandler to kvindelige skribenters artikler om, hvad de ser som undertrykte muslimske kvinder. Begge appellerer til en anden

ofte udskældt, men anderledes magtfuld gruppe, feministerne, om at bekæmpe undertrykkelse blandt kvinder indvandret til Danmark.

De to indlæg var en vigtig del af sommerens (2001) debat om islam i Det Radikale Venstre. Førerindlægget "Uhuu .. hvor er I henne, feminister?" er skrevet af journalisten, forfatteren og senere medlem af Det Radikale Venstre, Helle Merete Brix. Det andet indlæg er skrevet af en journalist ved Jyllands-Posten¹ efter samme læst som førerindlægget. Læserbrevene handler primært om islam generelt, om koranen og muslimsk fundamentalisme, kvindeundertrykkelse, muslimske mænd (og dobbeltmoral), tvangs- og arrangerede ægteskaber, omskæring, vold, kriminalitet, tørklæder, danskhed, børneopdragelse, kriminalitet samt ære/skam begrebet. I begge brevkasser er der tale om spørgsmål, der udpræget retter sig mod islam og mellemøstlig arabisk kultur.

I kapitlet undersøger jeg dels nogle af de svar, som de to populære redaktører leverer og sammenligner dem i forhold til de positioner, de taler ud fra, dels kigger jeg nærmere på nogle af redaktørernes aktiviteter og udtalelser i pressen, som rækker ud over brevkasserne i Ekstra Bladet og B.T.

Kapitel 8

Religion, køn og undertrykkelse

Politiken lancerede den 26. maj 2001 en debatside, der byggede på en historie om, at danske feminister svigter undertrykte kvinder fra etniske mindretal i Danmark. Debatsiden indledtes med overskriften “Uhuuu... hvor er I henne, feminister” og i artiklen kunne man blandt andet læse følgende: “Det er pinligt, at den danske kvindebevægelse forholder sig fuldstændigt tavst til det faktum, at mange kvindelige medborgere i landet er underlagt undertrykkende patriarkalske normer fra det 7. århundredes Arabien.” Herefter følger en artikel af journalisten og forfatteren Helle Merete Brix samt to korte interview med repræsentanter for henholdsvis en dansk og en iransk kvindeorganisation. Det er dette indlæg, som Jyllands-Posten videreformidler og hvis synspunkt avisen overtager i sin leder, “Mørkets kræfter”, den 27. maj 2001 (se foregående kapitel).

Den 2. juni 2001 følger Politiken op med en ny debatside. Den består af et kort referat af temaet fra den foregående uge samt af fire breve fra kvindelige bidragsydere, cand. mag., Aase Rieck Sørensen, politikerne Maj-Britt Iversen (S), Katrina Schelin, Kvindeligt Selskab og forfatteren Hanne-Vibeke Holst, der har reageret på det første indlæg. De fire læserbreve, der ifølge Politiken blot er et udpluk af mange, er skrevet af kvinder med mere eller mindre fremtrædende poster i den danske kvindebevægelse eller det offentlige liv.

Godt tre uger senere, den 24. juni 2001, dukker temaet fra Politiken den 26. maj også op i Jyllands-Posten. Her bringes en halvsides artikel² med titlen “Sover du, søster”.³ Historien i de tre artikler udgøres af en påstand om, at danske feminister har svigtet undertrykte etniske minoritetskvinder ved at forholde sig tavse i den offentlige debat. Denne historie er imidlertid ikke den eneste, der figurerer i artiklerne. Indirekte fortælles der nemlig også en anden historie, som handler om religionen islam og dens udøvere, og det er denne historie, der sættes fokus på i dette kapitel. Med udgangspunkt i en analyse af de to artikler “Uhuuu... hvor er I henne feminister?” og “Sover du, søster?” samt de ledsagende illustrationer, sættes der fokus på, hvordan medierne ved at trække på nogle bestemte (danske) forståelser af religion, frihed, køn og seksualitet, er med til at producere og reproducere diskriminerende fordomme om en bestemt befolkningsgruppe – muslimerne.

Jeg vil i kapitlet vise, at ideen om seksuel frigørelse bliver brugt til at eksponere muslimske kvinder negativt, hvilket tjener til at nægte de muslimske kvinder politiske og kulturelle rettigheder. Muslimske og etniske kvinders stilling er naturligvis mere generelt et emne for feministisk bekymring og indsats, men det er ikke den debat, de tre artikler er interesseret i. Især Brix' engagement viser et forsøg på at mobilisere en bredere magtbase bag hendes angreb på, hvad hun og Jette Dali kalder for muslimsk fundamentalisme eller islamisme, dvs. islam som politisk ideologi. Brix' bredere aktiviteter er desuden et mønstereksempel på, hvad der menes med den tekniske betegnelse "synkretistisk" racisme. Dette begreb tager udgangspunkt i eksistensen af en fjende med anden fysisk eller kulturel fremtoning, som ønskes bekæmpet med et hvilket som helst forhåndenværende argument eller medium.

I undersøgelsesperioden figurerer Brix' navn på otte indlæg i de tre aviser. Desuden optræder hun og Jette Dali på TV i dagene efter den 17. maj, i deres egenskab af undersøgere af Minhaj-ul-Quran, med kritiske udtalelser om muslimerne i Det Radikale Venstre.

I Politikens indlæg⁴ kan man se en udførlig behandling af de danske muslimers forhold til talebanerne i Afghanistan og Ayatollah Khomeinis styre i Iran. Hovedpåstanden om opbakningen til talebanstyret bringes første gang i en artikel i Ekstra Bladet den 22. maj 2001⁵ og siden i flere andre indlæg. Med hensyn til Minhaj' forbindelse til det iranske præstestyre henvises blot til, at Minhaj lederen Tahir ul-Qadri mødtes med Ayatollah Khomeini i 1982 i Iran: "Formålet var 'udveksling af synspunkter', som det hedder i redegørelsen for væsentlige begivenheder i Tahir ul-Quadris liv." (Ekstra Bladet 22. maj 2001). Et sådant møde er dog ikke nødvendigvis et udtryk for gensidig støtte.

Hovedkilden til journalistens påstand om Minhaj' fulde opbakning til talebanstyret i Afghanistan er et "nyt magasin", The Revival, som der henvises til fra bevægelsens hovedhjemmeside, og som produceres af unge muslimer fra Minhaj ul-Quran afdelinger i England (Ekstra Bladet 22. maj 2001). Ved at gå ind på denne hjemmeside kan man se, at der er tale om underorganisationen Muslim Youth League's nyhedsbrev. Ældre numre, som journalisten henviser til, er ikke tilgængelige, og det pågældende indlæg kan ikke spores på hjemmesiden. I Pressenævnets kendelse (6. februar 2002) citerer DR generelle udtalelser fra nyhedsbrevet.

I 'Revival', der er det britiske Minhaj ul Qurans blad, fremgik i fjor følgende:
'The Taliban Government is the only Muslim Government in the world whose

leaders are sincere to establish Shariah'. Artiklen munder ud i denne opfordring: 'An appeal goes out to the Muslims all over the world to come to assistance of their brothers and sisters in Afghanistan generally, and the Taliban specifically' (Pressenævnet 2002:18)

Journalistisk set er det ikke overbevisende at benytte én enkelt, skriftlig kilde fra et nyhedsbrev, der hylder fri debat, som dokumentation for opbakning til talebanerne. Det viste sig da også, at flere centrale personer i selve Minhaj-ul-Quran bevægelsen tager afstand fra talebanstyret i Afghanistan. Bevægelsens leder, Tahir-ul-Qadri, udelukker ifølge Pressenævnets kendelse "enhver mulighed for en talebanisering af Pakistan" og siger at "der i islam ikke findes tvang m.h.t. religion, og at denne religion aldrig er spredt ved hjælp af sværdet" (Pressenævnet 2002:12). Desuden har udenrigsordføreren i Minhaj-ul-Quran over for Udenrigsministeriet erklæret, at Minhaj-bevægelsens grundlægger "altid har afvist blandt andet talebans islamiske modelstat, og at Koranens Vej [Minhaj-ul-Quran] ofte i Pakistan er blevet citeret for at udtrykke sig kritisk over for Taleban." (Pressekendelsen 2002:12). (Se også udenrigsordførerenes udtalelse til Ritzaus Bureau kapitel 3).

Havde journalisten virkelig villet undersøge *om* Minhaj-bevægelsen støtter taleban, har der altså været adskillige kilder til rådighed, der bevidnede det modsatte. Med en så selektiv brug af kilder virker det imidlertid som om denne på forhånd har besluttet at bevise *at* bevægelsen støtter taleban. Under alle omstændigheder burde der have været en vis tvivl i journalistens sind – og dermed i dennes videreformidling – hvis der havde været tale om en grundig journalistisk tilgang.

Mens jeg i kapitlet om "Islam: Den hjemlige trussel" undersøgte ikke-journalistiske bidrag (Jyllands-Postens leder, den politiske kommentator og en meningstilkendegivelse fra Bertel Haarder), tager jeg her endnu et skridt i inddragelsen af debatindlæg, der er inviterede eller opfordrede bidrag. I debatindlæggets tilfælde viser det sig, at sådanne bidrag fra anti-islamiske selvbestaltede undersøgere er i stand til at opnå en voldsom eksponering i pressen. Stilen er ofte forførende i sin appel til følelser, og dokumentationen er tilsyneladende videnskabelig, men alligevel er der som i tilfældet med "The Revival" mere tale om manipulation end om videnskabelighed, fordi præmisserne, fremgangsmåden og kriterierne for dokumentation ikke er lagt frem. Mit ærinde er ikke at kritisere brugen af debatindlæg, men i undersøgelsen af dækningen af religion i perioden, har jeg på grund af omfanget og mediernes aktive rekruttering af debatindlæg fun-

det det relevant at undersøge denne type indlæg, med særlig opmærksomhed på kvaliteten i fremstillingen af religion.

Allerførst vil jeg kigge på de to hovedartikler i appellen til feministerne.

“Uhuuu... hvor er I henne feminister?” og “Sover du, søster?”

Skønt artiklerne “Uhuuu... hvor er I henne feminister?” og “Sover du, søster?” omhandler det samme emne er de meget forskellige i deres udformning. For begges vedkommende gælder imidlertid, at det ikke klart fremgår, om der er tale om en beskrivelse af facts eller om indlæg, der på baggrund af forskellige personers synspunkter, har til formål at skabe debat.

Forfatteren til indlægget “Uhuuu... hvor er I henne feminister?” (Politiken 26. maj) præsenteres som “Helle Merete Brix, forfatter og journalist.” Hvilken kasket Brix har på i denne sammenhæng kan virke uklart. Læseren kunne forledes til at tro, at Brix skriver som journalist for avisen og ikke som forfatter, og at artiklen dermed er omfattet af en vis faglig ansvarlighed og etik.

Det at forfatteren også er journalist er formodentlig under alle omstændigheder årsagen til at dennes synspunkt får så meget plads og yderligere kommenteres af de to ledsagende interview af Politikens egen journalist.⁶ Sidstnævnte har forelagt debatindlæggets påstand om kvindebevægelsens inaktivitet i forhold til de muslimske kvinder, over for to kvinder. Den ene er KVINFO lederen Elisabeth Møller Jensen, som ikke vil “trækkes for højrekrafternes vogn”, mens den anden er koordinatoren for den iranske kvindeforening IKIR, Nahid Riazi, der fra andre af undersøgelsesperiodens indlæg mest er kendt for at være en engageret kritiker af islam.

I Jyllands-Postens artikel “Sover du, søster” ser artiklen også umiddelbart ud til at tilhøre den journalistiske genre. Det forstærkes ikke mindst af, at omkring ¾ af artiklen består af citater. Samtidig tyder det på, at anledningen til Jyllands- Postens bidrag er Politikens artikel. For eksempel skriver Jyllands Posten: “Fremtrædende medlemmer fra indvandrerkvindegrupper efterlyser støtte. De undrer sig. I form af kronikker, læserbreve, og ledende artikler med titler som “Pinlig tøven” og ‘Uhuu, hvor er I..?’ hagler kritikken ned over kvindebevægelsen, der for første gang er i defensiven.” De to titler, der her refereres til, indgår begge som henholdsvis tekst og overskrift i Politiken. Også andre formuleringer viser, at Jyllands-Postens journalist har været stærkt inspireret af konkurrenten. Det gælder for eksempel sætningen “ (...) Elisabeth Møller Jensen, har i

Politiken for nylig erklæret (...).” Jyllands-Posten bringer således en artikel, der referer til et debatoplæg, som udspringer af personlige synspunkter. Samtidig er avisens kildevalg meget ensidigt. Dermed er ingen af de to hovedhistorier funderet på grundig journalistisk research, men formidler sine kommentarer. Dette vil blive uddybet nedenfor.

Er feministerne tavse og er indvandrerkvinder med tørklæder undertrykte?

Det er som nævnt Brix, der er ophavsmanden til det primære debatindlæg. Brix præsenteres som journalist, men hun er ikke ansat på Politiken og måske er det grunden til, at hun kan slippe for at dokumentere den grundlæggende problemstilling i artiklerne. Jyllands-Postens dokumentation for feministernes passive rolle er en henvisning til Brix' debatindlæg.

Hovedbudskabet i de to artikler er, at den danske kvindebevægelse forholder sig tavs overfor den kvindeundertrykkelse, der finder sted blandt etniske minoriteter. Ingen af aviserne har dog belyst problemstillingen nøjere. For eksempel redegøres der ikke for, om tavshed i den offentlige debat er lig med passivitet eller for, hvor mange af de etniske minoritetskvinder, der anser tavsheden for at være et problem. Ej heller får man noget at vide om, på hvilken måde de etniske kvinder ønsker, at de danske feminister skal yde støtte, eller hvorvidt der er enighed om, hvad der udgør undertrykkelse.

I Politiken udbygges påstanden om de danske feministers tavshed yderligere med, at danske feminister ligefrem støtter undertrykkelsen af etniske minoritetskvinder. Skønt det ikke fremgår direkte af artiklen, synes denne påstand at udspringe af de to interview, der er placeret længere nede på siden.⁷ Her udtaler Nahid Riazi fra den iranske kvindeforening IKIR, at hun også savner kvindebevægelsen i debatten om “tvangsægteskaber, slør, seksualundervisning i skolen og kønsrollenormer i almindelighed” (Politiken 26. maj 2001). Hertil udtaler centerleder for KVINFO Elizabeth Møller Jensen, at hun ikke ønsker at blande sig i nydanskernes interne forhold, og at indvandrerkvinderne selv må tage kampen op. Møller Jensen fremhæver dog, at hun er parat til at støtte “de indvandrerkvinder, der gør oprør mod de patriarkalske normer.” Af læserbrevene i Politiken den 2. juni fremgår yderligere, at Kvinderådet, Kvindelige Lægers Forening, kvindegrupper fra Dansk Flygtningehjælp, Kvindeligt Selskab og andre kvindegrupper i høj grad yder støtte til indvandrerkvinder. Men journalisterne fra Politiken og Jyllands-Posten interesserer sig tilsyneladende ikke for alle de aktiviteter, der ikke er en del af den offentlige debat. Det må dog siges at være en subjektiv holdning, når journalisten, Helle Merete Brix, hævder, at de danske feminister “ikke strækker en hjælpende hånd

ud – blot fordi ofrene er mørkere i huden end en selv”, men tværtimod støtter undertrykkelsen (Politiken 26. maj 2001).

I alle tre indlæg er spørgsmålet om indvandrerkvindernes ligestilling flettet sammen med forestillingen om tilbagestående eller “gammeldags” indvandrerkvinder med henvisning til, at de ikke er blevet frigjort fra religiøse og kulturelle normer. I det følgende vil jeg vise, at det er denne forestilling, der er i spil, mens den vigtige debat om ligestilling, fremstår som en skinmanøvre.

Men hvad er det for problemer de tre indlægs forfattere mener, at de danske feminister forholder sig tavse over for? I indledningen til Politikens artikel⁸ lyder det (citeret tidligere): “En særlig form for apartheid breder sig i disse år i Danmark. Det er en apartheid baseret på køn, i stedet for farve, og den rammer muslimske piger og kvinder med blandt andet pakistansk, tyrkisk og arabisk baggrund.” Ifølge Den Store Danske Encyklopædi er apartheid betegnelsen for “den raceadskillelse, der blev praktiseret ved lov i Sydafrika 1950-93” og som i realiteten var “udtænkt som løsningen på det hvide mindretals dilemma med hensyn til at regere over et sort og asiatisk befolkningsflertal” (1994:487). Brix hævder imidlertid, at den apartheid, der breder sig i Danmark, ikke er baseret på farve, men på køn (skønt hun i slutningen af artiklen samtidig siger, at feminister ikke vil hjælpe de undertrykte “blot fordi ofrene er mørkere i huden end en selv.”) Men hvad menes dermed? At der eksisterer en apartheidlignende adskillelse mellem personer af hvert sit køn i Danmark? Eller menes der, at alle danske mænd og kvinder samt mænd med indvandrerbaggrund har rottet sig sammen mod indvandrerkvinderne? Begge dele må i høj grad siges at være udokumenterede påstande. Det samme gælder for følgende udtalelse, der dukker op senere i artiklen: “De unge piger [med etnisk baggrund], der er født og opvokset i Danmark kan spekulere over, hvorfor i al verden retssikkerhed ikke gælder for dem.” Mener journalisten dermed, at der ikke er samme retssikkerhed for alle borgere i Danmark? Det må i så fald siges at være en voldsom forbrejning af sandheden. Dermed ikke sagt, at det ikke kan være vanskeligt at identificere kriminalitet, der begås inden for hjemmets fire vægge. Det gælder imidlertid uanset, om det er et hinduistisk, jødisk, kristent, muslimsk eller ateistisk hjem. Men retssikkerheden er den samme for alle borgere.

Også Jyllands-Posten tager afsæt i en række udokumenterede og unuancerede påstande. Det gælder dels beskyldningen om, at danske feminister ikke kæmper for de etniske minoritetskvinder, men også den mere indirekte påstand om, at de etniske minoritets-

kvinder er undertrykte, og at undertrykkelsen er relateret til religionen islam. I den indledende kolonne skriver journalisten således:

Hvem kæmper for den tilslørede kvinde, der går forbi på gaden med blikket i jorden og udsigten til at blive tvangsgift og for hvem debatten om karrieremuligheder virker utopisk?

Især i tiden efter de mange massevoldtægter har der været fokus på det anderledes kvindesyn, som er blevet en del af hverdagen i Danmark, og her har Kvindebevægelsen brilleret med dens fravær i den offentlige debat (Jyllands-Posten 1. juli 2001).

Jyllands-Postens journalist opremser en række fænomener af vidt forskellig karakter lige fra tilsløring, tvangsægteskaber, manglende karrieremuligheder for kvinder og til massevoldtægt. Af artiklen fremstår det dermed som om, disse fænomener alle udspringer af det samme "anderledes kvindesyn", og at dette anderledes kvindesyn er forbundet med religionen islam. Islam gøres med andre ord til fællesnævneren for tilsløring, tvangsægteskaber, manglende karrieremuligheder og massevoldtægter. Selvom journalisten ikke på noget tidspunkt bruger betegnelserne islam eller muslimer, men udelukkende taler om indvandrere, er det givet, at der ikke er tale om svenske, britiske, thailandske eller sydamerikanske kvinder (skønt der med al sandsynlighed også finder kvindeundertrykkelse sted i familier af disse oprindelser). De fænomener, der optræder i artiklen (tørklæder, tvangsægteskaber, omskæring og massevoldtægter), forbindes nemlig alle med den muslimske verden, som den kendes fra medierne. I stedet lader journalisten det via en kilde komme frem, at der er tale om "det islamiske livssyn. "Vi viger uden om at tage debatten med fremtrædende muslimer om blandt andet det meget forskellige syn på kvinder og seksualitet." (Karen Hallberg citeret Jyllands-Posten 1. juli 2001).

Ingen af de to journalister har talt med muslimske kvinder om, hvorvidt de selv oplever det at bære tørklæde som undertrykkende, eller om de opfatter deres eventuelle undertrykkelse som forbundet med religionen islam. Her kan repræsentanten for den iranske kvindeforening IKIR, Nahid Riazi, der interviewes på samme side i Politiken, med sin indvandrerbaggrund fungere som en kilde, der repræsenterer "de andre." Også hun udtaler sig, som om det primært er i de muslimske familier, der foregår undertrykkelse, ligesom hun skærer "tvangsægteskaber, slør, seksualundervisning i skolen og kønsrollenormer i almindelighed" over én kam. Igen er der tale om et fjendtligt image af islam, idet Riazi er stærk modstander af religion generelt og islam i særdeleshed. Denne modstand

mod religion og islam er formentlig også årsagen til, at de to journalister ikke støtter de feministiske muslimske personer, som med og uden tørklæder kæmper for bedre forhold for muslimske kvinder, blandt andet på baggrund af en mere korantro læsning (f.eks. Anne Sofie Roald, Aminah Tønnesen og Sherin Khankan). På grund af det styrende fjendebillede er der ikke plads til disse religiøse personer og grupper, hvilket peger på, at det ikke er kvindeundertrykkelse i sig selv, som journalisterne har i tankerne.

Skønt begge aviser anlægger den vinkel, at det er urimeligt, at de danske feminister ikke kæmper for indvandrerkvinderne (dog uden at undersøge i hvilken grad, der er belæg for denne påstand) ser Jyllands-Postens sympati for indvandrerkvinderne dog ud til at forsvinde i sidste halvdel af artiklen. Her fremgår det nemlig, at det ikke kun er indvandrer-mændene, men også indvandrerkvinderne, der står for det anderledes kvindesyn. Journalisten skriver: "Men samarbejdet har været forsøgt, og ikke alle har lige gode erfaringer med indvandrerkvinderne. De er svære at nå." Under den mindre overskrift "Vi vil gerne, men ..." agerer Jyllands-Postens journalist derefter mikrofonholder for Karen Hallberg fra Dansk Kvindesamfund, der siger:

Vi vil frygtelig gerne hjælpe og støtte disse kvinder. Vi har gjort mange forsøg på at få kontakt. Vi har uddelt en pris til en indvandrer kvinde, og vi har en rådgivning for indvandrerkvinder i København. Men det virker, som om nogle af familierne er lidt bange for os. At de måske tror, vi er sådan nogle, der spiser mændene. De virker vagtsomme overfor de selvstændige danske kvinder. Især den seksuelle frigørelse virker skræmmende på dem. Vores kvindefrigørelse står i skærende kontrast til det islamiske livssyn på mange felter.

Citatet viser en ensidig og atavistisk holdning, hvor der ikke hersker tvivl om, at "vi er bedre", og at "vores" kvindeforståelse er løsningen for de muslimske kvinder, hvis der kan skabes kontakt. Tidligere forkastede værdier kommer til overfladen igen hos de muslimske kvinder, hvilket journalisterne føler er en trussel. Her duer "priser" og "rådgivning" ikke.

Straks efter præsenteres et citat af journalisten Ulla Dahlerup med ordene "Ulla Dahlerup, landskendt som rødstrømpeaktivist helt tilbage i 1970, har nærmest helt opgivet at hjælpe indvandrerkvinderne i dagens Danmark." Dahlerup siger:

I 1992 forsøgte jeg at kontakte en pakistansk kvindegruppe på Nørrebro, men jeg fik en spand koldt vand i hovedet. Siden har jeg forsøgt i andre sammenhænge at

skabe kontakt, men de kvinder vil ikke hjælpes. De ser på rødstrømper med forfærdelse, og betragter os som sataniske kvinder. Kulturkløften er simpelthen for stor.

Jyllands-Postens journalist forholder sig helt ukritisk til de interviewede personers udsagn og synes dermed primært at fungere som mikrofonholder for sine kilder. Denne glemmer således at stille spørgsmål som, hvorvidt indvandrerkvinderne har givet udtryk for de samme synspunkter og ønsker. Om kvinderne selv har sagt, at de ikke vil hjælpes? Om det er alle eller kun nogen indvandrerkvinder, der ikke vil hjælpes? Om hvori den tilbudte hjælp bestod? Og om kvinderne selv har haft nogen indflydelse på hjælpen? Endvidere kunne det være interessant at vide, hvad det var, Ulla Dahlerup opfattede som en "spand koldt vand i hovedet" og om det var indvandrerne selv, der brugte betegnelsen "sataniske kvinder" og i så fald i hvilken sammenhæng. At Ulla Dahlerup i mange år offentligt har markeret sig som stor kritiker af ikke vestlige indvandrere kunne måske også have været problematiseret. I al fald kan en vis skepsis fra indvandrernes side over for Ulla Dahlerup vel ikke overraske (se f.eks. Dahlerups historie om somalieren Ali på Lolland i Jørgensen og Bülow 1999 samt den i undersøgelsesperioden omtalte bog, "Danmarks Fremtid"? som hun skrev for Dansk Folkepartis folketingsgruppe (2001). Jyllands-Posten foretrækker imidlertid blot at gengive Ulla Dahlerups og en lang række andre danske kvinders udsagn uden at forholde sig til dem. Og skønt næsten tre fjerdedele af artiklen består af citater fra forskellige kilder, har journalisten som nævnt ikke talt med så meget som en eneste indvandrer kvinde! (For etniske minoritetskvinders respons på appellen til feministerne og til universaliteten i påstanden om tørklædet som symbol på undertrykkelse, se kapitel 10 og 11).

Også i Politiken er kildebehandlingen problematisk. I Brix' artikel er der intet, der tyder på, at hun har været i personlig kontakt med de berørte parter. Det nærmeste, hun kommer en indvandrerkilde, er da hun skriver at "Broen", der rådgiver unge indvandrere, der presses til ægteskab, har siden åbningen meldt om en strøm af henvendelser" og at "Women Living under Muslim Laws," et internationalt netværk for kvinder, hvis liv direkte eller indirekte begrænses af islamisk lovgivning og kulturelle normer, har travle kontorer i Lahore, London og Paris." Det afsløres imidlertid ikke, om Brix selv har talt med disse organisationer, eller om hun blot har set eller lyttet med over skulderen på andre. Da der ikke optræder nogen navngivne kilder, tyder det mest på det sidste.

Generelt ser artiklen i Politiken da også ud til at bygge på en række personlige synspunkter og fordomme. Disse træder for eksempel frem i følgende formuleringer:

Ikke sjældent lærer piger fra sådanne familier allerede fra første klasse på de islamiske skoler, at de på grund af deres køn skal gemme håret under et generende tørklæde, skjule kroppen i lange, upraktiske gevandter og holde sig fra at lege med drengene. Senere skal de hverken have sexundervisning, biologi eller dyrke gymnastik. Skulle de alligevel have fundet ud af et og andet, er der steder at gå hen, når mødommen skal sættes på plads.

Det tvungent-arrangerede ægteskab med fætteren hjemmefra venter, og de mandlige familiemedlemmer sørger for, som de igennem pigens opvækst har sørget for hendes korrekte opførsel, påklædning, udgang og gestik, at hun ikke får mulighed for at sige nej. Nu overtager en traditionsglad ægtemand, der mener, at den hellige skrift, også hvad angår revselsesret af hustruen, skal tages på ordet. Og når hun på et tidspunkt forsvinder ud af ægteskabet, måske ved en natlig flugt, burde det være ganske forståeligt.

Det mærkelige er ikke, at den diskriminerende kodeks opretholdes af selvbestaltede klanhøvdinge og religiøse fundamentalister af begge køn, der formentligt ville have følt sig strålende tilpas i det 7. århundredes Arabien. Nej, det forbløffende er, at denne undertrykkelse af klanens oprørske elementer støttes af etniske danske kvinder, med få undtagelser også de, der har deres ståsted i kvindebevægelsen. (Politiken 26. maj 2001).

Da ingen af de ovenfor nævnte påstande er ledsaget af nogen form for kilder, må det konkluderes, at påstandene udgøres af journalistens personlige synspunkter og fordomme. Lignende synspunkter og fordomme kommer således også til udtryk i en række andre læserbreve og kronikker af samme forfatter (se for eksempel Berlingske Tidende 16. maj "Religiøst mørke", Ekstra Bladet 22. maj "Radikale kandidater", Ekstra Bladet 2. juni "Sig nej til islamisk lov", Politiken 24. juni "De uanstændige" og Politiken 14. juli "Fjendtlige fundamentalister").

Som vi har set indeholder både Jyllands-Postens og Politikens artikler om de danske feministers svigt af de undertrykte minoritetskvinder altså samtidigt en historie om islam – en historie om, hvordan islam repræsenterer et anderledes kvindesyn, der indebærer en meget svær grad af kvindeundertrykkelse. Det anderledes kvindesyn knyttes imidlertid ikke kun til muslimske mænd. Af begge artikler fremgår, at også de muslimske kvinder er tilhængere af dette livssyn. Endvidere fremgår, at dette livssyn "står i

skærende kontrast” til det danske. Dermed er der sat direkte fokus på forskelle mellem islam og danskhed, mens selve debatten om undertrykkelse og ligestilling tilsidesættes.

At det i høj grad er forskelle mellem muslimer og danskere samt en tilkendegivelse af, at islam er uønsket i Danmark, der er centrum for historierne, vil fremgå endnu tydeligere nedenfor, hvor de illustrationer, der ledsager artiklerne i Politiken og Jyllands-Posten, vil blive gennemgået. Her vil det endvidere fremgå, hvordan ikke blot Jyllands-Posten og Politiken, men medierne generelt, formidler oplysninger om islam og muslimer med udgangspunkt i særlige forståelser af forholdet mellem modernitet, ligestilling og køn. En forståelse, der bruges til at appellere til feministerne om kampstøtte. Imidlertid bliver det mere og mere tydeligt, at det ikke blot handler om, at nogle kvinder ikke er politiske kønsbevidste, men snarere udgør et forsøg på at mobilisere flere kræfter til bekæmpelsen af den religiøse og kulturelle forskel. For det er ikke undertrykkelsen blandt muslimerne, men islam, der er udgangspunktet.

Modernitet, ligestilling og køn

Illustrationer har til hensigt som en slags ikoner eller symboler visuelt at kommunikere det budskab, medierne ønsker at formidle. Derfor er det interessant at undersøge, hvordan medierne illustrerer deres artikler.

Debatindlægget og interviewet i Politiken 26. maj er illustreret med to store anonyme kvindefigurer, der ser ud til at være klippet ud af hver sit fotografi, mens de interview, som er placeret nedenfor artiklen, er ledsaget af et mindre billede af hver af de to interviewede kvinder (se figur 8).

Figur 8. Politiken 26. maj 2001

Figur 9. Politiken 2. juni 2001

Den anden af Politikens debatsider, der blev trykt ugen efter (2. juni 2001), er illustreret med en fotografisk collage (figur 9). Jyllands-Postens artikel er ledsaget af en tegning samt to fotografier. Tegningen forestiller otte kvinder. De tre forreste, der sidder på gulvet, er klædt i forskelligt relativt ungdommeligt vestligt tøj. De har forskellige smykker på, og deres hår er sat i frit strittende frisurer. Én bærer desuden briller, mens en anden har brillerne liggende ved siden af sig. At der er tale om de danske feminister, der ikke vil se, tale om eller lytte til muslimernes problemer illustreres ved, at den ene holder sig for øjnene, den anden for munden og den tredje for ørerne. I tegningens baggrund befin-

der sig de personer, feministerne ikke vil lytte til. Denne gruppe består af fem kvinder iført lange kjoler. Fire af kvinderne bærer tørklæde. På den femtes hoved er placeret en kalot med noget farvestrålende stof, der hænger ned fra begge sider. Alle fem kvinder ser alvorlige, triste eller vrede ud.

Fotografierne i artiklen viser to danske feministers ansigter, begge med frit hængende lyst hår. Begge fotografier er ledsaget af oplysninger om kvindernes navne samt et uddrag af deres udtalelser.

De ovenfor nævnte illustrationer er ikke enestående. Der er således en generel tendens til, at medierne præsenterer muslimske kvinder som tilslørede, lukkede, undertrykte og tilbagetrukne, mens danske kvinder optræder som frigjorte, åbne, selvstændige og aktive. Fotografierne af de tilslørede kvinder udgør ikke et problem i sig selv. Problemet opstår først, når der lægges bestemte betydninger i tilsløringen. At dette netop er tilfældet fremgår blandt andet af Politiken den 2. juni, hvor forfatteren Hanne Vibeke Holst skriver "(...) sløret for mig at se er en dybt oprørende måde at hæmme pigebarnets og kvindens frie udfoldelse på, såvel kropsligt som mentalt" og byrådsmedlem Mai- Britt Iversen fortæller "Der mødte mig to totalt indhyllede småpiger, der med besvær legede. Et uhyggeligt syn ikke udelukkende på grund af tøjet, men på grund af den undertrykkelse, der ligger bag." Tilsløring opfattes altså ikke blot som en påklædning, men som en begrænsning, det være sig fysisk såvel som mentalt. Dermed tilskrives tilsløringen en undertrykkende betydning, uanset at en lang række muslimske kvinder fastholder, at de bærer tørklæde af egen fri vilje (jf. fokusgruppeinterviewene, kapitel 10 og 11). En illustration af en tildækket kvinde bærer således på en betydning, der rækker ud over illustrationen selv.

Netop derfor kan det være problematisk, at medierne gang på gang benytter billeder af tilslørede kvinder, når de skal illustrere en artikel, der omhandler islam eller muslimer. Alternativt præsenteres en moské fuld af bedende mænd med bagdelene stikkende lige i vejret eller vrede skæggede mænd med geværer i løftede hænder. Et eksempel på det første findes i Jyllands-Postens artikel om den indonesiske præsident den 2. juni (figur 10).

Figur 10. Jyllands-Posten, 2. juni 2001

Hanne Vibeke Holst afslutter sit læserbrev med et citat af Nahid Riazi: "Menneskerettigheder og kvinderettigheder er universelle, og hvis kvinder bliver undertrykt, skal kvindesagsforkæmpere da være imod det...Respekt!" (Politiken 2. juni 2001). Holst' indlæg befinder sig på debatsiden, hvor holdninger kan fremlægges, nuancerede og ikke-nuancerede, men også her savnes imidlertid respekten over for den muslimske kvinde, der bevidst og tvetydigt ønsker at bære slør.

Tilslørede eller tørklædeklædte kvinder betragtes altså ofte som fysisk og mentalt undertrykte. Måske er det grunden til, at Politiken og Jyllands-Postens artikler sjældent lader "tilslørede" muslimske kvinder selv få mulighed for at svare for sig eller på anden måde fremsætte deres synspunkter. Det klarer journalisterne for dem sammen med de udvalgte – ofte danske – kilder, hvis synspunkter og forståelser ofte ligger i forlængelse af journalistens.

I stedet for at deltage som kilder i artiklerne, fremstår de tilslørede kvinder således også i medierne som tavse og anonyme og dermed endnu mere undertrykte og usynlige personer. Ved ikke at lytte til de tildækkede kvinder undlader medierne desuden at informere om mulige årsager hos den enkelte indvandrerkvinde – selvvalgte såvel som pålagte – til, at hun bærer tørklæde.

Et interessant spørgsmål er, hvordan det kan være, at netop tilsløring og tørklæder er så yndede illustrationer i medierne. Forklaringen synes at være, at tilsløring og tørklæder opleves som provokerende af mange danskere – herunder journalister – og at medierne er afhængige af at sælge deres produkter til disse danskere. Dette salg foregår tilsyneladende nemmest ved, at der skabes sensationer, med andre ord; at der appelleres til sanserne eller følelserne. Følelserne bringes frem ved hjælp af opsigtsvækkende billeder og historier, der kalder på afsky og forargelse eller fremstår latterlige eller tåbelige. Blandt andet derfor fokuseres der ofte på krig, vold og andre konflikter (se for eksempel Bourdieu 1990), på grænseoverskridende episoder og synspunkter samt på modsætninger og absurditeter. I den danske avisverden står Ekstra Bladet og B.T. for den mest rene form for sensationel journalistik, men de øvrige nyhedsmedier følger godt med. For at illustrere, hvordan medierne bruger afskyeligheden og absurditeterne til at kalde på følelser og derigennem vække opsigt, følger en række overskrifter på artikler med historier, der involverer religionen islam:

- Iraner lokket i dødsfælde (Politiken 23. maj)
- Danske normer skal tilnærmes islam (B.T. 23. maj)
- Unge radikale går ind for dødsstraf (B.T. 25. maj)
- Hellig krig om bare røve (Ekstra Bladet 28. maj)
- Pakistanerne mod bøsserne (Politiken 31. maj)
- Jøder får arabers organer (Jyllands-Posten 8. juni)
- Dansker blev muslim i en Mazda (Politiken 24. juni)
- Folkekirke vil ansætte muslim (Jyllands-Posten 28. juni)

- Unge piger tvinges til ny mødom (B.T. 1. juli)
- Imam Hansen (Berlingske Tidende 15. juli)
- Jøder stenet ud af Odense (B.T. 24. juli)
- Børnene var klar til mord (B.T. 25. juli)
- Vi er i krig med muhammedanerne (Politiken 29. juli)

Når medierne ofte bruger billeder af tildækkede kvinder i deres artikler, kan en del af forklaringen som nævnt være, at mediefolkene ved, at denne type billeder fremmaner bestemte forestillinger og følelser hos læserne og seerne. For at få en dybere forståelse af, hvad det er, der udløser danskernes uvilje mod de muslimske kvinders påklædning, er det nødvendigt også at undersøge avisernes fremstilling af de danske kvinder samt de forståelser, der ligger bag.

“Dansk” nøgenhed og muslimsk tilknappethed

I Politiken og Jyllands-Posten præsenteres de danske kvinder som forskellige individer med forskellige meninger. Fotografierne af de danske kvinder ledsages af en præsentation af navne og tilhørsforhold og i nogle tilfælde af et kort resumé af kvindernes synspunkter. De danske kvinder fremstår derved som individuelle kompetente (veluddannede og veltalende) personer med egne holdninger til og engagement i samfundet. Kvinderne er endvidere kendetegnet ved at bære individuelt (selvvalgt) vestligt tøj (for eksempel udringede overdele, snævre bukser eller korte nederdele) samt individuelle frisurer, smykker og make-up. Via påklædning og udseende kommunikerer de danske kvinder (og medierne) derved dele af deres identitet ud til omverdenen.

Fremstillingen af de muslimske kvinder indeholder ikke på samme måde viden om dem som individuelle personer. Mange danskeres opfattelse af tilsløringen som et tegn på, at de muslimske kvinder skjuler sig eller bliver afsondret fra omverdenen forstærkes, når medierne ikke lader de tilslørede kvinder komme til orde, end sige viser dem den respekt at oplyse om deres navne. En sådan behandling af de muslimske kvinder er ikke blot anonymiserende, men opfordrer nærmest til, at læseren selv lægger en betydning i illustrationen. Samtidig har medierne allerede på forhånd gjort et bestemt betydningsæt tilgængelig i de artikler (eller udsendelser), som illustrationerne ledsager.

Når danskere generes af de muslimske kvinders tildækning kan det således både være fordi de – tilskyndet af mediernes tekster – indlæser en undertrykkelse af kvinderne, og fordi de bliver nægtet adgang til viden om de muslimske kvinders individuelle identitet – en viden, der umiddelbart indhentes gennem det første blik på personen. Dette er dog formentlig ikke hele forklaringen på danskernes modvilje. En anden del af forklaringen skal findes i den (som regel ubevidste) måde, hvorpå ligestilling udtrykkes og forstås i det danske samfund.

Mange danskere oplever religion som et fænomen, der står i et modsætningsforhold til sekularisering og modernitet, hvor modernitet står for frihed og religion for begrænsning. En af de nyere erhvervede friheder, og en frihed, der til stadighed arbejdes for i det danske samfund, er ligestillingen mellem mænd og kvinder. I de vestlige samfund udgør ligestilling nærmest et symbol på det moderne samfund. I medierne ser der imidlertid ud til at være en tendens til at fokusere på den del af ligestillingen, der har at gøre med den seksuelle frihed. I mediernes fremstilling af ligestilling synes åbenhed omkring seksualitet således at være et centralt element. Dette gælder både for mænd og kvinder, men da kampen om ligestilling som regel er et fænomen, der går ud på at tildele kvinderne de samme muligheder og rettigheder som mændene, repræsenteres ligestilling i medierne ved en synliggørelse af kvindernes ret til at bestemme over egen krop. Der fokuseres således eksempelvis på retten til at bade topløs, at lade sig fotografere halv- eller helnøgne, tage seksuelle initiativer og til at deltage i pornofilm. Der er med andre ord tradition for, at ligestilling forbindes med kvinders seksualitet og retten til at markere denne i det offentlige rum. I mindre skala markeres denne seksualitet gennem påklædning, frisurer, make-up, brug af smykker og så videre. Kvinder, der ikke deltager i denne offentliggørelse af den kønslige identitet ved for eksempel at være ligeglade med deres udseende, optræde i umoderne tøj, ikke at finde morskab i vovede vittigheder eller på anden måde forsøge at undgå seksuelle toner i det offentlige rum, betragtes ofte som umoderne, snerpede, usympatiske eller usexede – betegnelser der samtidigt rummer en degradering i status. I stedet betragtes det ifølge antropologen Christina Jagd som ideelt, at unge kvinder (og mænd) aktivt søger nogle seksuelle erfaringer, inden de påbegynder et fast forhold. Det opfattes således som "sundt" at have haft forskellige kærester og at have "løbet hornene af sig" inden ægteskabet (Jagd 1998).

En del af det at være et moderne vestligt menneske er med andre ord at gå ind for en ligestilling, der indebærer, at den kønslige identitet kommunikeres ud i det offentlige rum. Dette står – set med danskernes øjne – helt i modsætning til det at være tildækket. Når man er tildækket, kan man hverken være ligestillet eller moderne.

En opstilling af modsætningerne i forståelsen af islam og kristendom, sådan som de blandt andet fremstår i Politikens og Jyllands Postens artikler (figur 8 og 9) kan ses i figur 11.

Figur 11. Danske forståelser af kristendom versus islam

Kristendom	Islam
Sekularisering	Religion (islam)
Religion og stat adskilt	Religiøse love styrer staten
Folk er moderat religiøse	Folk er fundamentalister
Religion praktiseres privat	Religion praktiseres i det offentlige rum
Modernitet	Traditionalisme
Demokrati	Diktatur
Fremadrettet	Gammeltags
Rationalitet, fornuft	Irrationalitet, blind lydighed
Viden	(Over-)tro
Ønskværdigt/positivt	Ikke ønskværdigt/negativt
Næstekærlighed	Vold
Frihed	Tvang, lov- og regelbundethed
Tilgivelse og forsoning	Hævn, øje for øje, tand for tand
Ligeværd	Ren og uren
Drikfældig	Afholdenhed
Kønsligestilling	Kvindeundertrykkelse
Seksuel frihed	Seksuel undertrykkelse
Mange forhold er sundt	Signalerer romantik
Vise krop: korte nederdele	Skjule krop: lange kjoler + slør/tørklæde
make-up	ingen make-up
kunsthædige frisurer	tildækket hår

De modsatrettede forståelser træder frem i medierne på flere måder. Et eksempel er fotocollagen i Politiken den 2. juni 2001, hvor en tildækket (muslimsk) kvinde er placeret ved siden af en nøgen (dansk) kvinde. I andre tilfælde optræder modstillingerne ikke i samme illustration, men i illustrationer eller overskrifter, der er placeret i nærheden af hinanden. Det gælder for eksempel i B.T. den 1. juli 2001, hvor side 19 er domineret af overskriften "Unge piger tvinges til ny mødom." Her vises en mørkhåret (muslimsk) kvinde på et operationsbord, mens en lyshåret (dansk) kvinde tilsyneladende undersøger hende. Artiklen handler om, at en række af de muslimske unge kvinder, der skal tvangs-

giftes, og som ikke er jomfruer, opsøger læger for at få deres mødom syet sammen igen, fordi det forventes og forlanges, at de ikke har været seksuelt aktive før ægteskabet. Bladrer man om til den næste side, ser man modsætningen hertil i overskriften "Tusinder af mænd." Denne artikel, der handler om danske mænd og porno på Internettet, er ledsaget af en halvsides fotocollage, der viser en gruppe unge halv- og helnøgne kvinder i udfordrende stillinger. Disse kvinder ser hverken gifte eller jomfruelige ud, men synes tværtimod frie og glade for at kunne praktisere deres seksualitet, som de lyster (eller er betalt for).

En anden artikel, der også stammer fra B.T. (27. maj), har overskriften "For stærk for ny-danskere." Her fortæller en mandlig journalist,⁹ om en ny bog (undervisningshefte), "Familieplanlægning" til brug for seksualundervisning på danske skoler – en bog, der er udarbejdet med henblik på ikke at støde muslimer. Bogen beskrives som "kedelig og tam set med danske øjne", men artiklens historie – det sensationelle – er, at den virker anstødelig på mange muslimer. I artiklen præsenteres den muslimske kvinde, Amneh Hawwa, der har arbejdet med seksualundervisning i flere år (og dermed tilsyneladende udgør en undtagelse) for bogen og hun citeres for at sige: "Bogen er jo skrevet reelt og fornuftigt nok, også set med muslimske øjne – problemet er de illustrationer, bogen bruger. De rummer alt for meget "lyst" og er alt for direkte." Til dette kommenterer den mandlige journalist: "Bogen er lavet af foreningen "Sex & Samfund." Bogen bruger bevidst kun tegninger, men selv de småkedelige, pæne illustrationer, kan være for anstødelige." Senere tilføjer han i forlængelse af samtalen med Amneh Hawwa:

Et andet problem er, at bogen henvender sig til de unge i folkeskolens ældste klasser og i gymnasiet, der endnu ikke er gift. I den muslimske tradition er sex – og dermed brugen af prævention – alene forbeholdt par, der er gift.

Anmeh Fawwa frygter, at hvis den ugifte skolepige kommer hjem med hæftet, vil den traditionelle far smide det ud, fordi en ugift pige ikke har brug for at lære om sex. Det er også grunden til, at mange muslimske børn ikke følger seksualundervisningen i skolen.

B.T. har i dag talt med en del muslimske piger på Københavns Universitets lægeuddannelse. De bekræfter, at sex og prævention for ugifte piger og drenge er et stort tabu i de muslimske hjem. Pigerne ville ikke fotograferes og heller ikke have deres navn i avisen, fordi det ikke er "pænt" at tale om sex med en dansk avis.

Under artiklen, der er illustreret med to fotografier – et af Amneh Hawwa, der sidder med den opslåede bog og et af bogen, hvorfra der vises en tegnet vejledning i, hvordan et kondom tages i brug – er der placeret en annonce for en videoforretning. I annoncen ses en række forskellige videofilm herunder en pornofilm med en nøgen lys kvinde på omslaget, en kærlighedsfilm med ansigter af en mand og en kvinde i en intim scene og en film med titlen “Boys and Girls”, hvor to teenagepiger i korte skørter og stramme bluser står og kigger på to unge mænd, der kigger tilbage på dem. Skønt det er uvist, om avisen bevidst har placeret annoncen på dette sted, er annoncen med til at understrege en række af de modsætninger, der er opremset ovenfor.

Figur 12. B.T. 27. maj 2001

[illegible]

Figur 13. Ekstra Bladet 28. maj 2001

At det opleves som absurd, gammeldags, latterligt eller usædvanligt at gemme sin seksualitet til ægteskabet fremgår af en artikel i B.T. den 8. juli 2001. Artiklen handler om et religiøst (kristent) ungt dansk par, der har besluttet sig til at vente med seksuelt samkvem, til de er blevet gift. Overskriften her lyder: "24 år og frivillig jomfru." En sådan overskrift er med til at understrege den danske forståelse af modernitet og seksualitet, idet der tilsyneladende er tale om en sag, der er så usædvanlig i Danmark, at en landsdækkende avis finder det nødvendigt at skrive to sider om den.

Også artiklen “Hellig krig om bare røve” i Ekstra Bladet den 28. maj 2001, bygger på en forståelse af, at det moderne, danske, ligestillede samfund er et samfund, hvor seksuel aktivitet ikke blot tilskyndes, men også er et naturligt element i det offentlige rum. Artiklen handler om, at nogle muslimer er utilfredse med, at danskere bader nøgne på Bellevue Strand, og historien er opbygget ved at præsentere det muslimske i modsætning til det danske. Det fremgår ikke mindst af de fotografier, der ledsager artiklen (se figur 13). Modsætningerne mellem Børge og den muslimske familie trækkes tydeligt op i artiklen, hvor historiens sensationelle værdi øges ved at fokusere på, at danskerne (majoriteten og den oprindelige befolkning) skal tilpasse sig indvandrene (en minoritet af tilflyttere) – et forhold, der umiddelbart synes absurd og urimeligt. Det understreges blandt andet med denne bemærkning:

Mange af de unge nydanskere er aggressive. Det er som om, det kommer bag på dem, at det er sådan i Danmark. For et års tid siden kom der en flok unge indvandrere med køller og slog flere af de nøgne danskere ned her på stranden. Efter det kom så reglerne om, at vi skal tildække os, når vi går rundt på stranden for ikke at provokere dem, siger Børge, der har solbadet nøgen i stort set hele sit 68 år lange liv. Han er lidt træt af at skulle huske at tildække sig, når han går ned til vandet.

Nederst på samme side er placeret en annonce, der viser en nøgen kvindekrop fra halsen og ned til lidt under navlen. Centrum i billedet er to meget store bryster. Titlen på magasinet er XL og annoncen lyder “Hvordan ka’ du li’ dem? Her er bladet! 164 sider. Kun med STORE bryster. I din kiosk nu!”

Fremstillingen af dansk seksualitet i modsætning til muslimsk tilknappethed giver først og fremmest mening som dansk national selvforståelse i forhold til en “udenlandsk” eller “nydansk.” Som sådan repræsenterer danskheden noget ideelt, som landets beboere ynder at fortælle hinanden er værdier, der holder danskerne sammen og adskiller dem fra andre folk (nationer). Men dette nationale selv billede – forestillingen om det homogene fællesskab – står ofte i kontrast til en uendelig mængde fortolkninger af hvad danskhed er. Ekstra Bladets annonce for et seksuelt forbrug af bryster er således ikke noget alle danskere vil bifalde. Alligevel minder annoncen læseren om aktiviteter og værdier, som nogle danskere er engageret i.

Når Brix/Politiken såvel som Jyllands Posten appellerer til feministerne om at hjælpe med at bekæmpe undertrykkelsen af muslimske kvinder, sker det ud fra en forestilling

om, at danske kvinders stilling i forhold til mændene er bedre end de muslimske kvinders. Ærindet er således ikke et ønske om debat eller dialog, idet der ikke er plads til de muslimske kvinders stemmer, herunder muslimske feministiske grupper. Appellen til feministerne, hviler således på en kraftig forenkling af synet mellem "feministerne" og de muslimske kvinder. En forenkling, som end ikke udfordres ved at forsøge at få de muslimske kvinder i tale.

I det følgende kigger jeg nærmere på indlægget skrevet af Helle Merete Brix, der som den mest ihærdige ideolog (og altså ikke som journalist ansat ved Politiken) forsøger at rekruttere kvindebevægelsen i kampen mod islam. Jeg vil argumentere for, at racismens tre elementer er til stede, idet hun foretager en nationalistisk opdeling mellem danskere og muslimer, hvorefter hun hierarkiserer dette forhold og forsøger at mobilisere et politisk parti, samt kvindebevægelsen og centrale kvinder i det offentlige rum imod de troende muslimer og deres rettigheder. Brix appellerer således til magtfulde dele af samfundet med henblik på at nægte muslimerne offentlige ressourcer.

Brix' kamp

Helle Merete Brix skrev som bekendt lederindlægget, der forsøgte at hverve feministerne til kampen mod islams "kvindeundertrykkelse." Brix er også en del af det miljø i Det Radikale Venstre, som står for undersøgelsen af de tre nye politiske kandidater og deres medlemskab af underorganisationer af Minhaj-ul-Quran. I undersøgelsesperioden er Brix en flittig gæst i avisernes debatspalter, og optræder ofte sammen med meningsfællen Jette Plesner Dali.

Brix optræder især i slutningen af maj 2001 og siden igen omkring begivenhederne den 11. september i New York og Washington. Fra maj og frem til 15. september står hun bag otte indlæg, der for de flestes vedkommende er et resultat af eget initiativ. To artikler i Ekstra Bladets serie "Frontalt" og enkelte kommentarer i Politiken er dog formentlig blevet til med udgangspunkt i en opfordring eller invitation.

Første indlæg er en kommentar i Berlingske Tidende med titlen "Religiøst mørke" (16. maj 2001). Brix har fattet pennen på grund af nogle muslimers indlæg i Berlingske Tidende seks dage i forvejen. Hun skriver: "Den 10. maj gav Berlingske Tidende stemme til herboende muslimer, der er utilfredse med, at man tillader sig at kritisere islam." De "herboende" er Hassan Syed, Bibi Shah, Mona Sheikh og Abdul Wahid

Pedersen. Valget af denne betegnelse reflekterer da også Brix modstand mod islam, der udgør et "ideologisk mørke." Indlægget slutter med en moraliserende bedømmelse:

Det ideologiske mørke, som blandt andet Wahid Pedersen og Mona Sheikh er hyllet i, hører en tid til, hvor mennesker som Giordano Bruno blev brændt på bålet for kætteri. Den tids bøddler var udstyret med en tilsvarende aggressivitet over for deres kritikere af det, ethvert anstændigt menneske med smag for pluralisme, ytringsfrihed, ligeret mellem kønnene og en human straffelov bør tage afstand fra – den religiøse fundamentalisme (Berlingske Tidende 16. maj 2001).

Det skal i øvrigt bemærkes, at Brix skriver om Mona Sheikhs medlemskab af "Women League" (Women Youth League) under Minhaj-ul-Quran, før TV-avisens famøse indlæg, hvilket understreger hendes tætte forhold til de radikale undersøgere.

Modstanden mod islam og de unge muslimer i dansk politik er også drivkraften i Brix' to bidrag til serien "Frontalt" i Ekstra Bladet (22. maj og 2. juni). Ifølge Brix (2002) valgte hun selv at melde sig ind i Det Radikale Venstre på dette tidspunkt for at kunne følge bedre med i sagen om muslimerne i partiet. Det er på den baggrund underrubriken skal forstås, idet hun "opfordrer vælgerne til ikke at stemme radikalt der, hvor stemmen går til islamisk fundamentalisme." Allerede 10 dage senere fastslår hun igen: "Der kan være flere [muslimske fundamentalister], hvad ved vi, men dette er rigeligt til, at man som medlem af partiet må opfordre til, at borgerne disse steder ikke stemmer radikalt." (Ekstra Bladet 2. juni 2001).

Brix argumenterer i artiklerne entydigt imod de politiske kandidater og imod islam. Artiklerne er i sandhed udtryk for et "frontalt" angreb, idet der ikke inviteres til dialog, men opildnes til angreb. "Liberale muslimer og ikke-muslimer må stå sammen i politik om et nej til Sharia, både i Danmark og noget andet sted på kloden." (Ekstra Bladet 2. juni 2001). Her skal jeg ikke gå ind i de enkelte pointer i debatindlægget men blot fremhæve Brix' opfattelse af, at man ikke kan stole på muslimer, at kvinder er undertrykt i islam, at medlemskab af Minhaj er ensbetydende med accept af dødsstraf ved stening, afhugning af lemmer ved tyveri og en hierarkisering af den religiøse lovgivning som overlegen i forhold til demokratisk politisk lovgivning.

Også de øvrige kommentarer og læserbreve bærer præg af Brix' problematiske forhold til islam. Brix citerer Koranen, refererer til internationale tidsskrifter, henviser til Minhaj

lederen, Tahir ul-Quadri og personlige betroelser. Dokumentation kan umiddelbart forekomme overbevisende, men det er personlige synspunkter, voldsomme generaliseringer, usystematisk dokumentation og selektiv brug af kilder, der dominerer i en pseudovidenskabelig facon, hvor der springes ukritisk fra sted til sted og fra kilde til kilde. Holdningen til islams udtryk er for Brix vigtigere end at forstå og formidle indholdet, herunder hvordan muslimske fortolkninger varierer fra stat til stat, fra en fortolkning til en anden og efter de lokale traditioner. Desuden er det journalistisk set nærmest en provokation, at Brix, der kalder sig selv journalist, ikke lader muslimske kilder indgå. Et eksempel på den selektive research kan ses i "Religiøst mørke." Her citerer Brix f.eks. Koranens sura 4, 35, (Madsen 1980:4(35)) som bevis for favoriseringen af mænd i arvespørgsmål. Desværre har denne udeladt 4, 11 (Madsen 1980:4(12)), hvoraf det fremgår, at kvinder arver mindre, fordi forsørgerpligten ligger hos manden. Kvinden kan således beholde hele arven som sit særeje, mens mandens større forsørgerpligt berettiger til større arv.

At Brix har svært ved at skelne mellem gode og dårlige kilder, såvel som lytte til muslimer, kommer til udtryk i kommentaren "De uanstændige." Heri skrives det: "Politikens journalister har gjort et godt forarbejde til islam-artiklen den 17.6. Hele tre medlemmer af Islamisk-Kristent Studiecenters bestyrelse får lov at komme til orde, imam Fatih Alev, prof. Jørgen Bæk-Simonsen og præsten Lissi Rasmussen." At fremhæve de tre personers medlemskab af IKS, og bruge dette som baggrund for at afvise deres faglige ekspertise, forekommer useriøst.

Motivation

Brix er en hyppigt optrædende debattør. Indlæggene udtrykker uden undtagelse modstand mod Minhaj-ul-Quran. Ved nærmere læsning og ved at inkludere et interview med hende i foråret 2002 (Politiken 6. april 2002), er det imidlertid ikke blot islamiske organisationer og sharialovgivningen, som genererer Brix, men islam i almindelighed. Hun er blandt andet stærkt bekymret, fordi islam "er verdens hurtigst voksende religion." Og siger videre:

Fundamentalismen står naturligt stærkt i islam. Det vigtige er for mig at se, om man i sit hjerte går ind for islamisk lov, sharia, eller en vestlig sekulær retstat. Der findes mange liberale muslimer, men islam selv er, efter min opfattelse, ikke liberal i forståelsen åben og selvkritisk.

Man må da spørge, om hvem og hvordan det skal afgøres, om “man af hjertet går ind for” det ene eller andet? Og hvordan kan dette overhovedet lade sig gøre, hvis antagelsen skal fungere samtidig med den udbredte konspirationstanke, at bag ethvert troende muslimsk ansigt gemmer sig en terrorist (se foregående afsnit). Et interview med Jette Dali, repræsenterer samme holdning. Her nævner hun ca. 30.000 fundamentalister i Danmark, som pr. definition også er islamister. Argumentet er, at alle troende muslimer er korantro, hvilket vil sige, at de følger Koranen bogstaveligt (B.T. 26. maj 2002). Der ved skelnes der ikke mellem religiøse og politiske fundamentalister. Omvendt accepterer både Dali og Brix moderate, demokratiske og liberale muslimer, hvilket er muslimer, som kun er muslimer af vane og ikke af tro.

Citatet om, at islam ikke er “åben og selvkritisk” er en boomerang, der rammer Brix, og på ny understreger, at irritationen over islam er større end ønsket om seriøs dokumentation.¹⁰ I sin vrede over islam – men ikke f.eks. kristne fundamentalistiske grupper, som også sætter Guds ord højere end den sekulære lovgivning, der ofte betragtes som undfanget i arvesynd – kan det undre, at Brix ikke selv er åben omkring sin motivation og sit ståsted. TV-avisen oplyste således, som en del af en nyhedsudsendelse om Minhaj, at Brix er buddhist. Hvad betyder det buddhistiske ståsted for Brix’ motivation? Det forekommer mig ikke uvæsentligt, at Brix medreflekterer dette og eventuelt andre forhold, såsom at redegøre for forholdet mellem buddhismen og islam.

Modviljen mod islam reflekteres også i Brix’ valg af kilder til at understøtte angrebet mod Minhaj. For at argumentere mod de danske medlemmer af Minhaj paraplyen benytter Brix sig af diverse udenlandske uofficielle og officielle hjemmesider, britiske ungdomsmagasiner, egyptiske lektorer, private samtaler i Ungarn om henholdsvis Afghanistan, Iran og Egypten samtidigt med, at hjemlige eksperter og danske muslimer rundhåndet afvises og ignoreres. I sin egenskab af journalist er det bemærkelsesværdigt, at denne ikke inddrager konfliktens parter i historierne.

Brix’ mange forskelligartede indlæg og aktiviteter har det anti-islamiske som sit særlige kendetegn. I et opgør mod Braad Thomsen, som hun gør til proselyt for fundamentalisterne, kritiserer hun Politiken for også at gå fundamentalisternes ærinde ved at trykke Braad Thomsens udtalelser, “der burde være straffbare ifølge straffelovens særlige paragraf herom.” (Politiken 14. juli 2001). Et andet sted hævder hun, at folk som Mona Sheikh ikke kan forventes at kunne repræsentere danske synspunkter internationalt. Hun anfægter dermed Sheikhs politiske hæderlighed og sætter et stort spørgsmålstejn ved hendes ret til at udøve politik (Ekstra Bladet 2. juni 2001).

Til sidst vil jeg nævne et indlæg skrevet af Dali og Brix i fællesskab, mens der stadig var gløder i de sammenfaldne World Trade Center tårne. I Berlingske Tidende bruger de to daværende medlemmer af Det Radikale Venstre opportunt den nye situation til at hænge en af deres muslimske modstandere ud, nemlig den muslimske folketingskandidat Tanveer Sharif, som anklages for at tillade USA fjendtlige udtalelser i et debatforum på en hjemmeside, som Sharif er administrator af. Derved skulle Sharif nærmest blive medskyldig i terrorangrebet.

Politikens interviewer spørger Brix selv om hendes motivation i modstanden mod islam. Hendes svar er imidlertid upersonligt og refererer generelt til ikke-vestlige muslimske landes forsøg på at kolonisere Europa (Politiken 6. april 2002). Allersidst i interviewet viser det sig, at Brix tilhører den store del af danske opinionsdannere og debattører, som mener at problemet er tilstedeværelsen af “muslimske fundamentalister” i Europa, hvilket i hendes –opfattelse – som vist i analysen – bliver til alle troende muslimer.

Det er således dybt problematisk, når Helle Merete Brix – eller andre – taler om islams over 1 milliard udøvere over én kam. Islam består af ligeså mange forskellige grader af udøvelse og variation som protestantismen og katolicismen. Som et eksempel kan nævnes moskéen i Malmø, der har tilknyttet mere end 90 forskellige nationaliteter.

Konklusion

Ovenstående analyse peger på nødvendigheden af at undersøge danskernes opfattelser af sig selv og det danske samfund for at forstå den måde, hvorpå danskerne og de danske medier skriver om andre religioner. Dette er særlig tydeligt i de artikler, der appellerer til feministisk kamp for indvandrerkvindernes ligestilling, idet der f.eks. her ikke indgår nogle muslimske kvinder som kilder.

Artiklerne adskiller “os danske” med “de andre” i et gensidigt udelukkende forhold, som tydeligvis er så hierarkisk, at muslimer på grund af deres tro ikke anses for at være i stand til at repræsentere danske synspunkter i international politik. For Brix og flere af hendes meningsfæller er “det islamiske kvindesyn” (for hun ser kun et) atavistisk, idet det tilsyneladende minder hende om uoplyste, undertrykte kvinder, som ikke har opnået det samme, som kvindebevægelsens kønsbevidste og frigjorte kvinder har. Forskellen bliver da også hierarkisk i forhold til en opdeling i de vidende og de uvidende.

I kapitlet tages der ikke stilling til, hvorvidt danske feminister rent faktisk har forholdt sig tavse i den offentlige debat eller ej, eller om undertrykkelse af etniske minoritetskvinder primært er en sag for danske feminister eller for samfundet som helhed. En debat og dialog om ligestilling mellem kønnene blandt og med de etniske minoriteter er naturligvis vigtig, men ikke fokus for analysen i denne bog.

Konklusionen på dette kapitel er, at især Brix bruger et negativt billede af de muslimske kvinder til at benægte deres rettigheder til en politisk platform og frihed til udøvelse af deres religion. Brix' mål om at få offentliggjort sine anfægtelser lykkes i forhold til Jyllands-Posten (i hhv. lederen den 26. maj samt i indlægget 2. juni), Politiken (i indlægget, hvor man kunne forledes til at tro, at hun repræsenterede avisen) og Det Radikale Venstre (hvor hun meldte sig ind, talte på partiets vegne og bidrog til undersøgelsen af Minhaj ul-Quran). Gennem disse kommunikerende aktiviteter (der senere også omfatter en antologi med anti-islamiske meningsfæller og et selvforfattet teaterstykke) søger hun således offentlighedens støtte til at anfægte de troende muslimers ret til at stille op til politiske tillidsposter, og forringe deres muligheder for at deltage i det politiske liv i det hele taget.

¹ Pernille Ammitzbøll

² Pernille Ammitzbøll

³ En artikel, der genoptrykkes den 1. juli 2001, da der ved en fejltagelse var faldet en del af artiklen ud ved den første trykning (det er derfor 1. juli udgaven, der ligger til grund for denne analyse).

⁴ 26. maj, ved Brix

⁵ ved Brix

⁶ Per Michael Jespersen

⁷ (interviewene er foretaget af Per Michael Jespersen)

⁸ af Helle Merete Brix

⁹ Kim Ege Møller

¹⁰ (For eksempler på, at islam er selvkritisk kan der blandt andet henvises til diverse debatprogrammer på TV-stationen al-Jazeera. Stationen har hovedsæde i Qatar, men kan via satellit TV også ses i DK)

Kapitel 9

Etnisk formidling af religiøs indsigt: Rushy Rashid & Naser Khader

Etniske eksperter

En af de personer med anden etnisk baggrund, som optrådte mest markant i medierne i løbet af undersøgelsesperioden var politikeren Naser Khader. Khader var således en gennemgående figur i sagen om Mona Sheikh i Det Radikale Venstre (Khaders rolle er behandlet i kapitel 3 og 4). Han er desuden en hyppigt anvendt kilde til etniske emner, men han er også en politisk personlighed, der i sig selv er genstand for pressens interesse. Herudover er Naser Khader brevkasseredaktør i en brevkasse i Ekstra Bladet, hvor han giver svar på alskens spørgsmål om indvandring, herunder religiøse temaer. Ved siden af den hyppige optræden i pressen var Naser Khader i undersøgelsesperioden folketingskandidat, medlem af Københavns Borgerrepræsentation, medlem af Etisk Råd og medlem af Indenrigsministeriets tænketank (Bonnerup-udvalget). Har herudover også udgivet en bog (Khader 2000).¹

Rushy Rashid er forfatter, journalist og også en flittig foredragsholder. Tre uger inde i perioden, den 4. juni 2001, lancerede B.T. sin nye læserbrevkasse, hvor Rashid svarede på spørgsmål. Rashid har også skrevet en bog om sit liv (Rashid 2001), men her er det brevkassen, som er i fokus.

Rashids ugentlige svar i brevkassen og Khaders store medieeksponering udgør en vigtig del af den viden om etniske minoriteter, som er tilgængelig og dominerende i undersøgelsesperioden. Rashid og Khaders svar på religiøse emner udgør således en omfattende del af periodens samlede behandling af religioner i Danmark og i særdeleshed den viden og de holdninger, som de to konkurrerende aviser Ekstra Bladet og B.T. står for.

Viden kan ikke adskilles fra magt eller fra de aktører, som producerer og modtager den. For eksempel har det stor betydning om man svarer på spørgsmål om islam som muslim eller ikke-muslim, samt hvilke offentlige ressourcer (magtbase) man har til rådighed. Derfor er det nødvendigt at behandle formidlingen af religiøs viden i forhold til Rashid og Khaders positioner i det danske samfund. På hver sin måde befinder de to populære figurer sig i en "brobygger"-rolle, der er særlig relevant set i forhold til den hyppigt fore-

kommende fremstilling af et modsætningsforhold mellem danskere og muslimer, som vi har set i de øvrige kapitler. Mens de to foregående kapitler handlede om ikke- muslimske personer og institutioners forsøg på at begrænse de troende muslimers mulighed for at manøvrere i det offentlige rum, handler dette kapitel om to personer med etnisk minoritetsbaggrund, Rashid og Khader, der begge identificerer sig selv som muslimer og er ansat på hver sin avis. Derved er de ikke blot genstand for mediernes interesser men også en del af mediernes. Hverken Rashid eller Khader er ukritiske overfor islam. Begge finder elementer i islam, som er uantagelige for det danske samfund, men de gør det ud fra forskellige strategier og målsætninger. Hensigten er at undersøge, hvordan forskellene mellem dem relaterer sig til dikotomien mellem danskerne og landets muslimske indbyggere. Det vender jeg tilbage til i afslutningen, når jeg har præsenteret de to ”etniske formidlere” hver for sig.

Khaders baggrund

Bryggeriforeningens magasin ”Etiket”s juni-nr. indeholder bl.a.² en portrætartikel om Naser Khader, under overskriften ”En landsbydreng krydser sit spor.” Artiklen er på mange måder eksponent for det billede, mange danskere har af Khader. Journalisten indleder sin artikel med at præsentere Khader som ”brobyggeren, der skriver bøger og holder foredrag om muslimsk kultur, og som ham der udpeger skoven af danskhed og danske træk, vi andre ikke kan se for bare træer.” Denne tilføjer desuden, at Khader er kendt som ”holdningernes og fornuftens stemme”, og at han med bogen *Khader.dk* blev ”indbegrebet af en ny tids flerkulturelle danskere”³.

Ifølge magasinet har Khader selv valgt danskheden. Det fremgår, at han nok er født i en landsby uden for Damaskus, nok er hans forældre syrisk-palæstinensiske, og nok blev han familiesammenført med sin mor og fire søskende til Istedgade som 11-årig, men han er dansker, har dansk pas og ”ingen drømme om at flytte kufferten længere væk end til en dansk storby” (ibid.).

I bogen *Khader.dk* beskriver Khader sig selv som dansker og forklarer:

For mig er det at være dansker ikke ensbetydende med en bestemt hudfarve, religion eller spisevaner. Der er mange måder at være dansk på. Det særligt danske er vores store grad af tolerance og kønsligestilling, skepsis over for autoriteter, afventende snusfornuft, at vi passer godt på hinanden, at vi giver

hinanden muligheder for at gøre, som vi vil, og at vi værner om de danske frihedstraditioner som demokrati, ytringsfrihed osv. (2000:6).

Danskhed forbinder Khader altså med tolerance, fornuft/rationalitet (også i forholdet til autoriteter), lighed (også mellem kønnene), frihed og demokrati.

For at man som muslim kan erklære sig dansk er der visse elementer, man ifølge Khader må fravælge, hvilket fremhæves i et selvstændigt citat, hvor han trækker sine personlige erfaringer frem:

Jeg lærte at hade jøder som en kræftsvulst i verden, og jeg lærte, at homoseksuelle ville komme i helvede. I dag har jeg barberet mit maskuline overskæg af, jeg betragter Bent Melchior som et af mine forbilleder, og jeg har viet to bøsser i min egenskab af borgerrepræsentant i København (ibid.).

Intolerance overfor andre (had til f.eks. jøder og homoseksuelle) og overdreven udstilling af maskulinitet (det maskuline overskæg)/mandsdominans/ kvindeundertrykkelse, fremstilles som markører, der er uforenelige med ægte danskhed.

I Etikel udtrykker Naser Khader bl.a. følgende:

At være muslim og dansker er ikke uforeneligt. Jeg har fået et forhold til islam, som de fleste danskere har til kristendom. Derfor drikker jeg gerne øl, men svinekød rører jeg ikke. Det er ikke fordi jeg er muslim eller vegetar, men fordi jeg føler en indre væmmelse ved det (ibid.:7).

Khader siger altså, at det er muligt at forene islam og danskhed. Alligevel er Khaders budskab i ovenstående citat indirekte, at muslimer for at være danske må tillægge sig den samme måde at praktisere deres religion på – eller være (a)religiøse på – som ham selv og flertallet af danskere.

Billedet af Khader som brobygger mellem danskere og indvandrere, og som et mønster-eksempel på en prototypisk 'god indvandrer', hvor forskelligheden ikke springer i øjnene, er udbredt og formidles i medierne igen og igen. I en artikelserie kaldet "Den svære integration" i Kristeligt Dagblad den 6. juli bringes⁴ et langt interview med Khader, under overskriften "Selvfølgelig er jeg da muslim." Journalisterne beskriver, hvor-

dan Khader personligt har “foretaget et kulturskift af dimensioner” (historien om den lille landsby i Syrien til Vesterbro i København), således at han i dag fremstår som:

det bedste eksempel på en velintegreret indvandrer. Han er uddannet cand. polit., han drikker øl med vennerne, og han er muslim på en måde, der falder i god jord hos de fleste danskere, fordi den nok minder om vores egen bløde kristendom (Kristeligt Dagblad 6. juli 2001).

Journalisterne følger derefter op med spørgsmålet om, hvorvidt Khader overhovedet er muslim og, ikke mindst, om man “skal være muslim på hans måde for at blive integreret?” (jf. Etiketen ovenfor). Hertil svarer Khader: “Selvfølgelig er jeg da muslim. Jeg ved godt, at nogle ortodokse muslimer ikke ser mig som muslim, fordi jeg ikke er praktiserende, men kulturel muslim. (...) Og nej, man skal ikke være som mig for at blive integreret. Men hvis man ikke er åben for andre meninger og ikke tør tvivle og stille spørgsmål ved sig selv, udvikler man sig aldrig. Og så kan man ikke integreres.” (ibid.).

I en artikel skrevet efter 11. september med overskriften “Tid til selvransagelse” interviewer en journalist fra Berlingske Tidende⁵ Khader og beskriver ham således: “Som politiker, forfatter og foredragsholder har Naser Khader, der i en alder af 11 år kom til Danmark fra Damaskus i Syrien, været rollemodellen for en veltilpasset og velintegreret indvandrer, som statsministeren gerne vil rådføre sig med.” Journalisten fremhæver i samme artikel, hvordan Khader efter sigende kalder sig selv for “muslim-ultra-light” (Berlingske Tidende 30. september 2001).

I dette afsnit undersøger jeg den religiøse og kulturelle viden, som Naser Khader via medierne formidler til sine læsere og vælgere. Det gælder især i læserbrevkassen “Det nye Danmark,” som han hver lørdag har i Ekstra Bladet. Svarene må nødvendigvis analyseres i forhold til den position, som Khader udfylder som politiker og brobygger. I modsætning til Rashid, har Khader et politisk budskab at formidle. Derfor må han vise sig i medierne og levere et image som en person, der tør stille krav (også til indvandrergruppen, som han selv er en del af). Dermed forstærker han sin position som en brobygger, der kan forene det bedste af to adskilte verdener.

Artiklerne om Naser Khader i Jyllands-Posten, Berlingske Tidende og Politiken er portrætartikler, reportager, kommentarer eller interviews, hvorimod formidlingen i Ekstra Bladet relaterer sig til Khaders egen læserbrevkasse samt en enkel artikel i serien “fron-talt.” I den forbindelse er det især læserbrevkassens svar og Khaders offentlige position

nering, jeg vil undersøge. Dog vil jeg først behandle to artikler i henholdsvis Jyllands-Posten og Berlingske Tidende. Artiklerne omhandler politikeren Khaders første større optræden efter historien om Mona Sheikh.

Khader i Vollsmose

Den 6. juni 2001 bringer såvel Jyllands-Posten som Berlingske Tidende stort opslåede reportager om gårsdagens grundlovsmøde i Vollsmose, arrangeret af Det Radikale Venstre i Odense.

Jyllands-Posten⁶ bringer sin reportage under overskriften "Indenfor og udenfor." I den får læserne at vide, at Det Radikale Venstre ved at gøre Khader til hovedtaler i Vollsmose viser, at partiet har gjort op med Mona Sheikh og at partiet ved at placere mødet i den landskendte bydel Vollsmose nu har sat integration på dagsordenen. Men mødet viste ifølge artiklen alligevel klart, at der stadig var to sider til integrationsspørgsmålet. "Den ene side blev repræsenteret af familien Hamid fra Vollsmose, tidligere Libanon. Den anden af nogle unge, højtråbende arabisk-talende teenagedrenge." (Jyllands-Posten 6. juni 2001).

Da Khader kom på talerstolen opridsede han ifølge journalisten, hvilke betingelser det danske samfund bør sætte:

Vi må kræve, at flygtninge, indvandrere og efterkommere viser total lovlighed. De skal et hundrede procent følge de danske love. Der skal ikke eksistere æresdrab, familiefejder og tvangsægteskaber i Danmark. Men omvendt bør der ikke findes noget, der hedder 'kulturel lydighed' – der skal være plads til kulturforskelligheder i samfundet (ibid.).

Journalisten følger op med denne beskrivelse:

Men nogle af dem, han henvendte sig til, hørte det ikke. Med daskende arme, høje råb og ludende skuldre gik en gruppe på seks-otte arabiske drenge rundt på gangene på Humlehave-skole og råbte ..(...) Inde i salen sad familien Hamid opmærksomt og lyttede til Naser Khader .. (ibid.).

Khader forklarede desuden de fremmødte:

Jeg kom selv til Danmark som demokratisk analfabet, fordi jeg kom fra et ikke-demokratisk land. Vi må – med den danske grundlov som udgangspunkt – gøre en kæmpe indsats for at gøre flygtninge, indvandrere og efterkommere til demokratiske samfundsborgere.

Journalisten afslutter med at beskrive, hvordan Khader indenfor på lærerværelset blev mødt med et stort bifald (og familien Hamid klappede med), mens der “udenfor lød et tomt ekko fra endnu et spark, da en af de unge ramte en dør med foden” (ibid.).

I udtalelserne allierer Khader sig med danskerne gennem brugen af betegnelsen “vi.” Vi skal således stille krav til “de” – “indvandrere, flygtninge og efterkommere” og deres praktisering af “æresdrab, familiefejder og tvangsægteskaber i Danmark.” Ved på denne måde at tage afstand fra “de andre”, som udgør en kategori, han selv har tilhørt, kan han opretholde sin brobyggerrolle. Prisen er, at han lægger afstand til store dele af sit kulturelle bagland, når han træder ind i det offentlige rum, uanset om det er i politik eller i medierne.

Tre uger tidligere har Jyllands-Posten ⁷ dækket et andet møde, hvor Khader talte, nemlig kommunernes sociale temamøde i Aalborg; dækningen er primært en opsummering af Khaders oplæg. Her slår Khader på nogenlunde samme synspunkter, nemlig at der bør sættes langt hårdere ind over for de indvandrerbørn, der ikke “respekterer danske spille-regler og det danske demokrati” (...): “Der er al for stor berøringsangst og nærmest handlingslammelse, når det gælder disse børn (...) hvor mange [af dem] og deres familier er demokrati-analfabeter. Vi skal kræve noget og være hysteriske demokrater” (Jyllands-Posten 18. maj 2001). Er man ikke det, men derimod for meget af en ‘halal-hippie’⁸ så går det galt, mener han, og derfor advarer Khader også mod overbærenhed overfor intolerance:

der skal gribes ind overfor den arabiske dreng, der spytter på gulvet og råber 'du kommer i helvede' til sin danske sidekammerat, der har svinekød med i madpakken. Den dreng, der i børnehaven ikke forstår, at et nej er et nej, har måske også senere sværere ved at forstå en piges nej og kan ende i en voldtægt senere i livet (ibid.).

I Khaders billede kan 'overtolerance' således føre til voldtægter. Det vil altså sige, at hvis 'vi' ikke får opdraget indvandrerne til at være danske demokrater, så ender de let som voldtægtsmænd/kriminelle. Vi har med andre ord pligt til at sætte hårdt mod hårdt.

Også Berlingske Tidende sætter spaltepads af til en dækning af grundlovsmødet i Volls-mose. Her bliver det ringe fremmøde blandt indvandrerne i området ligeledes fremhævet. Overskriften lyder f.eks. "Bilsnak vigtigere end grundlovstaler", og igen bliver Khaders pointe om de demokratiske analfabeter trukket frem. En journalist fra Berlingske Tidende⁹ har også bidt mærke i "en lille gruppe ballademagere" samt i de lokale arrangørers bemærkning om, at mødedeltagerne hellere, efter at talerne var forbi, måtte pakke deres medbragte madpakker sammen, hvis "de ville undgå for mange ridser i bilerne" (Berlingske Tidende 6. juni 2001).

Berlingske Tidendes historie er dog ikke helt så ensidig som Jyllands-Postens, idet Berlingske Tidende inddrager flere kilder end Khader til sin historie, herunder byrådsformand Erik Simonsens tale samt kommentarer fra formanden for de radikale i Odense, Bent Løwe, som ikke er enig i Khaders håndtering af Mona Sheikh-sagen. Ydermere har Berlingske Tidende også henvendt sig til beboerne i området, og selvom den demokratiske analfabetisme trækkes frem som forklaring på, hvorfor så få indvandrere og flygtninge deltager i grundlovsmødet, så får læserne også et lille vink om, at det vist også er de etniske minoriteter, som ikke brænder for den politiske side af grundlovsdagen. Journalisten skriver således: "'Når jeg hører om grundlovsdag, så tænker jeg halv fridag' var den typiske og velintegrerede kommentar fra en tørklædeklædt dame med barnevogn" (ibid.).

Religion, kultur og traditioner

Khader kommenterer og svarer i Ekstra Bladets brevkasse på læsernes spørgsmål vedrørende "Det nye Danmark", som også er brevkassens navn.¹⁰ Han fungerer her som 'ekspert' på indvandrerområdet (mere specifikt 'muslim-ekspert', da mange læserspørgsmål er rettet mod islam og indvandrere eller flygtninge med muslimsk baggrund).

I forbindelse med brevkassen har Khader en fast klumme, i hvilken han giver sit bud på diverse problematikker eller fænomener. Emnerne relaterer til indvandrerdebatten, og handler om alt fra 'muslimsk fundamentalisme', Dansk Folkepartis nye bog "Danmarks fremtid", 'ghettoer' (som forhindrer integrationen), 'en vellykket integrationshistorie' (der modstilles 'ghettoiseringstendensen'), 'æresdrab' (og islam el. tradition/kultur),

'meningspolitiet' (om dem, som useriøst taler om racisme), 'Roskilde-festivalen' (og om håb om integration og harmoni), 'asylansøgere' (og pligt til at hjælpe), 'højskoler' (der ville fremme integrationen, hvis flere indvandrere deltog), 'imamernes rolle' (de prædiker isolation frem for integration), 'flygtninge' (og snyd – slå hårdere ned), 'skolestart' (og tosprogede), med mere.

Et eksempel på brevkasseredaktørens afstandtagen til islam og muslimer ses blandt andet i klummen "De radikale fundamentalister" (26. maj 2001) om Mona Sheikh mfl., hvor denne skriver:

Fundamentalisternes idealstat er en islamisk stat, hvor shariaen er gældende. Den omfatter blandt andet dødsstraf, stening, forbud mod homoseksualitet, abort, alkohol, alle kvinder skal gå tildækket og der er ingen mindretalsrettigheder osv. (...) For mig er en fundamentalist en, der læser Koranen helt bogstaveligt og ikke vil fortolke den ind i en nutidig sammenhæng og en dansk kultur.¹¹

Og i et svar til en læser på samme side skriver Khader.

Men mere alvorligt [end det faktum, at flere kvinder i Mellemøsten i dag bærer tørklæde end for 30 år siden] er det bekymrende og ærgerligt, at der er sket en stigende fundamentalisering af islam de senere år, hvor taleban-militsen i Afghanistan blot er det værste eksempel, og deres fremmarch truer med at bombe islam tilbage til stenalderen. Det vil være meget ulykkeligt hvis det sker.

Brevkasseredaktøren fastslår ikke i nogle af svarende, at Minhaj-konkurrenterne i Det Radikale Venstre ikke må forveksles med taleban-tilhængerne i Afghanistan og Pakistan.

Den 2. juni 2001 svarer Khader en læser, der blandt andet spørger, om det ender med, at vi skal oprette et muslimsk retsvæsen i Danmark: "Og nej! Vi skal ikke oprette et muslimsk retsvæsen i Danmark, hvor vi hænger og stener folk og hugger arme af osv." Og den 9. juni 2001 svarer Khader en bekymret folkeskolelærer, der har oplevet nogle muslimske piger med tørklæde spytte efter de muslimske elever, som ikke bar tørklæde:

Det lyder meget groft, det du fortæller, men det kommer desværre ikke helt bag på mig, fordi en lille gruppe af de fundamentalistiske muslimer er lige så sure på danskerne, som Dansk Folkeparti er det på muslimerne. De hader alt, hvad der er

'dansk' (ikke-muslimsk). Det er en dum og uacceptabel holdning at have til danskerne og til det nye land, man er flyttet til (Ekstra Bladet 9. juni 2001).

Khader understreger, at han selv er "kulturel muslim" snarere end "praktiserende muslim." På den baggrund må vi gå ud fra, at praktiserende muslimer, ifølge Khader, hælder til en mere fundamentalistisk udlægning af islam.

I klummen "Radikale fundamentalister" fra den 26. maj lyder slutreplikken fra Khader: "Men spørgsmålet [om de radikale kandidater] er langt mere principielt. Det handler om, hvor religiøs man kan være som medlem af et verdsligt parti." Med Khaders definition på fundamentalisme i samme klumme kan man udlede, at han mener, at der er en grænse for, hvor religiøs en moderne demokrat må/kan være i et verdsligt samfund.. Troen på islam er troen på Koranens ord bogstavelig talt og det betyder, at nutidig sammenhæng ikke er relevant for fortolkningen.

Khader taler, som så mange andre, for en adskillelse af religion og politik. F.eks. skriver han i et svar til en læser, der hævder, at muslimer ifølge islam har pligt til at omvende eller dræbe alle ikke-muslimer, at islam godt kan adskille politik og religion – det er der mange eksempler på, men ligesom det tog nogle hundrede år at tage den diskussion (ofte via brutale krige!) i middelalderens og oplysningstidens Europa, vil det også tage nogle generationer for islam at finde en bedre balance mellem politik og religion (Ekstra Bladet 30. juni 2001). Denne udtalelse virker forvirrende, når man kigger på de mange svar til læserne, hvor han forsøger at forklare fænomener som tvangsægteskaber, mandschauvinisme, æresdrab, ære/skam, kvindeundertrykkelse, tørklæder etc., med en adskillelse af religion og kultur.

I Khaders udlægning skyldes "indvandrersproblemet" den arabiske kultur og dens traditioner. I stedet for religionen som det slemme element, fastholdes den arabiske kultur – i endnu en generalisering – som en problematisk enhed.

På et spørgsmål om sammenhængen mellem islam og omskæring af piger, og et andet om hvorfor kvindeomskæring går under betegnelser som sunni- og shia-metoden, hvis der ikke er en forbindelse til islam, svarer Khader eksempelvis:

Kvindeomskæring er en af de mere forfærdelige [traditioner] og har fundet sted siden *før* islam opstod. (...) Kvindeomskæring er en afrikansk skik, som senere er blevet fastholdt af nogle muslimer, selvom islam fordømmer det. I blandt

andet Iran og Syrien kender man faktisk slet ikke til kvindeomskæringer (...). Det skyldes dels at traditionen har udviklet sig forskelligt fra sted til sted, og dels at mange nu ønsker at opretholde traditionen og gør det ved – ligesom det sker herhjemme – at misbruge religionen (Ekstra Bladet 2. juni 2001).

Et andet sted lyder spørgsmålet hvorfor muslimske indvandrere accepterer, at mændene gerne må have et forhold til danske piger, mens mændenes søstre begår en dødssynd, hvis de har et forhold til en dansk fyr. Læseren kalder det "islamisk racisme." Hertil svarer Khader:

Det er totalt dobbeltmoralsk! Det har du ret i. Jeg tror nu ikke, det er specielt 'islamisk racistisk', men mere udtryk for en ulækker mandschauvinisme, som en del af de unge muslimsk-opdragede unge har, fordi de kommer fra en kultur, hvor mændene bestemmer næsten alt. (...)

I min bog 'Ære og skam' gør jeg rede for, at det faktisk ikke har noget med islam at gøre, men er en del af den mellemøstlige kultur, hvor familiens ære er det mest 'hellige', der findes. Men at det kan forklares, betyder ikke, at det skal accepteres, og det gør det jo ikke mindre hyklerisk og dobbeltmoralsk (Ekstra Bladet 9. juni 2001).

Endnu en læser spørger ca. en måned senere om sammenhængen mellem islam og kvindeundertrykkelse, og får svaret:

Når det gælder kvindeundertrykkelse, har jeg ikke sagt, at islam kan sige sig helt fri. Mange bruger nemlig religionen til at legitimere en fortsat undertrykkelse og forskelsbehandling. Og det er uacceptabelt. Til gengæld er min pointe, at der også er tale om før-islamiske skikke, og at kvindeundertrykkelse desværre finder sted i de fleste mindre udviklede samfund. Men uanset om det er religion eller kultur, skal vi bekæmpe det (Ekstra Bladet 14. juli 2001).

I fremhævelsen af det kulturelle som det problematiske opstår et paradoks, da Khader selv har fastslået, at han er kulturel og ikke-praktiserende muslim. Samtidig definerer Khader tvangsægteskaber og omskæring som udtryk for kulturelle skikke. Den begrebslige logik – brugen af ordet kultur – vil da medføre, at Khader i teorien tolererer tvangsægteskab. Dette er naturligvis ikke Khaders indstilling, men det understreger de problematiske begreber og dermed også Khaders åbenbare ambivalente forhold til islam.

En læser hævder den 23. juni, at slør og hidjab bestemt hører sammen med religion, idet det er obligatorisk ifølge islam/Koranen, og at når Khader siger, det snarere er kultur, så er det fordi, han prøver at præsentere islam for danskerne på en spiselig måde. Hertil svarer Khader:

Desuden tror jeg, at det handler om både religion og kultur, den sociale og økonomiske situation og indimellem også gruppepres for de kvinder, der vælger at gå med tørklæde. Generelt tror jeg, at det er helt afgørende, at man respekterer hinandens måder at udlægge Koranen på, så længe det er inden for rimelighedens grænser og med en sober, teologisk tilgang.

På samme side spørger en anden læser, hvordan Khader forholder sig til islam, og hvorfor han mener, at noget fra Koranen skal beholdes, mens andet må smides væk. Khader svarer:

Jeg har stor respekt for islam, ligesom jeg har for andre religioner. For mig spiller kultur og religion meget sammen, og jeg betragter mig selv som muslim. (...) Min grænse for tolerance over for forskellige fortolkninger går dog i forhold til, om man tolker Koranen på en måde, så den er i konflikt med grundloven (og det samme gælder andre religioner) (Ekstra Bladet 23. juni 2001).

Og endelig, i klummen fra samme dag og på samme side, skriver han om æresdrab:

Kvinden er den udvidede families ejendom – det er både kultur og religion blandet sammen i en ond cocktail, der gør livet til et mareridt for tusindvis af kvinder. Et dagligt mareridt: Et blik sendt i den forkerte retning eller et løst rygte om flirteri kan betyde lemlæstelse eller døden. (...) Og æresdrab er i stigning. Dette afspejler desværre den opblussende fanatisme, som man oplever nogle steder i Mellemøsten (ibid.).

Det er gennemgående for svarene, at de opererer med en forståelse, hvor danskheden og den arabisk-muslimske kultur er uforenelige med mindre de arabiske indvandrere fravælger de mest synlige og problematiske sider.

Demokratisk analfabetisme

Begrebet “demokratisk analfabetisme” er et af Khaders favoritudtryk, som han bruger i mange sammenhænge. Det står i modsætning til den danske demokrati-opfattelse, hvor

alle har krav på og ret til at blive hørt, og hvor alles meninger er lige meget værd. Demokrati hænger som folkemodell sammen med udvikling og modernitet (Jørgensen 2001), og derfor er den demokratiske analfabetisme heller ikke kun forbeholdt muslimske indvandrere og flygtninge, men flertallet af dem, som kommer fra 'den tredje verden'. Demokratisk analfabetisme kommer for eksempel til udtryk ved "parti-shopping":

Fænomenet parti-shopping og stemmehandler er ret udbredt blandt indvandrere, fordi stemmerne fra baglandet følger med. Mange indvandermiljøer stemmer mere ud fra etnisk loyalitet end på partiholdninger. Og det udfordrer demokratiet. (...) Denne form for deltagelse er et eksempel på, at den demokratiske analfabetisme er alt for stor (Ekstra Bladet 26. maj 2001).

Den 9. juni handler Khaders klumme 'ghettoliv' om det tidligere omtalte grundlovs-møde i Vollsmose. Khader skriver blandt andet:

[Grundlovstalen i Vollsmose] ville være en god mulighed for at gøre noget ved den 'demokratiske analfabetisme', som især flygtninge og indvandrere er præget af og som let kommer til at gå i arv. Mit håb var, at nogle af de mange unge andengenerations-indvandrere også ville være med til en grundlovs-festdag og benytte muligheden for også at gøre grundlovens værdier til deres. (...) Det blev til nogle dejlige timer i Vollsmose, men dagen blev alligevel skæmmet af en lille gruppe unge med i/f-baggrund, der tydeligvis ikke har lært, hvordan man opfører sig og ikke kender det mindste til det danske demokrati og grundloven – demokratiets vigtigste byggesten (Ekstra Bladet 9. juni 2001).

Herefter beretter Khader om de unge, som gav dem 'fuck-fingeren' og opførte sig 'truende', og skriver, at selvom han slap med skrækken fik han en fornemmelse af, "hvor slemt det kan være, at bo i sådan en ghetto, hvis man ikke føler sig tryk" (ibid.). Grunden til såvel 'ghetto-problematikken' og utrygheden skyldes ifølge Khader både en 'laden stå til' fra politikernes side og en romantisering af ghettoerne fra 'halal-hippiernes' side (Ekstra Bladet 9. juni 2001).

Overordnet set er udgangspunktet for argumentationen vedrørende begrebet "Demokratisk analfabetisme" et statement fra Khaders side om sit eget demokratiske sindelag. Han er demokratisk alfabet, mens ballademagerne i Vollsmose er demokratiske analfabeter.

Khader er Ekstra Bladets mand, og brevkassen er tilsyneladende en succes. I hvert fald hvis man skal dømme efter formiddagskonkurrenten B.T.s initiativ, som lancerer en tilsvarende brevkasse tre uger henne i undersøgelsesperioden.

Rushy Rashid: integreret kvinde med et ben i begge lejre

Alle avisudklippene med Rushy Rashid er fra B.T, og stammer fra perioden fra den 4. juni, hvor Rashids nye brevkasse introduceres, og frem til den 12. august. Formen skifter mellem en fast kommentar fra Rashid og en læserbrevkasse med Rashid som læserbrevsredaktør. Derudover er der nogle artikler, hvor en af B.T.'s journalister bringer en 'reportage', der relaterer til brevkassens emner.

Startskuddet for Rashids brevkasse i B.T. er en stort opsat portrætartikel¹² (4. juni 2001). Overskriften lyder "Jeg er familiens skamlet", og nedenunder ses et foto af Rashid, som står bagest i en båd, hvorfra et stort Dannebrog blaffer i vinden. En rubrik fortæller, at Rashid er "en moderne muslim – gift med en fejlfarve [en hvid] og med flere skilsmisser bag sig." Dernæst indledes artiklen med følgende beskrivelse:

Journalist og forfatter Rushy Rashid, 33, er kvinden, der tør sætte klare ord på de ofte smertefulde og voldsomme problemer og dilemmaer, som uundgåeligt rammer indvandrere i det danske samfund. Hun har modigt og ærligt i bogen 'Et løft af sløret' fortalt om sine egne kriser og valg i en tilværelse med et ben i to lejre. En pakistansk og en dansk (B.T. 4. juni 2001).

Rashids opgave i B.T. bliver, med journalistens ord, hver søndag "at tage livtag med de såkaldt "farlige" emner i B.T. Emner som f.eks. børneopdragelse, religiøs fanatisme, tvangsægteskaber og arrangerede ægteskaber, påklædning og uddannelse." Rashid fortæller om sin bevæggrund for at sige ja: "Med brevkassen kan jeg være med til at skabe en mere nuanceret viden og forhåbentlig fjerne en del af angsten blandt mange danskere for det fremmede og ukendte" (ibid.).

Rashid ved, hvad hun taler om – som Khader har hun nemlig også taget springet fra én verden til en anden. Artiklen fortæller således: "Rushy Rashid er opdraget helt traditionelt pakistansk. Det har blandt andet indebåret et væld af forbud som barn og ung og senere to arrangerede ægteskaber." Rashid, som i dag er gift med danske Jens, siger også i artiklen, at hendes familie (hende, Jens og drengen Adam på 12 uger) "er meget todelt.

På den ene side er den meget pakistansk – på den anden meget dansk.” Jens har dog fået Rashid til

at vågne op til den virkelighed jeg lever i og være realistisk. Så i stedet for at fremture med firkantede krav og forbud, har jeg indset nødvendigheden af en dialog med min omverden og senere også med vores børn. (...) I min opdragelse er jeg blevet indprentet altid at sætte mine egne behov sidst. Men jeg bor i Danmark – min hverdag er dansk – og derfor kan jeg ikke leve efter pakistanske normer. Jeg stod ved min korsvej, da jeg begyndte som studievært på TV3. Da fik jeg et navn og en status. Og siden da har jeg nægtet at acceptere konstant at indordne mig. Til gengæld ønsker jeg at bevare pakistanske værdier som loyalitet, gæstfrihed og respekt for de ældre (ibid.).

Rashid er også stadig muslim: ”Jeg vil ikke gå i nederdel. Jeg fastholder, at jeg ikke vil vise ben. Jeg spiser heller ikke svinekød og drikker ikke alkohol. De pakistanske traditioner, som der både er noget religiøst og noget kulturelt i, ligger så indgroet i mig” (...) Og: ”Jeg tror på islam. Jeg er født muslim og jeg dør muslim. Men jeg tror ikke på nogle former for bortforklaringer af forskellige problemer i religionens navn” (ibid.). - Alle-rede her advarer hun indirekte mod at sammenblande islam og misbrug af islam i et enkelt fjendebillede.

Journalisten tager også fat på omkostningerne ved at turde være modig og vælge dansk-heden, og spørger derfor blandt andet til, hvordan Rashids forældre har reageret på valget af en dansk ægtemand. Hertil svarer Rashid, at det har været svært, men at tingene i dag er glattet ud og alle er blevet glade for Jens. Men hun siger også: ”Mine valg har indebåret et opgør med det traditionelle. Og jeg er blevet en plet på familiens ære.” Selvom forældrene altid har bakket hende op, har reaktionerne fra ”den pakistanske klan” i Danmark været skarpe, og hun er blevet kaldt forræder, fordi ”Man må ikke sætte ord på tabuerne. Man skal holde kæft” (ibid.).

Artiklens billede af Rashid er altså den modige, moderne kvinde (og muslim), som på trods af en pakistansk/traditionel opvækst har turdet tage oprøret med undertrykkelsen og tabuerne. Hendes erfaringer og mødet med danske Jens har lært hende, at den danske åbenhed og dialog (kontra muslimsk lukkethed og forbud) er nødvendig og den bedste model at leve efter.

Med jævne mellemrum bringes den samme introduktionsboks til nye læsere, hvor følgende oplysninger fremgår: “Rushy Rashid er pakistansk andengenerations indvandrer og gift med en dansk mand. Hun har et ben i begge lejre. Og kender både indvandrerne traditioner og danskernes værdier.” (se f.eks. B.T. 17. juni 2001). I brevkassen vil Rashid hver søndag beskæftige sig med “alle emner i den eksplosive indvandrer-debat: Tvangsægteskaber, splittede unge indvandrere, religiøse fanatikere og konservative familiefædre, boligghettoer, børneopdragelse og andre svære temaer.”

Emner, kommentarer og læserbreve i Rashids brevkasse er generelt mere ’fortrolige’ og kønsrelaterede end Khaders i Ekstra Bladet. Det første store tema indledes søndag den 9. juni med en kommentar fra Rashid, som omhandler tvangsægteskaber. Debatten om disse fortsætter ind i juli måned, og krydres med ekstra reportager fra B.T.’s journalister.

Tvangsægteskaber og kvindeundertrykkelse: traditionalisme, kultur, religion og egoisme

I den indledende kommentar til debatten om tvangsægteskaber den 9. juni 2001 slår Rashid fast, at tvangsægteskaber både er forbudt i islam, i den danske lovgivning og i alle internationale konventioner, men “ikke desto mindre foregår [de] hele tiden og med meget uheldige konsekvenser for de involverede.” Selvom forklaringerne umiddelbart kan være mange; forældrenes frygt for, at børnene begynder at føle sig danske, og at de derved mister deres magt over dem; økonomiske incitamenter (medgiften skal helst blive i familien) osv., så er og bliver udgangspunktet det samme ifølge Rashid: “Mine forældres generation kæmper en umulig kamp i kulturens og traditionernes navn. Til tider også i ærens navn. Men forældre, der tyr til tvang, handler kun ud fra ét udgangspunkt: Deres egen egoisme.”

I praksis mener Rashid dog, at det er umuligt at forebygge tvangsægteskaberne – de unge kvinder, der ikke har modet og styrken til at sige fra, har heller ikke modet til at åbne sig og bede en fremmed, dansk sagsbehandler om hjælp – derfor må det danske samfund i første omgang behandle, når skaden er sket, ved på alle måder at bakke op om de kvinder, der efterfølgende flygter ud af tvangsægteskaberne (B.T. 9 juni 2001). Tvangsægteskaber skyldes således ikke islam, men fastgroede traditioner eller ren og skær egoisme.

De første læserreaktioner bringes den efterfølgende søndag den 17. juni. En læser mener netop, at problemet med tvangsægteskaber skyldes religionen, for “ifølge deres ’tro’ er det jo ham [manden], som bestemmer”, hvortil Rashid forklarer, at det ikke er islam i sig selv, der er problemet, men mændenes/forældrenes misbrug af islam: “når forældre tvin-

ger deres børn til at blive gift mod deres vilje, så har det intet som helst med religion at gøre. Det er ren og skær egoistiske interesser og forældede traditioner” (B.T. 17. juni 2001).

Søndagen efter (24. juni) sparkes der nyt liv i diskussionen ved, at B.T.¹³ på venstre side af dobbelttopslaget bringer en ’rystende’ reportage fra Kastrup lufthavn, krydret med citater fra journalistens samtale med Ayse Deveci, leder af rådgivningen “Broen”, mens Rashid på højre side skriver en klumme om sine personlige erfaringer fra en ’sommerferie i Pakistan’. I midten bringes læsernes spørgsmål og kommentarer til problemerne med tvangsægteskaber. Hele opslaget har overskriften “Højsæson for tvangsægteskaber.”

Hvis man ellers læser fra venstre til højre møder man underoverskriften “Hundreder af tyrkiske piger tror, at de bare skal på ferie, men ender som tvangsgifte hustruer i løbet af de næste måneder.” Dernæst indleder BTs journalist artiklen med: ”Hundreder af tyrkiske og pakistanske piger tager på frygtens sommerferie. I løbet af få timer kan en dejlig sommerferie i hjemlandet forvandle sig til et mareridt.”

Journalisten har været i Kastrup Lufthavn, hvor paspoliti og andet personale kan bekræfte antagelsen om, at “netop i disse dage valfarter hundreder af indvandrerfamilier til deres hjemlande for at præsentere deres døtre for potentielle ægtemænd.” (Min understregning). Lufthavnspersonalet kan nemlig fortælle om ekstraordinær travlhed, specielt i forbindelse med ruteflyene mod Tyrkiet. Og ikke nok med, at de tyrkiske familier fylder flyene op – de slæber også uanede mængder af “kufferter, papkasser og andre former for bagage”, en ansat citeres for følgende kommentar: “Vi oplever typisk i afgangshallen at de store familier har meget bagage med hjem, både når de rejser fra Danmark og når de vender tilbage i starten af august” (B.T. 24. juni 2001).

Journalisten skriver videre, at der typisk blandt familierne er en ung ugift pige mellem 16 og 20 år, der med “et smil på læben tager på ferie uden at ane hvad der venter. I al hemmelighed har faderen i huset nemlig ofte planlagt og allerede arrangeret et bryllup, der fører til endnu et ulykkeligt tvangsægteskab” . Også Ayse Deveci, leder af Broen, kan tilsyneladende bekræfte journalistens vinkel. Hun citeres for at udtale: “boomet starter nu, hvor skolerne holder sommerferie.” På Broen får de altså også mange henvendelser fra piger, der enten ikke ønsker at tage af sted, eller som henvender sig i dagene efter, at de er kommet tilbage til Danmark: [de]“ringer til os i desperation og vil ud af det ægteskab, der lige er blevet indgået.” Ifølge Deveci sker det dog oftere og oftere, at

pigerne direkte afviser ægteskaberne: “de er tilsyneladende blevet så psykisk stærke, fordi de har boet i Danmark i lang tid.”

Som en undseelig kommentar afsluttes artiklen med Devecis konstatering af, “at de fleste hjemture sker uden ægteskabsplaner og chokerende bryllupssituationer.” På denne måde reduceres de oprindelige hundreder af tvangsægteskaber og ulykkelige ferier til et uvist (mindre) antal få, oven i købet uden konkrete eksempler.

Det er bemærkelsesværdigt, at BTs journalist ikke skelner mellem tvangs- og arrangerede ægteskaber (sidstnævnte omtales slet ikke), i særdeleshed hvis man giver sig tid til at læse Rashids klumme på højre side “Min fordømte sommer!.” Heraf fremgår det nemlig, at nok blev hun på en sommerferie i Pakistan præsenteret for en række potentielle ægtemænd, men det stod hende frit for at takke nej. Forældrene så det blot som deres opgave at hjælpe til med at finde en passende ægtefælle. Når der til gengæld er tale om tvang, skriver Rashid videre, betaler de unge en høj pris, og derfor må samfundet hjælpe på alle mulige måder.

Både Rashid og Khader gør det således klart, at Koranen ikke tillader tvangsægteskaber, eller for den sags skyld tvang overhovedet. Således er arrangerede ægteskaber, som anført indledningsvist, et udtryk for en kulturel tradition, mens tvangsægteskaber udgør afvigelser fra traditionerne. Når tvangsægteskaber alligevel forekommer, så skal de snarere forstås ud fra andre aspekter end de kulturelle og de traditionelle, f.eks. ud fra afvigende, voldelig adfærd. Et eksempel er læserbrevet “Nødråb: Min 18-årige veninde skal tvangsgiftes.” (B.T. 24. juni). I læserbrevet fremgår det, at en pige, som skal giftes mod sin vilje, bliver slået af sin far. Som i tilfældet af såkaldte “æresdrab” har faderens udøvelse af vold i opvæksten været undervurderet.

Den 1. juli 2001 handler alle læserindslagene om tvangsægteskaber. En læser sammenligner fænomenet med AIDS og undrer sig over Rashids kommentar om, at samfundet skal behandle frem for forebygge: “Samfundet må i samarbejde med de ansvarlige nydanskere bringe denne kulturelle tradition til ophør”, hvortil Rashid fastholder, at det er umuligt at forebygge fordi: “Det er næsten helt umuligt at overbevise de forældre, der mener, at de har ret til at bestemme over deres børns liv og fremtid. Det er deres kultur.”

Både i spørgsmålet og i svaret gemmer sig ideen om, at kultur er determinerende, uforanderlig og naturgiven (i modsætning til tillært). Spørgsmålet antyder, at tvangsægteskaber er en kulturel tradition. Imidlertid er det arrangerede ægteskaber, som er traditionen,

mens tvangsægteskabet netop er en afvigelse fra traditionen (Se også Gullestad 2002). Det kulturelle fortæller os faktisk ikke, hvorfor folk gør, hvad de gør og hvornår de gør det. Det er nødvendigt at se på de konkrete tilfælde. Kulturen og traditionen er således ikke direkte bestemmende. I svaret foreslår Rashid, at forældrenes tro på, at de har ret til at bestemme over børnene er "kultur." Igen bliver "kulturbegrebet" et problem, for nogle fremhæver retten, andre gør ikke. I Rashids eget tilfælde er der tale om et opgør med kulturen, hvor retten over børnene anfægtes med succes, trods de store følelsesmæssige omkostninger, og hvor forældrene og Rashid lever et kulturelt liv, der kombinerer fra to verdener.

Rashids kommentar fra samme dag tager i øvrigt fat på en lidt anderledes problematik, som ikke desto mindre lægger sig i forlængelse af debatten om de kvindeundertrykkende muslimske mænd. Overskriften lyder "Mødomme og mændenes moral" og hovedbudskabet er det urimelige i, at muslimske mænd godt må have seksuelle forhold (også til danske kvinder), mens kvinderne for alt i verden skal forblive jomfruer. Rashid skriver:

mændene har tilranet sig magten i religionens navn og givet kvinderne en underordnet position. Med kravet om, at kvinden skal være jomfru, forsøger mange muslimske familiefædre og brødre at fastholde døtrene og søstrene i den underlegne position. (...)

I mange muslimske familier lever dobbeltmoralen på sit højeste med hensyn til, hvad piger ikke må, og hvad drengene gerne må foretage sig. (...)

I et andet mere grelt tilfælde har nogle venner lejet en lejlighed inde i byen, som de på skift benytter til at dyrke uforpligtende sex med danske kvinder. Imens går konerne hjemme efter alle kulturens og traditionens regler.

Herved nyder muslimske mænd godt af danske kvinders frie seksualitet, mens muslimske kvinder går undertrykte hjemme. Hjemmet er stedet for religion/islam, som da anvendes som et redskab til undertrykkelse. Og således er der i givet fald tale om misbrug af religionen til undertrykkelse, for kvinder skal behandles med respekt. (B.T. 1. juli 2001).

Stadig under temaet tvangsægteskaber finder vi på højre side (igen som dobbelttopslag) endnu en barsk reportage af journalisten fra BT¹⁴, som denne uge har besøgt en privatklinik, der blandt andet syr mødomme sammen igen. Overskriften er: "Unge piger tvinges til ny mødom." Under denne står: "I dybeste hemmelighed er flere hundrede muslimske piger hvert år tvunget til at få genskabt mødommen med et kunstigt indgreb

inden et tvangsægteskab”, og artiklen fortsætter: “Absolut ingen må opdage dem – slet ikke fædre eller storebrødre, der i flere tilfælde har udøvet vold, fordi pigen har bragt skam over familien, ved at bryde religionen og familiekulturen” (ibid.).

Rashids svar til spørgsmål om tvangsægteskaber og kvindeundertrykkelse synes at have det til fælles, at de udgør forsøg på at trække islam fri af generelle fordomme. Det kommer for eksempel til udtryk i de første læserhenvendelser, hvor en læser ser tvangsægteskab som resultatet af den muslimske tro. I disse forsøg ser det umiddelbart ud til, at svarene forsøger at forsvare muslimsk tro overfor ikke-muslimske fordomme, men nuanceringerne retter sig også mod muslimske mænds dobbeltmoral og forældres egoisme (mere om dette i næste afsnit). Rashids egen situation, som hun igen og igen indrager i svarene, forener det muslimske og det danske, men derved bekræftes samtidig tilstedeværelsen af udbredte forestillinger af dybtliggende forskelle mellem “det danske” og “det muslimske.”

At forskellene alligevel reelt ikke er store kan ses i B.T.’s afrunding af debatten om tvangsægteskaber den følgende søndag (8. juli). Her lanceres en rundspørge blandt 20 unge på Nørrebro, med henblik på at undersøge, hvorvidt danskere og indvandrere, trods de enorme forskelle i opfattelsen af kvinder, frihed og seksualitet, som har foldet sig ud for vores øjne de sidste søndage, trods alt har mod på at gifte sig med hinanden. Overskriften lyder “Vil du gifte dig med en fremmed?” B.T.-journalisten¹⁵ skriver:

Skarpe kontraster kan holde danskere og etniske danskere fra hinanden. Umiddelbart skulle man tro, at begge sider lægger klar afstand til at gifte sig med en anden hudfarve. (...) Derfor tog B.T. på gaden i København og spurgte befolkningen, om de kunne tænke sig at gifte sig på tværs af religion og kultur. Overraskende mange var positive på spørgsmålet, selvom der gemmer sig både kulturelle og religiøse barrierer (B.T. 8. juli 2001).

Over det meste af dobbelttopslaget kommer dernæst en række billeder af de unge, der er blevet spurgt, sammen med uddrag af deres svar. Flertallet er som sagt positivt stemt. I Rashids kommentar til højre for indslaget med overskriften “Man skal aldrig sige aldrig” beretter hun om de fordomme, som både danske og muslimske forældre kan have overfor ‘blandede ægteskaber’, og om hvordan hun mødte sin nuværende mand Jens.

Kulturens åg: et spørgsmål om valg

Søndag den 15. juli tages der fat på den dobbeltmoral, som tilsyneladende findes i mange indvandrerfamilier, og det dobbeltliv, som mange unge må leve som en konsekvens heraf. Anledningen til Rashids kommentar er et besøg fra en pakistansk kvinde, der med 'friske øjne' betragter de herboende pakistaneres liv – kvinden er affotograferet og interviewes i højre side af opslaget, hvor det også fremgår, at dagens emne er "Unge pakistaneres dobbeltliv."

Rashids kommentar har fået overskriften "Friske øjne fejer bedst." Selvom den besøgende pakistanske kvinde (Halima Yasmin) kun har været i Danmark i få måneder har hun alligevel, ifølge Rashid, været i stand til at "spotte og formulere, hvad herboende indvandrere i årevis har fortrængt – at se realiteterne i øjnene." Og realiteterne er, at de unge nødvendigvis må leve et andet, og mere fordansket liv, end det forældrene kender til, et liv, der ikke bygger på illusionen om at vende tilbage til moderlandet. Rashid skriver blandt andet:

Dobbeltmoralen fører til et dobbeltliv blandt mange indvandrere – især de unge. For det er ganske rigtigt, at mange unge lever to liv. Det derhjemme, hvor familiens normer bliver opretholdt. Og det derude, hvor de agerer som helt almindelige danske unge – så forskellige, som de nu engang er (B.T. 15. juli 2001).

Heri ligger en latent konflikt, som ifølge Rashid nødvendigvis må eksplodere på et eller andet tidspunkt, om ikke før så når de unge selv vil vælge deres ægtefæller, og derfor enten må bryde med familien eller give op og forsøge at efterleve de kulturelle krav. Forældrene må med andre ord vågne op og se virkeligheden – den danske – i øjnene, frem for at fortsætte deres liv i "transit", hvor de ikke giver slip på "deres hjemlands forældede traditioner." Rashid runder af med at udtrykke et ønske om, at der var flere som Halima Yasmin, der kunne tage fat i forældrene og ruske lidt i dem (ibid.).

Halima Yasmins iagttagelser falder helt i tråd med Rashids egne erfaringer og observationer. Den besøgende gæst tildeles af Rashid en særlig ekspertise, idet hun er pakistaner, men ikke indvandrer. Yasmin hævder blandt andet, at de ældre er skyld i de unges integrationsproblemer. De ældre indvandrere vælger deres traditionelle kultur og lukker sig om den. Derved vælger de at stå udenfor det danske samfund, og det er dermed dem, der er problemet, og ikke danskerne eller de unge pakistanere i Danmark (B.T. 15. juli 2001).

Rashids egen situation er et levende eksempel på dette. Hendes egen formulering af problemet lyder:

Når man henter en ægtefælle hjemmefra, så er der rent faktisk tale om, at en andengenerationsindvandrer gifter sig med en førstegenerationsindvandrer. Og det kan ikke andet end give problemer på mange fronter (B.T. 12. august 2001).

Derved bryder Rashid billedet af en ensartet pakistansk kultur til fordel for en forståelse, hvor pakistanere udgør flere grupperinger, der mest af alt varierer i forhold til de erkendelser og erfaringer den enkelte har gjort sig. Den vigtigste forskel synes at være generationsforskellen mellem den generation, som er efterkommere af de indvandrere, der kom til Danmark i slutningen af 60'erne og i løbet af 70'erne, og nu er på vej ind på arbejdsmarkedet, uddannelsesområdet og det politiske liv – og deres forældre.

På højre side af avisopslaget i B.T. den 12 august finder vi så et stort opslået interview¹⁶ under følgende overskrift: "Opsang til pakistanere i Danmark: I er vokset fra jeres hjemland." Opsangen kommer altså fra Halima Yasmin, der som journalisten skriver, "de sidste fire måneder har (...) boet hos familie i Danmark og samtidig opdaget bagsiden, når pakistanere bosætter sig under vestlige forhold." Den indledende opsang lyder: "I får aldrig råd til at komme tilbage. Så accepter danskernes værdier og lev derefter!", og journalisten fastslår: "Dommen over hendes pakistanske landsmænd er hård. Men reel" (B.T. 15. juli 2001).

Den bagside, som Yasmin har opdaget under sit besøg, er, ifølge hende selv, dobbeltlivet og en mangel på selvværd: "De unge pakistanere lever et dobbeltliv: Ét inden for hjemmets fire vægge, hvor Koranen leves fuldt ud, og et uden for, hvor de udnytter dele af religionen." Når de unge 'bevæger sig ud' og blander sig med danskere, lægges de muslimske forskrifter i glemmebogen – og journalisten forklarer: "Og stik imod religiøse restriktioner vælter de unge sig i sprut, smøger og danske piger." Yasmin er selv en "smule rystet over en del unges 'leg' med blandede religioner", men forstår også godt, at det i princippet handler om "rodløshed": "Som jeg ser det, er de mentalt ikke tilfredse med dette dobbeltliv", siger hun (ibid.).

Uviljen mod at opgive pakistanske traditioner og kultur skyldes, at den pakistanske forældregeneration bygger deres tilværelse på en falsk illusion om en dag at vende tilbage, mener Yasmin, som fastslår at dette aldrig vil blive muligt. Af tre årsager: for det første er de "blevet forvante med velfærden i Danmark", der som journalisten tilføjer, indtil nu

er gratis. For det andet er de “slet ikke klimatiserede til at vende tilbage” (for dér får de jo ikke pension), og for det tredje er de “direkte bange for at vende tilbage. Af den simple årsag, at de vil miste den 'høje' sociale status, de har fået i Danmark” [sic!]. (B.T. 15. juli 2001).

Sidstnævnte årsag skal ses i lyset af, at Pakistan i forvejen har så store problemer, at landet dårligt kan tage imod dem igen (i hvert fald ikke lige så 'flot' som vi, ifølge Yasmin, kan det). Og når det nu forholder sig sådan er der ifølge Yasmin kun ét at gøre for pakistanerne i Danmark: “Hvis de vil leve her, må de lære at acceptere de gode danske værdier og blande dem med deres egne rødder. På den måde tror jeg også, de vil blive mere tilfredse med dem selv.” For der hvor skoen trykker lige nu er, med Yasmins ord, “pakistanere, der slet ikke har et mentalt selvværd.” (B.T. 15. juli 2001).

Med dette dobbelttopslag har eksperterne i form af en herboende og en udefrakommende, begge legitimeret via deres pakistanske ophav, slået fast, at der ikke alene er noget galt med den muslimske kultur (som bygger på anti- demokratiske, undertrykkende og forældede traditioner), men også at indvandreneres 'problemer' – både dem de selv oplever og dem de påfører os – er selvforskyldte. De kan jo bare vågne op og indse, at de må blive som os. At 'problemerne' (som altså skyldes deres kultur og mændenes misbrug af islam) er selvforskyldte, understreges den efterfølgende søndag.

Kriminalitet og opdragelse

I Rashids kommentar den 22. juli 2001 fokuserer hun, under overskriften “Fædre til kamp”, på indvandrerfamiliernes (fædrenes) manglende ansvarsfølelse og handlekraft i forhold til børneopdragelsen. Med udgangspunkt i hendes egen far, der solgte deres lejlighed på Nørrebro og flyttede til en villa i Vanløse ugen efter, at en af Rashids brødre var begyndt at hænge ud ved spillemaskinerne i en lokal grillbar – og dermed var sig sit ansvar bevidst – beskriver Rashid, hvordan hun mange år senere erfarede, at netop de drenge, hendes bror dengang omgikkes, i dag er blandt de værste 'rødder' på Blågårds Plads. At Rashids bror i dag er politibetjent skyldes ifølge Rashid, at faren “tog sit ansvar som familiens overhoved alvorligt – trods besvær og omkostninger. Han nøjedes ikke med at fordømme det danske samfund og dets fristelser – og beklage sig over, hvor svært det var at få ungerne til at lystre: Han handlede!”

En sådan ansvarsbevidsthed savner Rashid blandt forældrene til de unge andengenerationsindvandrere, “som frister skæbnen på den forkerte side af samfundets og lovgivningens grænser”, og eventuelle årsagsforklaringer er ikke andet end dårlige undskyldnin-

ger: Fædrene “må kæmpe sig tilbage på banen. Det er deres ansvar, når deres børn lærer “at hyle med de ulve, de er iblandt.” Hun skriver således, at alt for mange slår ud med armene og siger: “Det er samfundets skyld.” Men konklusionen er altså, at forældrene til de kriminelle unge må tage sig sammen, vinke farvel til traditionerne, opdrage ungerne som danskere – og blandt danskere – for hvis ikke er det deres egen skyld, at børnene bliver ballademagere (B.T. 22. juli 2001).

Tre dage efter, onsdag den 25. juli, præsenteres vi så for en rystende nyhedsreportage med overskriften “Børnene var klar til mord.” Igen får vi et dobbelttopslag, denne gang med en artikel til venstre,¹⁷ en kommentar fra Rashid til højre samt udtalelser fra henholdsvis Overrabbiner Bent Lexner og formanden for en palæstinensisk forening, Mohammed Chahade, nedenfor til venstre og højre. Anledningen angives af journalisten i underoverskriften “Børn helt ned til tre-års alderen var med til at fordrive to amerikanske jøder på besøg i Vollsmose.” Journalisten skriver følgende om de dramatiske minutter, hvor Vollsmose blev forvandlet til Vestbredden: De to jødiske turister fra USA, som ville besøge en ældre jødisk mand fra Polen blev fordrevet af “en horde af vilde børn.” (...) 20-30 børn i alderen tre til 11 år skreg “fuck the jews” og “sons of a bitch” efter de to amerikanere og overdængede dem med blommer. Og måske sten” (B.T. 25. juli 2001).

Ifølge journalisten fortryder drengene intet, snarere tværtimod. Denne skriver: “Jøderne fik, hvad de havde fortjent, er tydeligvis deres holdning”, og citerer de to amerikanere: “Vi frygtede for vores liv. Vi var rædselsslagne og måtte flygte over hals og hoved. Det var rent had og ondskab.” Selvom forældrene til de unge drenge har forklaret, at den slags er uacceptabelt i Danmark, preller det tilsyneladende af på de unge, der siger: “Hvis de kommer igen, ja, så slår vi dem ihjel.” Ifølge journalisten er drengene altså “tydeligvis stolte af deres “bedrift” og føler – ifølge de voksne på stedet – at de nu har ydet deres bidrag til kampen mod israelerne.” Journalisten konkluderer følgende, at overfaldet “udpensler – om ikke andet – at hadet mellem israelere og palæstinensere nærmest indkodes i de næste generationer.” Forældrene fordømmer godt nok optrinet, men opdrager, ifølge en af fædrene, også deres børn ud fra devisen “I Palæstina er det i orden at kaste med sten. Men ikke i Danmark.” (ibid.). Hadet og volden mod jøderne og Israel er altså ok, bare det ikke foregår i Danmark – hvortil vi som læsere må ryste på hovedet, for hvordan skal små børn, der indkodes til at hade, kunne skelne?

Rashids kommentar i højre side af oplægget gyder dog olie på vandene. Overskriften er “Spis brød til”, og hun advarer mod at overfortolke hændelsen og dermed gøre overfaldet til et arabisk-jødisk problem (ibid.).

Ikke desto mindre handler hendes søndagskommentar den 12. august 2001 også om fejl og mangler ved indvandrernes opdragelse. Under overskriften “Den muslimske bjørnetjeneste” problematiserer denne kvaliteten af de arabiske privatskoler, hvor elevernes lave faglige niveau og dårlige danskundskaber betyder, at de ikke kan klare sig i forhold til uddannelsesmulighederne efter folkeskolen. Rashid kritiserer efterfølgende de indvandrerforældre, som isolerer deres børn i privatskolerne (de arabiske, altså). Der er ifølge hende ikke noget galt med den danske folkeskole, som “er mere end rigelig bred og rummelig.” Rashid har selv gået i folkeskolen og der erfare, at man sagtens kunne finde praktiske løsninger i forbindelse med gymnastik, lejrskoler osv. Det har hun da også helt ret i, men hvorfor er de praktiske løsninger så ikke artiklens fokus? Igen er det altså forældrenes eget problem. Rashid siger:

Hvorfor isolere sine børn i arabiske og pakistanske skoler i deres unge år og dermed forværre deres chancer for at kunne begå sig i samfundet på lige fod med deres danske jævnaldrende. Derfor min opfordring til de muslimske forældre: Drop jeres egoisme og stolthed og lad være med at gamble med jeres børns fremtid. Hjælp i stedet jeres børn til den bedste start på livet. F.eks. ved at møde op den første dag i skolen og ikke flere uger efter, at ferien er slut (B.T. 12. august 2001).

Brevkassens vrangside

En læser kommenterer i et læserbrev B.T.s brevkasse med blandt andet følgende:

Hej Rushy. Efter at have læst din brevkasse et par søndage, synes jeg, at du ved kun at fokusere på eventuelle problemer omkring islam i høj grad er med til at bekræfte højrefløjens fordomme omkring islam. (B.T. 14. juli 2001)

Rashid responderer: “Bare fordi jeg er muslim, skal det da ikke forhindre mig i at kritisere ting, som jeg mener er forkerte – også inden for den muslimske gruppe.” Hun pointerer videre, at hensigten med brevkassen er “at tage fat på nogle af de emner, som er tabu i indvandrerdebatten. Hvis højrefløjen eller andre vil misbruge det, så er det bare ærgerligt” (ibid.).

Læserbrevsskribenten har fat i en vigtig pointe. Rashids brevkasse, B.T.'s journalister og læserbrevsskribenterne præsenterer os for et utvetydigt problemfokus, der lokaliserer alle problemer i forbindelse med integration og etniske minoriteter hos muslimerne selv. I brevkassen er alle integrationsspørgsmål således relateret til muslimske indvandrere og handler ikke om strukturelle barrierer såsom diskrimination, arbejdsmarkeds- og boligpolitik etc., men om 'deres' manglende vilje til at lade sig integrere/leve som 'os'. Selvom Rashid på fremragende vis fremstiller nogle intra-etniske forskelle og betydningen af selverkendelse i forhold til forældre, det etniske tilhørsforhold osv. med hver sine drastiske konsekvenser, så forsømmer brevkassen at forstå og oplyse om fordomme og myter om islam i det omgivende danske samfund.

Risikoen ved dette er, at Rashids fokus i debatten om indvandrere (herunder især muslimer) og de problemer de kæmper med i hverdagen, forstærker den herskende grundopfattelse, at racisme og diskrimination er forårsaget af de problemer, muslimerne skaber for majoriteten af befolkningen. Som refereret i introduktionen er det da også en udbredt antagelse hos store dele af den danske befolkning, at det er "gæsten", som gør "værten" racistisk. Det er "gæsten", som med sin anmassende forskellighed, i form af f.eks. tvangsægteskaber, omskæring og religiøse fanatikere skaber problemer for sig selv og for "danskerne."

To brevkasseuddrag tjener til at illustrere problemet. I et kontroversielt og meget direkte indlæg i Rashids brevkasse skriver læseren, Mohammad Arif:

Jeg har læst din historie i B.T., og er blevet sindssyg tosset over det. Jeg kunne ikke drømme om, at mine piger skulle giftes med danskere. Det er en stor skam for os pakistanere, at du er dansk gift. Jeg håber ikke, at der vil være flere der følger dit eksempel. Ifølge Koranen må en muslimsk dreng/pige ikke giftes med folk fra andre religioner. Jeg håber at du tror på Koranen. Var det virkelig svært for dig at finde en pakistansk mand? Vi er ikke alle sammen døde endnu! (B.T. 1. juli 2001).

Hertil svarer Rashid med henvisning til Koranen, at man gerne må "gifte sig med 'bogens folk', altså de folkeslag, som følger de religiøse bøger, som f.eks. Biblen. Ifølge islam må piger ikke gifte sig ud af religionen, men drenge må godt. Grunden til denne forskel er, at den religiøse arv følger manden og ikke kvinden." Hertil kunne man tilføje, at hvis islam så alligevel krævede, at en muslim giftede sig med en anden muslim, så

behøvede denne muslim ikke netop at være pakistaner. Det er altså nationaliteten læseren er optaget af.

Det andet indlæg, som jeg vil fremhæve, udgør en mandlig læsers reaktion på ovennævnte indlæg.

Men ih altså, hvor blev jeg sur over ham Mohammad Arif.

Tænk sig at udtale, at det er en skam at gifte sig med en dansker! Så er det, at jeg mærker en form for racisme i mit sind. En racisme jeg burde skamme mig over. Hvis vi er så slet et folkefærd, hvorfor flytter han så ikke. Jeg synes bare, det er så ærgerligt, at der er nogen, der har det på den måde, for de ødelægger så meget for sig selv (B.T. 1. juli 2001).

Skribenten til denne artikel er oprevet over Mohammad Arifs udtalelser om danskhed. Det er imidlertid ikke hans følelser, der for mig at se er interessante, men udtalelsen: "jeg mærker en form for racisme i mit sind." Skribentens racisme skyldes således Arifs udtalelse.

Rashid udtrykte ved brevkassens start et ønske om at tage fat på tabuerne og formindske fordommene. I løbet af brevkassens første måneder er emnevalget samt B.T.'s ledsagende 'reportager' og 'baggrundsartikler' imidlertid ensidigt lagt på de etniske minoriteter, og ikke på selve forholdet til det omgivende samfund. Det skal dog siges, at brevkassen på dette tidspunkt endnu er ganske ung. Et halvt år senere tager Rashid således fat på racismespørgsmålet i sin klumme. Her bruger blandt andet hun sin personlige erfaring som tidligere ansat i Dokumentations og Rådgivningscentret om Racediskrimination til at afvise Fogh Rasmussens påstand om, at der intet fremmedhad er i den danske befolkning (B.T. 2. december, 2001).

Rashids brevkasse handler mest om kønsproblematikken og svarene fremstår som personlige beretninger og gode råd, der stammer fra Rashids egen situation og refleksion. Naser Khader i Ekstra Bladets brevkasse er derimod langt mere politisk orienteret, med betragtninger om det multikulturelle samfund, grundloven, demokrati (analfabetisme), etc., hvilket også afspejles i læserbrevene, der er langt mere varierede end tilfældet er i B.T.

Konkluderende

Betegnelsen "brobygger" bliver brugt igen og igen om både Khader og Rashid. Som det fremgår af de næste kapitler, kan en person imidlertid ikke bygge bro fra begge sider samtidigt. Og Khader hævdes oven i købet at have brændt broen bag sig. Forestillingen om brobyggeren, der skal bygge bro mellem uforenelige verdener er uheldig, fordi den efterlader et indtryk af, at uforeneligheden er naturgiven og uafhængig af menneskelig kontrol og manipulation. I stedet mener jeg, at begrebet "kulturel" eller "politisk broker" er mere velegnet, og betegner en aktiv rolle, hvor fremstillingen af uforenelige verdener er basis for brokerens magt. Opretholdelse af magten afhænger da blandt andet af, hvorvidt konkurrenter kan holdes væk fra broker-positionen.¹⁸

I brokerrollen må Khader derfor reproducere afstanden mellem danskheden og islam, mens han søger at monopolisere kommunikationen mellem disse ved at gøre sit eget eksempel til løsningen for at overkomme den konstruerede modsætning. Et sådant spil er et magtspil, og giver ikke plads til større visioner.

Khaders brokerposition hviler primært på hans forhold til det danske majoritetssamfund. For S/R partierne er Khader en politisk "darling."¹⁹ Prisen for accept er, at Khader må opgive sine syrisk-palestinensiske mandeværdier (symbolsk udtrykt ved at han har måttet barbere sit "maskuline" skæg af), sine madvaner (han har ikke noget mod svinekød, men spiser det ikke på grund af følelsen af "indre væmmelse"), han har måttet revurdere sine seksuelle synspunkter (han har viet to bøsser i sin egenskab af medlem af Københavns Borgerrepræsentation), og gøre noget ved sin oprindelige demokratiske analfabetisme. Desuden ser det ud til, at han også har fravalgt at være troende muslim og i stedet blot er "kulturel muslim." Belønningen er, at han bliver til gjort til en slags talsmand og ekspert for den politiske elites kontakt med landets etniske minoriteter.

I denne rolle, som er nødvendig for at forblive i den populære brokerposition, er Khader nærmest bundet til at svare på en bestemt måde. Snorene består af udtalelser, der er acceptable og ukontroversielle samt afstandstagen til de 'praktiserende' muslimer samme øjeblik han ville begynde en uacceptabel linje ville magtgrundlaget forsvinde og brokerens illusoriske natur vise sig, for Khader kan ikke tale på de etniske minoriteters vegne som sådan. Det er der nemlig ingen der kan, for de etniske minoriteter består af mange forskellige grupperinger og variationer inden for disse grupper (se kapitel 11).

Rushy Rashid taler om egne erfaringer. Hendes udtalelser skal ikke tjene et politisk formål. Rashids tanker, erfaringer og råd trækker på hendes egen situation som værende "i

to lejre”, hvor hun insisterer på at bibeholde dele af den muslimske arv og tro samtidig med, at hun insisterer på også at være dansk. Hvis Rashid kan opretholde en position som både dansk og muslim udgør hun derfor en modsætning til Khader, som tager afstand fra muslimske værdier og praksisser for at opretholde sin accept blandt vælgere og politiske magthavere. Han har desuden gjort sin brokerrolle nødvendig, ved at fremstille danskheden og de etniske minoriteters kulturer og religioner som uforenelige i deres nuværende form.

Til allersidst kan man spørge, om læserne på baggrund af det negative muslimske image, der findes i befolkningen, overhovedet lærer noget af svarene fra brevkasserne. Stereotyperne er måske for stærke.

I de næste kapitler udgør brevkassebesvarelserne et af samtaleemnerne for syv fokusgrupper bestående af læsere og seere af medierne. Ud over at forholde sig til Rashid og Khaders roller som fremtrædende etniske personer i mediedækningen af religion i sommeren 2001, blev grupperne også bedt om deres syn på undersøgelses-periodens dominerende temaer.

- 1 Som udkom i 2000, Aschehougs forlag.
- 2 journalist Lotte Dalgaard
- 3 (Dalgaard 2001:4).
- 4 Ved journalisterne Morten Rasmussen og Karen M. Jeppesen
- 5 Annelise Bistrup
- 6 Ved journalist Orla Borg
- 7 journalist Axel Pihl- Andersen
- 8 “En halal-hippie kan både være dansker og indvander/flygtning. Men en halal-hippie er primært en dansker, der tolererer chauvinistiske, fanatiske og ekstremistiske elementer i indvandrer kulturer – elementer og holdninger, de aldrig ville have accepteret, hvis det var en anden dansker, der gjorde det samme” (Naser Khadar, Ekstra Bladet 7. juli 2001). Se også Khader (2000) for definition af halal-hippie.
- 9 Martin Hein
- 10 Brevkassen og ’retten til at tale indvandrernes sag’ (hvem skal vi lytte til?) fremhæves i Ekstra Bladet’s ’Frontalt’-side den 15. august. Her diskuterer Bashy Quraishy og Khader, hvem der gavner integrationen mest, og hvis ’ekspert-viden’ der er mest legitim.
- 11 Khader (såvel som Brix, kapitel 8) bruger tilsyneladende “sharia”, når han mener traditionel, bogstavstro straffet (fiqh). Shariaen handler imidlertid mest om næstekærlighed, almisser, bøn og faste osv. Straffeloven (fiqh) udgør kun en meget lille del af sharia’en, det samlede islamiske lovkompleks (se f.eks. Roald 2001).
- 12 af journalist Mette Fensbo
- 13 Ved journalist Jan Bjarke
- 14 Jan Bjarke
- 15 Jan Bjarke
- 16 ved Jan Bjarke
- 17 journalist Niels Ole Qvist
- 18 Brokerfiguren er en klassisk figur i etnografien. Den henviser til den funktion og position en person indtager mellem to sociale eller kulturelle grupper. Ved at opretholde en reel eller fiktiv afstand mellem grupperne skaber broderen sig en monopollignende magt, hvor strømmen af ressourcer fra den ene gruppe til den anden søges kontrolleret for egen vindings skyld (Cohen and Comaroff 1976, Paine 1971, Wolf 1956).
- 19 (se billedet af Khader mellem Marianne Jelved og Niels Helveg gengivet i kapitel 3).

Del 6

De unges kritik af mediedækningen

Det er vanskeligt at studere mediernes påvirkning gennem individuelle medieprodukter. De fleste receptionsstudier tager enten udgangspunkt i forbruget af konkrete tekster, hvorved den gængse brug af teksterne i hverdagen forsømmes (Drotner 1994) eller også udelades studier af modtagelsen helt. Et problem er, at det naturlige forbrug af medierne er svært at observere. Og selvom det var muligt, ville forskeren alligevel være begrænset til kun at kunne studere få personer eller små gruppers medieforbrug. Under hensyn til projektets relativt korte tidshorisont (1 år) har jeg valgt at benytte fokusgruppeinterviews eller rundbordssamtaler. Del 6 – som består af to kapitler – er resultatet af en række fokusgruppeinterviews, hvor diskussionsemnerne handlede om undersøgelsesperiodens dominerende historier og temaer.

Hensigten med samtalerne er flersidig. For det første er det tanken, at de skal komplementere min egen analyse af historierne. Deltagernes mangesidige erfaringer gør det muligt gennem samtaler at levere et mere nuanceret, kritisk indspil til mediedækningen, hvor især svaghederne afdækkes med henblik på at hæve bundniveauet for den journalistiske dækning af religioner i Danmark. For det andet er hensigten med fokusgruppeinterviewene at illustrere, hvordan deltagerne perspektiver på mediehistorierne afspejler en verden, som er langt mere kompleks end de simple “os- dem” dikotomier, der gennemsyrrer megen holdningsformidling og nyhedsdækning i de danske medier. Jeg vil derfor argumentere for, at den store variation i deltagerne kommentarer i diskussionerne om mediehistorierne, viser, at “os-dem” opdelingen er uden hold i virkeligheden. Der er således ikke noget homogent “dem”, hvor alle etniske minoriteter deler kultur, overbevisninger og praksis, ligesom der ikke er enighed om, hvad danskhed er.

Metodisk set har det været vigtigt at undgå, at grupperne udelukkende blev inddelt i “danske” grupper og grupper af anden etnisk oprindelse. De syv grupper består af to “danske” grupper, en med “pakistansk” og en med “iransk” oprindelse, mens de sidste tre grupper udgøres af blandet etnisk og religiøs sammensætning. Jeg bruger her betegnelsen “dansk” om de personer, hvor begge forældre er født og opvokset i Danmark, mens “pakistansk” og “iransk” (og “etnisk”) dækker over personer, som er født i Danmark, men har en etnisk oprindelse uden for Danmark eller hvor forældrene udgør et blandet ægteskab af “dansk” og “ikke-dansk.” Denne kategorisering skjuler, at en stor

del af disse, ser sig selv som danskere. Betegnelsen går altså på oprindelsen eller afstamningen, ikke på nationaliteten og derved er disse deltagere ikke i sig selv udlændinge, men udgør nogle af Danmarks etniske minoriteter. Når jeg henviser til personer med etnisk minoritetsbaggrund i fokusgrupperne bruger jeg anførselstegn for at understrege, at jeg ikke ser en modsætning i at være dansk og have en etnisk baggrund og at begrebet “etnisk dansk” i almindelig brug udtrykker, at en person ikke kan være både etnisk og dansk¹

Regelmæssighederne i svarenes indhold går tydeligvis på tværs af de syv fokusgrupper. Derfor har jeg i formidlingen af analysen af samtalerne valgt at behandle svarene adskilt fra den fokusgruppe, de deltog i.

På grund af tidsbegrænsningen har det ikke været muligt at vælge deltagere vilkårligt blandt den danske befolkning. Af praktiske (herunder økonomiske) grunde måtte deltagerne være let tilgængelige. Hovedparten (men ikke alle) er derfor bosiddende i Københavnsområdet.

Et af kravene til deltagerne var, at de kunne relatere de spørgsmål og problemstillinger, vi kommer ind på til deres egen dagligdag. De skulle gerne kende og kunne forholde sig (positivt eller negativt) til de personer, vi fokuserer på i interviewene (Rushy Rashid, Naser Khader og Mona Sheikh) og forventedes at besidde en vis mediekritisk bevidsthed, hvorved der menes, at de kunne forholde sig til og problematisere mediernes fremstilling. Af disse grunde valgte vi derfor følgende kriterier: 1) generelt yngre deltagere; 2) generelt folk, der har en etnisk minoritets baggrund og/eller frivillige og aktive i forenings- eller politisk arbejde; og 3) generelt folk med et vist uddannelsesniveau.

Grupperne bestod af i alt 47 personer, fordelt på 15 med “dansk” baggrund og 32 “etniske” deltagere der fordeltes således: 3 “bosniere”, 1 “inder”, 10 “pakistanere”, 1 “araber”, 7 “tyrkere” (herunder flere “kurdere”), 1 “marokkaner”, 1 “tuneser”, 7 “iranere” og en med “pakistansk”/“afghansk” oprindelse. Jeg har valgt ikke at skelne mellem indvandrere og personer med etnisk minoritets baggrund født i Danmark.

Ud af de 47 personer erklærede 19 sig for muslimer (sunni, alevi og shia) og to som praktiserende kristne. Resten identificerede sig som “ikke praktiserende religiøsitet.” (herefter IPR). Gruppen havde en lille overvægt af mænd, nemlig 28 ift. 19 kvinder.

Deltagernes navne er erstattet med pseudonymer, mens stillingsbetegnelser er modificeret i overordnede kategorier. Det betyder at betegnelserne “studerende,” “akademiker” og “elev” dækker over en stor variation, hvor f.eks. den største kategori “studerende” skjuler alt fra matematikere til teologer og fra første semester på en handelshøjskole til lige før afslutningen på Roskilde Universitetscenter. Også betegnelsen akademiker er generel, idet den skjuler både praktikere og teoretikere, såvel som arbejdsløse med en akademisk grad. Aldersmæssigt er den yngste 19 år, den næstældste 43 og en enkelt er 63 år.

Diskussionstemaerne har fordelt sig på en række fælles emner samt emner, som kun blev diskuteret i et par af grupperne. Alle fik vist TV-avisens nyhedsudsendelse med historien om de muslimske radikale fra den 17. maj 2001. Naser Khader og Rushy Rashid blev også diskuteret i alle grupper. Derimod fandt vi ikke, at præsidentvalget i Iran var relevant for mere end de to grupper, hvor der var deltagere med iransk baggrund. De fleste grupper diskuterede uddrag fra Politikens og Jyllands-Postens artikler om danske feministers påståede manglende støtte til undertrykte muslimske kvinder. Undervejs benyttede vi enkelte videoindslag og centrale citater fra aviserne, der blev fremlagt med henblik på at øge fokuseringen i samtalerne og gøre medieresponsen mere direkte.

Kapitel 10 formidler fokusgruppedeltagernes kommentarer til historien om muslimerne i Det Radikale Venstre, præsidentvalget i Iran, etniske kvinders undertrykkelse samt Khader og Rashids roller og rådgivning. Kapitel 11 indeholder en analyse af diskussionernes tværgående temaer og den generelle holdning til mediernes dækning vedrørende etniske minoriteter. Temaerne udgør bredere tendenser, der præger samtalerne. Mange deltagere er på forskellig vis inde på, at der i dækningen af den muslimske religion i medierne gælder andre regler end for den øvrige befolknings religioner. Denne oplevede ulighed og dens konkrete konsekvenser kigger jeg nærmere på, og diskuterer den i forhold til den hierarkiske os-dem opdeling. Derefter behandler jeg især de “etniske” deltageres kommentarer, der afspejler store forskelle og nuancer mellem de etniske minoriteter, såvel som inden for den enkelte etniske gruppe. Derigennem viser jeg, hvordan især de etniske minoriteter med muslimsk baggrund har svært ved at genkende sig selv i mediernes formidling, der medvirker til at understrege os-dem dikotomiens ideologiske og nationalistiske forankring.

Kapitel 10

Kommentarer til hovedhistorierne

TV-avisens historie om muslimerne i Det Radikale Venstre

TV-avisen 17. maj

Alle grupperne fik forevist TV-avisens historie om de unge muslimer i Det Radikale Venstre d. 17. maj 2001. DRs indslag får en hård medfart for sin journalistiske fremstilling (præsentation, speakerens og interviewerens tone, kildevalg). Samtidig volder relationen mellem Minhaj-ul-Quran og Det Radikale Venstre de fleste kvaler, idet den fremstillede holdning til dødsstraf og homoseksualitet betragtes som problematisk for medlemskabet af partiet.

Kommentarerne nedenfor faldt hovedsageligt under diskussionen af det viste 13 minutters indslag fra TV-avisen.²

Først og fremmest synes jeg måske ikke, at det var den mest objektive udsendelse forstået på den måde, at det så ud som om, at DR havde en skjult dagsorden med at sværte den her organisation godt og grundigt til. Det kunne man da se meget let på, hvem de interviewede, og hvordan det blev gjort på (Simon, mand, 29, dansk, akademiker, IPR=Ikke praktiserende religiøsitet).

Da jeg så indslaget i sin tid, hæftede jeg mig ved den bevidnelse, der var. Blandt andet var jeg overrasket over, at TV-avisen, som ellers skulle være rimelig objektiv, refererer til artikler fra B.T., som jeg overhovedet ikke ville regne som respektable i sådan en sammenhæng. Det chokerede mig lidt. Det føltes ikke som om, de havde lavet deres research ordentligt, og der var ikke nogle af de personer, der repræsenterede Minhaj, der fik lov til at komme til orde. Det var i stedet modstandere eller andenhåndsviden (Helle, kvinde, 37, dansk, studerende, kristen).

Kaamil har som mange andre en stærk fornemmelse af et forudbestemt budskab.

Budskabet var lagt i forvejen. Indslaget begyndte med konklusioner om ‘fundamentalisme’, ‘infiltration’ – de store farlige, frygtelige og bagefter så begynder vi at interviewe den ene og den anden.

Hr. Petersen sidder i sofaen og har ikke bevæget sig ud af hjemmet i jeg ved ikke hvor mange uger. Han kan altså ikke se forskellen der. Det kan han altså ikke. De sagde jo i starten de var ‘fundamentalister’ (Kaamil, mand, 26, arabisk, studerende, muslim).

Kaamil mener, at indslaget er præget af en dårlig journalistisk metode, fordi det spiller på forståelser omkring muslimer, som medierne i forvejen har været med til at skabe i befolkningen. Han fortæller videre:

Jeg har set, hvor nemt det var at være journalist, og hvor nemt det var at være speaker i fjernsynet, så længe det drejer sig om muslimerne. Man behøvede ikke meget, før man blev troet på, altså grundlaget var der i forvejen. Folk i Danmark er i forvejen bange for alt, hvad der har med islam at gøre og så skal man bare sige få sætninger, der virker sådan lidt skræmmende og så var man verdens allerbedste journalist for ‘tingene passer jo’, mens hvis man skulle snakke om et andet emne, så var det sværere for man skal komme med baggrundsviden og baggrundsreportager og indhente informationer og lave interviews med forskellige mennesker for at bygge et grundlag, og så bagefter beskyldte den ene for det ene eller andet. Sådan var det ikke med denne sag. Man snakkede direkte om ‘dødsstraf’ og ‘infiltration’ og nu kommer de her fanatikere og infiltrerer det politiske system i Danmark, og det skabte røre i det danske samfund.

Anita forklarer sin oplevelse:

Jeg kender da enormt mange, der lapper det i sig, altså der er utrolig mange mennesker, der har den idé om, at muslimerne er i gang med at overtage Danmark og at de er flere end os om ti år (kvinde, 28, dansk, akademiker, IPR).

Kaamil og Anita finder altså, at TV-avisens journalister i den pågældende udsendelse har nemt spil, fordi de spiller op til nogle bestemte udbredte holdninger hos seerne.

Implikationen er, at journalisterne, i deres fortolkning, reproducerer befolkningens fordomsfulde opfattelse af muslimernes overtagelse af Danmark.

Nadia siger:

Det har været interessant, fordi medierne har givet seerne en chance for at sætte etiketter på deres fordomme – at islam f.eks. er en specielt hård religion eller dømmende religion, eksempelvis overfor homoseksuelle eller dødsstraf. Og når man ikke ser hele konteksten, men blot henviser til en moské i Pakistan – der har nogle ideer, som andre folk måske ikke er helt enige i – og som Mona Sheikh slet ikke praktiserer her – så er det jo guldgrube for medierne (kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

TV-avisens brug af billeder i forbindelse med indslaget får også kritiske kommentarer med på vejen.

Så er der også manipulering med billeder. De filmer nogle børn, der læser Koranen og prøver at dæmonisere de billeder. De prøver at dæmonisere begrebet 'fundamentalisme'. De graver dybt ned i nogle arkiver og finder billeder fra Pakistan, nogle militante billeder og prøver at vise Islam ud fra det. Det er også meget farligt, for det sætter sig fast på nethinden (Karim, mand, 22, marokkansk, studerende, muslim).

Jeg synes også, at man kunne klippe det på en anden måde. Man kunne vise nogle andre ting, for eksempel Mona i arbejde med nogle muslimske kvinder i nogle andre omgivelser. Man får et andet billede, når man ser 500 mænd, som læser koranen. Det kan godt være hun laver noget meget fornuftigt for det danske samfund (Rasim, mand, 24, bosnisk, akademiker, IPR).

[Der] foregik der en masse ting, som vi [seere] ikke rigtig ved, hvad drejede sig om. Og Mona Sheikh og Babar Baig, de var bare en slags skakbrikker, man kunne flytte rundt på. I den periode følte jeg meget, at det godt kunne være ordnet i partiet, bag lukkede døre. Fordi, hvis Mona Sheikh gik ind for dødsstraf eller noget andet, så var der også mange andre i partiet, som gik ind for nogle andre mærkesager, og man kunne nok godt have talt sig til rette omkring det. Jeg tror ikke på, at alle medlemmer af et parti er 100% enige i partiprogrammet, men det taler man bare ikke højt om. Så det viser også, at hvis det nu havde været en

anden, så havde man måske ordnet det uden, at medierne havde fået nys om det (Sarah, kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Kommentarerne peger på en opfattelse af, at Det Radikale Venstre har sat en kampagne i gang, som skal pirke til præ-eksisterende forståelser hos tv-seerne og senere avis-læserne. TV-avisen reproducerer seernes appetit for historier om muslimer, som har skjulte hensigter. Og skjulte hensigter legitimerer hurtige indgreb, for befolkningen og politikerne vil naturligvis ikke snydes.

I udsendelsen præsenteres islam ifølge flere fokusgruppedeltagere som en religion, hvis tilhængere arbejder for et verdensherredømme. Her påpeger flere, at ideen om verdensherredømme også ligger i den kristne trosbekendelse.

I samtalerne mener flere, at medlemskabet af den pakistanske afdeling af Minhaj udgør et problem for medlemskabet af Det Radikale Venstre. Der er imidlertid bred enighed om, at et reelt problem angående medlemskabet burde være løst internt i partiet. Med mediernes involvering er døren åbnet for en ensidig og kritisabel behandling af musli-merne i partiet. Ud fra denne tankegang er det politikerne i Det Radikale Venstre, som bruger medierne som et redskab til at bringe kandidater i miskredit.

Kilder og dokumentation

I dette afsnit går jeg et skridt videre ved at gå i detaljer med deltagernes kritik af indsla-gets dokumentation og brug af kilder. Adskillige informanter gør opmærksom på, at kil-debrugen er af ringe kvalitet og dokumentationen til tider fejlagtig.

Nadia påpeger:

Vi får ikke nogle konkrete beviser på, hvad det er, organisationen går ind for. Vi får kun at vide, at de [tre muslimer] har tilknytning til Pakistan. De har tilknytning til en islamisk organisation, og dette 'burde få os til at se nærmere på, hvad det er organisationen står for'. Men hvorfor skal det mistænkeliggøres allerede der? Allerede der i starten går man jo ud fra, at: 'islam' plus 'Pakistan', så er det mistænkeliggjort. Det var dårlig journalistik (kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

I kapitel 3 blev det vist, at TV-avisen formentlig overtog Brix, Dali og Nielsens undersøgelsesresultater ukritisk. Således fremstillede TV-avisen Minhaj-bevægelsen som en talebanstøtte og en støtte for Ayatollah Khomeinis styre i Iran.

Stefan kommenterer dette forhold, idet han forklarer:

Indslaget bærer præg af, at man skærer muslimer over en kam. De siger, at Minhaj også har bakket op om revolutionen i Iran eller det iranske præstestyre og Pakistan. Nuvel, men det iranske præstestyre er shia-muslimer og jeg ved, at pakistanske miljøer i DK, som er sunni-muslimer, de vil ikke engang have shia-muslimer med, fordi de bryder sig ikke om dem. Det kan godt være, at de har bakket op omkring et udemokratisk styre, ledet af Shahen, er blevet styrtet uden, at de bakker op omkring religiøsiteten. Der er kæmpe forskelle og masser af nuancer, der går tabt ved, at man bare hælder det hele ned i en hat. Så siger man, at det er fundamentalisme (Stefan, mand, 31, akademiker, IPR).

En anden kritik af udsendelsens dokumentationsgrundlag kommer fra nogle af de urdu-talende pakistanere. Med henvisning til den sort-hvide videoafspilning af Minhaj-lederen, professor Tahir-ul-Qadri, forklarer Osman (mens flere udtrykker deres enighed med ham), at oversættelsen er dårlig, idet den er alt for bogstavelig:

Desuden er retorikken jo meget, i østlige lande, den er meget hård, ikke, altså når man siger det med "blod" så betyder det jo ikke, at der reelt skal flyde blod, vel, det betyder bare 'ved hårdt arbejde', ikke. Ligesom at 'blod, sved og tårer' på dansk heller ikke betyder blod, men bare sved og hårdt arbejde, ikke. Så det er også en dårlig oversættelse (mand, 20, pakistansk, studerende, muslim).

TV-avisens journalister bag indslaget den 17. maj burde, ud fra et generelt kendskab til forholdet mellem sunni-muslimer (i Pakistan) og shia-muslimer (i Iran), samt et mere specifikt kendskab til forholdet mellem de to muslimske styre, have opdaget, at forbindelsen til Khomeinis præstestyre var opspind. Endvidere har man valgt at bringe et citat med en meget voldsom retorik, som måske kunne have været oversat anderledes.

Klipning

Over halvdelen af de 47 deltagere kritiserer DRs (og TV2s) brug af egne medarbejdere som kilder. Her følger flere eksempler:

Og så kilden hér [Malik, red.], der er brugt en intern kilde, for det er Nasar Malik – jeg ved ikke hvor troværdigt, det er. Hvis man kigger lidt på hans baggrund så er der faktisk nogle teologiske og ideologiske modsætninger mellem Minhaj og hans baggrund – han er Ahmadiyya muslim (Osman, mand, 20, pakistansk, studerende, muslim).

Ja, og han er ikke anerkendt som muslim af Minhaj. Og så er det klart, at han gerne vil medvirke i et program af DR, hvor han får lejlighed til at sige nogle af de ting der (Sarah, kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Rent journalistisk set, er det, der giver indslaget stor autoritet, at de finder én fra Pakistan, som sidder og udtaler sig meget skarpt mod Minhaj. Så tænker man; 'Det her det må der være hold i. Nu sidder der trods alt en af deres egne' (Stefan, mand, 31, akademiker, IPR).

Farid finder, at ordvalget ikke er neutralt, og at indslaget i TV-avisen bringer udokumenterede påstande. For det første fortæller studieværten, at "bevægelsen er ved at infiltrere Det Radikale Venstre." For det andet siges det, at bevægelsen "placerer sine medlemmer i Danmark."

Det er to stærke påstande. (...) De to påstande kræver dokumentation. Det bliver kommenteret ved at inddrage deres egen journalist i det her. Han er pakistaner. Hvor er vi henne? (Mand, 41, iransk, akademiker, IPR).

Niklas drejer diskussionen over på en anden kilde, islam-eksperten Jørgen Bæk Simonsen fra Københavns Universitet, hvis medvirken han bifalder.

Det, jeg hæfter mig mest ved er religionsforskeren. Dét, der for mig kan give autoritet er, når de henter universitetsfolk ind som eksperter. For dem vil jeg forvente er rimelig afbalancerede i deres syn, som kan forstå at melde fra overfor pressen og ikke journalisterne, der hiver hinanden ind (mand, 24, dansk, studerende, IPR).

Stefan gør imidlertid Niklas opmærksom på, at de korte klip med eksperter også kan fordrejes i forhold til journalistens ønskede vinkel. Han forklarer:

..det han [Jørgen Bæk Simonsen] siger, kan man jo sagtens få en akademiker til at sige. Du kan spørge; 'Vi har nogle, der er medlemmer af en fundamentalistisk bevægelse og de går ind i politik. Er det dumt, at de ikke oplyser det?' Så kan enhver sidde og sige: 'Nej det er meget uklogt, at de ikke oplyser om det' og så kan man klippe det ind. Han er en person, der aldrig ville være så unuanceret, som i indslaget. Så det er klipningen. Du kan få alt frem og folk til at sige hvad som helst (mand, 31, akademiker, IPR).

Ud over de korte indslag i TV-avisen udtalte Simonsen sig da også til Politiken den 19. maj 2001, hvor han slog fast, at der ikke var tegn på, at de muslimske radikale havde "foreslået eller gjort noget, der strider imod de principper, det danske samfund hviler på." (det fulde citat er gengivet tidligere).

TV-avisen må nødvendigvis bringe korte indslag i sine nyhedsudsendelser. Det er vilkårene for formidling af daglige nyheder, og det er vilkårene for forskere som Jørgen Bæk Simonsens deltagelse. Dette giver imidlertid både risiko og mulighed for, at eksperter kommer til at fremstå unuancerede.

Deltagerne i fokusgrupperne er generelt enige om, at brugen af egne journalister som kilder til en nyhedshistorie er stærkt kritisabel og underminerer lødigheden af historierne.

Dertil kan man tilføje, at det formentlig medfører, at denne ekspert får særbehandling, idet det næppe er velset, at studieværten stiller alt for kritiske spørgsmål til kollegaen.

Den amerikanske hjemmeside

Hjemmesiden bliver både brugt som dokumentation og som basis for studieværtens argumentation i studiet med den indkaldte gæst. Flere af fokusgruppernes deltagere har imidlertid bemærket, at den amerikanske hjemmeside, som studieværten³ henviser til i sit studieinterview med Mona Sheikh, ikke er en officiel hjemmeside:

Vi får bare at vide, at der er en hjemmeside, men vi får aldrig forelagt den (Niklas, mand, 24, dansk, studerende, IPR).

Mona Sheikh siger; 'Det er ikke partiets officielle side' (...) og så siger hun [studieværten]; 'Jo, på en amerikansk hjemmeside står der det og det om overherredømme'. Og det sjove er, at den amerikanske hjemmeside er en eller anden uni-

versitetshjemmeside. Det er en underside, en studerendes side, hvor han kunne skrive om sin kat og sin hund – så har han lavet en side om ‘Minhaj – America’ eller lignende. Minhaj’ officielle hjemmeside har så været lidt ubegavet og linket til den side, hvorefter TV-avisen så siger; ‘nå – ok – det må være en officiel erklæring’. Og det er det ikke! Det er en tilfældig Minhaj-fan’s egen formulering af Minhaj’ organisationen (Bülent, mand, 29, tyrkisk, studerende, muslim).

Igen er der tale om oplysninger, som ikke var til rådighed for seerne, der helt var overgivet til TV-avisens billeder og tekst.

Mona Sheikh og Minhaj

I en journalistisk fagbog⁴ kan man læse følgende vejledning omkring brugen af billeder i medierne:

Der skal være en journalistisk begrundelse for hvert billede, der bringes, og der skal selvfølgelig helst være en historie i hvert billede, således at læseren, når han eller hun har set billedet og billedtekst og læst rubrik og underrubrik, har fået noget væsentligt at vide om historien (Rud 1999:86).

I sagen om de muslimske radikale er det næppe nødvendigt at begrunde billederne af muslimske Mona Sheikh. Alligevel synes der at være tale om en strid mellem stereotypen af en kvindelig fundamentalist og billedet af Sheikh uden tørklæde. Netop tilhørsforholdet til en påstået fundamentalistisk organisation udgør det centrale i TV- avisens nyhed. Senere i kapitlet vil det fremgå, at deltagerne i fokusgrupperne mener, at indvandrerkvinder indhyllet i tørklæder er det foretrukne billede i medierne – at fundamentalisme oftest skildres ved hjælp af billeder af kvinder i tørklæder eller eventuelt i burkaer. En muslimsk kvindelig fundamentalist uden tørklæde strider således mod den sædvanlige fremstilling. Sheikh fremstilles derved som en person med en skjult dagsorden. Dette forhold er behandlet i næste kapitel. De etniske læsere i fokusgrupperne finder, at der er tale om en fordrejet fremstilling. Sheikh kan ikke være fundamentalist.

Angul, der er flygtet fra Ayatollah Khomeinis styre i Iran, pointerer, at Mona Sheikh aldrig som fundamentalistisk muslimsk kvinde ville kunne stå offentligt frem i en fjernsynsudsendelse og tilmed uden hovedbeklædning. Det er derfor ifølge Angul et paradoks, at Mona Sheikh kan fremstilles som muslimsk og fundamentalistisk.

Man gør Sheikh til en repræsentant for en yderliggående islamisk bevægelse uden at stille spørgsmålstejn ved, hvordan hun både kan være fanatisk muslim og gå i vestligt tøj (Angul, mand, 40, iransk, akademiker, IPR).

Ahmed, som er en mand af pakistansk herkomst, mener også beskrivelsen af Minhaj som ekstremistisk og fundamentalistisk er en fordrejning. Her er et uddrag fra en dialog med Shahida:

Ahmed: Og hvis man tænker på Minhaj – den blev jo anklaget for at være totalt ekstremistisk – der viser det sig så et halvt år efter, at det faktisk er en af de mest moderate organisationer i Pakistan. Altså, det er den, som støtter krigen imod Osama bin Laden. Det er et af de få religiøse partier i Pakistan, som ikke har været på gaden for at demonstrere mod USA. Så der er en masse uvidenhed om Minhaj’ program [der præger TV-avisens indslag], og hvor man går hen på en uofficiel hjemmeside, og citerer hvad de har at sige (mand, 22, pakistansk, studerende, muslim).

Shahida: Ja, og når de nu påstår, at Mona Sheikh er så fundamentalistisk, hvorfor går hun så ikke med tørklæde? Det fokuserer man ikke på, fordi man har taget fat i en amerikansk hjemmeside, hvor der står, at Minhaj går ind for islamisk herredømme. Og da jeg så indslaget første gang tænkte jeg ’hold kæft, hvor er det overdrevet’. Fordi man får jo det billede, at Minhaj er en forening, hvor man kommer ind og nærmest bliver manipuleret med, og man ser det klip, hvor han siger det der med blod. Det virker helt vildt sindssygt, og sådan er det jo slet ikke. Og så kan jeg godt forstå Mona Sheikhs reaktion, og hun kan jo næsten ikke forsvare sig, for hun kender ikke engang den her amerikanske hjemmeside, som der hele tiden refereres til (kvinde, 21, pakistansk, studerende, muslim).

Ahmed: Netop det med, at Mona Sheikh ikke går med tørklæde, hun går med dansk tøj, er aktiv i foreningsarbejde og deltager i samfundsdebatten, det er noget man ikke finder, at mange muslimske piger gør. Det er så atypisk, at hun deltager så aktivt, men det fokuserer man ikke på. Og så siger man alligevel, at hun er heller ikke god nok. Det kan jeg slet ikke forstå.

Nadia finder, at billedet af Minhaj-bevægelsens aktiviteter i indslaget strider mod de aktiviteter Minhaj udfører i Danmark, som hun kender til og anser som positive. Hun siger:

(...) Minhaj og Muslim Youth League har gjort så mange ting. De har taget så mange initiativer for integration. Det er da beundringsværdigt. Jeg kan slet ikke se, hvad der skulle være galt med det de laver her, men det hiver journalisten alligevel fat i og siger, at alle de her ting kan jo få en til at stille spørgsmålstegn ved, hvad deres hensigt er. Det giver da ingen mening – hvorfor skulle der være en dybere hensigt med at arbejde for, at folk kan få sig en uddannelse, altså andet end en meget nobel hensigt? (kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

DR-journalistens TV- interview

Det nævnes fra alle kanter at DR-journalisten⁵ er hård ved Mona Sheikh under interviewet i TV-avisen den 17. maj, og at denne hele tiden afbryder. Det bemærkes desuden af flere, at emnerne kommer bag på Mona Sheikh, blandt andet kender hun ikke til den amerikanske hjemmeside. Her følger nogle eksempler:

Jeg kan ikke huske indslaget, men det der overraskede mig var DR-journalisten⁶. Hun plejer ikke at være så aggressiv. Så hende har de fået med på vognen (Bjørn, mand, 30, dansk, studerende, IPR).

Laura, fra en anden gruppe, finder TV-journalistens interview pinligt:

Journalisten fra DR var pinlig ved den måde hun går ind og afbryder på, og overhovedet ikke respekterer et svar (kvinde, 19, dansk, elev, IPR).

Ahmed mener:

Problemet her er, at Mona nok går lidt i defensiven, og det kan man ikke forvente hende i, for hele programmet stinker af dårlig journalistik. De har fundet en intern 'ekspert' fra DR, og han vil jo nok ikke fyres, og kildehenvisningerne er 'der er mange pakistanere, som siger', men ingen af dem tør at stå frem (mand, 22, pakistansk, studerende, muslim).

Sarah tilføjer:

Ja, og hvis der havde siddet en pige som skulle fortælle om tvangsægteskaber, så havde det været en helt anden tone, ikk’? Og der er det sjove ved den her sag måske også, at det er første gang, i hvert fald så længe som jeg kan huske tilbage, at en pige med anden etnisk baggrund bliver repræsenteret negativt. Ellers plejer det altid at være drengene, som bliver anklaget – de kan blive beskyldt for at have fundamentalistiske tendenser – mens pigerne som regel er nogen, vi skal have ondt af. Så det er første gang medierne bruger billedet med, at piger med etnisk baggrund kan også være fundamentalistiske. De kan altså også være onde og farlige, ikke. Så det var en ny ting ved den her sag.

Sarah giver således udtryk for, at Sheikh på forhånd er gjort til skurken, og at TV-journalisten ikke er åben for svarene.

Det er som om, at Mona Sheikh prøver stille og roligt at sidde og fortælle hvad hun egentlig står for, men kan så se, at journalisten overhovedet ikke hører efter. Og så bliver hun tvunget til at ændre sin argumentation til måske noget mere aggressivt. (...) Hvis journalisten hørte mere efter, ville dem, der sad og så programmet måske også høre lidt mere efter (Abdel, mand, 23 år, tunesisk, studerende, IPR).

Ovenstående citater bekræfter billedet fra tidligere af, at der ikke er plads til en reel dialog i TV-avisens interview. Der er ikke plads til nuancer, information og kompleksitet.

Historierne om præsidentvalget i Iran

Historien om dækningen af det iranske præsidentvalg blev i fokusgrupperunden rejst i to grupper. Den ene gruppe bestod af syv iranere og dansk/iranere, mens den anden gruppe rummede personer med både tyrkisk og iransk baggrund. Den første gruppe fik forevist et indslag i TV-avisen om valget⁷. Indslaget var ment som et redskab til at sætte samtalen i gang. Ingen af personerne kommenterer direkte på journalisterne fra Politiken henholdsvis Berlingske Tidendes⁸ dækning af præsidentvalget (analyseret i kapitel 5). I stedet illustrerer kommentarerne de indtryk og erfaringer, som alle 13 personer af iransk og tyrkisk herkomst fra begge grupper har af mediedækningen af Iran generelt, herunder præsidentvalget.

Mediernes beskrivelser var forholdsvis positive, mener Shahla (kvinde, 25, iransk, akademiker, IPR). Hun fremhæver således, at præsident Khatami blev fremstillet som meget vestlig og som en helt, mens alle de andre, inklusive den åndelige leder Khomeini, var de rigtige skurke. Dette stemmer med Shahlas eget indtryk, som er, at Khatami vil åbne dørene til Vesten. Næsten alle i gruppen er enige i denne gengivelse.

Angul forklarer imidlertid, at mediernes indtryk af situationen i Iran strider mod hans opfattelse:

Uanset hvad aviserne skriver – så er der ikke noget vestligt demokratisk styre på vej i Iran. Man kan godt, som aviserne gør det, kalde Khatami og andre for ”reformvenlige”, men ikke for reformister, for de laver ikke reformer (mand, 40, iransk, akademiker, IPR).

Alle gruppens fem mænd er enige om, at det iranske styre er undertrykkende og at der ikke er bedring på vej. De anser Khatami for at være fastlåst og ude af stand til at forbedre forholdene i Iran, fordi magtstrukturen er bygget sådan op, at det altid er de ”religiøse,” der har det sidste ord. Mændene synes desuden at sidestille præstestyret med mafiaen. De siger, at der er intet frit i Iran, og at landet køres af denne 'mafia'.

Mens mændene hævder, at der ikke er noget vestligt demokratisk styre på vej i Iran, protesterer Shahla (kvinde, 25, iransk, akademiker, IPR). Hun mener, at der er fremskridt for den almindelige befolkning og henviser til neglelak på tåneglene, at kvinderne går mindre tildækkede samt en generel mere fri omgang mellem kønnene. Hun er godt klar over, at det ikke er politiske fremskridt, men ser det alligevel som en forbedring for iranerne.

Mændene finder, at hun taler om middelklassen, og flere siger, at de fattige, der sulter, er ligeglade med, om de skal gå med slør, bare de får noget mad. Problemet er ifølge dem, at præstestyret kører landet økonomisk i sæk. Dog indrømmer én, at han taler på baggrund af sine holdninger og ikke på baggrund af personlige erfaringer, da han ikke har været i Iran i mange år (Sammi, mand, 43, iransk, studerende, IPR). De andre erklærer sig imidlertid enige med Sammi.

Diskussionen fortsætter om, hvorvidt de små sociale indrømmelser er udtryk for en forbedring af kvindernes kår, og et muligt skridt i retning af et opgør med det magtfulde styre. Således forsøger Farid at bringe personligt erfarede nuancer ind i fortolkningen.

Kvinderne er den mest undertrykte gruppe i Iran, siger han, idet han erindrer tidligere oplevelser:

[At kunne] vise neglelak på tærne, det er et enormt fremskridt for kvinderne, fordi det var de samme kvinder hvis ansigt skulle smøres med syre. Man kastede syre på dem, jeg mener, jeg har set det selv med mine egne øjne (mand, 41, iransk, akademiker, IPR).

”Iranske” Mina fortolker valget af Khatami til præsident som et skuespil, hvor befolkningen via selektiv øgning af sociale friheder reelt er en del af konsolideringen af præstestyrrets magt. Hun forklarer, at Khatami faktisk er i familie med Ayatollah Khomeini. Ifølge Mina er der reelt kun et parti, som styrer den store unge frihedshigende befolkning ved at give dem små bidder af forbrugsgoder for at berolige dem (kvinde, 25, iransk, studerende, muslim).

Debatten går således på, om ændringerne kan tolkes som skridt i retning væk fra præstestyret, eller om de blot er et middel til at kontrollere og berolige befolkningen.

I begge grupper er der bred enighed om, at religion i Iran praktiseres som et politisk system. I stedet burde religion og politik holdes adskilt, så langt hen ad vejen, det er muligt. Mens sammenblandingen af religion og politik er indlysende i Iran er der uenighed om, hvorvidt religion og politik er adskilt i Danmark. Således er det ikke religionen, islam, der anses som årsag til det autoritære regime.

Angul er klar i sin udmelding. Han forklarer:

Religion er et diktatorisk system, som ikke bare har at gøre med Gud, men også med magt. Det iranske system i dag er et fascistisk system. (...). Det var G7-landene, der bestemte, at shahen ikke kunne fortsætte og at Iran måtte have en anden leder, og at det skulle være Khomeini. Sådan er massemedierne, de er styret af økonomiske interesser. Det er de økonomiske interesser, der bestemmer, hvad der står i medierne (mand, 40, iransk, akademiker, IPR).

Sammi forklarer:

Islam er blot et af problemerne, men det er ikke det eneste. Der er mange andre problemer, men vi har fået det problem, at vi fokuserer alt for meget på islam, når

vi taler om Iran. Alt i mit land kan gøres til religion uanset, om man er liberalist eller socialist (mand, 43, iransk, studerende, IPR).

Den megen fokus på islam får tilsyneladende to konsekvenser. Dels i forhold til synet på staten Iran, hvor vigtige emner udelades i debatten om den politiske udvikling, dels får det konsekvenser for iranerne – og andre etniske grupper fra muslimske lande – på det personlige plan, derved, at en person, som kommer fra Mellemøsten sidestilles med at være muslim. Når Islam derudover præsenteres meget unuanceret i blandt andet mediernes mødes mennesker fra Mellemøsten ofte med mistro og fordomme.

Mændene i gruppen mener, at mediernes dækning af præsidentvalget, og i særdeleshed præstestyret, er mangelfuld. For det første bliver Iran sjældent dækket i det hele taget, hævder de. På trods af det store befolkningstal, er der flere nyhedsindslag om f.eks. mindre afrikanske lande. Når der så er mediedækning af iranske spørgsmål, så er årsagen til præstestyrets kontinuitet ikke behandlet. For det andet mener de ikke, at nyhedsformidlingen er neutral. Her skelner mændene for eksempel ikke meget mellem den danske stat og medierne, men inkluderer disse i et fælles “de.” Angul peger i den forbindelse på, at der ikke eksisterer neutral nyhedsformidling overhovedet. Medierne støtter generelt de politiske magter, siger han, og det indebærer her, at de danske medier støtter de danske politiske partiers generelle fremmedfjendske politik (mand, 40, iransk, akademiker, IPR).

Og netop præstestyret i Iran er meget afhængigt af vestens økonomi, herunder også Danmarks eksport af især fetaost til Iran, som ifølge mændene er ganske vigtig. Også kampen for menneskerettigheder skal ses i dette lys. Der er nemlig tale om en selektiv vestlig politik, hvor indsatsen på dette område er afhængig af, hvilke økonomiske interesser, der er i landet. Det er således vestens interesser, der er afgørende og ikke menneskerettighederne (Sourush, mand, 43, iransk, akademiker, IPR). Det kunne man f.eks. se, da Dalai Lamas besøg pludselig bragte det store kinesiske marked for danske varer på banen. Således ændrede statsminister Poul Nyrup Rasmussen signaler fra den ene dag til den anden. På første dagen var menneskerettighederne i Tibet centrale, men de næste dag var de sekundære på grund af potentialet for dansk økonomi i det store kinesiske marked.

Med andre ord mener Sourush og flere af de andre iranske mænd, at medierne ikke informerer tilstrækkeligt om de danske økonomiske interesser, som de mener er en medvirkende faktor til, at det diktatoriske styre ikke kritiseres fra officielt dansk hold, sådan

som man f.eks. gør det over for de afrikanske stater, hvor Danmark ikke har økonomiske interesser.

De danske mediers fokusering på islam – i stedet for eksempelvis på diktaturer, der benytter islam som styringsredskab – kan også have konsekvenser for, hvordan befolkningen i Danmark møder folk fra Mellemøsten. Således forklarer Sourush, at de, der er flygtet fra Iran, fordi de er ateister og modstandere af det religiøse styre, ofte behandles som religiøse fundamentalister af de danske medier og det danske samfund. Han forklarer:

I Iran blev jeg forfulgt, fordi jeg var vantro. Og her bliver jeg forfulgt, fordi jeg bliver kaldt muslim, fordi jeg hedder Demir eller Taramian til efternavn (pseudo-nymer) (Sourush).

Toke har lagt mærke til samme tendens:

Altså der findes 'muslimer' i Danmark, som ikke er muslimer. Men det er lige meget, for vi opdager [det] ikke, de kommer jo dernede fra Mellemøsten. Der er mange kristne i Mellemøsten, men når de kommer herop, så bliver de 'muslimer' (mand, 26, dansk, studerende, IPR).

De to kvinder i gruppen var klart mere bekymrede (og mærkede måske konsekvensen mere) end de lidt ældre iranske mænd i gruppen, antageligt fordi de ser sig selv som danskere med en fremtid i Danmark. De opfordrede således os i projektet til at se nærmere på konsekvenserne af mediernes behandling af stof om etniske minoriteter (se kapitel 11).

Diskussionen om mediedækningen af valget i Iran viser, at os-dem forholdet mellem Vesten og islam ikke kan reduceres til en simpel religionsforskel, men at det involverer magt.

Kvinder med tørklæde og undertrykkelse

Spørgsmålet om hvorvidt kvinder, der bærer tørklæde er undertrykte skal ses i forhold til kapitlet om kvindeundertrykkelse, hvor jeg diskuterer to artikler, der efterlyser feministisk engagement i kampen mod etniske minoritetskvindes undertrykkelse. I analysen fremgik det, at ingen af journalisterne havde talt med muslimske kvinder om undertryk-

kelse, men at de udelukkende fremlagde egne synspunkter. I dette afsnit vil jeg inddrage både unge muslimske kvinder og andre kvinders stemmer fra fokusgrupperne.

En af grupperne fik forelagt en illustration fra Politikens artikel "Sviger feministerne?", der blev bragt som en opfølgning på Brix' oprindelige artikel den 26. maj, 2001. Illustrationen er diskuteret tidligere og viser en nøgen dansk kvinde og en tildækket muslimsk kvinde (se kapitel 8, figur 9). En del af gruppens diskussion handlede om den helt tildækkede kvinde, hvor kun en lille del af ansigtet var synligt. Billedet af denne kvinde stred således imod den virkelighed, som deltagerne mødte i deres dagligdag. Her er et uddrag fra diskussionen:

Lisa: Der stilles sådan nogle stereotyper op, ikke (kvinde, 31, dansk, akademiker, IPR).

Thomas: Det er lidt for ekstremt sat (mand, 36, dansk, akademiker, IPR).

Torben: Ja, for hvis man skal skildre prototypen på en ikke-frigjort, muslimsk indvandrer kvinde så skal hun vel se næsten sådan her ud. Der er det ikke nok med bare et tørklæde, hun skal have den [chador] på (mand, 42, dansk, pædagog, IPR).

Interviewer: Men er hun prototypen på en indvandrer kvinde?

Torben: Ikke på dem jeg møder i Danmark, nej.

Interviewer: Hvordan er den så?

Torben: Ikke så tildækket som det her. Men måske med et hovedtørklæde, og så i nogle mere fornuftige sko til det danske vejr.

Thomas: For de piger som har fundamentalistiske forældre, beskriver hun [Brix] vel nogle problemer meget godt.

Interviewer: Så hun skriver kun om de mere fundamentalistiske?

Thomas: Ja, det er mit indtryk.

Lisa: Ja, dem som går på de islamiske skoler og sådan noget.

Thomas: Ja, for hun skriver jo ikke om alle indvandrerkvinder.

Torben: Hun skriver jo netop "i sådanne familier" og ikke i alle.

Victor : Det er i hvert fald ikke dem vi møder, når vi bor i København, for de er da præcis ligesom danske piger (mand, 29, dansk, akademiker, IPR).

Lisa: Ja, dem vi møder de har ikke tørklæde på. Og de piger hun skriver om, de er sikkert meget isolerede.

Ritta: Ja, og dem ser vi jo ikke [i en frivillig organisation] dem, der går i islamske skoler eller får privatundervisning hjemme (kvinde, 63, dansk, pensionist, IPR).

Kvinden på illustrationen tilhører ikke en type af kvinder, som Torben, Lisa og Ritta møder i deres daglige arbejde med flygtninge og indvandrere. Billedet passer ikke sammen med deres erfaring fra hverdagen, hvilket forstærker indtrykket af, at det udtrykker en stereotyp.

Diskussionen om fotocollagen udviklede sig imidlertid hurtigt til at handle om spørgsmålet om, hvorvidt tørklædet (i al almindelighed) signalerer undertrykkelse eller er udtryk for kvinders eget valg. Dermed lægger diskussionen sig tæt op ad artiklerne i kapitel 8.

Ritta fremhæver det muslimske perspektiv. Hun siger:

De muslimske kvinder, der udtaler sig, siger jo, at de selv har valgt det (kvinde, 63, dansk, pensionist, IPR).

Hertil svarer Victor, at retten til at vælge er påvirket af kulturen og at det derfor nok alligevel ikke er frivilligt:

Men det kan jo også være, at kulturen lægger op til, at det nok er det bedste for dem selv at vælge det, ikk'? For det er jo ikke sikkert, at alle der vælger det i bund og grund har lyst til det (mand, 29, dansk, akademiker, IPR).

Victor mener derfor, at feministerne bør være de første til at kritisere undertrykkelsen af indvandrerkvinder, som han finder kommer symbolsk til udtryk i brugen af tørklædet.

Også Anita mener, at selvom de muslimske kvinder siger, at det er deres eget valg, er det et falsk valg. Derfor, siger hun, er hun imod tørklæder.

Jeg må indrømme, at jeg som kvinde ikke kan acceptere eller forstå det. Jeg mener, at det er et falsk valg. Det kan godt være, at kvinderne siger, at de vælger det, men det gør de ikke i virkeligheden, så der må jeg indrømme, at der er jeg fuldstændig imod. (kvinde, 28, dansk, akademiker, IPR).

Victor og Anita er således enige med de to artikelforfattere fra henholdsvis Politiken og Jyllandsposten, når de hævder, at synet af tørklædet generer, da det er et tegn på undertrykkelse. I Jyllands-Postens leder opfordredes feministerne til at kæmpe mod undertrykkelsen af indvandrerkvinder symboliseret ved tørklædet:

Hvorfor protesterer de [danske feminister] ikke, når repræsentanter for fremmede kulturer hævder deres ret til ud fra middelalderlige religiøse værdinormer at foretage ydmygende afstraffelse af kvinder, som ikke retter sig ind efter mandens vilje (Jyllands-Posten, 27. maj 2001).

Herpå reagerede Victor ved at sige:

Umiddelbart tror man, at det her skal handle om feminister, men jeg synes, at der står meget mere hårde udtalelser om fundamentalisme i stedet. (...) Sådan at det mere lyder som et læserbrev end en leder (mand, 29, dansk, akademiker, IPR).

Tørklæder generer altså Victor, men hans kritik rækker ikke så langt, at han støtter de "hårde udtalelser" i avislederen.

Grupperne uden medlemmer af etniske minoriteter er splittede med hensyn til, hvad de skal mene om tørklædet. Toke inddrager spørgsmålet om danske kvinders frihed.

Han siger:

I 1970'erne brændte kvinderne deres bh'er. I dag kan man godt være kvinde og gå med bh og være demokrat og alt muligt (mand, 26, dansk, studerende, IPR).

Han fortsætter argumentationen ved at sætte spørgsmålstejn ved danske kvinders reelle frihed, når kvinderne vælger at lægge bh'en og lade sig besnære af mandens sexistiske dom.

Dialogen fortsætter:

Anita Ja, så kan man så sige, at vi ikke er frie her, men altså helt ærligt, prøv lige at forestille dig, at du selv skulle gå rundt med sådan noget der, du skulle gå fuldstændigt tildækket (kvinde, 28, dansk, akademiker, IPR).

Toke Ja, men det ville jeg da ikke kunne holde ud.

Anita Altså, det kan jeg bare ikke.

Johan Nej, men det er også bare en forkert sammenligning. Hvis du kom og gav mig en klædedragt, som skulle dække mig helt til, så ville jeg da sige selvfølgelig, at jeg ville være imod. Hvis jeg var vokset op med, at det her var normen for mig, så ville det være en naturlig ting, så ville det da være grænseoverskridende pludselig at skulle lægge den (mand, 42, tysk, akademiker, IPR).

Johans argument henviser til, hvad han mener er et etnocentrisk bias hos Anita og Toke (dvs de andre vurderes ud fra vores målestok, og vi er samtidig bedre, end "de" er). Oplevelsen af manglen på frihed, når Anita i tankeeksperimentet skal gå med tørklæde, tager udgangspunkt i en hverdag, hvor tørklædet ikke er til stede. Selv om Anita principielt mener, det er forkert at gå med tørklæde, fordi det grundlæggende opleves som en diskrimination af kvinder, synes hun ikke, at det er noget staten skal blande sig i.

Danske kvinder skal ikke kæmpe indvandrerkvindernes sag, det er patroniserende (kvinde, 28, dansk, akademiker, IPR).

I stedet skal man gøre opmærksom på, siger hun, at indvandrerkvinder har de samme rettigheder som danske kvinder.

Senere i interviewforløbet filosoferer Victor over mediernes hensigt med at bruge tørklædet som symbol.

Det er for at give et billede af religion, og jo mere tildækkede, jo mere handler indslaget om fundamentalisme. Det kan der ikke være nogen tvivl om (mand, 29, akademiker, IPR).

Tine har også lagt mærke til mediernes ensidige skildring af indvandrerkvinderne:

Hver gang det handler om noget med indvandrerkvinder, så er billedet næsten altid en helt tilhyllet kvinde. Det er det stereotype billede, vi får (kvinde, 29, studerende, IPR).

Torben tilføjer i en direkte kommentar:

Ja, og selv om du nu siger indvandrerkvinder, så taler vi jo ikke om amerikanske indvandrerkvinder, vel. Det er altså muslimske indvandrerkvinder fra arabiske lande, som regel, hvor det tydelige tegn er tørklædet eller endnu mere, som nu på billedet der – det er det billede vi får (mand, 42, dansk, pædagog, IPR).

Blandt flere fremhæver Victor, Tine og Torben således mediernes ensidige fremstilling af indvandrerkvinder som mere eller mindre tilhyllede og betoner, at tørklæderne samtidig henviser til en måde at fremstille fundamentalisme på.

Toke, der ikke er muslim, har under et besøg i Mellemøsten selv erfaret, at kvinder i hijab ikke altid opfører sig som om, at de var undertrykte.

Der ser man altså kvinder, som er tildækkede med moderigtige farver og øjen-skygger, der passer til sløret og Gucci-taske i samme stof som deres bukser. Det er ikke noget problem overhovedet at være moderne og tildækket. (...) Man kan godt være fri og tildækket på samme tid (mand, 26, dansk, studerende, IPR).

Tine har også opdaget, at hendes egne observationer ikke stemmer overens med medier-nes billeder:

Jeg synes faktisk tit, at man ser indvandrepiger og -kvinder, som går med tørklæde, men som også går meget udfordrende klædt, hvad angår resten af tøjet, med stramme bukser og så videre. Og det billede ser man som regel ikke i medierne, vel, det er det mere konfliktfyldte billede. Vi får det andet, som er nemmere at forstå (...) Det billede med tørklædet, hvor kvinden skal dækkes til symbolise-

rer den der undertrykkelse, og når der så kommer en kvinde i stramtsiddende tøj og så et tørklæde, så viser det måske, det er der noget meget symbolsk i, det som tørklædet står for (kvinde, 29, dansk, studerende, IPR).

Torben forklarer:

Tørklædet er ikke nødvendigvis tegn på religiøsitet – det kan man ikke se ud af tørklædet. Det er vel tradition eller mode eller noget andet. Man kan jo heller ikke sige, at alle kvinder, der går med et kors, som de har fået i dåbsgave er kristne, selvom de så tydeligt skiltes med religionens tegn (42, dansk, pædagog, IPR).

Personlige erfaringer med “tørklædebærende muslimske kvinder” enten gennem arbejde, socialt samvær eller besøg i muslimske lande har således stor betydning for imødegåelsen af mediernes stereotype fremstilling.

Mens Victor, Lisa og Anita tilsyneladende besidder en mediebaseret opfattelse så trækker Toke og Johan på egne erfaringer med muslimer. Omvendt må man konstatere, at de personer, som ikke har social omgang og dermed eget kendskab til muslimske kvinder, ofte ikke har meget i deres erfaring til at modsige mediernes påvirkning.

Men hvad med de muslimske kvinder i fokusgruppeinterviewene? De pakistanske muslimske kvinder – ingen bærer tørklæde ved fokusgruppeinterviewet – er enige med Sarah, når hun forklarer, at tørklædet ikke i sig selv er undertrykkende, da det ofte er selvvalgt.

Mange unge piger ser jo ikke islam som undertrykkende. De ser faktisk islam som frigørende, som en befrielse fra kulturen. Du ser mange piger, som begynder at gå med tørklæde, og som begynder at melde sig ind i de mere islamiske foreninger, fordi de får deres ret der. Retten til at gifte dig med den, du vil. Retten til at arbejde. Mange af de ting, som deres kultur faktisk fratager dem. Det får de i islam, så mange vælger at blive mere muslimske, fordi de føler de får mere frihed. De kan godt sige fra overfor forældrene, fordi de kan sige, at ‘den religion’, som I påkalder jer giver lov til det her og det her (kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Sarah fremhæver videre, at tørklædet kan være et religiøst symbol – selvom muslimske kvinder godt kan være muslimske uden tørklædet – og at det kan være nærmest det modsatte af undertrykkende, fordi det kan udgøre et redskab (og et skjold) overfor forældrenes traditionelle magt og praksisser.

Tørklædet kan således fungere som en frigørelse fra elementer i kulturen. Problemet i mediernes fremstilling er, at islam som sådan får skylden for et negativt og undertrykkende kvindesyn i stedet for patriarkalske, magtbegærlige mænd.

Tørklædet henviser altså ikke nødvendigvis til et religiøst tilhørsforhold. Nogle muslimske kvinder vælger at gå med tørklæde for at vise deres religiøse tilhørsforhold, men mange muslimske kvinder vælger ikke at bære tørklæde. Det samme kan siges om “undertrykkelse.” Variationen i brug af tørklæde og udbredelsen af undertrykkelse varierer uafhængigt af hinanden fra den ene regionale, sociale, kulturelle og politiske oprindelse til den anden.

Når medieskildringen så entydigt vælger at skelne mellem “danske kvinder” og deres frihed til at smide tøjet overfor tilsørede, tørklædebærende muslimske, undertrykte kvinder, så bliver variationen i brug og praksis med hensyn til tørklæder ignoreret, hvilket i høj grad medvirker til at bekræfte os-dem-opdelingen.

Etniske minoriteter som talsmænd?

Hensigten med diskussionerne om politikeren og brevkasseredaktøren Khader er primært at afprøve de svar på religiøse spørgsmål, han formidler. Her spiller positionen han taler fra en vigtig rolle, herunder det religiøse tilhørsforhold. Khader har nemlig en fremtrædende plads i folks bevidsthed. Alle synes at have en mening om ham, hans person, hans position og hans politiske strategi. Deltagerne i vore interview er praktisk taget alle enige om, at Khader gør det godt for sig selv i politik. Han er dygtig til at gøre karriere og er en succesfuld politiker. En del er også enige om, at det trods alt er godt, at der er nogen, som forsøger at formidle indvandrerens virkelighed til danskerne – selvom det ikke altid lykkes, og selvom de kan være uenige med måden, Khader gør det på.

I hver enkelt gruppe giver Khader anledning til ivrig diskussion. De følgende eksempler på betegnelser hægtet på Khader stammer fra en enkelt gruppe: “Onkel Tom perker”, “kokosnød”, “snu”, “moderne”, “klarer sig godt”, “skal ikke stå til ansvar overfor sine

rødder”, “siger dét højt mange udlændinge tænker”, er “direkte”, “siger det han har lyst til”, “han provokerer” (indvandrere) og “sætter gang i debatten.”

I diskussionerne henvises ofte til Khaders politiske karriere og hans rolle som talsmand. I dette afsnit har jeg valgt at behandle deltagernes opfattelse af personen og politikeren Khader mens de etniske minoriteters identifikation med ham er placeret i næste kapitel. Første del af præsentationen af diskussionerne om Khader omhandler det faktum, at han fremstiller sig selv som dansk og dernæst præsenteres diskussionen om forholdet mellem Khader og de etniske minoriteter. Siden diskuteres Khaders begreb “demokratisk analfabetisme.”

Danske Khader

Fokusgruppedeltagerne mener generelt, at Khader har en strategi, der går ud på at præsentere sig som dansk frem for 'etnisk'. Eksemplerne er talrige.

Han er hvordan danskere vil have at indvandrere skal være (Zoran, mand, 25, bosnisk, akademiker, IPR).

Mere royal end kongen (Stefan, mand, 31, dansk, akademiker, IPR).

Flere personer omtalte Khaders fremhævelse af sin 'danskhed' som en politisk strategi.

For mig er han fuldstændig dansk, han er bare lidt mørkere i huden. Han er meget tilforladelig, han er meget rar at se på. Han siger jo det, vi gerne vil høre, derfor behøver man ikke rigtig at forholde sig til det. Og så kan man håbe, med brevkassen i Ekstra Bladet, at han kan få nogle elementer i det danske samfund til at få et mere positivt syn på etniske minoriteter, fordi der faktisk er en, der ligner dem så meget, som prøver at give dem en forklaring, de bedre kan spise (Niklas, mand, 24, dansk, studerende, IPR).

Han er godt klar over, at hans etnicitet har noget at gøre med hans popularitet blandt danskerne, ikk'? (Lisa).

Men hans popularitet kan jo godt være med til at få nogle folk til at have en mere afslappet holdning og et lidt mere nuanceret billede af etniske minoriteter, og af muslimer. Altså, han er jo både dansk og muslim, og det kan jo godt lade sig gøre. Så på den måde kan han jo godt være en repræsentant for etniske minorite-

ter, som hjælper på nogle danskeres syn på muslimer og indvandrere (Victor, mand, 29, dansk, akademiker, IPR). Og så skal det nok også hjælpe på hans popularitet at han nogen gange er i åbenlys krig med andre indvandrere, det er da helt sikkert (Victor).

Ifølge Niklas siger Khader “dét, vi gerne vil høre” og dermed ikke behøver forholde os til. Khaders stil får os til at slappe af (Niklas, mand, 24, dansk, studerende, IPR).

Den “danske” stil, som Khader har tilstræbt, mener Emre er at foretrække som forbillede i det offentlige frem for den synligt afvigende, markante talsmand.

Jeg er heller ikke fuldstændig enig med ham. På nogle punkter er han meget dansk. Der er nogen, der siger, at han har smidt sin kultur overbord, at han er ‘assimileret’. Det er måske også rigtigt. På nogle punkter er han sådan, og der er jeg ikke enig med ham. Men jeg vil hellere se sådan en som Naser Khader komme frem, fremfor en religiøs fanatisk person, en imam, som Fatih Alev. Han er tyrkisk imam. Så hellere Naser Khader. Hans holdninger er mere moderne (mand, 21, tyrkisk, studerende, IPR).

Bülent forklarer:

Khader siger; ‘uanset hvor dansk jeg er – så ser jeg jo anderledes ud, så derfor er jeg på en eller anden naturlig måde talsmand for ‘de andre’. Og så har man et niche-område – man er unik og folk tror, at man har en indsigt i det der etniske ... (mand, 29, tyrkisk, studerende, muslim).

Johan fremhæver tilsvarende, at Naser Khader har brugt sin etniske baggrund til at skabe sig en politisk karriere, idet han har talt den etniske sag, men at han nu distancerer sig fra denne (mand, 42, tysk, akademiker, IPR).

Derved bruger Khader sin etnicitet, pointerer Lisa. På den ene side er han så dansk som muligt, på den anden side er han stadig mørk og ser anderledes ud. Kombinationen gør, at han bliver danskernes naturligt foretrukne “talsmand” for de mellemstlige etniske grupper, og at danskerne dermed ikke behøver at forholde sig til den forvirrende mangfoldighed blandt de etniske minoriteter og deres religioner.

Sammenfattende kan det konstateres, at deltagerne er enige om, at Khader opleves mere dansk end indvandrer, men det er forskelligt, om de vurderer dette som positivt eller negativt. Flere nævner, at hans brobyggerrolle har den uheldige effekt, at “danskerne” ikke synes de behøver at forholde sig til de andre etniske stemmer. Konsekvensen af at Khader fremstiller sig så “dansk” som muligt fremhæves desuden af flere som, at han ikke repræsenterer sit etniske bagland. Spørgsmålet om Khaders repræsentativitet, ifølge fokusgruppedeltagerne, vil blive yderligere behandlet i det følgende.

Khader og de etniske minoriter

Khader fremstiller som tidligere nævnt sig selv som “kulturel muslim.” Vi spurgte flere grupper, hvad de troede, Khader mener med udtrykket “kulturel muslim.” Bülent, som selv er troende muslim, forklarede begrebet kulturel muslim således:

Det er ikke en konfessionel muslim. Det er ikke fordi, at man bekender sig til en imam – men det er noget med, at man er opvokset med visse værdier, som normalt bliver kaldt muslimske værdier. Og så siger han ‘jeg kan godt gå ind for de muslimske værdier, jeg er vokset op med, men jeg vil ikke tro på det – altså profeten og Allah.

Karim udtrykker forargelse:

Frækt af ham at bruge begreber som ‘kulturel muslim’ – det indebærer jo, at det er en person, som (...) ikke kan tage stilling til religionen (Karim, mand, marokkansk, studerende, muslim).

To muslimske kvinder ser Khaders rolle som både positiv og problematisk.

Jeg har hørt ham give et foredrag engang, som jeg faktisk syntes var ret godt. Jeg lagde mærke til, hvordan han snakker til folk. Meget tit har folk brug for noget, de kan identificere sig med. Nogen gange bliver vi [med ikke dansk oprindelse] for indspiste i, hvad vores kultur er og går ud fra, at folk bare fatter det. Man skal drage paralleller til den danske kultur, hvis man skal gøre sig forståelig, og det er han god til. Det er noget man kan lære af ham, synes jeg.

Men den måde, at han er en undskyldning for sin religion, det bryder jeg mig ikke om, for så siger han med andre ord god for, at man forbinder muslimer med noget negativt. Fordi han hele tiden siger, han er ikke-troende muslim. Nu er det

blevet positivt at sige: jeg er moderat muslim. Jeg ved ikke, hvad moderat muslim betyder. Hvorfor skal man overhovedet definere hvilken slags muslim man er? (Nadia, kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Sarah: Jeg er enig med Nadia. Det er ok, at han snakker på vegne af indvandrere, fordi det arbejde gør han godt nok. Ingen tvivl om det, vi [unge pakistannere] er alle imod tvangsægteskaber og alt det negative i vores kultur. Det er ok, at han stiller sig op og siger, at vi ligesom danskerne, ikke er positivt indstillet overfor tvangsægteskaber.
Vores [unge muslimers] problem ligger i, at han prøver at snakke på vegne af muslimer. (...) Det er også det eneste problem, vi har med Naser Khader. Ellers synes jeg han er ok. Jeg har også læst hans bog, og der er selvfølgelig en masse ting, hvor han får det til at lyde som om, at størstedelen af indvandrerne i Danmark har en primitiv tankegang, og henviser til det, som sker i hans hjemland. Og det synes jeg så er forkert, for det giver et meget negativt billede af indvandrerne. Men generelt er han sgu ok (kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

De fleste fokusgruppedeltagere opfatter altså Khaders betegnelse "kulturel muslim" som en modsætning til "troende" muslim.

Dette får flere til at understrege, at Khader ikke taler på muslimernes vegne. Når Nadia og Sarah alligevel er forholdsvis positivt stemt overfor ham, er det fordi, han som indvandrerpolitiker kritiserer praksisser og værdier, som de selv tager afstand fra. Sætter man nogle af fokusgruppedeltagernes udtalelser om Naser Khader op mod hinanden, bliver det tydeligt, hvor forskelligt han opfattes – som værende det ene og samtidig dets modsætning.

"Han provokerer", "Er meget politisk korrekt", "ikke kontroversiel",

"Tager ting fra Islam", "Er ikke religiøs", "ikke synlig muslim",

"Han har sin baggrund", "Har ikke noget at gøre med sit etniske og kulturelle bagland".

Det er klart, at strategien "at være så dansk som mulig" har sin begrænsning i forhold til de etniske minoriteter, som vil bibeholde troen på islam og ser sig som danskere og muslimer. De næste afsnit vil illustrere dette.

For at kigge nærmere på dele af Khaders politiske bidrag, besluttede vi i fokusgruppen at tage fat på et enkelt af hans ofte anvendte begreber, nemlig "demokratisk analfabetisme."

Demokratisk analfabetisme

I et par fokusgrupper fremlagde vi et citat af Khader fra Ekstra Bladet og bad om kommentarer, blandt andet omkring, hvem deltagerne mente, begrebet hentydede til. Citatet lød:

Fænomenet parti-shopping og stemmehandler er ret udbredt blandt indvandrere, fordi baglandet følger med. Mange indvandremiljøer stemmer mere ud fra etnisk loyalitet end på partiholdninger. Denne form for deltagelse er et eksempel på, at den demokratiske analfabetisme er alt for stor (Khader i Ekstra Bladet, 26. april 2001).

En muslimsk kvinde, Rabia, med pakistansk baggrund, kommenterede:

Jeg tror, han henviser til forældregenerationen, for han er udmærket klar over, at de unge nok ikke bare stemmer på Naser Khader, fordi han er indvandrer. De tænker mere på politik, mens forældregenerationen ikke har særlig meget forstand på, hvad de forskellige politiske partier står for (...) (kvinde, 22, pakistansk, akademiker, muslim).

Nadia er enig:

Jeg synes det rammer plet på en eller anden måde, fordi (...) der er mange forældre, der ikke kan læse på dansk, måske er analfabeter, der ikke får nok input, som stemmer, når de ser en pakistaner eller tyrker, som deres ven måske anbefaler, fordi de tror han vil tale deres sag (kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Diskussionen fortsætter i samme gruppe med følgende udveksling:

Osman: Enhver gruppe har sin interesse, så hvorfor skulle de etniske dog ikke stemme på en etnisk, der varetager deres interesser? Jeg tror, det han prøver at sige er, at 'fordi man er indvandrere, så stemmer man på en anden indvandrere', hvorfor ikke? Hvis en indvandrere nærmer sig mine interesser mere end en dansker gør, hvilket han nok formentlig vil gøre, hvis de kommer fra samme parti, hvorfor skulle jeg så ikke stemme på ham? (mand, 20, pakistansk, studerende, muslim).

Nadia: Det Osman siger er, at det behøver ikke være demokratisk analfabetisme. Det er jo ens eget valg.

Osman: Jeg synes, det er et forkert begreb at bruge. Hvis man slet ikke kendte sine demokratiske rettigheder for eksempel, men de stemmer, så kender de jo deres rettigheder.

Interviewer: Hvem tror du, han omtaler, når han bruger begrebet?

Osman: Dem, jeg tror, han har i tankerne, det er de ældre indvandrere.

Interviewer: Du mente også, det var møntet på nogle af de yngre kandidater. [Henvendt til Sarah]

Sarah: Det var det der parti-shopping. Det er jo ikke den ældre generation. Når han føler, der kommer nogle modkandidater, så er der jo en stemmekamp, fordi mange af de første politikere fik jo mange stemmer fra danskere også. Så skal han pludselig tænke: 'Hvorfor skal de stemme på mig?' Og det er fordi, der er en rigtig måde at være demokratisk på og en forkert. Og det er det, der ligger i det. Alle dem, der gør det forkert, det er altså dem, som stemmer på de andre. De rigtige er altså 'mig'.

Ahmed: Så kan vi ikke komme udenom, at der ikke er nogen af de etniske minoriteter her, der kan prale af de demokratiske traditioner i deres hjemlande. Så der ligger også noget i det – de ved faktisk ikke, hvad demokrati er. Mange af de voksne her kommer fra f.eks. Syrien, Pakistan og Jugoslavien. Når han siger det, så har det jo meget at gøre med, at han har været

prinsen i Det Radikale Venstre. Nu kommer der tre styks og dermed lidt konkurrence. Det er på mode at være indvandrerpolitikker. Så kan han fortælle, at 'jeg adskiller mig, fordi jeg ikke har et bagland, der kun stemmer på mig på grund af etnicitet'. Han har jo ret, de er analfabeter. (...) Demokratiske analfabeter i den forstand, at de ikke har tradition for demokrati, for at stemme. På den måde kan han godt have ret. De har ikke erfaring eller viden nok om den demokratiske proces (mand, 22, pakistansk, studerende, muslim).

Fatima finder begrebet 'demokratisk analfabetisme', helt misvisende. Hun argumenterer:

Hende der fru Jensen, der bor ved siden af mig, har stemt på Socialdemokratiet de sidste 50 år. Selvom Socialdemokratiet har ændret sig meget. (...) Er hun så også demokratisk analfabet? Eller en anden, som kender Poul Nyrup og som synes han er et godt menneske, men som ikke kigger på, hvad hans politiske agenda er, er han så også demokratisk analfabet? Det er rigtigt nok, at etniske minoriteter et eller andet sted føler, at en bestemt person varetager mine interesser og repræsenterer mig, og måske så ikke kigger så meget på de enkelte punkter vedkommende har på sin dagsorden, men at sige, at dét er demokratisk analfabetisme, det er jo meget misvisende (kvinde, 25, afghansk/pakistansk, studerende, muslim).

Nadia er også kritisk over for begrebet.

Jeg synes demokratisk analfabetisme er ekstremt nedladende. Det er næsten diskriminerende, man kan ikke være bekendt at kalde folk det, fordi han skærer alle over en kam. Jeg tror, han taler om indvandrere generelt... (kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Med begreber som "demokratisk analfabetisme", som bliver kritiseret af især den "pakistanske" gruppe, føler mange fokusgruppedeltagere, at Khader lægger afstand til indvandreres måde at stemme på. Flere deltagere påstår, at dette mest af alt er henvendt til dem, der ikke stemmer på ham og at han siger det for at opnå "danske" stemmer. Idet de mener at Khader siger, hvad danskerne gerne vil høre ender han således med at reproducere en polariseret opdeling af "os-danskere" og "de andre" fremmede, hvilket lukker af for muligheden for en reel dialog.

Rushy Rashid

Med få undtagelser kender de “danske” deltagere ikke til Rushy Rashid. Hvis de gør, er det fordi, de har hørt om hendes bog. Omvendt har de etniske minoriteter et detaljeret kendskab til hendes historie og ståsted. Af disse ser flere Rashid som en rollemodel, fordi hun trods store tidligere konflikter har bevaret kontakten til sine forældre og dermed til sit bagland, sine traditioner og sin kultur.

Stefan er en af de danskere, som har læst Rashids bog. Han fortæller:

Mit kendskab er, at jeg har set hende i fjernsynet og læst hendes bog ‘Et løft af sløret’. (...) Vi har en pige fra det pakistanske miljø, som har en frygtelig lidelseshistorie, hvor hendes forældre gang på gang prøver at få hende ud i det her arrangerede ægteskab og det gik galt flere gange, og så fik hun en dansk mand og så var alting godt og det er jo en sjov historie (mand, 31, dansk, akademiker, IPR).

“Tyrkiske” Emre beretter:

Hun [Rushy Rashid] gør det på en god måde. Man kan gøre det på forskellige måder. Andre, der måske står i hendes situation, de får måske den ide, at alt det, som jeg har i bagagen, smider jeg væk. Hun har gjort det på en meget værdig måde, på en utrolig god måde, samtidig med at hun har bevaret sine traditioner og sin kultur. Hun tager de gode sider fra den pakistanske kultur og de gode sider fra den danske kultur. Det har jeg stor respekt for, at hun har været bevidst om det, at hun ikke bare har smidt det hele væk. Hun har også bevaret kontakten med sine forældre (mand, 21, tyrkisk, studerende, IPR).

Naadir tilføjer:

Det er lige præcis det, hun siger, at hun repræsenterer ikke nogen. Det hun siger, er hendes egne opfattelser, det hun skriver er hendes egen barndom. De problemer, hun havde med sine forældre. Derfor er hun mere troværdig – i og med at hun ikke har en politisk agenda.

Hun vil ikke andet end at sælge sin bog. Hun sørger altid for at sige, at det er hendes oplevelse (mand, 34, pakistansk, akademiker, muslim).

Bülent pointerer:

Man kan aldrig tale om en person, som er 100 % repræsentativ for indvandrere i Danmark, så repræsentativiteten – hvis man kan lave en rangliste - så mener jeg, at Rushy er mere repræsentativ end Naser Khader, men ikke 100% (mand, 29, tyrkisk, studerende, muslim).

Mette er på linje med Bülent, idet hun oplever, at Rashid har mere ”af sig selv med” end Khader – ”hun har sin kultur og religion med” (kvinde, 23, dansk, studerende, IPR).

De fleste fokusgruppedeltagere mener således, at Rashid i modsætning til Khader har mere af sin etniske baggrund med. Hendes historie viser, at hun har været i direkte konflikt med sine forældre, og det har ført til selvransagelse og erkendelse af, hvor hun ønsker at stå i forholdet til livet i Danmark.

Inden fokusgruppeinterviewene blev afholdt, havde vi i det team, som udførte interviewene en klar fornemmelse af, at mange unge etniske personers forhold til forældregenerationen var præget af forandringer og brud. Derfor valgte vi at fremlægge et citat fra Rashid i B.T. for grupperne. Svarene blev opdelt i to temaer, som her er placeret i hver sit kapitel. Citatet om adskillelse af egoistiske interesser og religion præsenteres i det følgende, mens generationsspørgsmålet diskuteres i kapitel 11.

Citatet i B.T. lød:

Når forældre tvinger deres børn til at blive gift mod deres vilje, så har det intet som helst med religion at gøre. Det er ren og skær egoistiske interesser og forældede traditioner (Rashid i B.T. 17. juni, 2001).

De troende muslimer i fokusgrupperne bifalder Rashids udtalelse. To kommentarer lyder:

Hun er meget lødig. Hun fortæller om både ’religion’ og ’egoistiske interesser’ og ’forældede traditioner’, og fortæller og vægter mellem de tre og siger, at det ikke har noget med religion at gøre – det er egoistiske interesser og forældede traditioner. Generelt er hun ikke politiseret. Hun er sig selv, og hun har ikke kædet forbindelsen til islam, selvom hun lever sammen med en ikke-muslim, hvilket er meget tankevækkende. På den anden side, siger hun, at hun ikke drikker

alkohol, hun spiser ikke svinekød og hun går ikke med korte nederdele (Bülent, mand, 29, tyrkisk, studerende, muslim).

Helle: Så kommer hun også til at stå som et bedre bud på, hvordan man forener det at være muslim og at være dansker, end Naser Khader i hvert fald, fordi hun er i stand til at skelne mellem religionen og traditionen (kvinde, 37, dansk, studerende, kristen).

Rasim fortæller om en lille oplevelse, der for ham viser, at religion og tradition og geografisk oprindelse er adskilte.

For 6 år siden var jeg på sprogskole sammen med en palæstinenser, men han var ikke muslim. Han var kristen. Han var en ældre mand, og vi snakkede om det at skulle giftes (hans børn). Han ville gøre nøjagtig det samme, som mange muslimer ville gøre. Han ville ikke tillade datteren at gå ud med mange, uden at være gift. Så ville han stene hende, hvis hun gjorde det. Så det er nok traditionen. Det er det man forbinder med at være muslim (mand, 24, bosnisk, akademiker, IPR).

Jarnis: Problemet med tvangsægteskaber møder man ikke i vores miljø – blandt bosniske muslimer. Heller ikke det med tørklæder eller svinekød (mand, 19, bosnisk, elev, muslim).

Zoran: Jeg er fuldstændig enig i, at det er dybt forkasteligt, hvad de unge [etniske kvinder] er blevet udsat for. På en anden måde har vi også uvidenhed blandt mange muslimer i Danmark, f.eks. omskæring af kvinden, som mange siger, at der står i Koranen. Det er ikke rigtigt. Det er en somalisk tradition. (...) Når nogen siger, at det er på grund af religionen, gør de med vilje fejl – af dybt egoistiske interesser (mand, 25, bosnisk, akademiker, IPR).

Også blandt deltagerne med tyrkisk baggrund skelnes mellem religion og tradition. Dobbeltmoralen ses ikke som forbundet med religion, men med tradition. Umut forklarer:

Når man ser på islam [Koranen], så er der ikke noget med, at kvinden er under manden. De er ligestillede, men det er traditionen, der dominerer over religionen. (...) I nogle [religiøse] sammenhænge er manden underlagt kvinden; når kvinden

f.eks. siger noget, skal manden høre efter (kvinde, 23, tyrkisk, studerende, muslim).

Emre tilføjer:

Moral er godt, men dobbeltmoral er dobbelt så godt. Det er et spørgsmål om privilegier. Mændene vil ikke frivilligt afgive den magt, tryghed og nydelse, der ligger i at være højere oppe end kvinden (mand, 21, tyrkisk, studerende, IPR).

Udtalelserne viser, at deltagerne med muslimsk baggrund er enige med Rashid-citatet. De opererer med en klar adskillelse af religion, tradition og egoistiske interesser.

Det næste citat, vi forelagde grupperne, handlede om dobbeltmoral.

Mændene har tilranet sig magten i religionens navn og givet kvinderne en underordnet position. Med kravet om, at kvinden skal være jomfru, forsøger mange muslimske familiefædre og brødre at fastholde døtrene og søstrene i den underlegne position. I mange muslimske familier lever dobbeltmoralen på sit højeste med hensyn til, hvad piger ikke må og hvad drengene gerne må foretage sig (Rashid B.T. 1. juli 2001).

Dette citat blev især diskuteret i gruppen med både kristne og muslimske deltagere, som var meget optaget af religionen. Citatet udløste en interessant diskussion, som jeg har valgt at formidle i sin helhed.

Helle: Når jeg læser det sidste her, så sidder jeg tilbage med den holdning, at det er rigtigt, hvad de siger i fjernsynet, at muslimske kvinder er undertrykte og bliver slået derhjemme (kvinde, 37, dansk, studerende, kristen).

Naadir: Det kommer an på, hvad de [muslimske familier] lægger vægt på. Jeg læser det mere som om, at det er sgu rigtigt nok, at der er dobbeltmoral og det er pigerne, der bliver stillet overfor krav. (...) Der er et problem med vores drengeopdragelse (mand, 34, pakistansk, akademiker, muslim).

Helle: Men nu er hun jo pakistaner – skulle hun ikke have sagt i mange “pakistanske” familier?

Imran: Problemet er måske, at der bliver fokuseret på, at det her er stereotypen. Man stigmatiserer nogle folk og grupperinger. Det er fuldstændig som “finer går med knive” (mand, 32, indisk, studerende, muslim).

Ukendt: [grin – det gør de også].

Imran: Ja – og de vil jo aldrig holde op med at gå med knive, for når du har den stereotyp, så bliver du nødt til det.

Kaamil: Jeg ved faktisk ikke helt, om hun har ret i det, hun skriver her. Selvfølgelig har hun ret i, at det er manden, der er dominerende i den del af verden, i hvert fald hvor jeg kommer fra. Men jeg synes både, at piger og drenge bliver opdraget efter de samme principper, men problemet er bare, at drengene er sværere at styre, og de udfordrer altid grænsen og går over grænsen. Om det er pigerne, der er nemmere at styre, og derfor er dem, der er underlagt de mærkelige sanktioner, ved jeg ikke, men jeg ved i hvert fald, at faren og moren siger præcis det samme til Ayse og Ahmet. Jeg vil i hvert fald ikke give hende ret i de sidste to linier (mand, 26, arabisk, studerende, muslim).

Karim: Det, jeg lægger mærke til er hendes påpegelse af religionmisbrug, som kan ske i det muslimske miljø. Og når hun f.eks. siger, at i muslimske familier kræver man, at kvinden skal være jomfru, det kræver man ikke af manden. Han kan gå rundt og lave hvad han vil. (...) Jeg synes hun har ret med hensyn til “dobbeltmoralen” (mand, 22, marokkansk, studerende, muslim).

Kaamil: Min far ville blive rasende, hvis jeg havde været i seng med en kvinde udenfor ægteskabet, ligesom han ville blive rasende, hvis min søster havde gjort det.

Karim: Men nu taler jeg så om den gennemsnitlige muslim eller araber.

Kaamil: Jeg troede, jeg var gennemsnitlig...

Bülent: Jeg tror forskellen er der, hvor – ikke når tingene er sket – men når tingene er på vej til at ske. For der hvor pigen ønsker at gå ud om natten med sin

veninde, da er det broderen, der skal hente hende. Det vil sige, at der er stor opmærksomhed på pigen, mens drengen kan komme hjem alene. Man står ikke og spekulerer på, hvad laver drengen? Der står jo 'kravet om at kvinden skal være jomfru' – det er jo det, som forældrene er mest bekymret for med pigerne. Og den bekymring har man ikke i forbindelse med drengene. Det er ikke Islam, der er problemet her, men de muslimske forældres manglende ansvar overfor deres drengebørn. Hvor man ikke er så mistænksom overfor, hvad drengene går og laver om natten: Når pigen blot laver et lille fejltrin, f.eks. har talt med en dreng eller det kan være mange ting, så er der en hårdere reaktion mod pigen, end der er mod drengen; Det er kultureffekten – ikke så meget religion – men har en forstærkende effekt på religionen på grund af nogle kulturelle særtræk. Det, jeg synes er lidt uheldigt her er, at hun fortæller, at 'mændene har tilranet sig magten i religionens navn og givet kvinderne en underordnet position'. Der mener jeg så, at det ikke altid nødvendigvis har noget med religion at gøre. Det er ikke altid, at forældrene eller mændene bruger religionen som argument. Der er også nogen, som er totalt ligeglade med religionen, som bare hedder muslimer og har et patriarkalsk familiemønster (mand, 29, tyrkisk, studerende, muslim).

Naadir: Hun kommer fra Pakistan – fra den Nordvestlige provins. Jeg kan godt forstå det med mændene og deres rolle set ud fra hendes baggrund. Mænd har der en meget stor autoritet i kraft af, at de er mænd, og bruger dette i religionen, men det er meget kulturbetonet og meget geografisk (mand, 34, pakistansk, akademiker, muslim).

Helle: Med hensyn til den første sætning [i citatet], er det jo bare en magtmetode, som mænd har brugt i årtusinder. Jeg tror ikke, at man behøver at komme fra Pakistan. Hun siger ikke i 'islams' navn, hun siger i 'religionens' navn. Og hvis man ser på det historisk, så er hun også feminist (kvinde, 37, dansk, studerende, kristen).

(...)

Imran: Det er det patriarkalske system, som bliver udøvet. Man skal adskille islam og religion og kultur. Det er jo det ideelle billede, som vi gerne vil have, men i virkeligheden laver vi en masse fejl. (...) Måske kan man

finde en fællesnævner, der hedder 'patriarkalske samfund' eller 'monoteistisk religion' eller 'de lande, hvor de har sort hår' eller 'dér, hvor solen skinner mere end 37 timer om ugen' (mand, 32, indisk, studerende, muslim).

Naadir: I et u-land som Pakistan – en muslimsk republik – har man haft to kvindelige kandidater, hvor den ene sad ved magten. Det har man aldrig haft i USA. Alt det har noget med økonomi at gøre. (...) Jeg er sikker på, at der er masser af familier i arabiske lande og Pakistan og Iran, som ikke tænker så meget på det her.

Karim: Det, der kunne være en smule uheldigt, 'Når mændene..' er, at folk måske så tror, at det her er faktisk på grund af religionen. (...) (mand, 22, marokkansk, studerende, muslim).

Bülent: Jeg tror, at det ville have været mere præcist og koncist fra hendes side, hvis hun i stedet for at have sagt 'muslimske familier', havde sagt 'familier, der har deres etniske oprindelse i asiatiske lande og mellemøstlige lande.' Der ville det have været mere videnskabeligt korrekt, og så kunne man også komme ind på social status og familiemønstre. De ting er meget vigtige at få med. Det kan være, at hun har en bestemt erfaring, men hvis hun skal snakke ud fra erfaring, så skal hun sige 'pakistansk kultur' (mand, 29, tyrkisk, studerende, muslim).

Diskussionen om Rushy Rashids citat øger deltageres opmærksomhed på forskellen mellem muslimske mænd og kvinder, og adskillelsen af patriarkalske og egoistiske værdier fra religion. ***Religionen islam opfattes af de muslimske fokusgruppedeltagere som mere progressiv i sin ideelle Koran-inspirerede form end de traditioner og magtforhold, som den ofte væves sammen med.*** Dette, mener flere deltagere, kan blandt andet ses af, at kvinder søger tilflugt og frigørelse i Koranens ord, som en måde at slippe ud af forældregenerationens kontrol. Både muslimske mænd og kvinder diskuterede dobbeltmoralen, som den kom til udtryk ved, at piger blev langt mere kontrolleret end mændene.

Uddrag af diskussionen om konsekvenserne af den større kontrol med piger bringes i næste kapitel.

I begyndelsen af kapitlet fremgik det, at de unge muslimske deltagere fandt, at medierne i forbindelse med sagen om Minhaj-bevægelsen, fremstillede alle muslimer som fundamentalistiske og som tilhængere af dødsstraf og modstandere af homoseksualitet. Derudover undrede de 10 "pakistanske" deltagere sig over oplysningerne om Minhaj-ul-Quran og fremstillingen af den og dens underorganisationer som fundamentalistisk, fordi dette ikke stemte overens med deres egne erfaringer.

Delkonklusion

Min gennemgående analyse og kritik af mediernes fremstilling af muslimer generelt skal ikke forstås, som om jeg mener, at TV-avisen og andre nyhedsudsendelser ikke kan bringe overraskende, korrekte afsløringer. Men når seere og læsere, som er genstand for mediernes objektivering og som ofte sidder inde med personlige erfaringer omkring de forhold, medierne skildrer, finder så mange fejl og modsigelser i fremstillingen, understøttes analysens formodning om, at mediernes fremstilling af mellemøstlige indvandrere - herunder muslimer - ofte i højere grad reflekterer majoritetsbefolkningens almindelige stereotypisering af muslimer, end den bygger på en faktuel og nuanceret nyhedsformidling.

Næste kapitel handler om fokusgruppedeltagernes reaktioner på mediernes brede opdelinger af danskere og muslimer.

¹ For den fulde analyse se Hervik 2002a.

² Citaterne er som udgangspunkt gengivet i deres oprindelige form dog med en vis sproglig opretning. Markeringen (...) betyder, at sætninger eller ord er sprunget over.

³ Trine Sick

⁴ "Nye nyheder".

⁵ Trine Sick.

⁶ Trine Sick.

⁷ Ole Sippel.

⁸ Henholdsvis Vibeke Sperling og Birgit Vestermark.

Kapitel 11

Opgøret med de rigide modsætninger

Jeg har virkelig i mange år haft det sådan, at jeg gad ikke rigtigt at læse aviser og især ikke i de sidste par år. Jeg synes bare, jeg bliver i dårligt humør af det. Hver gang, der er en avis (...) så skal der være et eller andet dårligt om etniske minoriteter (Günes, kvinde, 27, tyrkisk, pædagog, muslim).

I dette kapitel vil jeg analysere en fremherskende tendens blandt fokusgruppedeltagerne til at reagere på, hvad der opfattes som mediernes negative fremstilling af etniske minoriteter generelt og muslimer i særdeleshed. *På tværs af undersøgelsesperiodens hovedhistorier er der således udbredt enighed om, at den danske nyhedsdækning af emnet – navnlig set med unge etniske minoriteters øjne – er useriøs, ensidig og har store følelsesmæssige omkostninger for mange.* Derfor tager jeg i dette kapitel fat på mediernes dækning af etniske minoriteters religioner og den rigide os-dem opdeling, som understøtter nyhedsformidlingen, sådan som det opleves af deltagerne i fokusgrupperne.

I andet afsnit af kapitlet behandler jeg en gentagende påpegning i diskussionerne af, at muslimerne bliver behandlet anderledes end andre sociale, religiøse og kulturelle grupper. (Selvom deltagerne bruger ordet indvandrer i en bred betydning, så er det i interviewkonteksten stort set altid etniske minoriteter med muslimsk baggrund, der tænkes på). Det kommer for eksempel til udtryk ved oplevelsen af, at 'indvandrere' altid optræder som skurke, eller, at de skal opføre sig mere korrekt end andre for at blive accepteret af den øvrige befolkning. Den konstante følelse af forskelsbehandling har også konkret indflydelse på flere af fokusgruppedeltageres personlige selvfølelse, og i tredje afsnit fortæller et par deltagere om direkte personlige konsekvenser af konstant at være i mediernes søgelys.

De tre sidste afsnit i kapitlet behandler forholdet mellem etniske minoriteters erfaringer og mediernes ensidige fremstilling af "os" danskere og "de" fremmede. Således handler fjerde afsnit om, hvordan etniske minoriteter håndterer deres egen og andres multikulturelle baggrund. Spørgsmålet er her, om deltagerne opfatter det at være dansk og muslim som en modsætning. Femte afsnit viser, at der bag mediernes simplificerede dækning findes en betragtelig variation, fra land til land, fra indvandrere til efterkommere, fra

indvandrere til flygtninge, fra forældre med uddannelse og til forældre uden, fra forældre fra metropoler til forældre fra rurale områder, forskelle mellem muslimer osv. Endeligt analyserer jeg i sjette afsnit diskussioner af intergenerationelle forskelle, som de udspiller sig i deltagernes fortløbende identitetsdannelse. Denne proces ses af flere som en syntese, hvor ønskede elementer fra den danske opvækst og fra forældregenerationen søges forenet i en helhed, som bedst kan sammenfattes som: “danskere med etnisk minoritetsbaggrund.”

Generel kritik af medierne

Deltagerne i fokusgrupperne fortæller næsten samstemmende, at de føler, der ofte gives et negativt billede af indvandrere. Der er dog også få gode eksempler, f.eks. når etniske grupper er fremtrædende i nyhederne, uden, at der er fokus på deres etniske baggrund, eller i børneprogrammerne, som Helle roser for deres neutralitet.

En side, der aldrig bliver vist [i medieundersøgelser] er børneudsendelser. Jeg har to børn og bare for et par år siden fandtes de her uheldige skævvridninger ikke i børneudsendelser. Der var blandede studieværter og selvom de havde en anden etnisk oprindelse, så var det ikke det, man skulle tale om. Man var der som studievært. Også gæsterne var blandede og de skulle ikke tale om at være fra Pakistan, men de skulle for eksempel tale om fodbold. Det er sådan lidt en falliterklæring overfor de voksne, de uddannede og de andre journalister, som altid sidder og mener, at de er så objektive (Helle, kvinde, 37, dansk, studerende, kristen).

Ellers er det et konstant negativt og forenklende billede i medierne, som dominerer samtalerne. Et eksempel blandt mange kritiske udtalelser om medierne generelt, står Fatima for:

Når man hører om islam, så er det gennem medierne, og det billede, som bliver fremstillet, det er jo altid som et problem. Enten er det et gravplads-problem eller også er det halal-slagtning eller tørklæder. Så det er hele den problemvinkling, der har været i al for lang tid, som har været med til at skabe nogle negative forhold. Det har i hvert fald ikke hjulpet integrationen på nogen måde (kvinde, 25, afghansk/pakistansk, studerende, muslim).

Laura fortæller:

Jeg synes, at man bliver immun overfor den der debat. Hver gang man hører, der er en indvandrer, som har slået folk ned på et diskotek, så cutter jeg altså af. Det er bare altid indvandrere, der får skylden. Det kan jeg simpelthen ikke tage seriøst længere. Så mister de [medierne] troværdigheden (Laura, kvinde, 19, dansk, elev, IPR).

I Abdels erfaring er muslimerne udsat for en særlig medieinteresse, der ikke behøver nærmere relevansforklaring. Muslimernes afvigelser fra "danskheden" er ifølge ham alene nok til at bære nyhedsindslag.

Hussayn mener, at de danske medier prøver at lave historier ved at skabe forargelse og provokere danskernes indre svinehund (mand 38, iransk, studerende, IPR).

Endelig mener Angul, at "de fremmede" fremstår på en umenneskelig måde i fjernsynet (mand, 40, iransk, akademiker, IPR).

Hussayn og Angul, der er ateister og flygtninge fra præstestyret i Iran, er overbeviste om, at medier og politikere forsøger at finde nogle syndebukke og at disse i dagens Danmark udgøres af muslimer. Det er ifølge dem blandt andet derfor, at Mona Sheikh og Babar Baig trampes ned af medierne.

Andre retter deres kritik mod mediernes formidling af kontroversielle og fremmedfjendske holdninger, hvor journalisterne er alt for ukritiske, når de for eksempel interviewer politikere. Jarnis siger:

(...) Når en politiker, for eksempel Pia Kjærsgaard, udtaler sig, så har hun selvfølgelig ret til at sige sin mening, men man [journalisterne] må også gerne påpege, når hendes udtalelser udnytter folks uvidenhed. Fordi mange, der er uvidende omkring islam, vil sikkert tænke; 'Jamen, her har vi en meget fremtrædende politiker, der sikkert har styr på sine kilder, der har folk til at tjekke det for hende. Hun kan da ikke stå og lyve. Det ville være katastrofalt for hende og hendes karriere.' Men medierne stopper det ikke (mand, 19, bosnisk, elev, muslim).

Niklas argumenterer også for manglende kildekritik og journalistisk fodarbejde og giver et eksempel, hvor journalisterne har været 'mikrofonholdere' for Pia Kjærsgaard:

Jeg så et læserbrev på et tidspunkt i Politiken, hvor en pensionist havde sat sig ned og taget Statistisk Årbog og så fundet tallene for, hvor mange indvandrere, der var i Danmark sammenlignet med det, Pia Kjærsgaard stod og sagde. Og når Pia Kjærsgaard stod og snakkede om indvandrere, så var det altså også dem fra Norge og Sverige og USA. Tallene blev ikke nuancerede. Der må den kritiske journalist spørge – 'Hvad er det her for nogle tal?', bede om uddybende forklaring. Man kan sige, at journalisten skal ikke prøve at udstille, men journalisten kan få det uddybet, så det er klart, hvad der snakkes om. Og der må journalisten gøre grundarbejdet, så der er styr på det (mand, 24, dansk, studerende, IPR).

Deltagerne fortæller således, at de oplever medierne formidle et negativt billede af de etniske minoriteter, blandt andet ved, at de ukritisk formidler politikeres holdninger. Denne opfattelse af medierne bliver fulgt op med bemærkninger om, at muslimerne bliver skildret efter andre kriterier end andre sociale, kulturelle og religiøse grupper.

En anderledes behandling af muslimer

Stefan fortæller, at han har lagt mærke til, at hvis en dansker ikke kan acceptere homoseksualitet i det offentlige, så kan andre være uenige, men hvis det er muslimer, så fokuserer man på en større bagvedliggende værdikonflikt (mand, 31, dansk, akademiker, IPR). Han mener, der er andre regler og standarder i spil, når historierne handler om muslimer.

Med henvisning til indvandrere generelt – og dermed også religiøse indvandrere – fortæller Jarnis, at han oplever, at man som muslim bliver nøje gransket og at man skal være perfekt og stueren for at kunne gøre sig gældende (mand, 19, bosnisk, elev, muslim).

Anita formoder, at mange danskere går ind for dødsstraf og siger:

Der er jo ikke nogen, der siger til dem, at de ikke må melde sig ind i Det Radikale Venstre eller Socialdemokratiet. Men så snart det er en muslim, så er hun [Mona Sheikh] udemokratisk og en fjende af demokratiet i Danmark (kvinde, 28, dansk, akademiker, IPR).

Helle, der er kristen, har bemærket, at det muslimske kombineret med det etniske giver en særlig cocktail, som har mediernes interesse:

Jeg tror også, at etniciteten spiller en rolle – om ikke andet så for drejningen i sagen – hvordan den bliver vægtet. Hvis det havde været danske muslimer, så havde det handlet mere om det interne opgør i Det Radikale Venstre og ikke om ‘muslimsk overherredømme.’ Så havde det været et spørgsmål om opgøret med danske værdier (kvinde, 37, dansk, studerende, kristen).

Det fremgår således af kommentarerne fra Stefan, Jarnis, Anita og Helle, at det muslimske kombineret med bestemte holdninger, den etniske baggrund og visse handlinger i det politiske rum, “nyder” en særlig bevågenhed i medierne. Holdninger til homoseksualitet, dødsstraf, uro i Det Radikale Venstre og politisk udfordring af samme parti, er således ekstra interessant, hvis disse temaer kan relateres til muslimer.

For at illustrere det særlige fokus på muslimer i de danske medier, bringer Sarah kontrasten til USA på banen. I USA deler mange den generelle opfattelse blandt muslimer af, at piger skal være jomfruer indtil de bliver gift.

[I USA] er der også mange piger, der vælger at forblive jomfru til efter de bliver gift, og der synes man, det er ok. Det er næsten det samme her. At man vælger nogle retningslinjer, som man vil leve efter. Men fordi vi siger, vi er muslimer, og vi gør det, så er det forkert. Men fordi de er amerikanere, så er det ok. (...) Jeg synes, at bare fordi vi er muslimer, så er det mere negativt (kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Anita har ligeledes undret sig over forskellen mellem behandlingen af muslimer i Danmark og fremstillingen af det kristne USA. I USA er der således en nøje sammenhæng mellem politik og religion, og man ser ofte præsidenten stå og sige ‘God bless’ efter, at han har holdt en tale. Alligevel mener Anita ikke, at medierne kritiserer og fortolker det, der sker i USA på baggrund af landets religion (kvinde, 28, dansk, akademiker, IPR).

Medierne er ifølge flere fokusgruppedeltagere ikke interesseret i positive, ikke-konfliktfyldte indslag med indvandrere, hvis holdninger fremstår som 'danske'. Stefan, Zoran og Laura fortæller således, hvad de oplevede for nylig.

En stor ungdomsforening ville lave en succeshistorie omkring etniske unges positive forhold til demokrati organiseret som en times debatprogram. Et beløb på 100.000 kr blev fremskaffet til at dække produktionsomkostningerne og over 100 etniske unge med baggrund i Minhaj-ul-Quran, Minhaj' underorganisationer, Det Radikale Venstre, Venstre, Konservative og Socialdemokratiet indvilgede i at deltage. Fælles for dem var, at de på forhånd havde erklæret, at de var for demokratiet. Kun to økonomisk svage kanaler, Kanal København og TV Danmark 2 i Østjylland tog imod. Svarene fra DR1 og TV2 var, at de ikke var interesseret: "det er der ikke nogen, der gider se på," "det er ikke i tråd med TV2s programflade", "debatprogrammer er kedelige" eller de var kun interesse-rede, hvis der var "voldsomme" konflikter (Stefan, mand, 31, dansk, akademiker, IPR, Laura, kvinde, 19, elev, IPR, Zoran, mand, 25, bosnisk, akademiker, IPR).

Stefan, Laura og Zoran ser mediernes svar som en bekræftelse på, at medierne kun er interesseret i "etniske historier", hvis der er konflikter involveret. Tendensen til at fokusere på konflikterne og det negative i fremstillingen af indvandrere, er således også genstand for en satirisk behandling i DR's program, "Oplysning til Perkerne om Samfundet." Umut fortæller, at hun i høj grad identificerer sig med en tyrkisk kvindelig skuespiller i programmet:

De eneste gange man ser noget om udlændinge i medierne, er enten hvis man er mønsterperson eller socialt udskud' og hun sagde; 'Jeg vil hverken være det ene eller det andet. Jeg vil bare være mig selv'. Vi har brug for en repræsentant, men jeg synes bare, at alle skulle være sig selv (kvinde, 23, tyrkisk, studerende, muslim).

Journalister og programplanlæggere kunne formentlig sagtens finde en passende vinkel til det foreslåede debatprogram, ud fra en bredere interesse i, hvordan etniske unge brydes med spørgsmål om forældrenes værdier og deres egen overbevisning. Ved i stedet udelukkende at vinkle etniske historier på konflikter mellem muslimer og danskerne medvirker medierne til at opretholde et kunstigt skel mellem 'os' danskere (hovedparten af seerne) og 'de fremmede'. De såkaldt fremmede udgøres blandt andet af etniske unge, som også er læsere og seere, og som i stigende grad føler, at mediernes skildring af dem ikke passer på deres egen oplevede virkelighed.

I dette afsnit har vi set, hvordan muslimer, kristne og ikke-religiøst praktiserende (IPR) oplever mediedækningen af muslimske indvandrere, med fokus på en opfattelse af, at

nyheder vedrørende muslimer følger andre regler end fremstillingen af øvrige grupper i samfundet.

Fokusgruppernes etniske deltagere nøjes imidlertid ikke med at kritisere medierne. De går et skridt videre og inddrager nogle konkrete konsekvenser af mediedækningen, som den udmønter sig i deres hverdag.

Konsekvenser af en skæv mediedækning

Det billede medierne skaber er som allerede nævnt, og ifølge fokusgrupperne, ikke i overensstemmelse med virkelighedens verden - dette skader ifølge mange af deltagerne integrationen. Emre beskriver meget direkte sine følelser i forbindelse med indvandreres negative rolle i nyhedsdækningen.

[...] Og det, der er meget forbløffende, det er, at man begynder at godte sig over, at 'danskere' også laver ulovlige ting. Der er hele tiden det med, at udlændinge er kriminelle og laver gruppevoldtægt og så på Nørrebro. Da jeg første gang hørte om gruppevoldtægt var jeg helt nede og tænkte; 'Åh nej, ikke nu igen'. Da jeg så hørte, at det var danskere, der var gerningsmændene, tænkte jeg; 'Nææhh!' Det er med ambivalente følelser, for selvfølgelig er det forfærdeligt, tragisk og brutalt, men hvis det endelig skulle ske, så skyder det bare fuldstændig Pia Kjærsgaards og andres argumenter ned. Det er jo en underlig følelse, at man har det sådan (mand, 21, tyrkisk, studerende, IPR).

Imran kritiserer mediernes konstante mistænkeliggørelse af indvandrere således:

Hver eneste morgen, i radioen, i avisen, så er man gjort til "target for investigation" – for mistænkeliggørelse. Den uafsladlige behandling af det samme emne. Altid at være til diskussion. Det er en ting, som er umenneskelig på mange måder. Du får ikke en stabilitet i dit liv. Du kan ikke være et almindeligt menneske. Hende der Maria Hørby, hun er sådan set mere rolle-model for os muslimer [end Khader og Rashid], for hun er meteorolog, men hun er sort, og det kan være, at hun er kristen eller muslim eller whatever, men hun har et arbejde (mand, 32, indisk, studerende, muslim).

Sarah overvejer om medier og politikere er klar over den skade, de forvolder:

Man skyder sig selv i foden, fordi der er mange velfungerende muslimer i Danmark, som praktiserer deres religion, men som også fungerer godt. Men alligevel er det ikke dem der tegner billedet. Det er de andre. Og hvor længe kan man blive ved med det? Før var der en valgkamp, der kunne man gøre det. Det var en politisk kamp. Det var journalister og politikere, der bevidst valgte de her ting, for at få stemmer. Hvad nu – nu har vi en ny regering, de har opnået det de ville – hvad så nu? Har man skadet de der få elementer så meget, kan man få dem til at tro på, at det danske samfund er villig til at lukke op igen? Man har skadet dem mere end man tror måske. Også de velfungerende unge, som faktisk prøvede på at være med i den demokratiske proces, var ude og stemme. Vil de stadig tro på, at de har noget at sige her i Danmark? Så det er også det efterfølgende. Har vi set det værste? Det var kun startskuddet (kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Naadir henviser til en oplevelse med en kammerat:

Jeg kan huske en kammerat, som jeg arbejdede sammen med i COWI, som var pakistaner. Vi snakkede aldrig pakistansk. Altid dansk i arbejdsmæssig sammenhæng. Senere fandt jeg ud af, at han ikke kunne så meget pakistansk. Han var godt nok født i Pakistan, kom til Danmark som 2-årig og har nu fuldstændig vendt sin familie ryggen. Han har ikke set dem i 10 år, fordi de ikke ville acceptere, at han har giftet sig med en dansk pige. Så han var 100% fordansket. Men når han kan sidde og sige til mig, efter sådan en udsendelse i fjernsynet, at han føler sig stødt, så er der et eller andet galt et eller andet sted. (...) Selvom han gør, hvad der er i hans magt for at vise, at han er integreret, så har han en følelse af, at det rammer ham (mand, 34, pakistansk, akademiker, muslim).

Nogle deltagere har bemærket, at mange medlemmer af etniske minoriteter ikke ønsker at kalde sig for danskere. Forklaringen handler som regel om det negative billede af indvandrene.

Når folk ikke gider kalde sig for dansker, så har det også en forklaring. Og jeg kender godt den forklaring, det er ligesom 'vi bliver aldrig accepteret, så vi føler os ikke som en del af det'. Hvis de blev accepteret – hvis billedet af dem var positivt – så ville de have nemmere ved at kalde sig danskere, fordi der så ville

være noget, de kunne være stolte af (Shahida, kvinde, 21, pakistansk, studerende, muslim).

Naadir og Shahida finder, at det negative billede fastholder etniske minoriteter i rollen som "fremmede" og udelukket fra det danske "vi." Ligeegyldigt hvor fordansket en person er, så rammer den negative fremstilling alligevel.

Mens resten af fokusgruppen erklærer sig enige, forklarer Farid, hvad han oplever som en alvorlig konsekvens af Mona Sheikh og Babar Baigs marginalisering i dansk politik, illustreret gennem TV-avisens udsendelse den 17. maj 2001.

Udsendelsen] fandt sted op til valget og fik konsekvenser i forhold til stemmeafgivningen. For det er ikke kun Mona Sheikh, det handler om. Det er ikke kun ham der Babar. Det handler også om mig, Mina, Amir, Shahla; alle sammen, der sidder her. For det bliver sværere for os at stille op for et andet parti. Det går ikke denne gang. Mulighederne er forringede. Problemet handler om alle de udlændinge i Danmark, som på et tidspunkt ønsker at stille op til kommunevalget eller folketingsvalget (mand, 41, iransk, akademiker, IPR).

Det skal understreges, at Farid ikke taler om konsekvenser udelukkende for muslimerne i Danmark. Han – og de fire andre mænd i gruppen – er flyttet fra Ayatollah Khomeinis præste-regime og er ikke muslimer. ***De ser konsekvenserne som rækkende ud over muslimske kredse. I stedet handler det om etniske minoriteter generelt, der kan få svært ved at opnå politisk repræsentation.***

Folk ser mig og tænker, 'hov, der går en muslimsk pige.' Og helt ærligt, jeg har aldrig lært at be'. Jeg ved ikke en gang, hvordan man siger en bøn (kvinde, 25, iransk, akademiker, IPR).).

I modsætning til de forhold, som forældrene har levet under, hvor de ikke havde mulighed for at deltage i et demokrati, så insisterer børnene på ikke at blive marginaliseret i demokratiet af medier og politikere. De unge med etnisk minoritetsbaggrund ønsker derimod, at medierne skildrer verden, som den virkelig ser ud (Shahla).

Netop for indvandrere, der har levet i undertrykkende systemer, er det utrolig vigtigt, at medierne forsøger at komme så tæt på sandheden som muligt. Medierne har et stort ansvar for ikke at være med til at skabe afstand og ligegyldighed. Det er imidlertid

præcist det, medierne risikerer at gøre, når de unge eksempelvis kan se, at mediernes fremstilling er ensidig, og at de lige så godt kan lade være med at tage del i den danske politiske debat. Med andre ord virker mediernes dækning som en marginaliserende faktor i de unge etniske minoriteters liv.

Selvom de etniske minoriteter er påvirket af mediedækningen i hverdagen, så er de ikke passive statister, hvis liv er dikteret af den ufuldstændige skildring af dem. De lever i en multikulturel verden, hvor deres fødsel og opvækst i Danmark kombineres med forældrenes viden om deres oprindelse og hjemland. Erfaring og viden om henholdsvis Danmark og hjemlandet står i et ulige forhold. I løbet af det år undersøgelsen fandt sted, blev det min klare erfaring fra samtalerne med unge etniske personer, der er født i Danmark, at deres kendskab til forældrenes hjemland ofte er meget lille. Hjemlandet kendes typisk gennem forældrenes fortællinger, mens landets historie, samfundsforhold mv. sjældent læres. Dette understreger potentialet for brydninger med forældregenerationen, hvilket jeg skal vende tilbage til om lidt. Først vil jeg se på, hvordan de unge håndterer deres egen flersidede identitet – og hvordan de vurderer en enkelt fremtrædende etnisk politikers ligeledes flersidige identitet, Naser Khader. Håndteringen sættes i relation til mediernes udbredte fokusering på forholdet mellem ‘os’ danskere og ‘de andre’, hvor “de andre” skildres som en udifferentieret gruppe.

Håndtering af multikulturel identitet

Medierne fremstiller, som tidligere nævnt, ofte forholdet mellem det at være muslim og dansk som uforeneligt – en fremstilling, som delvist er foranlediget af politiske udmeldinger. Hvis den nationalistiske ide således bevirker, at den muslimske identitet fremstilles som uforenelig med danskheden, så må et medlemskab af Minhaj-bevægelsen også stå i modsætning til værdierne i bl.a. Det Radikale Venstre og mere generelt de danske værdier.

Torben mener imidlertid, at det må være muligt at forene det anderledes med det danske. I en kommentar - der fører til en større diskussion – om, hvorvidt en person kan være medlem af Minhaj-bevægelsen og Det Radikale Venstre, argumenterer han for, at de to roller kan forenes:

Men nu lyder det som om, at loyalitet er et spørgsmål om enten-eller. Man kunne vel også godt forestille sig begge dele; at man både kan være muslim og radikal. For det mener jeg sagtens, man kan. Altså det er jo en gammel diskussion, som også jøderne har været igennem, 'kan man både være dansker og jøde? Og selv-

følgelig kan man det! (...) Men jeg kan bare ikke forstå, hvorfor det skal gøres suspect at være medlem af en religiøs organisation. Altså man kunne jo sige det samme om den kristne kirke, som et eller andet sted også går ud fra et verdensherredømme. Det er vel det, som ligger i trosbekendelsen, og så kan man være frimurerlogemand og medlem af et parti. Og de fleste partier har jo ordnet det sådan, at religion og sådan nogle ting er en privat sag, og partipolitik, det er noget andet (mand, 42, dansk, pædagog, IPR).

Torbens observationer viser, at dikotomierne foregår på flere sammenhængende niveauer. Mediernes historie om de radikale muslimer begyndte som et spørgsmål om, hvorvidt man kunne være medlem af Minhaj-ul-Quran og Det Radikale Venstre. Derfra udviklede det sig til at handle om uforeneligheden i det at være muslim og radikal og til sidst handlede det om identiteten som muslim og dansker.

Den "pakistanske" muslim Asif undrer sig over partiets fremgangsmåde, idet man tilsyneladende har været styret af tanken om en uforenelighed, der skulle afsløres.

Det, der undrer mig meget er, at som politisk parti prøver man nu en gang at påvirke de personer, som melder sig ind. Så hvorfor frygter man en muslim, der melder sig ind? Det er jo ikke en gang saftevand, der skal blandes i 1: 11. Det er en pige [Mona Sheikh], der melder sig ind, og hvis der er nogle holdninger, der er modstridende, så kultiver hende dog på en sådan måde! Hun siger, hun er født og opvokset her, støtter op om grundloven og alt, hvad der nu kan gå på to ben. Jamen, så kultiver hende dog. Nej, hun er muslim. Dem kan man som sådan ikke påvirke. Det, jeg synes har været problemet, det er det med: 'Nå ja – I har jo også en skjult dagsorden. I må jo godt lyve!' Det stempel har næsten været det værste. 'Når I først er kommet ind under huden, så spreder I jer som virus'. Det er næsten det sværeste. Den med, at 'du må jo egentlig godt lyve, når det tjener en bestemt sag. Den gennemsnitlige dansker har den opfattelse, at 'muslimer må godt lyve, når det tjener en bestemt sag' (mand, 27, pakistansk, studerende, muslim).

Asif hentyder til, at det i et politisk parti normalt ville være sådan, at man indgik en dialog med vordende politikere for at afslibe og afstemme deres holdninger med partiet. Men når der i denne sag ikke søges en dialog med Sheikh om hendes holdninger, så ligger svaret gemt på et andet abstraktionsniveau. Det er ikke længere personen Sheikh, men kategorien (fundamentalistisk) muslim, som danner baggrund for modstanden. Det er den polariserede os-dem opdeling, som styrer partiets reaktioner i sagen. Og den kan

ikke tilfredsstilles ved dialog med parterne, for det er signalværdien i pressen, som er vigtigst.

Et flertal af deltagerne mener, at man ikke kan være tilhænger af dødsstraf og medlem af Det Radikale Venstre på samme tid. Toke mener imidlertid ikke, at man behøver at tage partiprogrammer helt bogstaveligt:

Fordi det som Mona Sheikh, så vidt jeg har forstået, prøver at sige er, at det her er jo et principprogram, som står på Minhajs hjemmeside, en form for et partiprogram. Der står også ved mange venstrefløjspartier, at man ønsker en revolution. Nu er jeg selv medlem af et parti på venstrefløjen, og vi går jo ikke og snakker om den dag, vi får revolutionen igennem, at vi skal på barrikaderne. Det tager vi ikke så tungt. Nu laver vi et stykke politisk arbejde og så det der med revolutionen, det kan vi altid se på (mand, 26, dansk, studerende, IPR).

Med sin udtalelse understreger Toke, at spørgsmålet om dødsstraf er af hypotetisk karakter ligesom den socialistiske revolution er det. Alligevel lægger både politikere og medier meget energi i at fremstille de muslimske radikale som tilhængere af dødsstraf. Det er som om, at foreneligheden mellem det danske og det muslimske først genoprettes, når muslimerne afskæres fra politisk indflydelse.

I diskussionerne om håndtering af tokulturel baggrund dukker Khaders eksempel op igen. Som tidligere vist står Khader for at han forener dansk og muslimsk identitet. Men selvom Khader ser sig selv som brobygger, hævder mange af deltagerne, at brobygningen er ensidig. Asif illustrerer dette synspunkt, når han siger:

Han kan godt lide at snakke om sig selv som 'bro-bygger' og det er fint, hvis man kan formå at gøre det, men det er en balancekunst, hvis man skal bygge både fra den ene og fra den anden side af. Han har altså brændt broen fra den ene side af fuldstændigt (Asif, mand, 27, pakistansk, studerende, muslim).

Zoran, Niklas og Asif er enige om, at Khaders håndtering af den tokulturelle baggrund ikke kan ses som en forening af det danske med det etniske, herunder det muslimske.

For at lette diskussionen og gøre den mere fokuseret lagde vi en af Khaders udtalelser frem til diskussion. Citatet handler om at forene det danske og det muslimske og findes også i kapitel 9:

At være muslim og dansker er ikke uforeneligt. Jeg har fået et forhold til islam, som de fleste danskere har til kristendom. Derfor drikker jeg gerne øl, men svinekød rører jeg ikke. Det er ikke fordi, jeg er muslim eller vegetar, men fordi jeg føler en indre væmmelse ved det¹.

Svarene i det følgende er næsten udelukkende hentet fra gruppen med troende muslimer og kristne samt gruppen af pakistansk afstamning.

Kaamil, der betragter sig selv som "konservativ muslim", blev provokeret af udtalelsen:

Man er ikke 'praktiserende muslim' længere, når man siger sådan noget. Det er så provokerende at sige: 'svinekød rører jeg altså ikke, men det er ikke fordi, at jeg er muslim'. (...) Det vil sige, at os andre, som ikke drikker, vi er dumme. Vi har ikke forstået at kombinere danskheden og islam (mand, 26, arabisk, studerende, muslim).

Bjørn fra en anden gruppe fremhæver det politiske aspekt i udtalelsen.

Jeg synes, det er helt vildt smart sagt. Islam har stadig det religiøse sprog, men med den her 'indre væmmelse' går det hen og bliver det personlige forhold til Gud, som er så dansk. Man beder ikke ved højlys dag og der er en indre religiøsitet. Det er jo det, danskerne er så bange for, og derfor synes jeg, at det er smart (mand, 30, dansk, studerende, IPR).

Sofie er kristen. Hun ser ligesom muslimerne Kaamil og Asif, også kritisk på Khaders måde at forene det danske og det muslimske. Hun siger:

Den måde, han fremstiller danskheden - at man ikke tager sin tro seriøst eller i hvert fald ikke giver noget ydre udtryk for den (...) så er der [heller] ikke så meget plads til kristne eller andre trosretninger. Det vil sige, at det i virkeligheden er det, det handler om – om man viser det udadtil eller bare sidder med det selv (kvinde, 24, dansk, studerende, kristen).

Også Helle er kristen og har samme opfattelse.

Jeg er generelt forvirret. Jeg får indtrykket af, at han både er kulturel muslim og kulturel kristen, selvom han i virkeligheden ikke er nogle af delene, idet han sætter de to ting i samme bås [alkohol og svinekød] med de første sætninger. (kvinde, 37, dansk, studerende, kristen).

Naadir kommenterer Khaders gennemslagskraft:

Mange unge muslimer ser måske op til ham, fordi han har en uddannelse og tror, at det måske er sådan en af vor egne, som kan forklare de ting, som vi ikke selv kommer igennem med og så synes jeg bare, at den går ind og forstærker de her fordomme, som der er; især det med 'hvad er islam'? Er islam det med ikke at drikke eller ryge? Hvad med alle de andre ting? (mand, 34, pakistansk, akademiker, muslim).

Bortset fra Bjørns udtalelser, stammer alle kommentarerne til Khaders udtalelse hidtil fra den samme fokusgruppe. Mod slutningen tager Kaamil ordet og forsøger uopfordret at sammenfatte hovedlinien i reaktionen på citatet. Kaamil forklarer:

Jeg fornemmer, at når man sidder omkring dette bord, opfatter især muslimerne ham som 'politiker', der vejer sine ord inden og regner udfaldet ud inden, at han siger noget. Men uanset hvad, så gavner det ham, for det er den form for tilknytning til en religion, som den almindelige dansker er vant til. Og hvis man har det på den måde, så er det ok. Det skader jo ikke. (...) Så sidder danskerne (...) og tænker på, om de nu skal stemme på en dansker med anden etnisk baggrund eller ej? Så kan jeg jo stemme på sådan en som ham. Det er jo lettere og et plaster på såret (mand, 26, arabisk, studerende, muslim).

I den "pakistanske" gruppe, hvor næsten alle er muslimer, finder man lignende kritiske røster. Her er tre personers umiddelbare kommentarer:

Hvorfor skulle muslim og dansker være uforeneligt altså? Der er da mange danskere, der er muslimer (Nadia, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Shahida ser sig selv som dansk og muslimsk uden, at dette er en modsætning.

Jeg vil nok sige, at jeg er velintegreret. Den eneste forskel er, at jeg er muslim, og måske spiser pakistansk mad, men derfor mener jeg ikke, at jeg ikke skulle være

integreret. Derfor kan jeg ikke se forskellen på mig og en dansker. Hvorfor en dansker skulle være mere dansk end jeg er? Fordi jeg ser det som en bonus, at jeg har to kulturer. Dem kan jeg sådan blande lidt, alt efter hvad jeg synes er godt ved den ene kultur. Det betragter jeg selv som en fordel (Shahida, kvinde, 21, pakistansk, studerende, muslim).

Hele gruppen er enig i Shahidas udtalelse, når hun pointerer, at hun er velintegreret uden at behøve at give afkald på sit etniske og religiøse ståsted. Sarah foreslår en anden metode end Naser Khader benytter til at overkomme den mulige uforenelighed, mellem f.eks. at indtage alkohol og deltage i fester, hvor der drikkes. Hun forklarer:

Det nytter ikke noget at sige, 'jeg er kulturel muslim, min religion er ikke god nok, i øvrigt drikker jeg øl, men kan ikke lide svinekød'. Det nytter ikke noget. Man kunne lige så godt sige, 'jeg spiser ikke svinekød, jeg drikker heller ikke, men ved I hvad, det er ikke noget problem, for når du spiser din bøf, så spiser jeg bare noget andet'. Så er man gået et skridt videre. Det er ikke nok at sige, 'jeg kommer ikke til den fest, for jeg drikker jo ikke'. Nej, jeg kommer til festen, men jeg drikker ikke. Jeg sidder med min cola eller et eller andet. Han gør det ikke på sine præmisser. Vi har nogle krav, fordi vi er næste generation. Vi vil sgu gerne med til den fest, men så gør vi det på den måde, så det både er ok for dig og for mig. Det kalder jeg for brobyggeri. Jeg kan ikke se brobyggeriet ved, at 'så gifter jeg mig med en dansker, så får jeg danske venner og gør det I vil have'. Sådan bliver han jo tolket, som om, at han er en, som egentlig ikke har noget selv..

Det er således klart, at de etniske deltagere er enige om, at set fra deres synspunkt, forener Khader ikke det danske og det muslimske. ***De kalder derfor til stadighed på en nuanceret fremstilling, hvor deres egen hverdag og håndtering af multikulturel identitet afspejles i medierne, og hvor mediernes billeder har rod i denne verden, og ikke i en konstrueret og afstandsskabende opdeling i "os" danskere og "de fremmede", hvor alle etniske minoriteter og muslimer skæres over en kam.***

Ud over den nuancering, som viste sig i fokusgruppedeltagernes diskussioner om deres egen håndtering af udenlandsk oprindelse, fremhævede deltagerne igen og igen religiøse forskelle mellem de etniske grupper og inden for den enkelte gruppe. Det handler det næste afsnit om.

Intra-etniske og intra-religiøse forskelle

I dette afsnit vil jeg vise, hvorledes de forskellige deltagere søger at nuancere mediebildet ved at understrege forskelle blandt de etniske minoriteter og blandt muslimer. Forskellene danner til tider baggrund for konflikt og fordomme blandt indvandrerne selv. Deltagerne påpeger først og fremmest sociale og religiøse forskelle, som medierne ikke tager højde for, men passerer let henover.

Sarah siger om den generelle mangfoldighed:

Det er så kompliceret. Der er én gruppe, som er flygtninge, og én gruppe, der er indvandrere. Så er der børn af indvandrere. Og der er indvandrere med dansk statsborgerskab. Der er så mange forskellige, men man vil helst bruge ét begreb på dem alle sammen (kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Også Alevi-muslimen Günes fremhæver intra-religiøse forskelle mellem muslimerne.

Da jeg gik i tyrkisk skole, sagde folk: 'Du er ikke rigtig muslim, for du beder ikke og I må gerne spise svinekød'. For det må man gerne hos os. Jeg havde en tyrkisk veninde og de [hendes familie] var så Sunni-muslimer og dybt religiøse. Under fasten tog hun hjem til os og spiste blandt andet svinekød. Og hun gjorde det da gerne, men i smug. Det er da rigtigt, at der er ikke nogen, som skal bestemme over andre, men det sker jo, og jeg tror, det er noget med misundelse. Men man kan godt være begge dele. (...) Og 'kulturel muslim' passer egentlig meget godt med den religion, jeg kommer fra, som er alevismen og også er en retning indenfor islam (kvinde, 27, tyrkisk, pædagog, muslim).

Flere vælger som Toke at fremhæve, at det ikke er en modsætning at kombinere islam og demokrati. I sit svar på spørgsmålet om man kan have et demokratisk muslimsk styre, fremhæver han også betydningen af at se på forskelle mellem muslimske lande. Han siger:

Det mener jeg absolut godt man kan. (...) Jeg tror bare, at det er fordi, at når vi tænker demokrati gør vi det ud fra en dansk sammenhæng, eller en vesteuropæisk sammenhæng, men demokrati kan jo fungere på flere måder. (...) Nogle siger, at det ikke er demokrati, hvis man bliver stenet for at have gjort noget forkert, men hvad, hvis det er blevet demokratisk vedtaget? Det er også et spørgsmål om, hvad man opfatter som demokratisk. Der er jo faktisk muslimske lande, hvor

størstedelen af befolkningen er muslimsk, men som ikke er baseret på shariaen, og som har et parlament. Hvem der så sidder i parlamentet, det kan man så også stille spørgsmålstejn ved (mand, 26, dansk, studerende, IPR).

Ahmed sætter diskussionerne om det islamiske lovkompleks, shariaen, ind i et større samtidigt perspektiv og fremhæver nationale forskelle i måden at forholde sig til sharia-lovgivningen.

Det er fint, hvis vi skal have dødsstraf, så er det fint nok, men så skal vi også have et islamisk samfund. Så længe samfundet ikke er islamisk, det vil sige, at hvis befolkningen ikke ønsker at følge islamiske regler. (...) Lige nu er der ikke et eneste af de 56 muslimske lande, der er klar til at indføre sharia-lovgivning. Hvordan kan man så tro, at det vestlige samfund nogensinde kan blive det? De lande har kæmpet med det i 1493 år, og det har ikke kunnet lade sig gøre for dem, så der er mange ting i islam, som er så idealistiske, at de mennesker, der lever nu aldrig vil kunne opnå det her. Man kan ikke tage enkelt elementer, for de ting, der er i islam, for eksempel dødsstraf, det er beregnet til et islamisk samfund (mand, 22, pakistansk, studerende, muslim).

Sarah og Imran kommenterer den ensidige fokusering på etnicitet og religiøsitet, når etniske minoriteter skildres i medierne. Begge mener for eksempel, at betydningen af social status underspilles i forhold til de etniske og religiøse forskelle.

En masse ting er startet efter 2. Verdenskrig og imperialismens fald, hvor sejrher-
rerne bare forlod de der lande, og det er jo muslimske lande. Der er nogle lande tilbage, hvor man ikke har haft økonomisk opsving. Hvad forventer man, der sker her? Så siger man bare, at det er muslimer alle sammen, og de er fundamentalister, og problemerne er på grund af deres religion. (...)

Det er også det billede, man har overført her til Danmark. Man fik nogle gæstearbejdere herop, og de skulle simpelthen arbejde og skulle ikke kunne sproget. Min far siger, at han arbejdede og sagde, at han ikke kunne forstå, hvad der stod på maskinen. 'Jamen det er lige meget, du skal bare trykke på den knap der. Du behøver ikke lære sproget'. Men så blev man så indhentet af en masse fejltagelser, og nu er vi her, 2. generationen, som kan sproget, som kender det her land. Hvilken fremtid har vi så? Så det er ikke kun religion, det er også social status – ikke bare etnicitet og religion (kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Imran er enig og tilføjer:

Det er ikke på grund af race. Det er din sociale status, der er afgørende for, hvordan du er i et samfund og ikke, at du er udlænding. For du er jo ikke udlænding, når du er i det her samfund. Har det noget at gøre med din etniske baggrund? Nej! Er du tyrker har du så større chancer for at blive [kriminell]? Nej! Er du tyrker har du lige store chancer for at blive voldtægtsforbryder, advokat og læge, som en dansker har. Men det kommer an på i hvilket område, du bor. Det kommer an på hvilken uddannelse dine forældre har. Det er jo kendt, at hvis forældrene er godt uddannet, så bliver børnene også bedre uddannet (mand, 32, indisk, studerende, muslim).

Bülent mener ikke, at de etniske minoriteter selv gør nok for at formidle deres forhold. Risikoen er, at andre – eller “de forkerte” repræsentanter - dominerer mediernes, hvorved han hentyder til forskellige intra-etniske strategier og interesser.

For hvis vi ikke gør det, så er der nogle andre opportune, Nahid Riazi for eksempel, med den iranske kvindegruppe, som har medierelationer og helt bevidst prøver at skabe en eller anden stemning mod islam i Danmark. Hvis vi ikke gør det, så har de banen for sig selv. Jeg mener ikke, at nogen muslimsk organisation, eller Indsam eller POEM eller anden etnisk minoritetsorganisation, har gjort noget pro-aktivt. (...) Vi har ikke prøvet at pleje vores relationer med mediernes. Det er noget man gør i USA, hvor muslimerne efterhånden er etablerede. ***Så det gælder om ikke at se mediernes som et fjendebillede, men et stærkt potentiale, man kan påvirke i den rigtige retning.***

Umut gør opmærksom på, at forskellene mellem personer med etnisk minoritetsbaggrund også fremkalder fordomme mellem de forskellige grupper. Det gælder også selv om man har islam til fælles.

Vi indvandrere og udlændinge har jo også fordomme overfor de forskellige grupper. Jeg har fordomme overfor pakistanere eller pakistanere har fordomme overfor tyrkere. [De øvrige griner]. Jamen, jeg er ærlig. Jeg synes, der er mange hemmeligheder i det samfund. (...) Jeg går rundt i den tyrkiske kreds og også nogle gange i den danske kreds, men jeg synes at den pakistanske kreds, den er meget lukket (kvinde, 23, tyrkisk, studerende, muslim).

Jarnis påpeger, at der er forskellige grader af integration i spil.

Det er nemmere, at socialiseres med danskere, hvis man drikker. Det er meget nemmere, for der er trods alt en del julefrokoster, hvis man også drikker, og det har vi bosniere været heldige med, for vi har en kultur, der er lidt mere som den danske. Vi er lidt mere vestligt orienterede end Mellemøsten er. Derfor kan vi heller ikke være de store eksperter på det her område, fordi vi har ikke haft det samme problem, som så mange andre etniske minoriteter har haft (mand, 19, bosnisk, elev, muslim).

I forbindelse med en diskussion af måder at stemme på blandt etniske minoriteter, rejser Emre spørgsmålet om repræsentation.

Selvfølgelig bliver folk repræsenteret af nogen, men det kommer an på i forhold til hvad? I diskussioner bliver man hele tiden repræsenteret enten i forhold til ens religion eller i forhold til ens nationalitet. Er han tyrker, jamen så repræsenterer han tyrkerne, eller muslimerne. Det er det, jeg mener, der er forkert. Det er ikke på grund af nationalitet og religion, man skal tale om repræsentationsforhold. Det er på baggrund af holdninger! Altså Naser Khader, hvad siger han mig? Så meget siger han mig heller ikke. Eller Babar Baig, han siger mig overhovedet ikke noget. Svend Auken siger mig meget mere. Han repræsenterer mig bedre og mere end Babar Baig gør. Han er muslim og han er udlænding og jeg er også udlænding, men det er ikke det, der betyder noget. Det er folks holdninger, der betyder noget (mand, 21, tyrkisk, studerende, IPR).

De etniske deltagere fremhæver i dette afsnit deres personlige erfaringer med personer af anden etnisk og national oprindelse. Forældrenes indvandring til Danmark har ikke blot medført et tosidet kulturelt rammeværk bestående af et dansk bosted og forældrenes hjemland, men også ledt til mødet med andre nationer, grupper og religioner. De intra-etniske og de intra-muslimske forskelle opleves i hverdagen og kommer i udtalelserne til at fremstå som en modsætning til mediernes fokusering på en fælles etnicitet og religion.

Håndtering af to- eller flerkulturelle baggrunde og erfaringer med øvrige etniske grupper og mediernes påvirkning gør, at de deltagende unge med etnisk baggrund - og især muslimerne - er intenst optaget af at definere deres ståsted i det danske samfund. Reflek-

sioner og beslutninger omkring dette finder sted i flere fokusgrupper og foldes for alvor ud i diskussioner om generationsforskelle.

Generationsforskelle

I medieanalysen (kapitel 3, 4, 7 og 8) diskuterede jeg forskellige dikotomier, der udfoldede sig gennem historien om uroen i Det Radikale Venstre. På den ene side befandt sig tre unge muslimske politikere Mona Sheikh, Babar Baig og Tanwir Ahmed, der via medlemskabet af paraplyorganisationen Minhaj-ul-Quran blev fremstillet i medierne som islamiske fundamentalister og altså synonyme med islam generelt. På den anden side blev Det Radikale Venstres værdigrundlag synonymt med Danmark og Vesten. Fokusgrupperne havde 19 unge muslimske deltagere med forældre fra forskellige lande. I de foregående afsnit har disse unge medvirket med kommentarer til mediedækningen af religioner i Danmark, og med personlige udtalelser om deres egen måde at håndtere den multikulturelle og religiøse identitet. Disse kommentarer har vist sig at stå i skarp kontrast til mediernes og politikernes udbredte brug af os-dem opdelingen, hvor "vi" og "os" har haft base i det nationale, danske. Disse unges udtalelser kan ses som et opgør med fremstillingen af de unge fra etniske minoriteter som rigide modsætninger til det "danske." Der er imidlertid også et andet vigtigt aspekt i dette opgør, som har ligget latent i de sidste to afsnit. Det handler om nogle af de unge etniske deltageres eget "identitetsarbejde." Opvæksten i et land, hvor forældrene ikke har erfaringer med skolegang, uddannelse, kritiske spørgsmål om kulturelle traditioner og religiøse handlinger, har betydet, at de unge har måttet søge deres eget ståsted – deres egen syntese - sammen med andre fra samme generation.

Omdrejningspunktet i dette afsnit er diskussioner om forskelle mellem de to generationer. Disse diskussioner udspandt sig i alle grupperne, dog mest i dem med deltagere med etnisk minoritetsbaggrund og i særdeleshed blandt de fem kvinder med "pakistanske" forældre. Alene denne gruppes kommentarer er vanskelige at generalisere over, hvilket understreger forskellene og den vedvarende udvikling.

De unge deltagere med minoritetsbaggrund balancerer mellem deres forældres 'traditioner' og 'kultur' på den ene side og opvæksten og uddannelsen i Danmark på den anden. Forholdet mellem de to kulturer og/eller traditioner kan ikke reduceres til en simpel opdeling i en traditionel "kultur" i hjemmet og et "moderne" liv udenfor, idet forældrenes værdier og børnenes værdier og erfaringer konstant væver sig ind i hinanden i begge sfærer. Således kan forældrenes fravær til et forældremøde på skolen være genstand for

et sammenstød mellem barnet og skolen. Der er ingen af deltagerne, der pointerer, at forældrene oplever den samme splittelse, hvilket de dog meget vel kan gøre.

Forsøget på at finde en passende balance eller syntese mellem vaner og kulturelle elementer hos de indvandrede forældre og deres børn født i Danmark, skal i den "pakistanske" gruppe også forstås i forhold til gruppens fælles fornemmelse af at tilhøre en mere privilegeret gruppe blandt unge (vel)uddannede danskere med pakistansk baggrund. Groft sagt synes især gruppens kvinder at tale om to hovedgrupper eller 'typer' af unge, hvor de selv hører til den af generelt mere bevidste og veluddannede, som kan danne bro mellem det vestlige demokrati og den islamiske kultur. Gruppen skaber, ifølge eget udsagn, en god balance mellem forældrene (traditionerne, kulturen, baglandet, forventninger) og dem selv som individer. Samme gruppe karakteriserer og kritiserer den anden gruppe som personer, der ikke kan finde den rette balancegang mellem forældrenes oprindelse og deres egen opvækst i Danmark. Denne anden gruppe magter ikke at finde den rette balance, men risikerer i stedet f.eks. at ryge ud i kriminalitet. Personerne i gruppen oplever ofte en stor indre splittelse. De magter ikke at gøre oprør mod forældrene og må i stedet følge deres strenge regler, måske bliver ægtefællen fundet uden deres eksplicitte samtykke og flere piger udsættes for vold begået af faderen eller brødre.

Det intergenerationelle aspekt behandler ikke blot forholdet mellem forældre, der er indvandret til Danmark og disses børn. Det handler også om, hvorvidt de etniske deltagere identificerer sig med fremtrædende 'indvandrerrepræsentanter'.

På spørgsmålet om, hvorvidt gruppen med pakistansk baggrund identificerede sig med Naser Khader som indvandrerrepræsentant svarede Sarah:

Den nye generation stiller krav og ønsker at blive accepteret, men jeg ser ham mere som en, der bare har tilpasset sig (...) De fleste af os er født og vokset op i det her land. Han er jo kommet hertil i en tidlig alder, så har han i stedet for at holde fast i sit, set det som en ulempe, som noget forkert, mens vi ser vores som en ballast, noget godt. Vi vil gerne accepteres og anerkendes. (Sarah, kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Samtalerne bringer også en anden indvandrerpolitiker² på banen. Ligesom Khader betragtes også denne som tilhørende den ældre generation.

Nej, det er generelt, at mange af førstegenerationens måde at gøre tingene på ikke ville virke i dag. Og de ville aldrig repræsentere os, fordi vi er en anderledes gruppe. Vi er født og vokset op her, allerede dét ændrer på nogle ting. Men jeg har respekt for den måde, fordi han var en af pionererne, han var aktiv på et tidspunkt, hvor ingen andre var. Han var en af dem, der tog hul på debatten om den her gruppe fremmede i Danmark. Men jeg kender ikke så meget til hans arbejde (Sarah, kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Han er meget mere ovre i den der ældre generation. I et tv program for pakistane-re, fortæller han noget om det danske system til forældrene, bare på urdu, så de kan forstå det (Shahida, kvinde, 21, pakistansk, studerende, muslim).

Selv om foromtalte indvandrerpolitikere ses som pioner, så bliver dennes politiske indsats for bedre kår og bedre forståelse for indvandrere i Danmark tilsyneladende associeret med forældregenerationen.

Rushy Rashid, hvis brevkasseengagement blev diskuteret i kapitel 9, betragtes også som en pioner.

Jeg vil så lave den her sammenligning med Rushy Rashid. Dengang det kom frem, at hun havde giftet sig med en dansk mand. (...) Det var jo meget skammeligt. Det blev diskuteret i alle familier, fordi det var første gang en pige havde gjort det. Og det var en pige! Islam tillader jo muslimske mænd at gifte sig med kristne og jødiske kvinder, men ikke kvinderne. Det var noget virkeligt stort, dét hun gjorde. Hun var jo en skamlet - 'hvordan kunne hun gøre det?' Og så var der hele min generation af piger, der siger 'Vi kan godt forstå hun gjorde det. Vi kan ikke acceptere det, men vi kan godt forstå det' (Nadia).

Det er så det nye. Vi havde også den diskussion på hjemmesiden, hvor mange af drengene skrev, at de synes det var uhyggeligt, at pigerne accepterede det. Det var så ud fra et islamisk synspunkt, at hun må jo ikke. At islam forbyder, at en muslimsk kvinde gifter sig med en ikke-muslimsk mand. Pigerne skrev, 'det kan godt være, men jeg kan godt forstå, at hun gjorde, som hun gjorde'. (...) 'Vi accepterer det'. Det er også fordi vi ikke vil tage øksen og begå æresdrab, vel. Man må så sige, at ethvert menneske har lov at leve sit liv på sin måde. Og hun har så valgt at leve sit liv, sådan som hun gør (Sarah)

Rashid brød med sin pakistanske ægtefælle og giftede sig med en dansker, som Nadia forklarer. Beskrivelsen 'vi kan ikke acceptere det, men vi kan godt forstå det', som de fem kvinder er enige om, dækker antageligt over den holdning, at de syntes det var vigtigt, at en eller anden brød ud af det arrangerede ægteskab, men at ingen af fokusgruppens kvinder selv kunne have gjort det samme. Kvinderne udtrykker dermed et behov for en banebryder som Rashid, hvis handling ifølge de dominerende pakistanske værdier er uacceptabel, og derfor ikke kan støttes, men samtidig er nødvendig, fordi nogle arrangerede ægteskaber er presset ned over begge parter.

De "etniske" deltagere identificerer sig følgelig ikke med nogen af de ovenfor nævnte (frontfigurer). I følgende eksempler fremhæver flere deltagere forskellige aspekter ved deres tilknytning til Danmark, mens forholdene i forældrenes hjemlande kun i ringe grad er til stede i deres bevidsthed. En af dem, der understreger omfanget af påvirkningen fra Danmark er "tunesiske" Abdel. Han siger således i forbindelse med sagen om Mona Sheikh, at de unge efterkommere af indvandrede forældre er præget af opvæksten og skolegangen i Danmark, hvoraf det må følge, at de ikke er "placeret" i Danmark af udenlandske interesser. Disse betragtninger følges af en række lignende udsagn, hvor rødderne i Danmark fremhæves.

Bare fordi de er medlem af en organisation, skal de ikke stå til ansvar for alt, hvad den organisation gør her eller i Pakistan eller rundt omkring i verden. De er vokset op i Danmark, og er meget prægede af Danmark, uden tvivl. Og jeg tror ikke, de er dumme nok til at gå ind i politik på den måde (mand, 23, tunesisk, studerende, IPR).

Ifølge "tyrkiske" Umuts erfaring er forskellen mellem forældrenes "udenlandske" baggrund og andengenerationsindvandrerens "danske", at kommunikationen i danske familier er større og derfor kan medvirke til at afklare forventninger til hinanden:

Jeg synes mange gange, at der mangler det i familierne, at man kommunikerer. Vi er fra et samfund, hvor man ikke skal kommunikere mundtligt. Altså vi skal vide, hvad vores forældre mener, uden at de siger det til os direkte. Sådan er det ikke i Danmark. Man kommunikerer meget mere og det foretrækker jeg. Det synes jeg ville være bedst (kvinde, 23, tyrkisk, studerende, muslim).

Jarnis mener, at forskellene mellem generationerne – mellem indvandrede forældre og deres børn født i Danmark – hænger sammen med skolegangen.

Hvor man i en vestlig skole, ligesom her i Danmark fra 1. klasse lærer, at man skal have en indflydelse på tingene - hvor børnene f.eks. stemmer om de skal have letmælk eller sødmælk til frokost. Det er de små ting, men de betyder meget, for hvis man vokser op med, at det er læreren, der bestemmer, at man bare skal sidde og ikke sige noget. (...) Jeg har ikke det samme problem, for jeg har ikke gået så mange år i den bosniske skole, så jeg har fået lært det demokratiske system (mand, 19, bosnisk, elev, muslim).

Forholdet mellem de unge og deres forældre samt de unges situation i Danmark - er også afhængigt af forældrene og deres sociale baggrund. Emre forklarer:

Men det betyder meget, hvor man kommer fra i Tyrkiet, hvilken baggrund man har haft, hvilken politisk holdning man har. Altså min far, han er flygtning, og som regel så har flygtningene det sådan, at i og med de har været politisk aktive i fædrelandet og været bevidste om visse ting, om politiske emner osv., så giver de det også videre til deres børn. De har en opfattelse af, at vi er kommet til et nyt land, vi flytter ikke tilbage. Så opdrager man også sine børn derefter. Så siger man; 'Du skal i skole. Du skal have en uddannelse. Du bliver nødt til at kunne gøre de ting, som kræves for, at du kan klare dig i det danske samfund'. Og hvad er de ting? Det er uddannelse og måske også at blive gift i Danmark, i og med at du lever her. Det er at indgå i de sociale relationer, som nu engang er der. 'Kast dig ud i arbejdsmarkedet!'. 'Bland dig med folk'. Mens folk, der kommer fra landsbyerne og det er jo størstedelen, i hvert fald af den tyrkiske befolkningsgruppe, har svært ved at give køb på de traditioner og normer, som de har med i bagagen. De har en helt anden tankegang. Og det er måske også forskellen mellem tyrkere/kurdere og så pakistanere, som kommer fra metropolerne i Pakistan. Og metropolerne i de forskellige lande, også i de muslimske lande, de ligner altså mere og mere hinanden (mand, 21, tyrkisk, studerende, IPR).

Nadia beskriver forskellene mellem generationerne og presset udefra i en udtalelse, der indrammer andengenerationens dilemma.

Jeg sidder faktisk lige og tænker på, at muslimer i dag i Europa er i en dobbelt diskrimineret rolle. (...) De har en meget lav social status, og så har de også deres religion bag sig. Vores forældre, der kom hertil, blev fastholdt i den der postkoloniale rolle, fordi de fik de lavere job. Nu os, der er vokset op i det her land, vi kræver en anden status. Vi er kommet lidt ud af 'slavementaliteten' til en

vis grad. Den er svær at balancere, fordi samfundet kører sådan en arvelig racisme lige nu, hvor man bliver fastholdt i de roller, som ens forældre blev fastholdt i. Det er svært. Problemet er meget dybere end bare lige dét at være muslim (kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Nadia oplever, at hun og hendes generation bliver fastholdt i samme rolle som forældrene. Ved at generalisere på tværs af generationerne ignorerer medier og politikere både udviklingen i tingene og forskellene generationerne imellem. De unge søger, som tidligere nævnt, efter et selvstændigt ståsted, mens de bevæger sig fremad gennem uddannelsessystemet og ud i professionelle karrierer. Derved kan man sige, at Nadias kommentar taler meget direkte imod generaliseringer af muslimer i Danmark, som går på tværs af generationernes vidt forskellige erfaringer.

Forskellene mellem første- og andengenerationsindvandrene bliver ikke blot diskuteret af de "pakistanske" kvinder. Bosniske Zoran forklarer:

Der er meget forskel på muslime og hvilken by og hvilket land, muslimerne kommer fra og deres sociale baggrund. Men der er en kamp, der foregår indeni familierne, eller inden i pigerne. Det er et identitetsspørgsmål, fordi for mange af deres forældre er det kun religionen, der bestemmer. Religionen er deres identitet. Og selvfølgelig, når man sætter et spørgsmålstegn ved det, så kommer problemerne (mand, 25, bosnisk, akademiker, IPR).

Diskussionerne i grupperne viser, at de unge med etnisk minoritetsbaggrund fortløbende prøver at forstå de forskellige negative og positive påvirkninger, de udsættes for. Delta-gerne kommer fra en generation, der forener livet som dansker med en anden etnisk baggrund. Hovedelementerne er hverdagslivet i Danmark (hvor fremtiden ligger), og forældrene, som ofte stadig er orienteret mod landet og traditionerne, de kom fra.

Stefan er af den opfattelse, at "opgøret" ikke blot foregår "indeni" de unge, men at en politisk forsoning mellem islam og det danske demokrati også er nødvendig, og at harmonien således først får rigtige vækstbetingelser i det øjeblik, de unge muslimer får lov til at deltage i det politiske liv:

Det er først, hvis man begynder at gå i clinch, at der udvikles en syntese. Det må man bakke op omkring. (...) Hvis man lukker en person ind i politik og får lov til at agere i det politiske rum, vil vedkommende jo også udvikle sig og prøve at

skabe nogle nye rammer for, hvordan man praktiserer islam i et vestligt demokrati. Det man kalder Euro-islam eller 'demokratisk islam' (mand, 31, dansk, akademiker, IPR).

En anden dimension i vanskelighederne med forældrene og andengenerationens forsøg på at finde sin egen identitet udgøres af forskellene mellem piger og drenge. Her er pigerne måske nået længst, fordi de har været pålagt flere restriktioner hjemmefra end drengene. Selv om dette ifølge citatet med Nadia ovenfor er et spørgsmål, der rækker ud over det muslimske, fortæller hun også, at i kampen for respekt, kan en styrkelse af det muslimske gennem koran-læsning mv. være en fordel. Kendskabet til de religiøse forskrifter og tanker kan i hvert fald med fordel bruges overfor forældrene.

Forældrene respekterer det meget. Ikke fordi de er blåøjede eller noget, men de er bevidste om, at den religiøse indoktrinering, de [forældrene] har været udsat for, er sket gennem traditioner. Deres børn har læst sig til det, fordi de bor i den her verden. Så jeg oplever mange forældre, der respekterer det de unge siger, fordi de ved, at de har noget at have det i (kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

I forrige kapitel citerede jeg Bülent for at sige, at "kravet om, at kvinden skal være jomfru" er det, som forældrene er mest bekymrede for." Der er således klart større kontrol fra forældrenes side med kvindelige andengenerationsindvandrere end med mandlige. De fleste deltagere giver da også udtryk for, at pigerne (efterkommere af indvandrere såvel som indvandrede piger) lever under mere restriktive forhold, end fyrene. Dette forhold får Günes til at understrege nødvendigheden af, at de unge muslimske kvinder gør oprør. Hun siger:

Der er nogle ting i forhold til, at du er kvinde og at du er mand. Sådan har det i hvert fald været i vores traditioner. Drengene må gerne gå til fester, vores liv var mere begrænset. Vi [unge muslimske kvinder] var nødt til at gøre oprør. Det behøver drengene jo ikke. Det er som om, at det er os, der tager alle de store skridt, hver gang de skal tages. Så vi er også med til at hjælpe drengene på vej. Altså hjemme hos os, der er traditionerne, at man er vant til, at mænd og kvinder bliver gift og kvinden skal være jomfru (kvinde, 27, tyrkisk, pædagog, muslim).

Den næste udtalelse fra Sarah er i overensstemmelse med Günes, idet hun understreger, at pigerne allerede er på vej med et oprør.

Pigerne er jo stærkt på vej, det er der ingen tvivl om. Det er jo typisk i familier, hvor man har haft ældre brødre, hvor sønnerne, selvom det er en traditionel familie, har fået lov til at gøre alle mulige ting, og pigen har set det. Så ser man ofte, at pigen også følger efter (kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Zoran finder, at unge vestlige muslimer har et særligt ansvar, der rækker ud over forældreopgøret.

Især efter 11. september var der meget tale om, at der hviler et stort ansvar på de unge vestlige muslimer, fordi de kan vise, hvordan vestlige værdier og tolerance, frihed osv., kan forenes med hverdagen i et religiøst miljø, hvor dette måske ikke er tilfældet i Østen eller i de mere religiøse lande. Så mange mener, at netop disse unge muslimer har et ansvar for at hjælpe til med at bygge over den kløft, der er blevet større og større mellem den vestlige verden og den islamiske verden (mand, 25, bosnisk, akademiker, IPR).

Flere muslimske kvinder i fokusgrupperne fortæller, at oprøret mod forældrenes kontrol er i fuld gang. Men det betyder for eksempel ikke, at pigerne erstatter muslimske værdier med "seksuel frihed". I stedet viser følgende uddrag fra den "pakistanske" gruppe, at oprøret handler om at kræve, at drenge og piger er mere ligestillede, så der gælder samme regler for begge, hvilket betyder stærkere sanktioner mod unge dobbeltmoraliske mænd.

Nadia opfordrer pigerne til at udfordre de muslimske drenge:

Hvorfor spørger I så ikke de drenge: hvorfor drikker du, når Fatima ikke må drikke?' (...) Hvorfor må du godt have en dansk kæreste, når Fatima ikke må? Drengene kan også udfordres lidt, de får jo frit løb
Jeg ved ikke, om jeg kan forklare det ordentligt, men hvorfor er der ikke nogen, der diskuterer det her? Hvorfor er der ikke nogen, der protesterer og siger: 'Hvad laver den her dreng med en dansk kæreste på et fjernsynsprogram?' Hvorfor skal man acceptere at det sker, hvorfor er det ok, at han står frem, hvorfor kan en muslimsk pige ikke stå frem med sin kæreste? (kvinde, 25, pakistansk, akademiker, muslim).

Sarah: Det kan hun da også godt, det gjorde Rushy Rashid jo.

Interviewer: Er problemet, at det kun er drengen, der kan gøre det, sådan som du ser det, eller er problemet, at flere og flere bliver mindre religiøst praktiserende?

Nadia: Dét, at de [drengene] kan være så frække at stå frem og gøre det på fjernsynet. Og dét at vores folk, vores kultur, sidder stille og kigger på det. De skulle ikke have lov til det. De skulle have så meget skam i livet, at de ikke gjorde det. De skulle ikke være så ødelagte eller være opvokset med så stærk en dobbeltmoral.

Sarah Det er meget idealistisk, Nadia.

Nadia: Ja, for helvede, vores fyre kan gøre det, men vores piger kan ikke gøre det. (...)

Det eneste, der bare er frustrerende for mig det er, at hvis en pige gjorde det samme i vores "kultur" – og stod frem og lavede den her ravage, som de her fyre gør, ville hun få så mange høvl af folk omkring hende, hvor en dreng slipper billigt fra det. Hun ville blive bagtalt, hendes ære ville blive skammeliggjort. (...) En dreng kan komme på fjernsynet og blive berømt og alt muligt. Hvis han så angrer en dag og siger: 'Åh nej, jeg har levet et syndigt liv, nu vil jeg være muslim igen'. Jamen, så åbner dørene sig op for ham, 'Aj, min søn er kommet hjem'. Men en pige, det går ikke. Dét er dobbeltmoral. (...) Dobbeltmoralen bliver bekræftet i, at det er accepteret, at fyre går offentligt med sådan noget, mens det aldrig ville blive accepteret, hvis en pige gjorde det. Med det siger jeg ikke, at piger også skal have lov til det, det er ikke det. Jeg ser bare dobbeltmoralen i, at vi accepterer, at vores fyre gør det. Det er det, jeg kan blive meget harm over.

Sarah: Det er netop et udtryk for, at man ikke praktiserer religionen. Det er ikke religionen, man praktiserer, det er bare kulturværdier.

De unge er midt i et opgør. Et opgør, som ikke er et brud med forældrene generelt eller med islam, selv om nogen unge bryder med begge og ofte bliver straffet for det gennem marginalisering og udelukkelse fra det etniske fællesskab. Opgøret er til sidst i diskussionerne rettet mod drengenes dobbeltmoraliske handlinger og deres langsomme skred

væk fra værdier, der forbindes med islam. Det ser for mig ud som om, at fællestræk ved gruppens i øvrigt individuelle identitetsprojekter er at fastholde og udøve en særlig vanskelig position som danske muslimer med etnisk baggrund. Positionen er vanskelig, fordi den møder modstand fra samfundets side, blandt andet medierne og politikerne, som forsøger at holde den generende synlighed borte (Hervik 1999a). Endvidere er den vanskelig fordi det, de unge finder er rigtigt for dem, samtidig skal balancere med hensynet til forældrenes traditioner og værdier, og muligvis med nødvendigheden af at gøre op med nogle af disse værdier.

Generelt kan man sige, at der er mange forskelle, som går på tværs; mellem generationerne, mellem de etniske grupper indbyrdes og indenfor de enkelte etniske grupper, afhængig af blandt andet social status og oprindelse fra landdistrikter eller byer m.v. Nogle af disse forskelle er vist og diskuteret i dette kapitel. De står i kontrast til os-dem opdelingen, der søger at fremstille dét at være dansk som uforeneligt med eksempelvis at være muslimsk. I danskernes søgen efter en fælles identitet er det fristende at finde sammen i forhold til, i bedste fald det anderledes, i værste fald en fælles fjende. Denne tendens bør imidlertid bekæmpes, da den fremmedgør mennesker i forhold til hinanden, vanskeliggør samtale og åbenhed og skaber myter, angst og afstand.

¹ Dalgaard 2001.

² Bashy Quraishy.

Kapitel 12

Sammenfatning

Denne bog er et vidnesbyrd om, at Danmark er midt i en brydningstid. Tilstedeværelsen af borgere i Danmark, der kalder sig danskere samtidig med, at de er muslimer, børn af forældre fra fjerntliggende lande, har en anden hudfarve end hvid og stiller krav som alle andre, udgør en sejlivet, pinefuld erkendelse for mange 'indfødte' danskere. En erkendelsesproces foregår sjældent uproblematisk. Når processen tilmed er af kollektiv karakter er der samtidig åbnet for alskens påvirkninger fra andre, som har draget den konklusion, at erkendelsen ikke kan føre til en accept, men bør føre til en modstandskamp, hvor landet ikke kan give plads til synlige, hørlige og krævende "fremmede."

Aktørerne i denne bog kan alle siges at være midt i en svær erkendelse. Det gælder politikere, andre opinionsdannere, journalister og unge med etnisk minoritetsbaggrund. Politikere og opinionsdannere forholder sig til, hvad de tror, der rører sig i befolkningen, og de prøver også at påvirke befolkningen med deres holdninger. I visse tilfælde, som antydnet i denne rapport, gør medierne oven i købet det beskidte arbejde for politikere og opinionsdannerne.

Medierne er også i gang med en erkendelse af, at det etniske, det danske og det muslimske i højere og højere grad vil være sammenfaldende. På den ene side har de fleste redaktioner oprustet i dækningen af stof vedrørende etniske minoriteter. Således ligger der pænt mange ressourcer gemt i undersøgelsesperiodens ca. 800 indslag om religioner i Danmark. På den anden side er medierne tilsyneladende ikke parat til at give politikere tilstrækkeligt modspil, især ikke når nye historier bryder ud omkring islam. Alt for ofte glemmes de journalistiske grundprincipper og partiernes politiske initiativer får lov at passere ind ad mediernes hoveddøre. Kort sagt, medierne lader politikere slippe for let. De matcher ikke politikernes iscenesættelse af medierne. I særdeleshed ikke, når det gælder dækningen af islam i Danmark. Derved udebliver dialogen om reelt eksisterende problemer, og debatten præges af myter og uforsonlige kommentarer, som kapitel 3 og 4 viser.

Også de etniske minoriteter er midt i en erkendelsesproces med forskellige omkostninger i de forskellige aldersgrupper. Det handler blandt andet om opgøret med nogle af forældregenerationens undertrykkende praksisser og patriarkalske traditioner, men det

drejer sig også, som især kapitel 10 og 11 afdækker, om at leve med et spejlbillede af sejlivede stereotyper fra mediernes side, hvor islam fremstilles som hovedfjenden, og de selv som repræsentanter for fjenden.

Undersøgelsen af mediernes dækning af religioner i Danmark i perioden 15. maj til 15. august 2001 viser, at næsten alle disse historier handler om islam. De få historier om andre religioner er typisk enkeltstående, og kan derfor ikke danne baggrund for generaliseringer.

Indsamlingen af data fandt sted i månederne før det voldsomme angreb på World Trade Center og Pentagon i USA den 11. september 2001 og altså også før folketingsvalget den 20. november 2001. Den 11. september er siden blevet brugt af politikere og medier som en skillelinje: "verden før og efter 11. september", der indikerer, at en hel ny tid er kommet. Nærværende undersøgelse viser, at den følelsesladede og fjendebilledskabende mediedækning af islam efter 11. september ikke kan betragtes som en isoleret begivenhed. Fjendebilledet af muslimer og islam var således også i spil i mediernes dækning af de unge muslimske radikale i slutningen af maj 2001, hvor de blev fremstillet som tilhængere af talebanregimet i Afghanistan. Begivenhederne i USA den 11. september blev snarere en ny anledning til at forstærke angrebene på muslimer i Danmark og på at fastholde det uforenelige forhold mellem det danske og det muslimske.

Kapitel 3 og 4 viser, hvordan dele af Det Radikale Venstre fik let spil af Danmarks Radio til at formidle sin undersøgelse af Minhaj-ul-Quran bevægelsen i TV-avisen den 17. maj 2001. Mens partiet blåstemplede Naser Khader som kulturel (ikke-praktiserende) muslim i offentligheden, blev Mona Sheikh afvist. Sheikh's medlemskab af Women Youth League under Minhaj-ul-Quran blev betragtet som uforeneligt med at være radikal, hvilket i den bredere dækning kom til at fremstå som en uforenelig modsætning mellem at være henholdsvis muslim og politiker i et dansk parti, eller slet og ret mellem at være muslim og dansk (kapitel 7 og 8).

Kapitlet om præsidentvalget i Iran påpeger, at der i dækningen af dette emne er en udpræget tendens til etnocentrisme og en gennemgående vinkling efter devisen "Vesten versus islam." De kvindelige journalister, der er genstand for analyse giver et billede af undertrykkelse af kvinder gennem deres egne problemer med at klæde sig i muslimske lande. I flere tilfælde fremhæves forbruget af vestlige goder som et modstykke til både præstestyret og det styre, som den reformvenlige præsident Khatami arbejder for. De højere økonomiske klasser fremstilles som ensbetydende med frigørelse fra religionens

tvang. Antagelsen bag er således, at jo flere økonomiske fremskridt, jo mindre religiøsitet.

Rejseartiklerne behandlet i kapitel 6 beskriver gennemgående islam som umoderne med rødder i den fjerne fortid. Der er imidlertid ikke kun tale om mangel på penge og modernitet i fremstillingen, men også om tilbagestående i form af uvidenhed og barbariske skikke som omskæring. Som i tilfældet med dækningen af Iran og Afghanistan gentages ideen med, at udvikling og rigdom vil fjerne religionen og dermed omskæring, det irrationelle og islam i det hele taget. Indtil videre er forskellene dog endnu så markante, farvestrålende og underholdende eksotiske, at den besøgende turist – i trygt begrænsede tidsrum – kan nyde og forbruge en mangfoldighed af oplevelser.

Kapitel 7 handler hovedsageligt om Morgenavisen Jyllands-Postens dækning af sagen med de muslimske politikere, som fastholder, at de er danske, muslimske og ikke lever i fortiden. Jyllands-Postens lederspalter og ledende kommentatorer benytter sig af en skarp hierarkisk opdeling af danskheden i forhold til islam, hvor sidstnævnte stædigt og uanfægtet søges placeret i middelalderen eller den før-moderne verden. Opdelingen er tydeligt præget af et nationalistisk baseret “vi” over for “fjenden”, “de andre” eller “islam”, der skal bekæmpes.

Et af kapitlets temaer handler om den nationalistiske holdning, som kommer til udtryk i en historie om kristendom og danskhed. Mens de fleste politikere og andre fremhæver det vigtige i, at muslimske lande adskiller politik og islam, så foregår der paradoksalt nok på de hjemlige kanter et forsøg på at blande de to. Flere politiske partier stillede således forslag om at tvinge kristendomsundervisningen ned over hovedet på især muslimske folkeskoleelever, mens de forsikrer, at dette ikke er forkyndelse.

Jyllands-Posten er på vagt overfor udtalelser om racisme og diskrimination. Da avisens lederskribenter og journalister ikke uddyber, hvad de mener med racisme, ser det ud til, at de hentyder til den vanlige association med tysk nazisme, og da er det forståeligt, at de forsvarer sig. Men samtidig afholder avisen sig fra muligheden af at undersøge begrebet racisme nærmere.

Kapitel 8 og 9 handler om muslimske kvinder. Analysen af debatten om danske feministers manglende støtte til undertrykte muslimske kvinder (kapitel 8) viser, at der appelleres til feministerne som et led i et generelt fremstød mod islam. Indlæggene bygger på den samme antagonistiske opdeling af danskere og (troende) muslimer, og udmærker sig

blandt andet ved, at ingen muslimske kvinder bliver spurgt eller hørt i sagen. Det handler således ikke primært om at hjælpe de kvinder, som måtte være undertrykte.

Kapitel 9 bygger på to etniske personers eget forsøg på, gennem brevkasser, at give svar på spørgsmål om etniske minoriteter og især islam og spørgsmål om muslimske kvinder. Svarene udgør forsøg på at nuancere synet på islam og gå de mange fordomme i møde, ved blandt andet at adskille de patriarkalske, konservative og egoistiske elementer fra de religiøse. Måden de gør det på er imidlertid vidt forskellig. Mens Naser Khader taler for at forene “det danske” og “det muslimske” ved at erklære sig “kulturel muslim” i stedet for “troende muslim” og intensivt søge accept hos den danske befolkning, så har Rushy Rashid forsøgt at bibeholde “det danske” samtidig med, at hun har bevaret sin muslimske tro med konsekvenser for hendes eget liv.

I kapitel 10 og 11 kommer nogle læsere og seeres perspektiver på banen. Mere end halvdelen har etnisk minoritetsbaggrund og lidt under halvdelen er muslimer. I diskussionerne omkring mediernes hovedhistorier og de etniske fokusgruppedeltageres egen håndtering af deres to-kulturelle identitet bliver det tydeligt, at de unge muslimer ikke kan genkende sig selv og deres egen hverdag i mediernes fremstilling. Der er tale om “Mediernes muslimer” og ikke om et virkeligt, nuanceret og realistisk billede. De unge fokusgruppedeltagere talte således om nødvendigheden af at kæmpe for respekt og offentlig anerkendelse af deres identitet som danske, muslimske og etniske på samme tid. Blandt andre de unge med etnisk minoritetsbaggrund udsættes for negativ behandling i medierne og dermed manglen på anerkendelse, og derfor læser mange ikke længere aviser eller ser nyheder på Danmarks Radio eller TV2.

Medieanalysen og de unges kommentarer viser, at samfundet er præget af en tendens til ikke at ville anerkende muligheden af en identitet som værende både dansk, etnisk og muslimsk. Selv om man kun kan gisne om effekten, vil det utvivlsomt være et stærkt signal at sende til de mest konservative og patriarkalske indvandrere, hvis unge mennesker med en synlig identitet som danske, etniske og muslimer i højere grad blev anerkendt af det danske samfund, eksempelvis som indflydelsesrige deltagere i det politiske liv. Frem for at feministerne fører kvindekamp hen over hovedet på de muslimske indvandrerkvinder, vil det utvivlsomt have stor effekt, hvis de patriarkalske fædre oplever, at deres unge muslimske døtre kan have magt – med eller uden tørklæde. På denne måde vil grebet om de unges frihed og fremtid formentlig blive løsere.

Endnu en konsekvens af den rigide, uforsonlige opdeling af “os” og “de andre” er, at det at tale om etnisk mangfoldighed bliver umulig. Der er ikke plads i den polariserede debat til diskussioner af denne rummelighed. Enten er man *for* eller også er man *imod* indvandrere, efterkommere, muslimer, etniske minoriteter, nydanskere og deres udseende, handlemåder og indlæg.

Den udbredte antagonistiske og hierarkiske dikotomi mellem “os” og “de andre” i skildringen af forholdet mellem danskere og etniske minoriteter, herunder især muslimer, præger politikernes udtalelser og journalisternes vinkler og er på afgørende vis styrende i den offentlige debat. To af de tre elementer i det analytiske racismebegreb, jeg opstillede i kapitel 2 er således fremherskende i mediedebatten i undersøgelsesperioden. Det tredje element handler om at sætte magt bag disse ord og tanker. Det sker eksempelvis, når magtfulde personer og institutioner beslutter sig for at bruge deres indflydelse til at hindre etniske minoriteter adgangen til arbejde, politisk indflydelse, velfærd og offentlig anerkendelse. Det er denne udøvelse af magt til at skabe eller fastholde uligheder i adgangen til offentlige materielle og symbolske ressourcer med henvisning til “de andres” uforenelige religion, kultur og “naturlige” egenskaber, som bør udfordres og bekæmpes. Dermed skulle debatten gerne løfte sig ud over følelsesbetonede og trivielle anklager om racisme eller politisk korrekthed.

Litteraturliste

- Almajed, Fahmy og Borg, Orla
2001 Indvandrene, danskerne og medierne. Danske Dagblades Forenings debatserie nr 17.
- Anderson, Benedict
1983 Imagined Communities. Verso: London.
- Asad, Talal (red.)
1993 Genealogies of Religion. Discipline and Reasons of Power in Christianity and Islam. The Johns Hopkins University Press: Baltimore og London.
- Banton, Michael
2000 The Idiom of Race. A Critique of Presentism. I Theories of Race and Racism. A Reader. Back, Les & Solomos, John (red.). Routledge: London og New York. [Uddrag fra Research and Race Relations, vol. 2 (1980). London: JAI Press].
- Barbour, Rosaline S. og Kitzinger
1999 Developing Focus Group Research. Politics, Theory and Practice. Sage Publications: London.
- Baumann, Gerd
1999 The Multicultural Riddle. Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities. Routledge: New York and London.
- Blommaert, Jan & Verschueren, Jef
1998 Debating diversity. Analysing the Discourse of Tolerance. Routledge: London og New York.
- Borish, Steven
1991 The Land of the Living. The Danish Folk High Schools and Denmark's Non-violent Path to Modernization. Blue Dolphin, Nevada City, California.
- Bourdieu, Pierre
1990 The Logic of Practice. Polity Press: Cambridge og Stanford University Press: Stanford.
- Brix, Helle Merete
2002 På Koranens vej - om Minhaj ul-Quran-bevægelsen. I Islam i Vesten - På koranens vej? Hansen, Torben og Brix, Helle Merete. Tiderne Skifter: København.
- Bruun, Lisbet & Hervik, Peter
2002 Moralsk panikk i Danmark. Tredje Verden Magasinet X, Nr. 1.
- Christoffersen, Lisbet (red):
2001 Samfundsvidenskabelige syn på det religiøse. Jurist og Økonomforbundets Forlag: København

Christoffersen, Lisbet & Simonsen, Jørgen Bæk (red.)

1999 Visioner for religionsfrihed, demokrati og etnisk ligestilling. Nævnet for Etnisk Ligestilling: København.

Cohen, A.P. og Comaroff, J. L.

1976 The Management of Meaning: On the Phenomenology of Political Transactions. Transactions and Meaning, Directions in the Anthropology of Exchange and Symbolic Behavior. Institute for the Study of Human Issues: Philadelphia

Dalgaard, Lotte

2001 En landsbydreng krydser sit spor. Etik. Magasinet om øl og livsstil. Nr 2, juni.

Dansk Folkepartis folketingsgruppe

2001 Danmarks fremtid. Dit land – dit valg. Danske Folkeparti: København.

Den Danske Nationalencyklopædi

1994 Bind 1.

Delanty, Gerard

1996 Beyond the Nation-State: National Identity and Citizenship in a Multicultural Society – A Response to Rex. Sociological Research Online, vol. 1, nr. 3.

Drotner, Kirsten

1994 Ethnographic Enigmas: 'The Everyday' in recent Media Studies. Cultural Studies, vol 18(2): 341-357

Eriksen, Thomas Hylland

1993 Ethnicity & Nationalism. Anthropological Perspectives. Pluto Press: London

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)

2001 Second Report on Denmark. Strasbourg.

Fadel, Ulla

1999 Skik følge eller land fly. Danske forståelser af kulturel forskellighed. I Den generende forskellighed. Hervik, Peter (red.) 214-261. Hans Reitzels Forlag: København

Fadel, Ulla, Hervik, Peter & Vestergaard, Gitte

1999 De "besværlige" somaliere. I Den generende forskellighed. Hervik, Peter (red.) 171-213. Hans Reitzels Forlag: København

Frederikshavn Multietnisk Forening

1999 Multietnisk Fredshavner-dialog Nr 1,2 og 3. <http://www.lyk.dk/dialog/dialog3side14.htm>

Fish, Stanley

1994 There's no such thing as free speech. Oxford University Press: New York og Oxford.

Litteraturliste

- Fox, Richard G. (red.)
1990 Nationalist Ideologies and the Production of National Cultures. American Anthropological Association: Washington, D.C.
- Gaasholt, Øystein og Tøgeby, Lise
1995 I syv sind. Danskernes holdninger til flygtninge og indvandrere. Politica: Århus.
- Giddens, Anthony
1987 Social Theory and Modern Sociology. Cambridge: Polity Press.
- Greenwood, Davydd J.
1996 Culture by the Pound: An Anthropological Perspective on Tourism as Cultural Commoditization. I Tourism and Indigenous Peoples. Butler, Richard and Hinch, Thomas (red.), s. 171-185. International Thomson Business Press: London m.fl.
- Gullestad, Marianne
2002 Det norske sett med nye øyne. Universitetsforlaget: Oslo.
- Hanks, William F.
1996 Language and Communicative Practices. Westview Press: Boulder, Colorado.
- Hervik, Peter (red.)
1999a Den generende forskellighed. Danske svar på den stigende multikulturalisme. Hans Reitzels Forlag: København.
- 1999b Mayan People Within and Beyond Boundaries. Social Categories and Lived Identity in Yucatán. Studies in Anthropology and History, Volume 25. Harwood Academic Publishers: Amsterdam.
- 2001 Lighedens Diskrimination: Den danske farveblindhed i det flerkulturelle samfund. Mennesker og Rettigheder. Nordic Journal for Human Rights, Nr. 2:41-53.
- 2002a The Danish Cultural World of Unbridgeable Differences. (Manuskript under bedømmelse for udgivelse).
- 2002b Det danske fjendebillede. I Islam i bevægelse. Antologi. Baig, Babar, Sheikh, Mona, Alev, Fatih og Malik, Noman (red.). Akademisk Forlag. København (i trykken).
- 2002c The Emergence of Neo-nationalism in Denmark, 1992-2001. Guest lecture at the conference "Neo-Nationalism inside the EU: Anthropological Perspectives." Brussels, Febr. 1-5, 2002. (under udgivelse).
- 2002d På jagt efter danskheden. Grus, nr 68. (i trykken).

- 2003a Etnicitet og mediernes skildring af de etniske minoriteter. Et antropologisk perspektiv. I *Medierne, minoriteterne og det multikulturelle samfund*. Skandinaviske perspektiver. Tufte, Thomas (red.) Nordicom: Gøteborg (i trykken).
- 2003b Limits of Tolerance and Limited Tolerance: How Tolerant are the Danes? I *Racism in Metropolitan Areas* Pinxten, R. & Preckler, E. (Eds.). Berghan Books: Oxford (under udgivelse). Mundtlig udgave findes på www.evensfoundation.be
- Hervik, Peter & Jørgensen, Rikke Egaa
2002 Danske benægtelser af racisme. *Tidsskriftet Sosiologi*. 4. Temanummer om rasisme. (i trykken).
- Holland, Dorothy, Lachicotte, William, Skinner, Debra og Cain, Carole
1998 Identity and Agency in Cultural Worlds. Harvard University Press: Harvard.
- Huntington, Samuel P.
1996 The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. Simon & Schuster: New York.
- Hussain, Mustafa
2000 Islam, Media and Minorities in Denmark. *Current Sociology* vol. 48, nr. 4.
- Hussain, Mustafa, Yilmaz, Ferruh & O'Connor, Tim
1997 Medierne, Minoriteterne og Majoriteten. En undersøgelse af nyhedsmedier og den folkelige diskurs i Danmark. Nævnet for Etnisk Ligestilling: København.
- Iversen, Hans Raun
1999 Folket, staten, folkekirken og muslimerne. I *Muslimer og Kristne ansigt til ansigt*, s. 85-91. Islamisk-Kristent Studieceter, København.
- Jagd, Christina
1998 Familien – et individualistisk fællesskab. En undersøgelse af danskeres kulturelle forståelser af familien – set på tværs af generationer. Specieafhandling ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Jensen, Iben
2000 Hvornår er man lige kvalificeret? Etniske minoriteters professionelle adgang til etablerede danske medier. Nævnet for Etnisk Ligestilling. København.
- Jørgensen, Rikke Egaa
2001 Vi har udvikling – de har kultur. Selvdefinering og selvrealisering blandt udviklingsarbejdere i MS. Specieafhandling ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Jørgensen, Rikke Egaa og Bülow, Vibeke Søderhamn
1999 Ali og de og de fyrretyve k(r)oner. En analyse af Ekstra Bladets kampagne "De fremmede." I *Den generende forskellighed*. Hervik, Peter (red.) 81-107. Hans Reitzels Forlag: København.

Litteraturliste

Kabel, Lars (red.)

1999 Nye Nyheder. Om nyhedsjournalistik og nyhedsdækning i dagblade, radio, tv og online. Center for Journalistik og Efteruddannelse. Forlaget Ajour, Danmarks Journalisthøjskole.

Khader, Naser (med Jakob Kvist)

2000 Khader.dk. Sammenførte erindringer. Ashehoug: København.

Koch, Henning

1999 Mellem flertal, flerhed og frihed – religiøse minoriteters statsretslige stilling. I Visioner for religionsfrihed, demokrati og etnisk ligestilling. Christoffersen, L. & Simonsen, J. B. (red.), s. 149-161. Nævnet for Etnisk Ligestilling: København.

Kofoed, Jette

1994 Midt i normalen. Om minoriteter og den nationale idé. Danmarks Lærerhøjskole: København.

Konferencerapport

2001 Stafet 2001. Konference om demokrati, magt og rettigheder i et multietnisk samfund. Nævnet for Etnisk Ligestilling: København.

Kurtz, Stanley

2001 Exposing Esposito. How the Academy Infected Intelligence. www.nationalreview.com/com/contributors/kurtzprint120301.html

Larsen, Rune Engelbreth

2001 Det nye højre i Danmark. Tiderne skifter: København.

Lassen, Eva Maria

2000 Religion og menneskeret. Lindhardt og Ringhof: København.

Larsen, John Aggergaard,

1997 Bosniske Krigsflygtninge i dansk offentlighed. Forestillinger og politisk virkelighed. Institut for Antropologi, Københavns Universitet.

Lutz, Catherine A. & Collins, Jane L.

1993 Reading National Geographic. Chicago: University of Chicago Press.

Meilby, Mogens

1999 Journalistikkens Grundtrin. Fra idé til artikel. Forlaget Ajour. Danmarks Journalisthøjskole.

Madsen, A.B.

1980 Koranen. På dansk ved A.S. Madsen. Borgen: København.

Madsen, Jacob Gaarde

2000 Mediernes konstruktion af flygtninge og indvandrerspørgsmålet. Magtudredningen.

Miles, Robert

- 1993 The Articulation of Racism and Nationalism; Reflections on European History. I Racism and Migration in Western Europe, Wrench, John & Solomos, John (red.), s. 3-16, Berg Publishers: Oxford og Providence

Morgan, David L.

- 1997 Focus Groups as Qualitative Research. Second Edition. Qualitative Research Methods Series Vol. 16. Sage Publications: London.

Møller, Birgit og Togeby, Lise

- Oplevet diskrimination. En undersøgelse blandt etniske minoriteter. Nævnet for Etnisk Ligestilling: København.

Nielsen, Eigil

- 2001 Angsten for det ukendte. Netudgave. www.98981010.dk/nyside/zangsten_for_det_ukendte.htm

Nyt fra Sprognævnet

- 1991 Racisme og racist. Nr 1, marts.

Olesen, Asta

- 1998 Taliban i Afghanistan. Tidsskriftet Antropologi nr. 37:25-33.

- 2001 Fra fejlslagent demokrati til borgerkrig. Jordens Folk nr. 3.

Paine, Robert

- A Theory of Patronage and Brokerage. I Patrons and Brokers in the East Artic, Paine, Robert (red.), s. 8-21. Newfoundland Social and Economic Papers NO. 2., University of Toronto Press. Toronto.

Pressenævnet

- 2002 Kendelse fra Pressenævnet. Sag nr. 67. Idara Minhaj ul Quran ved næstformand Babar Baig mod Danmarks Radio. 6. februar.

Rashid, Rushy

- 2001 Et løft af sløret. Gyldendal: København.

Quraishy, Bashy

- 1996 Jeg er ikke racist, men .. Etnisk Debatforum.

Rasmussen, Hans Kornø

- 2000 Dem og os. Det multi-etniske Danmark. Tiderne Skifter: København.

Rasmussen, Lissi

- 2001 Euroislam – eksisterer det i Danmark? Nyhedsbrev om islam og kristendom nr. 4. København.

Litteraturliste

- Reddy, Prakash
1991 Sådan er danskerne. Grevas Forlag.
- Religionsguiden
2000 En vejviser til flygtninges og indvandreres religioner og trossamfund i Danmark.
- Rex, John
1996 National Identity in the Democratic Multi-Cultural State. Sociological Research Online, vol. 1, nr. 2.
- Roald, Anne Sofie
2001 Women in Islam. The Western Experience. Routledge: London og New York.
- Rubow, Cecilie
2000 Hverdagens teologi. Folkereligiøsitet i danske verdener. Forlaget Anis: København.
- Rud, Søren
1999 Historien skal kunne læses i billederne. I Nye Nyheder. Kabel, Lars (red.), 95-101. Forlaget Ajour, Danmarks Journalisthøjskole: Århus.
- Simonsen, Jørgen Bæk
1999 Fra homogenitet til pluralisme. Religionsfrihed og islam i Danmark. I Visioner for religionsfrihed, demokrati og etnisk ligestilling. Christoffersen, L. & Simonsen, J. B. (red.), s. 11-26. Nævnet for Etnisk Ligestilling: København.
- Smith, Valene L.
1989 Hosts and Guests. The Anthropology of tourism. Second Edition. [orig. 1977]. University of Pennsylvania Press: Philadelphia.
- Solomos, John & Back, Les (eds.)
2000 Theories of Race and Racism. A Reader. Back, Routledge: London og New York.
- Tambiah, Stanley
1996 The Nation-State in Crisis and the Rise of Ethnonationalism. I The Politics of Difference. Ethnic Premises in a World of Power, Wilmsen, Edwin N. and McAllister, Patrick, (red.), s. 124-143. University of Chicago Press: Chicago & London.
- Toft, Signe
1999 A-manden, Amin og antropologen. Et essay om Jyllands-Postens fremstillinger af "fremmede" og om læsernes opfattelser af forskellighed. I Den generende forskellighed. Hervik, Peter (red.) 51-80. Hans Reitzels Forlag: København
- Tufte, Thomas
2001 Medierne og de Etniske Minoriteter i Danmark – traditioner i og udfordringer for dansk medie-forskning. Tema: Medier og Etniske Minoriteter, MedieKultur 32:5-16.

Yilmaz, Ferruh

- 1997 Medieforbrugernes opfattelse af den etniske virkelighed. I *Medierne, minoriteterne og majoriteten. En undersøgelse af nyhedsmedier og den folkelige diskurs i Danmark*. Hussain, Mustafa, Yilmaz, Ferruh og O'Connor, Tim (red.), s. 173-254. Nævnet for Etnisk Ligestilling: København.

Williams, Brackette

- 1989 A Class Act: Anthropology and the Race to Nation across Ethnic Terrain. *Annual Review of Anthropology*, vol 18.:401-444.

Wodak, Ruth

- 2002 Discourses of Rightwing Populism: An Austrian or a European Problem. Paper fremlagt på den amerikanske antropologiforenings 100. årsmøde, December 2001. Washington, D.C.

Wodak, R. & Reisigl, M.

- 1999 Discourse and Racism: European Perspectives. *Annual Review of Anthropology*, 28:175-199.

Aviser:

www.altinget.dk:

September 2001: 19, 28

Berlingske Tidende:

Maj 2001: 16, 19, 20, 21, 24, 27, 31

Juni 2001: 1, 3, 5, 6, 8, 9, 16, 24, 30

Juli 2001: 15

August 2001: 11

September 2001: 30.

November 2001: 29.

B.T.:

April 2001: 11, 23 (netudgave)

Maj 2001: 19 (netudgave) 22, 23, 25, 27

Juni 2001: 4, 9, 17, 24

Juli 2001: 1, 8, 14, 15, 22, 24, 25

August 2001: 12

September 2001: 30

December 2001: 2

Maj 2002: 26

Dagens Nyheter:

November 2001: 24

Ekstra Bladet.:

April 2001: 11

Maj 2001: 21, 22, 26, 28

Juni 2001: 2, 4, 7, 9, 23, 30

Juli 2001: 14

August 2001: 15

Guardian:

Juni 2001: 5

Information:

Marts 2001: 6

Maj 2001: 22

Kristeligt Dagblad:

Juni 2001: 7

Juli 2001: 2, 6,

August 2001: 26 (netversion)

Morgenavisen Jyllands-Posten:

April 1997: 3

August 1999: 29

Maj 2001: 18, 21, 23, 24, 26, 27, 28, 30, 31

Juni 2001: 1, 2, 6, 8, 11, 22, 28

Juli 2001: 1, 15, 16

August 2001: 3, 12, 15, 17, 29

September 2001: 9, 16,

Oktober: 26

November 2001: 18

Februar 2002: 6

Politiken:

Januar 2001: 9

April 2001:

Maj 2001: 2, 3, 15, 19, 20, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 31

Juni 2001: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 15, 16, 24

Juli 2001: 14, 29

August 2001: 6, 11, 12, 14, 26

September 2001:

Oktober 2001: 8

November 2001: 13

December 2001:

Januar 2002: 24

Februar 2002: 16

April: 6

Juni 2002: 15

TV:

TV-avisen:

Maj 2001: 17, 20, 27, 31

Juni 2001: 7

TV2-nyhederne:

Maj 2001: 20

Andre:

Ritzaus Bureau

April 2001: 3 (netudgave)

Index

A

Afghanistan 130-139
Anne Sofie Roald 80
Asta Olesen 133, 136
Autenticitet 142-145

B

Bertel Haarder 184-185
broker 249-250

C

Cecilie Rubow 19
Cirklen 123-125

D

Dansk Folkeparti 18
dansk seksualitet 216-217
danskhed og kristendom 168-170
danskhed 185-189
demokratisk analfabetisme 233-236;
283-285
"Den generende forskellighed" 22-23, 178
den nye migration 164-167
Det Konservative Folkeparti 17, 168-170
"Det nye Danmark" 229
Diskrimination 45, 164-167
diskursanalyse 23
dødsstraf 75-101, 306
dødsstraf og demokrati 90-92

E

Eksotificering 146-147
Ernest Gellner 45
erotisering 146

Etniske minoriteter som talsmænd 278-293
etnocentrisme 128

F

fundamentalisme 139

G

Generationsforskelle 314-323
Gerd Baumann 46
Grundloven 20

H

H.P. Grice 24
Helle Merete Brix 94-95; 193-207;
217-222
Hjemmesidedokumentation 61-62
Håndtering af
multikulturel identitet 304-309

I

Identitetskategorier 35-38
Islam for de fattige 108-112
Islam i Iran 107-108
Islam i Jyllands-Posten 170-189
Islam som irrationel 112-114
Istanbul 153-154

J

Jette Dali 94-95; 218-221
Johannes Lebech 81-83

K

Kabul 131-132
Kairouan 147-150, 158-159
Karen Hallberg 200

Karen Jespersen 42
kirkeskatten 21
Konsekvenser af skæv
mediedækning 301-304
Kriminalitet 244-246
kristendom versus islam 211
kristendommen 168-170
kulturel muslim 226, 231, 281-283
kulturstudier 23
kvindeomskæring 231-233
kvindeundertrykkelse 237-241; 271-278

M

Maramures 155-157
Marianne Gullestad 16
medieetnografi 26
MedieWatch 27-28
Michael Banton 45
Minhaj-ul-Quran 67-72; 194-195
Mona Sheikh 51-73; 86-90; 264-266
Mærkning af hinduer 133

N

Nahid Riazi 199
Nasar Malik 64
Naser Khader 223-235; 249-250;
278-293; 306-309
nationalisme 38-41
nydansker 37, 59-60
nøgenhed 209-217

O

Omskæring og islam 147-150
opdragelse 244-246

P

politisk korrekthed 16, 17, 177-178
Poul Chr. Matthiessen 166-167
Pressenævnet 99-100
privat identitet 25
præsidentvalget i Iran 267-271

R

race 41
racisme 40-45; 176-177
racismestudier 15-19
receptionsstudier 253
Religion og nationalisme 45-47
religions-frihed 20-21
religions-lighed 21
Rumænien 155
Rushy Rashid 223-224; 235-250; 286-292

S

seksualisering 146
seksualundervisning 212
sharialovgivning 79-80
socio-evolutionær fremstilling 124; 131
Stanley Fish 16
Stanley Tambiah 46
synkretistisk racisme 194
Søren Krarup 185

T

Talal Asad 47
taleban 135, 172
"The Revival" 194
Thomas Alling 61-64
tvangsægteskaber 237-241
TV-avisen 17. maj 53-71; 257-260
tørklæder 271-278

U

Udvalget vedrørende Trossamfund under
Kirkeministeriet 19
Ulla Dahlerup 201

V

Vogternes Råd 106
Vollsmose 227-229

W

Wallait Khan 65-66

”Mediernes Muslimer” er resultatet af en undersøgelse af mediedækningen af religioner i Danmark i sommeren 2001. Ca. 800 indslag er gennemgået, og mere end 95% af artiklerne har vist sig at handle om islam.

Hovedhistorierne i den tilfældigt valgte periode handler om dækningen af ”Mona Sheikh-sagen” i Det Radikale Venstre, præsidentvalget i Iran, situationen i Afghanistan og appeller til danske feminister om at bekæmpe undertrykte muslimske kvinder. Derudover har nogle temaer og personligheder været særlig fremtrædende i periodens indlæg. Det gælder den største avis, Morgenavisen Jyllands-Postens lederartikler om islam samt læserbrevkasserne i Ekstra Bladet og BT, som blev redigeret af Rushy Rashid og Naser Khader. Flere af periodens rejseartikler handler også om religion og religiøs praksis, og fire af disse er diskuteret i et særskilt kapitel.

Til at supplere medieanalysen har 47 læsere og seere givet kommentarer på mediedækningen. I to kapitler kommer hovedsagligt unge, uddannede personer, hvoraf 19 er muslimer og 32 har etnisk minoritetsbaggrund, til orde. Deres kommentarer – og særligt muslimernes – viser, at muslimerne ikke kan genkende sig selv i mediedækningen. Derfor titlen ”Mediernes Muslimer”:

”Jeg har i virkelig mange år haft det sådan, at jeg gad ikke rigtigt læse aviser og især ikke i de sidste par år. Jeg synes bare, jeg bliver i dårligt humør af det. Hver gang der er en avis (...) så skal der være et eller andet dårligt om etniske minoriteter” (kvinde, 27, tyrkisk, pædagog, muslim).

”Man skyder sig selv i foden, fordi der er mange velfungerende muslimer i Danmark, som praktiserer deres religion, men som også fungerer godt. Men alligevel er det ikke dem, der tegner billedet. Det er de andre. Og hvor længe kan man blive ved med det ?” (kvinde, 25 år, pakistansk, akademiker, muslim).

Det er Nævnet for Etnisk Ligestillings håb, at undersøgelsen vil bidrage til kritiske refleksioner omkring formidlingen af etniske minoriteter i medierne, og give anledning til debat om vores allesammens ansvar for at undlade at reproducere fordomme om hinanden.

NÆVNET FOR ETNISK LIGESTILLING

Frederiksborggade 15³

1360 København K